

THE ^{IV} ^{IR} ^{IR}
SERIES OF TEXTS & STUDIES
No LX XI (E)

General Editor

J D ZADOO

M A Shastri M O L

1947/A D
Research Department
Srinagar

Published by the gracious permission of His Highness Shri Rajarajeshwar
Maharajadhiraj Maharaja Shri Harsinghji Bahadur GCSI GCIE
K.C.V.O. LL.D. of Jammu and Kashmir from the original
manuscripts recently unearthed near Gilgit within
His Highness territories

GILGIT MANUSCRIPTS

Vol III

PART I

EDITED BY

DR. NALINAKSHA DUTT PH.D. (CAL.) D.LITT. (LOND.)

with the assistance of

VIDYAVARIDHI PANDIT SHIV NATH SHASTRI

SAHITYACHARYA D.O.C.

SRINAGAR—KASHMIR

PRINTED AND PUBLISHED BY MR J C SARKHEL, AT THE CALCUTTA ORIENTAL
PRESS, LTD , 9, PANCHANAN GHOSE LANE, CALCUTTA

मूलसर्वास्तिवाद-

विनयवस्तु

INTRODUCTION

In the introduction to part II of Vol III of the Gilgit Manuscripts was given a preliminary idea of the leaves and *vastus* of the Mūlasarvāstivāda Vinaya that came into our hands. On a closer examination of the leaves it has been found that several of the leaves (e.g. 341-399) described in the above mentioned introduction as unidentifiable belong to the *Bhaisajyavastu*. The Tibetan version of this *Vastu* extends over 630 leaves (Narthang edition Dul va Kha 10 563 and Ga 1-78). Out of the total 630 leaves we have the Sanskrit original of about 300 leaves i.e. a little less than half which are as follows —

Vol Kha leaves	10 20	correspond to printed pages	I xiv
do	224 407	do	I 159
do	504 536	do	161 208
Vol Ga leaves	1-78	do	209-288

Unfortunately the more important portions dealing with the use of medicines and the ecclesiastical rules relating to the use of medicines are missing and what we have in these leaves are mostly stories of the *Avadāna* type. In the first fourteen pages (I xiv) there is some information about medicines while in pp. 221-240 there are a few Vinaya rules relating to the acceptance by monks of molasses (pp. xii 248) meat fruits and uncooked food. There are however many interesting *avadanas*. On a comparison of the *Avadanas* appearing in the present text with those in the *Dvyaavadāna* it becomes apparent that stories in the latter text have been embellished with passages revealing the late Mahāyānic influence. A few *Avadanas* are not given in extenso and the readers are referred to the *Samyuktāgama* (p. 19) *Ekottarāgama* (p. 45) *Madhyamagama* (pp. 93 98 111 112 217) and *Dirghagama* (p. 97)¹. This fact implies that the Sanskrit āgamas unlike the Pāli Nikāyas contained stories of the *Avadāna* type. A notable find in these leaves is the *Stbauragātha* which was so long known to us by its mere title (see *Dvyaavadana* p. 35).

¹ The page references are to the present Sanskrit text.

Résumé

Pages 1-114 Buddha permitted the monks to use the following articles of food as medicines

(i) Kālikāni (to be taken promptly) · *manda* (scum of boiled rice), *odana* (boiled rice gruel), *kulīnāsa* (sour gruel), *māmsapūpā* (meat-cake)

(ii) Yāmikāni¹ (to be taken for a short period) *coca* (cocoanut-milk), *moca* (gum of Śālmālī tree),² *kola* (juzube, sour juice or vinegar), *aśvattha* (juice of leaves of fig tree or Bo-tree), *udumbara* (juice of leaves of fig-tree), *pāṇsika* (juice of *Grewia Asiatica*), *mṛdvikā* (juice of raisins), *kharjura* (juice of dates).

(iii) Sāptāhikāni (to be taken for a week) *sarpī* (clarified butter), *taila* (oil), *phāṇṭa* (molasses or juice of sugarcane), *madhu* (honey), *śarkarā* (sugar).

(iv) Yāvajjīvikāni (to be taken any time during the whole life) medicines produced from *mūla* (roots), *ganda* (stalk or stem), *patra* (leaves), *puspa* (flowers), *phala* (fruits), *pañca-jatūni* (lac-tree), *pañca-lavanāni* (five saline substances), and *pañca-kaśāyā* (five astringent substances) For details of these five kinds of each of the substances, see p 111-14

Besides the medicines mentioned above, a few more are prescribed, e.g., five kinds of marrow, collyrium for eyes, raw meat, etc. A few instances are cited of monks approaching the physician and taking directions from him regarding the preparation and use of medicines

After this, several leaves (about 100) are lost. The next available leaf opens with an account of Buddha's peregrination, commencing from Kashmir where he made the forecast about the advent of Mādhyandina and the conversion of Kashmir. He then visited Bhrastāliya, Kanthā, and Dhānyapura, converting Senarāja at the last mentioned place. He then went to Netai where he converted a potter. After crossing Śādvala he reached Nandivardhana where he converted king Bhavadeva and the two Nāgas, Aśvaka and Punarvasu, and gave the Nāgas an image of his for worship. He then converted Kuntī yaksinī at Kuntīnagara and then reached Khajurikā where he saw a boy making *stūpas* of earth and foretold

1 Cf Pali Vinaya, I, p 251, IV, pp 83, 87

2 *Ibid*, I, p 246

that the boy would be reborn 400 years after his *parinirvāṇa* as king Kaṇṇiska. He proceeded northwards, crossed Rohitaka and reached the Ādirājya.

Buddha at Mathurā (pp. 3-17)

Surasena is called the Ādirājya (first kingdom) because it was here for the first time a king was elected and was called the Maḥāsammata (lit. the great elected). Mathurā was the capital of this territory. Buddha pointed out to Ānanda the Urumunda hill where he foretold Nāga and Bhāta, two brothers, one hundred years after his *parinirvāṇa* would erect a monastery which would become the seat of Upagūpta and a favourite haunt of quietude-loving monks. He further foretold that Upagūpta would be ordained by Ānanda and that he would propagate the religion widely and would attain nirvāṇa only after he had made quite a large number of disciples reach the *arhat* stage. He then related a previous birth story of Upagūpta.

Upagūpta was once born as an ape and acted as a servitor of some Pratyekabuddhas. When the Pratyekabuddhas passed away from this world the ape became very dejected until it met some ascetics who were practising rigorous practices. It craved hindrances to the practices of the ascetics, made them take to the meditational methods followed by the Pratyekabuddhas and ultimately helped them in acquiring the thirty-seven *bodhipaṭṭiya dharma*s.

While sojourning in Mathurā the Brāhmanas of the place resented Buddha's presence there as he was preaching the purity of all the four castes. They approached the chief Brāhmana teacher Nīlabhūti and impressed upon him the necessity of dissuading Buddha from visiting the place. Nīlabhūti was a lover of truth. He declared that he would revile or praise Buddha as truth would dictate to his tongue. On seeing Buddha he began to eulogise him. In forty beautiful stanzas he expressed his admiration for Buddha and in doing so he stated briefly Buddha's ethical and philosophical teachings.

After pointing out the five defects of Mathurā Buddha accepted the gift of food offered by the Brāhmanas of the place. He then proceeded towards the residence of Gādrabha Yakṣa. The Brāhmanas of the place com-

plained against Gadiabha Yaksa for his cruelty. On their agreeing to build monasteries for monks, the Yaksa promised to desist from his cruel acts, so also did other Yaksas and Yaksinīs.

Buddha at Oṭalā (pp 17-24)

At Oṭalā Buddha saw 500 cultivators ploughing fields with 1,000 bullocks. He explained to the monks that the cultivators and the bullocks in their former lives had been recluses, but the former being slothful (*kausīdya*) while the latter being not observant of the minor rules of discipline (*ksudrānuksudha-sīksāpada*) were suffering in the present existence. He then accepted the invitation of Oṭalāyana Brāhmana, who, however, internally wished that the disciples of Buddha might be reborn as bullocks. Buddha came to know his inner thoughts and rebuked him for such evil wish.

At the same place Buddha met Kacaṅgalā and asked her for some drinking water. Kacaṅgalā was very much moved at this request. She offered water and then wanted to embrace Buddha. She was allowed to do so as a special favour because, Buddha pointed out, she was her mother in several previous existences. It was for her unwillingness to allow him to renounce the world and offer gifts as also for some other evil acts of her she was reborn in this existence as a maid servant. She was admitted into the Sangha as a nun and became the chief female expositor of the Sūtrāntas. This was due to her proficiency in *skandha*, *dhātu*, *āyatana* and *pratītya-samutpāda* in one of her previous existences.

Buddha at Vārambha (pp 24-48)

Buddha then reached Vārambha in South Pañcāla where he converted a Brāhmana who had an aversion towards the Buddhists. The king of this place then was Agnidatta, a Brāhmana. As a matter of courtesy, he invited Buddha to his kingdom and offered him food and other requisites for three months, which was accepted by Buddha by silence. He then asked his men to get food ready for the monks and debarred his subjects from making any gift on the pain of death. The same night the king had a dream which his Brāhmana ministers interpreted in such a way that he, at

their advice decided to remain completely cut off from the outside world for three months. He could not give any instruction to his men to offer the food to Buddha and his disciples nor to cancel the order debarring his subjects from making any gift. So Buddha and his disciples could not procure any food. Fortunately at that time a trader reached the place with a large caravan and offered to Buddha and his disciples a portion of the barley grains meant for his horses. All the disciples except Sāriputra and Maudgalyāyana agreed to stay with him and live on barley. After passing the rainy season with this kind of food Ānanda went to see the king to take his leave. On enquiry the king realised his blunder, felt repentant and confessed his sin. He was absolved of his sin and was obliged by Buddha by accepting his invitation for one day. An old monk out of disgust kicked at the food to which Buddha took exception and laid down the rule that if a monk touched the food by feet he would be guilty.

Within this story is inserted another story. Ānanda wanted to have the barley grains crushed by some one and he came across a Brāhmaṇa girl who agreed to do the same provided Ānanda entertained her with conversation. Ānanda acceded to her request but instead of expatiating on the merits and teaching of Buddha he related to her in detail how a Cakravartī obtained his seven jewels. At the conclusion of the talk the girl wished to become the queen of a Cakravartī. Buddha said that she would have taken the resolution to become a Buddha if she had listened to the merits and teaching of Buddha.

Buddha then recounted a previous birth story of his when he was born as a teacher with 500 disciples. At that time he cast aspersions on Vipāsyī Buddha and his disciples saying that they deserved only barley grains and not the good food offered by the faithful. This was assented to by 498 students but disapproved by two. As a result of this all of them except Sāriputra and Maudgalyāyana who were the two disapproving students had to live on barley grains (see *infra*).

Buddha at Ayodhyā (pp 48-65)

From South Pañcāla Buddha went to Ayodhyā and delivered a discourse there to his disciples. The substance of the discourse is as follows —

A monk should remain unaffected by

- (i) the functions of the six organs of sense,
- (ii) the respective spheres of the organs of sense,
- (iii) worldly pleasures and attachment, and
- (iv) the notion of I-ness

A monk should not

- (v) come in close contact with householders and other recluses or share their joys and sorrows,
- (vi) perform religious rites with a view to enjoy heavenly existence,
- (vii) fail to observe moral precepts and
- (viii) commit evil deeds and at the same time pose as a true *brahmacārin*

The cowherd Nanda listened to this discourse and after due formalities took ordination and attained emancipation. He frightened his countrymen by his exclamation that there were four kinds of fear, viz., birth, old age, disease and death. A frog at that time preferred to die than to disturb the cowherd when the latter was listening to the discourse by resting his pole on the frog. For this merit the frog was reborn as a god.

Buddha then related the past deeds of the cowherd Nanda and the frog. At the time of Kāśyapa Buddha, Nanda joined the order. He became proficient in the three *pitakas*, expert in preaching the *dharmā*, and efficient in settling ecclesiastical disputes. He was once approached by two proud monks for having their dispute settled by him. With the object of humiliating the monks, he delayed the decision and placed the matter before the Sangha. It so happened that while he was away on an errand, the dispute was decided by the Sangha. He became displeased with the members of the Sangha for settling the dispute in his absence and expressed his displeasure by calling them cowherds.

The frog was once born as a monk given to meditation. He was repeatedly disturbed by some monks who used to read aloud at night. Out of disgust he said that the Kāśyapīya śramanas were like frogs rattling the whole night.

Buddha then came across 500 aquatic animals. He imparted to them his teaching that all constituted things are impermanent and substance-

less and that Nirvāṇa is quietude. The animals thereupon desisted from taking any food and put an end to their lives. They were reborn as Cātummahārājikā gods. They listened to a discourse on truth, became Srotāpanna and took refuge in the Triratna. On enquiry by his disciples about the past acts of the aquatic animals Buddha said that in one of their previous lives they were monks who did not observe the minor precepts (*ksudranuksudraka sikkāpadas*).

Buddha then came across some *pretas* (spirits) who had needle like mouths and were unable to drink water to quench their thirst not to speak of taking any food. Buddha felt pity for them and by his miraculous power widened their mouths and asked Maudgalyāyana to give them water which they drank so much that their stomach burst and they died. On account of their faith in Buddha they were reborn as gods. In one of their previous lives they were upāsikas. They reviled some monks for begging alms as so many *pretas*. It was in consequence of this vilification that they were reborn as *pretas*.

The next story relates to the origin of the Ganges. In ancient times there was a king of the Pinda family. While going to his pleasure garden he saw an old man, then a diseased one and at last a dead one. On enquiry when he came to know that he was also subject to old age, disease and death, he became very dejected and consulted his minister Velāma Brahmana. At his advice he celebrated sacrifices by opening halls of charity. So great was his charity that the boiled rice water turned into a lake in 12 years. This lake came to be known as the Anavatapta lake from which issued the Ganges.

Buddha at Saketa (pp 66-68)

A new section begins here with an *Uddana* (summary of contents). Buddha visited the undernoted places and gave a mythological account of their origin: Kumāravardhana, Krauñci, Angadī, Mānavaṭi, Sahibālī, Sahibala, Suvānaprastha and Saketa.

The earliest king of Sāketa, he said, was Upasitha. A boil grew on his head and out of the boil issued forth a child who became known as Prince Māndhātī. On the death of Upasitha, Prince Māndhātī was

consecrated as the king at Sāketa where he was then stopping (see *infra* p. xi).

Buddha at Śrāvastī (pp. 68-73)

From Sāketa Buddha went to Śrāvastī, where a Brāhmana tilling the soil was met by him. His daughter brought for him some drinks. On seeing the great man's signs on Buddha's body he became a devotee of Buddha and offered him the drink that was brought for him. Buddha by his miraculous power made a neat by well full with that drink and asked the Brāhmana to distribute the same among his disciples. Then he imparted to him the *dharma* and made him realise the four truths, and attain the stage of *śrotaāpanna*. When he returned to his fields he saw that his barley corns had turned into gold. He offered the due share to his king but the gold corns so offered reverted to their original state. The king was amazed at this change and agreed to accept whatever gold corns the Brāhmana would be pleased to give him. When he gave him the gold corns for the second time, there was no further change.

Buddha then came across 500 cultivators with their bullocks, who approached him with due veneration. He taught them the four truths, which they realised and became *śrotaāpannas*. Buddha ordained them by the *Ehi bhikkhu* formulae. In course of time they attained alhathood. To the bullocks he imparted the same teaching as he did to the aquatic animals (see above, p. vi), and the result was also the same. Buddha then told the disciples that in one of their previous lives the cultivators were monks who did not study the scriptures nor practised concentration of mind, while the bullocks were also monks who did not observe the minor disciplinary rules (*ksudrānuksudra-śikṣāpadas*).

Buddha at Toyikā (pp. 73-79)

Buddha then proceeded to Toyikā where a Brāhmana was tilling the soil. On observing the great man's signs on Buddha's body the Brāhmana wanted to adore him but at the same time he did not like to stop the tilling of soil, so he preferred to offer his salutation from the place where he was standing at the time. Buddha pointed out to Ānanda that he him-

self was standing on a spot which contained the relics of Kasyapa Buddha and he regretted that the Brahmana did not come to the spot and missed the opportunity of adoring two Buddhas. At Ānanda's request Buddha took his seat at the spot and consecrated it and then by his miraculous powers showed the relics to his disciples. King Prasenajit king Virudhaka Anāthapindika and others could not see the relics and so they felt disappointed. They were however advised by Buddha to adore the spot by circumambulation and by offering earthen balls flowers garlands lamps scents parasol and flags. On listening to the religious instructions of Buddha some of them aspired to attain *Samyaksambodhi* others *Śrāvaka bodhi* or *Pratyekabodhi*. Some of them attained the different stages of sanctification e.g. *usmagata mūrdhana ksānti srotaāpatti sakrāgami anāgāmi* or *arhatva* (see my *Aspects of Mahayana Buddhism* ch. iv). This story appears also in the *Divyāvadana*.

Buddha and Mahākāśyapa at Śrāvastī (pp. 79-84)

Buddha then reached Śrāvastī. He was being entertained by Anāthapindika who asked his gate-keeper not to allow any non-Buddhist ascetic to enter the house until Buddha and his disciples had finished their meals. Mahākāśyapa came to meet Buddha but he was refused admission by the gate-keeper who took him to be a non-Buddhist ascetic as he had long hairs and beard and scanty robes on account of being a forest dweller. He was glad that no one recognised him as a disciple of the Sakyaputra and so he thought of conferring his blessings on some unfortunate person by accepting gifts from him. He approached a low-caste beggar woman suffering from leprosy and asked her if she had anything to spare for him. He accepted the boiled rice-water which she had but a fly fell into it. While removing the same one of her diseased fingers dropped in it but Mahākāśyapa to the surprise of the beggar woman drank the water and passed the day without any other food. This act of Mahākāśyapa elated her so much that she died then and there and was reborn as a god in the Tusita heaven.

With a view to earn more merits Indra with his wife Śaci assumed the form of a poor weaver and his wife clad in rags so that Mahākāśyapa

might be pleased to accept gifts from them. When Mahākāśyapa found out that were in disguise, he turned down his bowl and the ambrosia offered by the king of gods dropped on the ground. On this matter being brought to the notice of Buddha, he directed that a monk should uphold the alms received by him (*pindopadhānam dhārayitavyam*)

Buddha and Prasenajit (pp 84-92)

Rājā Prasenajit heard of Mahākāśyapa's greatness and wanted to feed the monks for seven days in the name of Mahākāśyapa. He made the food ready and invited Buddha and his disciples to partake of it. A poor man (*kottamallaka*) seeing the food made ready by the king developed faith in Buddha. When Buddha had finished his meal he asked the king whether he could give thanks to one who is more meritorious than him. On the king's assenting to the proposal, Buddha offered thanks to the poor man who was waiting there. For six days Buddha repeated it. The king felt sad and consulted his ministers about the same. On the seventh day the ministers deliberately wasted some food, this made the poor man rush for the same and the faithful poor man lost his veneration for a little while. Buddha then offered thanks to the king.

Then Buddha related the story of a previous birth of the king. In a former existence king Prasenajit was born as the son of a trader who fared ill in his trade in a distant place. The son was engaged by a friend of his father to look after his fields. One day there was a function in the house of the employer and the boy's mother could not procure any food from the house for her son, so she gave her saltless rice-gruel to the son, who again being impressed by the calm deportment of a Pratyekabuddha, offered the same to him. By this meritorious act of his, he was born several times as the king.

King Prasenajit began to shower gifts on the monks. A low born woman heard of these gifts and wanted to make herself a gift to Buddha. She procured a little oil from a Khandamalla, made a lamp and offered the same to Buddha and wished that as a result of this meritorious act of hers she might become a *Samyaksambuddha* hereafter. She had so much

merit to her credit that her lamp could not be blown out by any person or god and she was foretold that her wish would be fulfilled

King Prasenajit heard about this forecast and approached Buddha to enquire why inspite of his several gifts he should not be foretold about his attainment of *sambodhi*. He was told by Buddha that the *sambodhi* is very deep and subtle beyond discussion and is realisable by the wise only within one's ownself and it cannot be attained by a hundred or a thousand gifts. In order to attain the same one must make gifts, earn merits and act according to the direction of a spiritual preceptor. The king then requested Buddha to give an account of his acquisitions and sacrifices in his past lives.

Past lives of Buddha

Buddha then related a number of stories dealing with his past lives which are as follows —

- (i) King Māndhatā (pp 93-7)
- (ii) King Mahāsudarsana (pp 97-8)
- (iii) Velāma Brāhmaṇa (pp 98-9)
- (iv) King Kusa (pp 99-107 107-9)
- (v) Trisanku Mātangaarāja (pp 109-111)
- (vi) King Mahādeva (pp 111-2)
- (vii) King Nimirāja (pp 112-2)
- (viii) King Ādarsamukha (pp 114-122)
- (ix) Prince Sudhanakumāra (pp 122-159)

(i) The story of King Māndhātā

King Māndhātā issued out of the herd of King Upasadha (see above p viii). The story is not given here in full and the readers are referred to *Rajasamyuktanipāṭa* of the *Madhyamāgama*. Only one incident of his life is related here.

There was at Vaisālī an ascetic called Durmukha. He was disturbed in his meditation by the chirping of birds, so he cursed them that they would all lose their wings. He was in turn asked by Māndhātā to leave his dominion, so he sought refuge on the Sumeru mountain. There too he was

not beyond the clutches of Māndhātā and so he was advised by a Yakṣa to allay his anger. He then frightened the king's soldiers. Māndhātā was enraged at this and wished that the matted hair of the ascetic be shorn, and his wish was fulfilled. The king brought under subjection the Nandopananda Nāga kings, Cāturmahārājikā gods and Asūras and ruled over the four continents. But in spite of all his acquisitions king Māndhātā had a fall for his pride and suffered from illness. He realised that thirst for worldly enjoyments could have no end and what was needed was the destruction of thirst, for which struggled the disciples of Buddha. King Māndhātā then started making gifts and earned merits.

(ii) *The story of King Mahāsudarśana*

This story is not given in our text in extenso though it appears in full in the Tibetan version. The readers are referred to the *Mahāsudarśana-sūtra* in the *Dīghāgama* (Cf. *Dīgha Nikāya*, II, pp. 169 f.) King Mahāsudarśana fed 500 Pratyekabuddhas and offered them robes. He uttered two stanzas expatiating on the necessity of gifts by one possessed of wealth to those observing moral precepts. By such gifts, it is pointed out, the wise and the faithful are reborn in this world and enjoy happiness.

(iii) *The story of Velāma Brāhmaṇa*

This story is also not given here in extenso though it appears in the Tibetan version. The readers are referred to the *Velāmasūtra*¹ in the *Madhyamāgama*, *Brāhmaṇa-nipāta*. There are only two concluding stanzas telling us that that by gifts one can have worldly possessions or heavenly life or emancipation.

(iv) *The story of King Kuśa*

In ancient times there was a king called Śakuna. He had no issue. His friend the king of gods, Indra, brought for his queens a medicine, which would give them sons or daughters. The chief queen was asleep at the time when the medicines reached the place, so the other queens took

¹ *Velāmasutta* is mentioned in the *Jātaka*, I, p. 228, *Sumaṅgalavilāsinī*, I, p. 234, *Mahākarmavibhaṅga*, p. 163.

the medicine. The chief queen on waking found the other queens with child. As there was no medicine left she washed the *kusa* cups in which other queens took the medicine and drank the washings. She also became pregnant and gave birth to a son. The son however had the 18 evil signs and a lion like face. With due ceremonies he was named Kusa. On account of his uncouth appearance his father disliked him. On one occasion his father's dominion was besieged by the provincial chiefs. His father became frightened and remained within closed gates. Prince Kusa approached his father and obtained his permission to ward off the enemies. As he was a Bodhisattva the king of gods came to his aid. On hearing the sound of his conch shell the enemies made good their escape. The old king Śākuna was pleased with Kusa and sought for a bride for him. As no one was willing to give his daughter in marriage to Kusa the old king took resort to a device and got him married with a princess who hated him and called him a *pisāca*. Again there was a rebellion within the kingdom and Prince Kusa was despatched to quell it. During his absence his wife went back to her father's place. Not finding his wife on return he started for his wife's father's place. On his way he killed a lion. In order to win the favour of the princess he became an apprentice one after another of the king's garland maker, cook and physician. Being a Bodhisattva he quickly became proficient in the different arts. He pleased the princess with his workmanship but failed to win her favour. He then approached the ministers and offered himself as a warrior able to fight against a thousand. He was taken into the army. At that time the prince to whom the hands of the princess were first offered heard of the return of the princess and demanded of the king to give him his daughter in marriage. He was informed that the princess had already been married to Prince Kusa and so his demand could not be fulfilled. The prince therefore besieged the kingdom and the king out of fear put himself within closed gates. The warrior Kusa told the king that he would put the prince into flight provided he agreed to give him his daughter in marriage. The king was in a dilemma but at his ministers' advice he at last gave his consent. In no time Kusa defeated the prince and demanded the king's daughter. When the king was hesitating the princess came forward and

agreed to be the wife of the warrior as she found out that the warrior was no one else but her husband in disguise. On his way back to his own country he took up residence in a forest. There in a lake he saw the reflection of his appearance. He made up his mind to end his life for his ugliness. The king of gods intervened and gave him a jewel which when put on his head would make him look beautiful. Prince Kuśa settled down with his men in a forest where there were mines of metals. He built a town there and called it Kuśāvātī. He established there charity houses for endless charity. The story is closed with a few stanzas dilating on the merits of gifts.

On enquiry why Kuśa had such an ugly appearance, Buddha said that in a previous birth he reviled some Pratyekabuddhas but later he became repentant and begged their pardon, and showed them due honour. For his reviling the saints he had the ugly appearance and for honouring them later he was born in a king's family.

(v) *The story of Trīṣaṅku*

Trīṣaṅku was the head of the Mātāṅgas (Candālas) in Kaluṅga. He was full of love and compassion for all beings. By acts of truth he could make the clouds rain in time, and so the people living with him were never afflicted by famine. He became an ascetic and acquired the five higher powers (abhijñā). Once the soothsayers informed the king of Benares that there would be famine in his dominion for 12 years. The king in turn asked his subjects who had not enough food grains to last during the famine to go elsewhere. His subjects went to the land of the Mātāṅgas. He learnt from his ministers about the virtues of the chief of the Mātāṅgas and persuaded him to perform an act of truth so that there might be rain in his kingdom. The chief complied with his request and the famine was averted by timely rain.

(vi) *The story of king Mahādeva*

Mahādeva was a king of Mithila. The story is not given in this text in extenso and the readers are referred to the *Madhyamāgama*, *Rājasamyukta nipāta*. There are a few verses eulogising the charities of the king. (Compare *Mahādeva sutta* in the *Dīgha Nikāya*, 11.)

(vii) *The story of Nimirāja*

Nimirāja was the last of the kings of Mithila. The story is not given here in extenso and the readers are referred to the *Madhyamāgama Raja samyuktanipāta*. As usual the story is concluded by a few verses expatiating on the merits of charity. (Compare *Nimi lātaka*)

(viii) *The story of king Ādarsamukha*

There was of yore a king called Ānanda. He had five sons of whom the youngest was wise, gentle and self-restrained while the other four were rough and cruel and lacked wisdom. The king in his deathbed wished that the youngest should succeed him. As this was against the custom he took resort to a device. He left certain instructions to the village headmen (gāmanyas) and directed them to put on the throne that son who would be able to satisfy them in regard to the instructions left with them. The village headmen found that the youngest son Ādarsamukha was the most intelligent and was the son whom the king wished to succeed him. He was placed on the throne. He became famous for administration of justice and was approached by both men and animals for judgment. He decided all disputes very judiciously like King Solomon. By way of illustration one instance is cited here. A Brāhmana Dandi borrowed a pair of bullocks from a householder. In the evening when the household was taking his meals the Brāhmana brought back the bullocks but the bullocks strayed away by another door. They quarrelled and approached King Ādarsamukha for decision. The king decided that the tongue of the Brāhmana Dandi should be cut off as he did not inform the householder about the return of the bullocks and the eyes of the householder be taken out as he did not see the bullocks when returned. (Compare Mahosadha's judgment in *Jātaka* vol. VI pp. 334 f.) The story is concluded by an account of the endless charities given by King Ādarsamukha at the time of twelve years' famine.

(ix) *The story of Sudhana*

This story is preceded by an account of immeasurable charities made by Sudhana Mahārāja who was a Cakravartin.

In ancient times the Pañcāla kingdom was divided into two territories, north and south. The northern Pañcāla had its capital at Hastināpura and its king was Dhana. It was a prosperous kingdom free from thieves, diseases and so forth. The king ruled righteously. In the city there was a lake full of lotus and haunted by birds. In that lake lived a young elephant called Janmacitra who made the clouds rain in time, making the country full of crops. It was a good resort for the poor and the religious who depended on alms. The king of South Pañcāla was rough, cruel and unrighteous. He tyrannized his subjects by punishment and imprisonment. On account of the king's unrighteousness the clouds did not rain in season. The people gradually left the territory and settled down in North Pañcāla. On ascertaining from his ministers the cause of the departure of his subjects the king made up his mind to change his ways of life and ruled righteously, and exercised love and compassion towards his subjects. He further learnt from his ministers that the luck of North Pañcāla was due not only to the ruler's virtues but also to the young elephant Janmacitra. He called the sorcerers and promised them rewards if they could bring Janmacitra to his territory. A snake-catcher undertook the task and discovered the young elephant. He went back to his place to bring the necessary articles for applying his magical spell. The young elephant got scent of the danger to his life and approached a hunter called Phalaka who lived near the lake. At his request the hunter agreed to give him protection. When the sorcerer returned and was going to utter the spell the hunter threatened him with death unless he withdrew the spell. The sorcerer out of fear agreed to it but he was ultimately put to death. The elephant was highly gratified and invited the hunter to his abode underneath the water and offered him precious jewels. The hunter related that affair to a hermit who also lived near the lake. He was advised by the hermit to ask as present the *Amogha*-net which would enable him to catch anything wished by him. The parents of the elephant were unwilling to part with the *Amogha*-net but they had to yield on the insistence of the hunter and the young elephant.

A son was born to King Dhana. He was called Prince Sudhana. He was brought up in great luxury and was given the education befitting a

prince The hunter one day met the hermit and learnt from him that Manoharī the daughter of the king of Kinnaras came to the lake every fortnight With the magic net he one day caught her out on her assurance that she would not fly away he released her At this time Prince Sudhama reached the spot in course of his hunting expedition The hunter thought it proper to give such a beautiful damsel to the prince who readily accepted her and was charmed by her beautiful appearance He rewarded the hunter by granting him a village He took the princess to Hastināpura and passed the days with her very happily

Two Brahmanas came to the kingdom of Dhana one became the *purohita* of the king and the other of the prince The former apprehended that the latter would become the royal *purohita* when the prince would ascend the throne He then devised ways and means to get rid of the prince On one occasion there was a rebellion in the kingdom He persuaded the king to despatch the prince with an army to quell the rebellion The prince was unwilling to leave Manoharā alone but he had to go at the insistence of the king Manohara possessed a crest jewel by the magical power of which she could fly away to any place Lest Manohara should fly away during his absence the prince entrusted the crest jewel to the care of his mother The prince went to quell the rebellion He was helped by the gods In the meantime the king had some evil dreams and was told by the *purohita* that in order to counteract the evil foreboded by the dream the king must offer a sacrifice with the blood of Manoharā Very reluctantly the king made the necessary preparations for the sacrifice but the queen helped Manoharī to escape by giving her the crest jewel The king was dumb-founded when he saw that Manoharī was flying away The prince returned victorious to the capital and was received by the king with due honour When the prince heard the news of the departure of Manoharā he became very much disheartened and made up his mind to find out Manoharā at any cost He approached the hermit at whose instance he got Manoharā for guidance Manoharā also while going away saw the hermit and requested him to advise the prince not to go anywhere in quest of her but in case the prince insisted on finding her out she left the necessary directions with the hermit. The

obstacles that were to be overcome were many and were almost insurmountable by a human being but the Prince was not the person to fight shy of them. He took the necessary directions from the hermit, dared all the obstacles and ultimately succeeded to reach the land of Kinnaras. He communicated his presence in the forbidden land of Kinnaras by means of a signet ring which he managed to put in a pitcher of water that was to be poured on Manoharā. Manoharā asked her attendants to keep the prince concealed in a place and inquired of her father what he would do with the prince should he come to his dominion. The king of Kinnaras said in reply that he would chop him into pieces. Manoharā protested saying that how could a human being reach his dominion. The Kinnara king realised it and his anger was gone and said that he would in that case give his daughter in marriage to the prince. Manoharā brought the prince to the presence of her father who put him to certain tests. Being a Bodhisattva the prince satisfied the king with his abilities. At the request of his people the Kinnara-king agreed to marry his daughter to the prince. After staying for some time in the land of Kinnaras the prince became sad for separation from his parents. He returned to Hastināpura with his wife. He was received by the king with great pomp and splendour and was anointed as the king of the country.

This story is sprinkled with beautiful verses describing the pangs of separation of the two lovers. The poems are rich in similes and describes the great prowess exhibited by the prince in overcoming the various obstacles to reach the land of Kinnaras. The charming details of female beauty though written in prose do credit to the composer.

Past lives of Buddha's disciples (pp 159-171)

Several leaves of the manuscript (corresponding to Tibetan, leaves 409-503) are missing here. The missing leaves contain, as it appears from the statement on page 162, accounts of the merits acquired by King Prasenajit in his previous lives and of the events of the previous lives of the Teacher from the development of his *Bodhicitta* to the attainment of the *Samyaksambodhi*. The available leaf after the missing portion contains the concluding part of the story of Cañcā Mānavikā, who at the instigation

of the heretics visited Jetavana monastery every evening and one day falsely charged Buddha of having polluted her. She was exposed by the king of gods. Buddha then explained to the people that this calumny was brought upon him on account of an evil deed of his past life.

The distinguished monks stated that as Buddha had related all the events of his previous births it behoved them to recount the events of their previous births leading to their renunciation and their ultimate attainment of arhathood incidentally mentioning that such recounting was one of the ten conditions (see p. 163) to be fulfilled by Buddha before he passed away from this world. They chose the Anavatapta lake as the scene for recounting the stories which they did in *gathās*. Before the *gathās* are commenced a few stories of the past lives of Sariputra and Maudgalyāyana were related by Buddha in connection with Maudgalyāyana's efforts to bring Sariputra from Gṛdhirakūṭa parvata to the Anavatapta lake. There was a trial of strength between Sāriputra and Maudgalyāyana. Though the latter was described by Buddha as the chief of those monks who acquired miraculous powers he was unable to excel Sariputra even in that power. Buddha told the monks that the two vied with each other in the exhibition of their skill in their previous existences also and every time Maudgalyāyana was surpassed by Sariputra.

- (i) Once Sariputra was born as an artist of the Yona country and Maudgalyāyana as a mechanic. The former became a guest of the latter who made a wooden figure of a maid servant and placed it in the room of the artist as if to serve him. Not being able to make out that it was a wooden figure the artist snatched it and broke it into pieces. He felt ashamed at his foolishness and wanted to have a friendly retaliation. He thereupon painted on the door a picture of himself committing suicide. The mechanic unwittingly informed the king that his friend had committed suicide. When the king's officers and other men came there the artist came out from his hiding place and heartily enjoyed the fun.
- (ii) In another existence they were born both as painter-artists and

Śāriputra surpassed Maudgalyāyana in the exhibition of their paintings

- (iii) Once they were born as two ascetics, known as Śankha and Likhita. One day there was rain and Śankha slipped at a muddy place. He got angry and cursed that the clouds must not rain for twelve years. The king was upset at this curse and approached Likhita for remedy. Likhita counteracted the curse. There is a similar instance of another trial of strength between these two ascetics.
- (iv) Śāriputra was again born as a painter-artist while Maudgalyāyana as an ivory-carving artist. The former made the latter look foolish in a trial of their powers. The stories are concluded with the remark that in spiritual attainments Śāriputra was superior to Maudgalyāyana.

Sthaviragāthā and Apādāna

The text of the *Sthaviragāthā* begins here. The first collection of gāthas is attributed to Mahākāśyapa, the next to Śāriputra, and so on. Out of the 36 collections of gāthās we have got only 24, a few of which again are in fragments. In each collection the monk is supposed to be recounting some of the events of his past lives, and as a result of which he either suffered pain or enjoyed heavenly pleasures. Then on a certain occasion he got an opportunity of earning some merit, in consequence of which, he was able to become a monk and have spiritual gains, and ultimately attained perfection.

On a comparison of this text with the *Theragāthā* and *Apādāna* in Pali it is found that the three texts do not agree though they have the same object in view, viz., recounting the events of past life and the ultimate attainment of arahthood. There are only occasional agreements in the biographical references. It seems that the texts were independent compositions of different poets, all having utilised the traditional biographies of the monks. There is, however, a striking resemblance in the utterances attributed to Sona Kotivīśa appearing in this text and the *Apādāna*. The

gāthās of the *Apādana* are quoted here in extenso for the convenience of comparison (p 298) —

Vipassino pāvacine ekam lenam mayā kṛtam
 cātuddisssa sanghassa Bandhumā rājadhāniyā
 Dussehi bhūmi lenassa santharitva pariccijim
 udaggacirto sumano alāsim panidhim tada
 Ārādhayeyyam sambuddham pabbajjā ca lābhey y aham
 anuttarañ ca n bbānam santim uttamam
 Ten eva sukkamulena kappam navuti samsaram
 devabhūto manusso va karapuñño viroc aham
 Tīto kammāvasesena idha pacchumake bhava
 Cāmpayam aggaṣetthissa jāto mhi ekaputtako
 Jātamattasa me sutvā pitucchando yam ihu
 dadāmi aham kumārassa visakoti munakā
 Caturangulā ca me lomā jātā pīdatale ubho
 sukhumā mudusamphassā tulāpi ca mahāsubhī
 Atitā navuti kappā ayam eko va uttarim
 nabhijānāmi nikkhitte pade bhume asanthite
 Ārādhito me sambuddho pabbajim anagātiyam
 arahattañ ca me pīttam sūtibhuto mhi nibbuto
 Aggo āraddhavāsiyānam niddittho sabbadassinā
 khināsavo ca arahā chahbhūññā mahaddhiko
 Ekānavut ito kappe yam danam idadim tīda
 duggatim nābhijānāmi lenadanass idam phalam

Kotiviso ti so Sono bhikkhu sanghassa aggato
 pañham puttho viyakāsi Anotatte mahāsare ti

It will be observed that the two versions are identical even in wordings only one is in Sanskrit (see p 181 2) and the other is in Pāli. The agreement is so close that it may be stated that one is based on or borrowed from the other but the probability is that both the Pāli and the Sanskrit texts were derived from a common earlier source (see infra)

The *Sthaviragāthā* is brought to an end by a collection of verses dealing with the evil acts committed by Buddha in his past lives. The Sanskrit

original of this portion is missing but to our pleasant surprise a Pali version of the same has been found in the *Apādāna* (P T S ed , pp 299-31) It is slightly abridged but the main events agree in detail In the absence of the Sanskrit original, we have to utilize the Tibetan translation for the purpose of comparison We reproduce here only those Tibetan gāthās, which correspond to the gāthās in the Pali text

Apādāna, pp 299-301, vs 4

Munāli (Sans Mrnāla) nām'aham dhutto pubbe aññāsu jātisu
paccekabudham Surabhim abbhācikkhim adusakam

Tib 18a l 5-7

གཤམ་ན་ ཅན་ བསྐྱེད་ ཙ་ལག་ གྱུར།
རང་ སངས་གྲུས་ ཅི་ ལེགས་ སྒྲོན་ ཏེ།
སྒྲོན་མེད་ལ་ནི་སྐྱར་བ་ བདབ།

Apā vs 6

Tena kamāvasesena idha pacchimake bhava
abhakkhānam mayā laddham Sundarīkāya kāraṇā

Tib 18b l 1-2

དེ་ནས་ ལས་ཀྱི་ ལྷག་མས་གྱུར།
ང་ཡི་ ཡང་ སྤྱིད་ཐ་མ་ལ།
མུ་ སྤྱིག་ རྣམས་ཀྱིས་ མཛེས་ མའི་ཕྱིར།
ཡང་ དག་མ་ཡིན་ སྐྱར་བ་ བདབ།

Apā 10-14.

Brāhmano sutavā ās'm aham sakkatapūjito
mahāvane pañcasate mante vācemi mānave
Tatthāgato Isigano pañcābhīññā mahiddhiko
tañ cāham āgatam disvā abbhācikkhim adūsakam
Tato 'ham avacam sisse kāmabhogī ayam isi
mayham vibhāsamānassa anumodimsu mānavā.

Tato mānavakā sabbe bhikkhamānā l ulakule
mahājanassa ahamso kāmabhogī ayam isi
Tena kammavipākena pañcabhikkhusatā ime
abhakkhānam labhum sabbe Sundarikāya kārānā

Tib 18b

ll 25

ང སྟོན་ བྲམ་ཟེར་ སྐྱར་བ་ན།
གསང་ཆོག་ འདོན་ ཅེང་མང་གོས་པ།
བྲམ་ཟེལ་ བརྒྱ་ནམས་ ལ་ནི།
ཚལ་ན་ གསང་ཆོག་ བཟོད་པའི་ཆོ།
མངོན་གཤམ་ལྷ་ལྷན་རྩེ་འབྲལ་ཆེ།
བྱེན་ཆེན་ཏུང་སྟོང་དེར་འོངས་པ།
བཀྱར་བལྟི་བྱེད་པ་ངས་མགོང་ནས།
སྟོན་མེད་ལ་ནི་སྐྱར་པ་བཟབ།
ཏུང་སྟོང་འདི་ནི་འདོད་སྟོད་ཅེས།
ངས་ནི་བྲམ་ཟེའི་བྱེད་ལ་སྦྱས།
བྲམ་ཟེའི་བྱེད་ནམས་ངལི་ཆོག།
གོས་ནས་ཐེསྟུ་ཡི་རང་ཞིང།
དེ་ནས་བྲམ་ཟེའི་བྱེད་ནམས་ཀྱིས།
བྱིམ་དང་བྱིམ་ཏུ་སྟོང་བ་ན།
ཏུང་སྟོང་འདི་ནི་འདོད་སྟོད་ཅེས།
སྟེ་པོ་མང་པོ་དག་ལ་སྦྱས།
ལས་ཀྱི་ནམ་པར་སྦྱིན་པ་དེས།
དགེ་སྟོང་ལྷ་བརྒྱ་དག་དང་ཡང།

མངོས་ མ་ ཁོ་ནའི་ གྲུ་ ལས་ བྱི །
སྐྱར་ བ་ ངག་ བྱི་ བྲལ་ བར་ གྲུར །

Apā 7-9

Sabbābhihussa Buddhassa Nando nām' asī sāvako
tam abbhakkhāya nīraye cīram samsaritam mayā
Dasavassasahassāni nīraye samsarim cīram
manussabhāvam laddhāham abhakkhānam
bahum labhim

Tena kammāvasesena Cīncā manavikā mamam
abbhakkhāsi abhūtena janakāyassa aggato

Tib 18b, ll 6-7
& 19a, l 1

སངས་གྲུས་ བྲལ་ས་ ཅན་ ཟིལ་ གཞོན་གྱི །
ཉན་ བོས་ གྲུར་བ་ གནས་ འཛིག་ བྱ །
དེ་ ཆོ་ དགོ་ སྦྱོང་ རེ་ལ་ བྱི །
ངས་ བྱི་ མི་ བདེན་ སྐྱར་བ་ བདལ །
སྒྲིག་པའི་ ལས་ དེ་ བྱས་ བས་ན །
མི་ བཟད་ ངན་ འགྱོར་ སོང་ བས་ བ །
སེམས་ ཅན་ དཔྱལ་ བ་ བྲལ་ས་ སྦྱེས །
སྒྲིག་ བཔྱལ་ ཆོར་ བ་ ཉམས་ སྦྱོང །
དེ་བས་ ལས་ཀྱི་ སྒྲིག་ བས་ བྱི །
ང་ལ་ བྲལ་ཟེ་ ཅ་མིས་ འདིར །
སྦྱེ་བའི་ ཆོགས་ བྱི་ འདུས་ བ་ན །
ཡང་ དག་མ་ཡིན་སྐྱ ར་བ་ བདལ །

Apā 15 16

Vemātu (kaṇṭṭha) bhātaro pubbe dhanahetu hānīm ahaṃ
 pakkhupim gūḍuggesu (majjhe) silaya ca apimsayim
 Tena kammavipakena (vasesena) Devadatto silam khupī
 anguttaram pimsayī pīde māmā pīsīnā sakkharā

Tib 19a
 || 1 & 3

ནོར་གྱི་ཕྱིར་ནི་སྒྲོན་མེད་པར།
 ངས་ནི་གཡས་ཁྱིམ་ན་ཐོ་ནི།
 རིམ་གསེབ་ཏུ་བཅུག་ནས་སུ།
 ངས་ནི་རྫོབ་དྲག་གིས་བསྐྱོན།

|
 |

དེ་ནས་ལས་གྱི་ལྷ་གསལ་ནི།
 ལྷ་སྒྲོན་གྱིས་ནི་རྫོ་འབངས་དེ།
 ང་ཡི་ཞབས་གྱི་ཐེ་ཐོ་ནི།
 རྫོབ་འོ་དུས་བུས་མེ་ཡང་ཕྱུང་།

Apā 23 24

Ahaṃ kevattagāmasmim ahaṃ kevattadārako
 macchāke ghātite disvā janyim somanassam
 Tena kammavipākena sasadukkhāṃ ahaṃ māmā
 Sikkhesu hānīkāmīnesu yada haṃ Vidudābho

Tib
 19a | 57

སྒྲོན་ནི་ཉ་པའི་གྲོང་ཁྱིམ་གྱི།
 ཉ་པའི་བྱར་ནི་བྱར་པ་ནི།

ཉ་ནམས་ བསོད་པར་ བྱད་པ་དང །
 ཡིད་ དགའ་ བཞི་ སྐྱེས་ བར་གྱུར །
 ལས་ཀྱི་ རྣམ་པར་ སློན་པ་དེས །
 ... .. |
 ... .. |
 གང་གི་ཆོ་ན་ འཕགས་ སྐྱེས་ ངོ་ །
 ཤྲུག་ རྣམས་ བློ་ བསོད་ པ་ ན །
 ཁྲད་པ་མི་ བཟད་ ནད་ ཀྱིས་ ཐེབས །

Apā 25-26

Phussassa (Vipassino) aham pāvacane sāvake paribhāsayim
 yavam khādatha bhuñjatha mā ca bhuñjittha sāliyo
 tena kammavipākena temāsam khāditam yavam
 nimantito brāhmanena Verañjāyām vasim tadā

Tib 19a, l 7-19b l 2

རྣམ་པར་ གཞིགས་ཀྱི་ གསུང་ རབ་ཀྱི །
 ཉན་ ཐོས་ ཡོངས་ སླད་ བྱས་ ཏི །
 བྱིད་ བློ་ རྣམ་དག་ ཟ་བར་ འོང །
 བྱིད་ལ་ འབྲས་ བློ་མི་ རིགས་ ཤེས །
 ངག་ གིས་ ཉེས་པར་ སྤྱད་ པ་དང །
 .. ... |
 ... .. |
 དེན་ས་ ལས་ཀྱི་ ལྷག་མས་ བློ །
 དག་ མཐར་ དབྱར་ བློ་ གནས་ བཅས ཏི །

ཡམ ཟེ ཡེས ཉེ སྤྲན བངས ཆེ །
ལྷ་བ གསུམ ཏུ ཉས ཏག ཟོས །

Apā 28

Tikicchako aham āsīm setthiputtam virecay'm
tena kammavipakena hoti pakkhandikā mama

Tib 19b

l 24

ང ཉེ སྤྲན བང གྲུང བ ཉ །
ཆོང ཏམོན བྱ བོ འཁྲུང འཕྱག ཆེ །
ནད ཀྲེས སྤྲག བསྐལ གྲུང བ ལ །
སྤྲན མ ཡིན བ ངས བྱིན ཉོ །

|

|

དེ ཉས ལས ཀྱི ལྷག མས ཉེ །
དེ འབྲེ འཁྲ བའི ཉད ཀྲེས ཐེབས །

Apā 29-30

Avacāham Jotipalo (Nīdipāla) sugatim Kassapam tadā
kuto nu bodhiṃ mundassa bodhiṃ paramadullabhā?
Tena kammavipakena ācāram dukkaram bahum
chabbassān Uruvelāyam tato bodhiṃ apāpunim

Tib 19b

ll 6-7

དགའ རྟོང ལ ཉི སྤྲས བ ཉི །
མགོ་རིག ངས མཐོང ཅི ཉིག བྱ །
འདི ལ བྱང་ཆུབ ཡོད་མ ཡིན །

ངག་གི་ ཉེས་པར་ སྦྱོད་པ་དང །
 ལས་ཀྱི་ རྣམ་པར་ སྦྱིན་པ་ དེས །
 འདྲིར་ ཡང་ མིར་ བི་ རོངས་པ་ བ །
 བྱིས་མེད་ པར་ བི་ རབ་ བྱང་ བས །
 བྱང་ རྒྱབ་ བཞོག་ བི་ འདྲོད་ པའི་ སྦྱིར །
 རྗེང་ བྱས་ འབྲས་ ཏུ་ལོ་ ཏུག་ཏུ །
 བཞོག་ ཏུ་ དཀའ་བ་ སྦྱོད་པ་ ངས །
 སྦྱག་ བསྐྱེལ་ མང་བ་ ཉམས་སྦྱ་ སྦྱོང །

The probability of a common source of the two versions of the *gāthās* of Sona Kotivisa and Buddha is confirmed by the above Tibetan rendering of the Sanskrit version. These two agree closely, but the Pali version adds one or two incidents of Buddha's life, while the Sanskrit adds after every incident one stanza stating that the Bodhisattva suffered long in hells for the evil deed and that it was in his last birth he ended the effects of karma (*karmāvaśesa*) by suffering a certain pain or disease. These additions and omissions clearly prove our contention that one is not based upon the other but both were derived from a common source.¹

Buddhāpadāna in prose

The *Sthavragāthā* is followed by a repetition in prose of the above versified account of the evil deeds committed by Śākyamuni in his past lives. A few leaves containing the account are missing. The available leaf commences with the story when Śākyamuni was born as Bharadvāja bhikṣu.

(1) Bharadvāja was looked after by a devoted householder. He invited his brother Vasistha to stay with him. The latter made such a good impression upon the householder that he received more gifts than his elder brother. This roused the envy of Bharadvāja, who made the maid servant

1 See Winternitz, *History of Indian Literature*, ii, p. 160 n.

of the house throw calumny on his brother and thereby brought discredit upon him

(ii) Śakyamuni was once born as a teacher proficient in the *Vedaś* and *Vedāṅgaś* and had 500 disciples at *Vārānaśi*. At this time arrived there a hermit who had acquired the five higher knowledge (*abhiññā*). The people were pleased with his demeanour and gave him all their gifts. This roused the jealousy of the Brāhmaṇa teacher who told his students that the hermit was an enjoyer of worldly pleasures. The student communicated the same to the people who then began to show him disrespect. The ascetic thereupon left the place.

(iii) Śākyamuni was once born as a wicked man called Mrnāla who lived with a courtesan called Bhadrā. On one occasion Mrnāla found out that Bhadrā was entertaining another person and so he flew into rage and killed her outright. There was a great uproar and Mrnāla finding a hermit who was a Pratyekabuddha near by left the blood stained sword near him and joined the crowd which fixed the guilt upon the Pratyekabuddha and brought him before the king. When he was being led to the gallows Mrnāla became repentant and confessed his guilt. For all these sins of his he was calumniated by Cañcā mānavikā.

(iv) To explain why Buddha had to live for three months on barley grains the story of his vilifying Vipasyi Buddha is repeated here (see above)

(v) This is followed by the story of Nandipāla Ghatikāra to explain why he had to undergo extreme self mortification for six years before the attainment of Bodhi. The readers are referred for the full story to the *Madhyamāgama Rajasamyuktasūpāta* (compare *Majjhima Nīkāya Sutta* No. 81). The story appears in extenso in the Tibetan translation.

(vi) As regards his suffering due to diarrhoea Buddha said that once he was born as a physician. He cured a householder's son twice but did not get any remuneration for his service. So he became dissatisfied with the householder. When his son fell ill for the third time he gave such a medicine that the intestines of the boy were destroyed.

(vii & viii) There are two other similar stories the leaves containing these stories are missing.

Buddha at Nageshendu (pp. 221-224)

After recounting the story of previous births, Buddha returned from the Annatappa lake and proceeded to Nageshendu in Potala where he was entertained by the Brāhmins of the locality. Some disciples of the Brāhmins were also dwelling there as hermits. With the consent of the almsgivers, Buddha offered his disciples food for the monks to be dispensed and who thereby became happy.

Among the people of Nageshendu there was a doubt as to whether Buddha and his disciples were greedy or not. One of them, Vānattasimha Brāhmana, wanted to test them and so he made an elixir of preparation of molasses and invited Buddha with his disciples to his house. In the meantime Buddha warned his disciples to observe restraint in eating food. When the Brāhmana offered his scrupulous preparation of molasses, the disciples took just their required quantity. They pleased the Brāhmana, who took ordination and joined the order. On this occasion Buddha gave permission to the monks to accept molasses even when they were not sick.

Vānattasimha Brāhmana began to practice meditation but he was unable to get concentration of mind on account of the bad smell of dead bodies. Buddha observed it and directed Ānanda to provide him with a well-scented beautiful place for meditation. This being done he quickly attained concentration of mind and realised the truth (p. 224). The Teacher then directed that those who seek pleasant objects for meditation should be allowed to have them.

Buddha at Vaiśālī (pp. 224-232)

Buddha then visited Vaiśālī, the land of Vijiṣ, who made the arrangement that no one singly should invite the Teacher and his disciples to meals as in that case every person would not get the opportunity to earn merit by entertaining them. The members of the Dhanika family were not aware of this arrangement and so every member of the family, viz., Dhanika, his wife, his son and his daughter-in-law invited Buddha one after another and made elaborate arrangements for the meals of the Teacher and his disciples. The Vijiṣ took exception to the privilege thus taken by the members of the Dhanika family but on expressing regret for being unaware of the

arrangement they excused them. The Vṛjis were then offered some jewels by the Dhanika family. At first they refused to accept them but on Buddha's intervention they changed their minds and took the jewels. Buddha then delivered his usual discourse on the four truths by listening to which the members of the Dhanika family became *śrotāpunnas*. Buddha then related a few previous birth stories of the Dhanikas. The leaves containing the stories are however missing.

Permission to cook food (pp 233-6)

The Brāhmanas and Gṛhapatis of Vaisālī then requested Buddha with his disciples to pass the rainy season at their place and promised to supply them with their necessities for three months. When the period was about to elapse famine broke out in the country and the people of Vaisālī were being approached by their friends and relatives for food. They told the monks that it would be convenient for them to supply the necessary raw materials if the monk would agree to cook their own food. Though it was against the general Vinaya rule Buddha allowed it in view of the special circumstances and pointed out to them the places which should be avoided for the purpose of cooking.

At that time a monk fell ill. He was asked by the physician to take hot drinks but he did not do so as it was not possible for him to heat the drink. Buddha therefore permitted the monks to take hot drink if directed by the physician and prescribed certain places as suitable for heating drinks.

Meat eating (p 236)

Once Buddha was staying on the bank of a lake called Māṅkatahrada near Vaisālī. The commander of the army Simha who refrained from taking meat after listening to the discourses of Buddha used to offer the meat brought for him to the monks who accepted it. This gave an opportunity to the heretics to speak ill of the Buddhist monks. On this occasion Buddha laid down three conditions which the monks should observe in taking meat. The three conditions were that a monk must not have (a) seen or (b) heard or (c) even thought of that the meat was being prepared for his meal.

Withdrawal of restrictions in times of scarcity (pp. 237-240)

In times of scarcity of food, Buddha permitted the monks to deviate from the general Vinaya rules and do the following

- (a) to cook their own food,
- (b) to eat food that was offered before meal-time (*pūrvālabdhāna*)
- (c) to accept the excess food left with the householder after feeding the monks,
- (d) to accept the food left by the monks after eating.

Apart from the times of scarcity, the monks were allowed

- (a) to accept fruits grown in forests, e g., grapes, pomegranates, etc
- (b) to accept eatable plants grown in water, e g., lotus, lotus-stalks, etc.

The last direction is supported by a story of the sickness of Śāriputra, who was cured by taking lotus-seeds (*visaksīra* or *padmabīja*) While fetching the lotus-seeds Maudgalyāyana felt inclined to eat the lotus-stalks which were given him by the king of Nāgas

Story of Mendhaka (pp 242-9)

From Vaiśālī Buddha went to the village called Bhadrakara where lived the six highly meritorious members of the Mendhaka family, viz, Mendhaka, his wife, son, daughter-in-law, servant and maid-servant. The heretics, who were living at Bhadrakara, got frightened at the news of Buddha's visit to the place. They persuaded the villagers to give the undertaking that they would not welcome or meet Buddha and even scorch the village and convert it into a desert, and further they would impose a fine of 60 *kārsāpanas* on every person who would go to meet the Teacher. At this time there lived in the village a girl of Kapilavastu who was married in a Brāhmana family of the village. She approached the Teacher and offered to him a lamp for the night. Buddha gave her the necessary instructions and then directed her to inform the members of the Mendhaka family about his presence there. He further told her that as the son of Mendhaka possessed a miraculous purse which never became empty however much he spent, he could easily pay the fine and see him. When

this matter was communicated by the girl to Mendhaka the latter was surpris'd at the knowledge of Buddha about the secret and approached him after leaving 60 *kārsapanas* at the door of his house Buddha imparted to him his teaching which made such an impression upon his mind that he offered to pay the fine for anyone who would go to see Buddha Gradually all the inhabitants went to see Buddha The concourse was so great that Buddha spent the day in imparting instructions to them and he could not take his meal in time On enquiry of Mendhaka about the kinds of food that could be taken by monks after meal time Buddha said there were four such viz clarified butter molasses sugar and drinks Mendhaka then offered to Buddha one of such articles of food

Acceptance of gold and silver

Mendhaka then requested Buddha to permit his disciples to accept *kārsapana* for travelling expenses Buddha agreed but on account of the prohibitory rule that monks must not accept gold and silver he directed that the *kārsapanas* might be received by a novice or an attendant selected for that purpose

Mendhaka then requested Buddha to permit his disciples to accept molasses as food Buddha allowed it with certain restrictions (see p 248-9)

Past life of Mendhaka (pp 250-5)

Buddha then related the previous birth stories of Mendhaka Once upon a time Brahmadatta was ruling in Benares The astrologers made the forecast that there would be famine in the kingdom for 12 years Incidentally the three types of famine are described viz *Cañcu Śvetasthi* and *Śalakavrtti* The king announced that those who did not possess enough corns to last for 12 years should go elsewhere Mendhaka did not leave the place as he had enough to carry on for 12 years but his stock was gradually depleted by helping others and all of his men died except six of themselves At this time a Pratyekabuddha visited the house Mendhaka offered his share of the food to the Pratyekabuddha and made up his mind

to give up his life. He was followed by his wife, son, daughter-in-law, the servant and the maid-servant. As a result of this gift each of them prayed for a boon, all of which were fulfilled. The king also noticed the departure of the Piatyekabuddha. The storehouse of Mendhaka became full. He informed the king about this and explained to him the whole situation.

Conversion of Cāturmahārājikā gods (pp 255-262)

A new section begins here with an *Uddāna* (summary of contents). Buddha was staying at Udumā where was located the hermitage of Kameya Jatila, an ascetic. He selected the bank of the Mandākini lake near Udumā as the suitable spot for imparting instructions to the Cāturmahārājikā gods. Dhitarāstra with the Gandharvas, Virūdhaka with the Kumbhāndas, Virūpākṣa with the Nāgas and Vaiśravaṇa with the Yaksas approached the Teacher with suitable offerings. As Dhitarāstra and Virūdhaka were aīyan, Buddha imparted to them in aīyan language (*āīyayā vācā*) his *dharma*, viz., that the five *skandhas* are subject to decay and that whatever is seen, heard or known has only apparent (unreal) existence. As Virūpākṣa and Vaiśravaṇa were non-aīyan, he imparted to them in non-aīyan language (*dasyu-vācā*) the two mantias, viz., *ene mene*, etc and *māsā tāsā* etc.

Buddha then requested all the four kings to protect his religion after his demise and entrusted the care of the religion to Kāśyapa bhikṣu.

Buddha then related a story of the past birth of the four kings. Once upon a time when Buddha Kāśyapa was the Teacher there were two Nāgas, Śvāsa and Mahāśvāsa and two Suparnas, Atteśvara and Cūdeśvara. The former were often chased by the latter and they fled for their lives. In course of time they took refuge in Buddha and observed the precepts. Thereby they became powerful and were no longer afraid of the Suparnas. The Suparnas envied them for increase in their strength. They also like the Nāgas took refuge in Buddha and observed the precepts. All four of them then wished that they might be reborn at a future date as Cāturmahārājikā gods. The two Nāgas became Dhitarāstra and Virūdhaka while the two Suparnas became Virūpākṣa and Vaiśravaṇa.

Conversion of Jatilas (pp 264-280)

Buddha then delivered a discourse to Kāṇvya who thereupon attained the Anāgami stage. He was then offered by Kāṇvya the eight kinds of drinks *coca moca* etc (see above p 2) which were previously prescribed by the Teacher as medicine for monks. Buddha relaxed the rule and allowed the monks to take the drinks with certain restrictions relating to the time of preparation and drinking.

Kāṇvya then invited Buddha with his disciples to his hermitage for meals and made elaborate preparations for same. His brother Śūla was living with him at the time. Śūla was astonished at the huge arrangements for food made by Kāṇvya and on enquiry learnt that these were all meant for Buddha. His devotion was roused at the mere mention of the word Buddha. He hurried to the Teacher and joined the order along with his 500 disciples. When Buddha came to Kāṇvya's hermitage for food along with his disciples including Śūla, Kāṇvya was surprised to see Śūla in the garb of a monk and made up his mind to join the order along with his 500 disciples. Buddha entrusted the training of 500 Jatilas to the care of Kapphina bhikṣu, 250 to Maṇḍalyāyana and 250 to Śrīputra. Those in Kapphina's charge attained arhat-hood, those in Maṇḍalyāyana's charge became Anāgamis while those with Śrīputra reached the Srotāpatti stage. The monks were curious why the attainment of fruits of sanctification were not in accordance with the abilities of the teachers. Buddha related a past birth story of the three teachers and pointed out that the intellect of the first 500 students was sharp, of the second 250 was moderate and of the last 250 were dull. The above mentioned account of the conversion of 1000 Jatilas is repeated in versified form with further details about the teachings of Buddha. There are in it references to the four truths, the twelvefold chain of causation, impermanence of the constituted objects, the moral precepts, the urgency of eradication of attachment, hatred and delusion, the acquisition of *smṛti* (self recollectedness), *virya* (energy), *śamādhi* (concentration of mind), *upekṣā* (equanimity) and *prīti* (serene joy), practice of the seven *bodhyāṅgas* (means for the attainment of Bodhi), four *brahmaṇīyas* (excellent virtues), *iddhipādas* (psychic powers) and *samyakprahāṇas* (right exertion).

A few Vinaya rules (pp 280-281)

The Kameyya gāthās are followed by the story of two recluses who offered rich food to the monks though they invited them to a light meal. Buddha instructed his disciples not to hesitate to accept the rich food if it is offered in place of a light food. Incidentally Buddha prohibited the monks from using golden holders of begging bowls or golden needle-cases as also from exhibiting skill in any art in which a monk might be proficient.

Story of Malla Roca (pp 282-4)

Buddha then proceeded to the country of the Mallas. The Mallas made the arrangement that no one singly should invite Buddha as in that case every person would not get the opportunity of earning merit by entertaining the Teacher. Any one who would not observe this arrangement would be fined 60 *kārsāpanas*. The Mallas in a body then invited Buddha to a meal. The chief minister of the Mallas, Roca, who was the maternal uncle of Ānanda, remained with Buddha after the Mallas had left the place. Ānanda was curious why his uncle who had no faith in Buddha should linger. He requested Buddha to deliver a discourse for his benefit so that he might become a devotee of the Triratna. After listening to Buddha's discourse Roca's devotion was roused and he invited Buddha to a meal in his house. As Buddha had already accepted the invitation of the Mallas in a body, he regretted that he was unable to comply with his wishes. Roca thereupon approached the Mallas for permission to entertain Buddha but he was refused. On his insistence the Mallas agreed to his proposal to offer at least one sweet and one drink to the Teacher at the meal time. Roca then asked his cook to prepare such a sweet that one would be sufficient for a person's meal. Roca offered this sweet to the monks, who accepted it with the consent of the Mallas but they were unable to partake of any other food prepared by the Mallas.

Mode of address by an almsgiver

Buddha then gave certain directions to his monks regarding the acceptance of alms from an almsgiver who would address them in a particular form.

Mayūn udṛī

We come now to the last story of the book. Buddha was at Sravastī. A newly ordained monk called Svati wanted to earn merit by rendering some service to Buddha, so he went to the forest to fetch some wood. He was stung by a snake and fainted. For his medicine the physician prescribed unseemly food (*uṣṇa bhogaṃ m*). On enquiry by the monks Buddha told them that *uṣṇa bhogaṃ* constituted urine of newly born calves, faeces, ash of five kinds of wood (see details) and earth. Svati could not be cured by any one of the four medicines, and so Buddha asked his disciples to learn from him the *Mayūn udṛī* and utter the same in the presence of Svati. The *mantra* is as follows: *maṣṭe uṣṇaṣṭe nirmāṣṭe* etc. Svati recovered from snake poisoning. The incident is brought to a close with an account of the discovery of the *Mayūn udṛī* by a peacock who was a Bodhisattva and of the past birth story of Svati.

NALINAKSHI DUTT

भैषज्यवरतु

[मैयज्ययन्तुति] पिण्ण [दानम् ।

मैयज्य मद्दासेनो रानय्य वेणुवनरुद्ध ।

इच्छानकला च न भिपल्लु वीदिराज्य पुमारय्य ।

ग्लानकाश्च केनेयो उगो भवति समुद्यत । ॥

उदा । ॥

मैयज्यमनुयात यसा फच्छुज्य अजनम् ।

उ मत्तक मिलिन्दश्च रेजत सौवीरेण च ॥

बुद्धो भगवान् आयस्स्या विहरति जेतवने अनायपिण्डदस्या-
रामे । तेन खलु समयेन भिक्षव आरदकेन रोगेण बाध्यन्ते ।
ते आरदकेन रोगेण बाध्यमाना उत्पाण्डूत्पाण्डुका भवन्ति
कृपालुका दुर्बलका ग्लाना अनासकाया ।

जानका पृच्छन्तां बुद्धा भगवन्त^१ । यावत्पृच्छति बुद्धो
भगवान् आयुष्मन्तमानन्दम् । कस्मादानन्द एतर्हि भिक्षव
उत्पाण्डूत्पाण्डुका कृपालुका दुर्बलका ग्लाना अनासकाया इति ।

१ ५८० अणुय्य व । (Dulra) vol II folio 10a 1 -

बुद्धो भगवन्तं वे स्ते उरु वद ।

कुल्लं वे त्वं वद वेदं स वद ।

अदं सत्तं वद वेदं उ वद वद ।

गत्तं वद वद वेदं कुल्लं वेद ।

गत्तं उ वद वद वद वद वद ।

गत्तं वद वद वद वद वद ।

२ Ms जानका पृ ५११ बुद्धो भगव तो जान व पृच्छति अजा । तो न पृच्छति ।

आयुष्मानानन्दः कथयति । एतर्हि भदन्त मिक्षवः शारदकेन
 रोगेण बाध्यन्ते । एतर्हि शारदकेन रोगेण बाध्यमाना उत्पाण्डू-
 त्पाण्डुका भवन्ति कृषालुका दुर्बलका म्लाना अप्राप्तकायाः ।
 [भगवानाह] । तस्मादानन्द अनुजानामि भिक्षुभिर्मैषज्यं
 सेवितव्यमिति ।

[उक्तं भगवता भिक्षुभिर्मैषज्यं प्रतिसेवितव्यमिति¹] ।
 मिक्षवः काले सेवन्ति कालातिक्रान्तं न सेवन्ति । ते भवन्ति
 उत्पाण्डूत्पाण्डुकाः कृषालुका दुर्बलका म्लाना अप्राप्तकायाः ।
 जानकाः पृच्छका बुद्धा भगवन्तः । पृच्छति बुद्धो भगवान्
 आयुष्मन्तमानन्दम् । उक्तं मया भिक्षुभिर्मैषज्यं सेवितव्यमिति ।
 अथ च पुनर्मिक्षवः उत्पाण्डूत्पाण्डुकाः कृषालुका दुर्बलका म्लाना
 अप्राप्तकायाः । उक्तं भदन्त भगवता भिक्षुभिर्मैषज्यं प्रतिसेवितव्य-
 मिति । त एते कालभोजिनो वयमिति काले सेवन्ते कालाति-
 क्रान्तं न सेवन्ते । तेनोत्पाण्डूत्पाण्डुकाः कृषालुका दुर्बलका
 म्लाना अप्राप्तकायाः । तस्मात्तर्ह्यनन्द अनुजानामि भिक्षुभि-
 श्चतुर्विधानि भैषज्यानि प्रतिसेवितव्यानि । कालिकानि यामिकानि
 साप्ताहिकानि यावज्जीविकानि । तत्र कालिकानि मण्डः ओदनं
 कुल्माषो मांसमपूपश्च । यामिकमष्टौ पानानि । चोचपानं मोचपानं
 कोलपानमश्वत्थपानमुदुम्बरपानं पारुषिकपानं मृद्धीकापानं खर्जूर-
 पानं च ।

1 See Tib 10b, l 3

अ तरोद्दानम् ।

ओच मोच च कोल च अश्वत्थोदुम्बरण च ।

पाररिक च मृच्छीका यर्जूर चाष्टम मतम् ॥

साप्ताहिक सर्पिस्तथा तैल फाणित मधु शर्करा । याव-
जीविक मूलभैषज्य गण्डभैषज्य [पत्रभैषज्य] पुष्पभैषज्य फलभैषज्य
पत्र जतूनि पञ्च क्षारा पञ्च लवणानि पञ्च कपाया ।

तत्र मूलभैषज्य मुस्त वचो हरिद्राद्रकमतिविषा इति । यद्वा
पुनरन्यदपि मूलभैषज्यार्याय स्फरति¹ नामिपार्याय । गण्ड
भैषज्यम् । चन्दन चविका पद्मका देवदारु गुडुची दारुहरिद्रा
इति । यद्वा पुनरन्यदपि गण्डभैषज्यार्याय स्फरति नामिपार्याय ।
पत्रभैषज्यम् । पटोलपत्र वागिकपत्र निम्बपत्र कोशातकीपत्र
सप्तपर्णपत्रमिति । यद्वा पुनरन्यदपि पत्रभैषज्यार्याय स्फरति
नामिपार्याय । पुष्पभैषज्यम् । पञ्च पुष्पाणि । वाशिकपुष्प निम्बपुष्प
घातुकीपुष्प शटिपुष्प² 'पद्मकेसरमिति । यद्वा पुनरन्यदपि
[पुष्प-]भैषज्यार्याय स्फरति नामिपार्याय । फलभैषज्यम् । हरीतकी-
मामलक विभीतक मरिच पिप्पली इति³ । यद्वा पुनरन्यदपि
फलभैषज्यार्याय स्फरति नामिपार्याय । पञ्च जतूनि । हिङ्गु
सर्जरस⁴ 'तकस्तककर्णी तदागतश्च । तत्र हिङ्गु हिङ्गुवृक्षस्य

1 Tib 11a 1 7 मर्दिमेष स ।

2 Tib 11b 1 2

3 Ms शिक Tib 11b 1 3 मर्दि । The corresponding word in Pali Vinaya

Mv vi 3 5 Kappasika

4 Ms adds here नामपु ५ Tib omits it

5 Cf Vinaya Mv vi 3 6

6 Tib 11b 1 5 मृ श्लेषण = लाक्षा मज्जन, लोघ्न, मावर Ms तप Pali तक्र ।

समन्वाहरायुष्मन् । अहमेवनामा इदं भैषज्यं यावज्जीविकमधिति-
[ष्ठामि । तेषामर्या]य सत्रहचारिणा च एव द्विरपि त्रिरपि । यथा
यावज्जीविकमधिष्ठितमेव धामिक साप्ताहिक वाधिष्ठेयम् ।

श्रावस्त्या निदानम् । अयान्यतमस्य भिक्षोर्वाय्वावाधिक
ग्लान्यमुत्पन्नम् । स वेद्यसंकाशमुपसक्रान्तः । [उपसक्रान्त्य कथयति ।
वाय्वावाधिक] ग्लान्यमुत्पन्नं भैषज्यं व्यपदिशेति । स कथयति ।
आर्यं वसां सेवस्व स्वस्थस्य ते भविष्यतीति । भिक्षुराह । भद्रमुल-
किमहं पुरुषादः । स कथयति । भिक्षोः । इदं ते भैषज्यं न शक्य-
मन्यथा स्वस्थेन भवितुमिति । एतत्प्रकरणं भिक्षवो भगवतः
आरोचयन्ति । भगवानाह । यदि वेद्यं कथयति । इदं ते भिक्षो-
र्भैषज्यं न शक्यमन्यथा स्वस्थेन भवितुमिति सेवितव्या वसेति ।
भिक्षवो न जानते । तेर्वद्यं पृष्टं । स कथयति । आर्यं युष्माकमेव
शास्ता सर्वज्ञस्तमेव गत्वा पृच्छेति । एतत्प्रकरणं भिक्षवो भगवतः
आरोचयन्ति । भगवानाह । पञ्च वसां प्रसेवितव्याः । कतमा
पञ्च । मत्स्यवसां शुशुकावसां शुशुमारवसां रिक्षवसां सूकरवसां
च । इतीमाः पञ्च वसाः । अकाले पक्वा अकाले परिस्त्रुता अकाले
प्रतिग्राहिता अकालेऽधिष्ठिता न परिभोक्तव्याः । काले पक्वा
अकाले परिस्त्रुता अकाले प्रतिग्राहिता अकालेऽधिष्ठिता न परि-
भोक्तव्याः । काले पक्वा काले परिस्त्रुता अकाले प्रतिग्राहिता
अकालेऽधिष्ठिता न परिभोक्तव्याः । काले पक्वा काले परिस्त्रुता
काले प्रतिग्राहिता कालेऽधिष्ठितास्तैलपरिभोगेन सप्ताहं परि-
भोक्तव्या इति । ततस्तेन भिक्षुणा वसा परिमुक्ता । स्वस्थं सवृत्तं ।

[सर्वश^१ । तमेव गत्वा पृच्छेति । एतत्प्रकरणं मिक्षवो भगवत
आरोचयन्ति । भगवानाह । पञ्च] कपायाः । आत्रकपाया
पूर्ववत्^२ । तेन भिक्षुणा कपायकल्पीकृत्य^३ गालं धृष्टम् । एकधनी-
भूतम् । भगवानाह । चूर्णं कर्तव्यम् । मिक्षव आर्द्रमेव
चूर्णयन्ति । पिण्डी[भूतः । भगवानाह । शोषयितव्यम् । ते आतपे
शोषयन्ति । निर्वीर्यं^४ भवति । भगवानाह] । नातपे शोषयि-
तव्यम् । ते छायायां शोषयन्ति । तथापि पूष्यति^५ । भगवानाह ।
छायातपे शोषयितव्यम् इति । मिक्षत्र कपायेण गालं म्रक्षयित्वा
स्नान्ति । कपायकृत्यं न [कुर्वन्ति । भगवानाह । यावद् हस्त-
परामर्शं शोधयितव्यम्] । [अथ] कपायं दत्त्वा स्नातव्यम् ।
कपायकृत्यं करोतीति^६ । मिक्षो कपायेण रोगो व्युपशान्तः ।
तेनावशिष्टः कपायं छोरितः । यावदपरस्य मिक्षोस्तादृश एव
रोगः प्रादुर्भूतः । स वैद्यसकाशं गतः । पूर्ववत्] । स मया
छोरितः । न शोभनः कृतम् । एतत्प्रकरणं मिक्षवो भगवत
आरोचयन्ति । भगवानाह । कपायधारकस्याह मिक्षोरासमुदा-
चारिकान् धर्मान् प्रज्ञपयिष्यामि । [कपायधारकेण भिक्षुणा

1 This leaf of the ms. is badly damaged. The gaps have been filled up by tentative restoration from the Tibetan.

2 See above p vi

3 Tib 14a l 34 སྐྱུ་ལྷན་གྱིས་བྱས་པའི་

4 Tib 14a l 10 མཐུག་པའི་ལྷན་གྱིས་བྱས་པའི་

5 Tib 14a l 6 རྒྱུ་ལྷན་གྱིས་བྱས་པའི་

6 Ms नाकरिष्यतीति ।

उपयुक्तशेषः कषायो यो] मिक्षुरर्थी तस्य दातव्यः । ग्लानकल्पिक-
शालायां वा स्थापयितव्यः । कषायधारको मिक्षुर्यथा प्रज्ञता-
नासमुदाचारिकान् धर्मान् न समादाय वर्तते सातिसारो [भवति ।

श्रावरत्नां निदानम् । तेन खलु समयेनान्यतम]स्य मिक्षो-
रक्षिरोगः प्रादुर्भूतः । स वैद्यसकाशमुपसंक्रान्तः । भद्रमुख
अक्षिरोगो मे प्रादुर्भूतः । भैषज्यं व्यपदिशेति । स कथयति ।
आर्य अञ्जनं प्रतिसेवस्व । स्वास्थ्यं ते भ[विष्यति । भद्रमुख किं
वयं कामभोगिनः । आर्य इदं ते भैषज्यम् । न शक्यमन्यथा
स्वस्थे]न भवितुम् । एतत् प्रकरणं मिक्षवो भगवत आरोचयन्ति ।
भगवानाह । वैद्योपदेशेनाञ्जनं सेवितव्यम् । ते न जानन्ति ।
तैर्वैद्यः पृष्टः । स कथ[यति । आर्य शास्त्रा ते सर्वशः । तमेव गत्वा
पृच्छेति । एतत्प्रकरणं मिक्षवो भगवत आरोचयन्ति । भगवा-
नाह] । पञ्चाञ्जनानि । पुष्पाञ्जनं रसाञ्जनं चूर्णाञ्जनं गुटिकाञ्जनं
सौवीरकाञ्जनम्¹ । तेन सेवितम् । स्वस्थीभूतः । तेनावशिष्ट-
मञ्जनं यत् तत्र वा [स्थापितं विनष्टम् । यावदपरस्य मिक्षोरक्षि-
रोगः प्रादुर्भूतः । स तत्]सकाशमुपसंक्रान्तः । आयुष्मन्
ममाप्यक्षिरोगः प्रादुर्भूतः । अस्ति तव किञ्चिदञ्जनमवशिष्टम् ।
स समन्वेष[यति । न लभते । स कथयति । आयुष्मन् अञ्जन-

1 Tib 15a, l 4-5 खे'ङ्गे'मीस' बीस' ङ्ख' ५८ । म'स'दि' बीस'
ङ्ख' ५८ । छे'स'दि' बीस'ङ्ख' ५८ । ई'सु'दि' बीस' ङ्ख' ५८ । वठ'ग'
पुस'ङ्ख'स'गु' बीस'ङ्ख' ६० ।

मासीत् । इदानीं तु न लभ्यते^१ । एतत्प्रकरणं भिक्षवो भगवत
आरोचयन्ति] । भगवानाह । न भिक्षुणा अञ्जनं यत्र वा तत्र वा
स्थापयितव्यम् । अञ्जनधारकस्याहं भिक्षोरासमुदाचारिकान्
[धर्मान् प्रज्ञपयिष्यामि । अञ्जनधारकैर्भिक्षुभिरञ्जनानि एवमेव
स्थापयितव्यानि । पुष्पाञ्जनं पाले] रसाञ्जनं समुद्राङ्गे स्थाप-
यितव्यम् । चूर्णाञ्जनं^२ गुटिकाञ्जनं सौवीरकं च पुटिका बद्ध्वा
नागदन्तके स्थापयितव्यम् । अञ्जनधारकस्य भिक्षोरासमुदा-
चारिका धर्मा मया प्रज्ञप्ताः । एतान् न समादाय] स्थापयति
सातिसारो भवति ।

श्रावस्त्या निदानम् । आयुष्मान् सैकत उन्मत्त क्षितचित्त-
स्तेन तेनाहिण्डते । स ब्राह्मणगृहपतिस्त दृष्ट्वा आह । एष
आयुष्मान् कस्य पुत्रः । अपरे आहु । अमुकस्य गृहपतेः । ते
कथयन्ति । शक्यपुत्तीय-श्रमणा अनाया अ]प्यन्रजिता । यदि
न न्रजितोऽभविष्यत् ज्ञातिमिरस्य चिकित्सा कृतामविष्यत् ।
एतत् प्रकरणं भिक्षवो भगवत आरोचयन्ति । भगवानाह ।
एव सति भिक्षवः सैकतस्य भिक्षोर्लान्थनिरूपणाय प्रष्टव्यम् ।
अथ ते वैद्यसकाशमुपसकान्ता । भद्रमुख अस्त्यैवमेव] च
लान्थम् । भैषज्यं व्यपदिश । आर्यं आममास परिमुञ्जतु । स्वस्यो
भविष्यति । भद्रमुख किमसौ पुरुषादः । आर्यं न शक्यमन्यथा
स्वस्येन भवितुम् । एतत् प्रकरणं भिक्षवो भगवत आरोचयन्ति ।

1 See Tib 15b 1 1

2 Tib 15b 1 4 सुं नदिं वीणं सुं नदिं वीणं सुं नदिं वीणं

भगवानाह । यद्येवं भैषज्यं सेवितव्यम् । न शक्यमन्यथा स्वस्थेन भवितुम् । मांसं दातव्यम् । मिक्षवरताथा] एवानु-
 प्रयच्छन्ति । न खादति । भगवानाह । अक्षिणी पट्टकेन बद्ध्वा दातव्यम् । तैर्दन्तम् । अतिशीघ्रं पट्टको मुक्तः । तेन हस्तौ लिप्तौ दृष्टौ । तेन वान्तम् । भगवानाह । [सद्यो न मोक्तव्यः । अथ चेत् सद्यो मोक्तव्यस्तादा तस्य हस्तौ तदग्रतः सुशुद्धे पा]-
 नीये स्थापयित्वा पश्चात् पट्टको भोक्तव्यः¹ । स स्वस्थीभूतः । तस्य स एव दोहदः संवृत्तः । एतत् प्रकरणं मिक्षवो भगवत आरोचयन्ति । भगवानाह । यदा स्वस्थी[भूतस्तादा एवं शिक्षां समादाय] तत्समवस्थानमाचरितव्यम् । अध्याचरति सातिसारो भवति ।

राजष्टहे निदानम् । आयुष्मान् पिलिन्दवत्सो यतः प्रव्रजितो बह्वाबाधः । स मिक्षुभिरुच्यते । [स्थविर एवं ते आबाधः । स कथयति । आयुष्मन्तः सततमहं बह्वाबाधः । निर्याणप्रकरणं नास्ति । ते कथयन्ति । स्थविर पुरा किं धृतम् । स कथयति] । भैषज्यं कच्छपुटम् । इदानीं किं न धारयसि । भगवता नानुशातम् । एतत् प्रकरणं मिक्षवो भगवत आरोचयन्ति । भगवानाह । [एवं सत्यनुशातम्] । मिक्षूणां भैषज्यं कच्छपुटं धारयितव्यम् । [मिक्षूणां मूलपुष्पगण्डफलभैषज्यानि धारयितव्यानि² । ते सर्वे]त्र भैषज्यानि कच्छपुटे न दापयन्ति । भगवानाह । फलभैषज्यानि कच्छपुटे स्थापयितव्यानि । मूल-

1 See Tib 16b, 1 1

2 See Tib 17a 1 1

पुष्पगण्डभैषज्यानि वरणिङ्का वद्ध्वा नागदन्तके स्थापयितव्यानि । भगवानाह । काले काले शोषयितव्यानि । ते आतपे शोषयन्ति । निर्वीर्यं भवति । भगवानाह । नातपे शोषयितव्यम् । छायाया शोषयन्ति । तथापि पूर्यति । भगवानाह । छायातपे शोषयितव्यम् ।

श्रावस्त्या [निद्रानम्¹ । यस्मादायुष्मान् रेवतो] यत्न कचन काक्षी तस्य काक्षारेवत काक्षारेवत इति सज्ञा सवृत्ता । स पूर्वाह्णे निवास्य पात्रचीवरमादाय श्रावस्तोऽपिण्डाय प्रविष्टः । सोऽनुपूर्वेण गुडशाला गतो यावत्पश्यति कणेन² गुडं वध्यमानम् । स कथयति । [भिवन्तो मा कणेन गुडो] बन्धत । आर्य अस्ति किञ्चिदन्य बन्ध जानासि । नाहमन्य बन्ध जानामि । अपि तु वयमकाले परिमुञ्जाम । आर्य काले वाकाले वा परिमुञ्ज । एषोऽस्य बन्धोऽन्यथा बन्ध न गच्छति । अपरेण समयेन स[धस्य] [गुडखादनीय] सपन्नम् । स न खादति । तस्य सार्धविहार्यन्ते-वासिका* कथयन्ति । आर्य सधस्य गुडखादनीय सपन्न परिमुञ्ज । स कथयति । भद्रमुखा सामिपमेतत् । तेऽपि न मुञ्जते । अन्यैर्भिक्षुभिरुच्यन्ते । आयुष्मन्त [सधस्य गुडखादनी]य सपन्न कि न परिमुञ्जत । ते कथयन्ति । उपाध्याय कथयति सामिपमेतत् । तैर्गपि न परिमुक्तम् । महापरिवार. स* । [तैर्न परिमुक्तमिति] यद् भूयसा सर्वसधेन न परिमुक्तम् । एतत् प्रकरणं भिक्षवो भगवत

आरोचयन्ति । भगवानाह । न लभ्यन्ते नामिषेणामिषकृत्यं कर्तुम्¹ । आगारपरिशुद्धमिति कृत्वा परिभोक्तव्यं नात्र कौकृत्यं करणीयम् ।

श्रावस्त्यां निदानम् । अथायुष्मान् रेवतः पूर्वाह्णे निवास्य पातचीवरसादाय श्राव[स्त्यां पिण्डाय प्रविष्टः । सोऽनुपूर्वेण वीथीं²] गतः । तेन गांधिको दृष्टः सक्तुं स्पृष्ट्वा गुडं स्पृशति । स कथयति । भद्रमुख सा सक्तुं स्पृष्ट्वा गुडं स्पृश । अरगाभिर-काले परिभोक्तव्यम् । स कथयति । आर्य को मम मुहुर्मुहुर्ला-शौचं ददाति । अपरेण समये[न संधस्य गुडखादनीयं] संपन्नम् । स न परिभुञ्जति । सार्धविहार्यन्तेवासिनः कथयन्ति । आर्य संधस्य गुडखादनीयं सम्पन्नं किं न खादसि । स कथयति । भद्र-मुखाः सामिषमेतत् । तैरपि न परिभुक्तम् । ते मिक्षु-भिरुच्यन्ते । आयुष्मन्तः संधस्य गुड[खादनीयं संपन्नम् । किं न परिभुञ्जत] । ते कथयन्ति । उपाध्यायः [कथय]ति सामिषमेतत् । तैरपि न परिभुक्ताम् । महापरिवारः सः । तैर्न परिभुक्तमिति यद् भूयसा सर्वसंधेन न परिभुक्तम् । एतत्प्रकरणं भिक्षवो भगवत आरोचयन्ति । भगवानाह । न लभ्यन्ते [नामिषेणामिषकृत्यं कर्तुम् । आगार]परिशुद्धमिति कृत्वा परिभोक्तव्यम् । नात्र कौकृत्यं करणीयम् ।

1 Tib 18a, 1 2-3 རྩ་གྱིས་ རྩ་གྱི་བ་མི་བྱེད་པ་ཅི་མི་རྟོ་དུ་བས་
འབྱུང་ ཁྱད་པོ་ལྟ་ དག་པས་ ལོངས་ སྤྱད་པར་བྱ་ཞེ།

2 Tib 18a 1 3 སྤང་ ཞིག་ཕྱིན་ པ་དང་།

श्रावस्त्या निदानम् । आयुष्मतः शारिपुत्रस्य वाय्वावाधिकं
ग्लान्यमुत्पन्नम् । आयुष्मान्महामौद्गल्यायनः सलक्षयति । बहुशो
मया आयुष्मतः [शारिपुत्रस्य परिचर्या^१] कृता न तु कदादिद्वैध
पृष्टः । यत्त्वहमिदानीं वैद्यं पृच्छेयम् । स वैद्यसकाशमुपसंक्रान्तः ।
भद्रमुखः आयुष्मतः शारिपुत्रस्येदं चेदं च ग्लान्यमुत्पन्नं तस्या-
नुलोमिकमैषज्यमुपदिशेति । स कथयति । आर्य [लवणं सौवीरकं^२
मैषज्यं] मविष्यतीति । तेन सौवीरकं समुपानीतम् । लवणं
नास्ति । स लवणं पर्येषितुमारब्धः । आयुष्मताः पिलिन्दवत्से-
नोक्तः । अस्ति आयुष्मन् मम शृङ्गापुटं लवणं यावज्जीवमधिष्ठि-
तम् । यदि भगवाननुजानीते ददामीति शारिपुत्रेण श्रुतम् । स
कथयति । मम मानसः आयुष्मान्महामौद्गल्यायनः एव भवति^३ ।
न लभ्यः कालिकेन यावज्जीविकं परिभोक्तुम् । एतत्प्रकरण-
मायुष्मान्महामौद्गल्यायनो भगवतः आरोचयति । भगवानाह । न
लभ्यः मौद्गल्यायनः यच्च कालिकं यच्च यामिकं यच्च साप्ताहिकं
यच्च यावज्जीविकमधिष्ठितम् । तत्र मौद्गल्यायनः यच्च यामिकं यच्च
साप्ताहिकं यच्च यावज्जीविकं तच्चेत्कालिकेन ससृष्टं भवति
कालिकससृष्टमिति कृत्वा काले परिभोक्तव्यं कालातिक्रान्तं न
परिभोक्तव्यम् । यच्च [यामिकं यच्च साप्ताहिकं] यच्च यावज्जीविकं
तच्च यामिकेन ससृष्टमिति कृत्वा यामं परिभोक्तव्यं यामाति-

1 See Tib 18b 1 5

2 Salted sour barley gruel

3 Tib 19a 1 2 ཁོ་བོ་འདི་སྒྲུབ་ཏུ་སེམས་དེ།

क्रान्तं न परिभोक्तव्यम् । यच्च साप्ताहिकं यच्च यावज्जीविकं
तच्चेत्साप्ताहिकेन संसृष्टं भवति साप्ताहिकसंसृष्टमिति कृत्वा
सप्ता[हं परिभोक्तव्यं सप्ताहोति]क्रान्तं न परिभोक्तव्यम्¹ ।
यत्तु यावज्जीविकं तद्यावज्जीविकं परिभोक्तव्यम्² । अन्यथा परि-
भुञ्जति सातिसारो भवति ।

उद्दानम् ।

महासेनो मांसमर्शो वातव्याधिश्च पूर्णकः ।

..... ॥

बुद्धो भगवान् काशीषु जनपदेषु चारिकां चरन् वाराणसी-
मनुप्राप्तः । वाराणस्यां विहरति ऋषिवदने मृगदावे । वाराणस्यां
महासेनो नाम गृहपतिः प्रतिवसति आढ्यो महाधनो महाभोगः ।
तस्य [पत्नी महासेना नाम । स] सपत्नीकः श्राद्धो भद्रः कल्याणा-
शयः । तेन श्रुतम् । भगवान् काशीषु जनपदेषु चारिकां चरन्
वाराणसीमनुप्राप्तः । वाराणस्यां विहरति ऋषिवदने मृगदावे
इति । श्रुत्वा च पुनरप्येतदभवत् । बहुशो मया भगवन्नन्तर्गृहे
उपनिमन्त्रितो न]त्वेव सर्वोपकरणैः प्रवारितः । यत्त्वहमेतर्हि
भगवन्तं त्वैमासीं सर्वोपकरणैः प्रवारयेयमिति विदित्वा येन
भगवांस्तेनोपसंक्रान्तः । उपसंक्रम्य भगवतः पादौ शिरसा वन्दित्वा
एकान्ते निषण्णः³ ।

1 Ms adds सप्ताहस्यालयात्र परिभोक्तव्यम् ।

2 See above, p. iv

3 See T1b 20a, l 3

Note

Several leaves of the original ms are lost. The lost portion corresponds to *Dulva II*, folios 20a, l 4 to 244a l 6.

अद्राक्षीद् भगवान् दूरादेव नीलनीला वनराजिम् । दृष्ट्वा
च पुनर्वज्रपाणि यक्षमामन्त्रयते । पश्यसि [त्वं वज्रपाणे नील-
नीलामेता वनराजिम् । पश्यामि भदन्त । एष वज्रपाणे काश्मीर-
मण्डलम् । मम वर्षशतपरिनिवृत्तस्य माध्यन्दिनो नाम मिक्षु-
र्भविष्यत्यानन्दस्य मिक्षो सार्धविहारी । स ह्रुल्लुट् दुष्टनाग वि[ने-
ष्यति । अयं पर्यङ्कं यद्धा समग्रे काश्मीरमण्डले शासन प्रवेश-
यिष्यति । विपश्यनानुकूलानां शयनासन यदुत काश्मीरमण्डलम् ।

पट्टिग्रामसहस्रा[णि पट्टिग्रामशतानि च ।

पट्टिग्रामास्त्रयो ग्रामा ह्येतत् काश्मीरमण्डलम् ॥

अष्टालायाम्^१ ऋषिविनीत आपन्नकश्च यक्ष सपरिवार ।
कन्याया यक्षिणी सपरिवारा विनीता । धान्यपु[रमनुप्राप्त ।
धान्यपुरे सेनराज परमसत्येषु नति]ष्ठापितः । नैतरी^२-
मनुप्राप्त । नैतर्यामन्यतम कुम्भकार । सोऽतीव शिल्पमद-
मत्त । शुष्काणि भाजनानि चक्रादवतारयति । [भगवास्तस्य
विनयकालं ज्ञात्वा कुम्भकारवेषं गृहीत्वा तेन सार्धं] जल्पं कर्तु-
मारब्ध । त्वं कीदृशानि भाजनानि चक्रादवतारयसि । स
कथयति । शुष्काणि । अहमपि शुष्काण्यवतारयामि । समस्त्व
मया । किमे[तद्भङ्गुरेण । अहं दन्तमयान्यपि अवतारयामि ।
त्वं मत्तं कुशलतरोऽसि । न केवलं दन्तमयानि सुवर्णरौप्य-
वैडूर्यस्फटिकमयान्यपि । सोऽभिप्रसन्नः । ततो भगवता कुम्भ-

१ Tib 244b 1 5 6 ཡུལ་གཞིས་ ལྷོ་གསལ་ ।

२ Tib 244b 1 7 ཡུལ་ རྒྱལ་ཁྲོན་ ।

कारवेषमन्तर्धाप्य स्ववेषेण स्थित्वा सपरिजनः सत्येषु प्रतिष्ठापितः ।
शाङ्गला[मनुप्राप्तः । शाङ्गलायां सहायक्षपरिवारः शरणगमन-
शिक्षापदेषु प्र]तिष्ठापितः पालितकोटो नागपालकश्च । [नन्दि]वर्धन-
मनुप्राप्तः । नन्दिवर्धने भवदेवो राजा सपरिवारः सत्येषु
प्रति[ष्ठापितः सप्तसप्तमातङ्गपुत्रो भूपयक्षश्च । तत्राश्वक-पुनर्वसुकौ]
नागयोनावुपपन्नौ । द्वादशानां वर्षाणाम[त्ययात् क्षुब्धौ] । तावेव-
माहतुः । नावयोर्भगवता धर्मो देशितो येनावां विनिपतितौ
नागयो[नौ जातौ । कथं वयमस्य देशनां ज्ञास्यामः । भगवत
एतदभवत् । तयोर्भहा]नुभावः । स्थानमेतद् विद्यते यत् परि-
निवृत्तस्य मे शासनं भरणं करिष्यत इति विदित्वा येनाश्वकपुन-
र्वसुकयोर्भवनं तेनोपसंक्रान्तः । उपसंक्रम्या[श्वकपुनर्वसुकाम्यां
चतुष्पदिको धर्मपर्यायो देशितः । एतस्य] व्याख्यां ज्ञास्यथ ।
के वयं सधर्मस्य ज्ञातार इति विदित्वा तलैव निमग्नौ । तयो-
रेतदभवत् । देशितोऽस्माकं भगवता धर्मः । अरणाभिरु न
विज्ञात इ[ति । भगवता तरिगन्नेव प्रदेशे प्रतिमैका दत्ता ।
अश्वकपुनर्वसुकौ तत्र] पुनर्निमज्जतः । अद्यापि भगवांस्तिष्ठतीति
तस्मिन्नेव प्रदेशे । भगवता नाली उदर्या च यक्षिणी विनीता ।
कुन्तीनगरमनुप्राप्तः । कुन्तीनगरे [कुन्ती यक्षिणी इति ख्याता
क्रोधान्विता चण्डा च प्रतिवसति । कुन्तीनगरस्य ब्राह्मण]गृह-
पतीनां जातानि जातान्य[पत्यानि भ]क्षयति । अश्रौषुः कौन्ती-
नागरा ब्राह्मणगृहपतयो भगवान् कुन्तीनगरमनुप्राप्तः । [तरिगन्]
प्रदेशे तिष्ठती[ति श्रुत्वा ते सन्निपतिताः कुन्तीनगरान्निर्गताः ।

येन भगवा]स्तेनोपसक्रान्ता । उपसक्रम्य भगवत पादौ शिरसा
 वन्दित्वैकान्ते निषण्णाः । एकान्तनिषण्णाना कौन्तीनागराणा
 ब्राह्मणगृहपतीना भगवान् धर्म्या [कथया पूर्ववद् यावत् सप्रहृष्ये
 तूष्णीम् । अथ श्राद्धा ब्राह्मणगृहपतय उ]त्थायासनादेकासमुत्तरा-
 सग कृत्वा येन भगवास्तेनाञ्जलि प्रणम्य भगवन्तमिदमवोचन् ।
 अधिवासयत्वस्माक भगवान् श्वोऽन्तर्गृहे भक्तेन [सार्धं भिक्षुसघे-
 नेति । अथ भगवन्त मुक्तवन्त धौतहस्तमपनीतपाल निषण्ण
 विदित्वा] सौवर्णं भृङ्गार गृहीत्वा भगवत पुरत स्थित्वा याचमान
 एव चाह । भगवता ते ते दुष्टनागा दुष्टयक्षा [विनीता । इय
 भदन्त कुन्ती यक्षिणी अस्माक दीर्घरालमसपत्नाना सपत्नी
 अद्रुग्धोना] द्रोघ्नी जातानि जातान्यपत्नानि हरति । अहो वत
 भगवान् कुन्ती यक्षिणीं विनयेदनुकम्पामुपादायेति । तेन खलु
 सम[येन कुन्ती यक्षिणी तस्यामेव पर्यदि सन्निषण्णामूत् सन्नि-
 पतिता । तत्र भगवान् यक्षिणीमामन्त्रयते] । श्रुत ते कुन्ति ।
 श्रुत मे भगवन् । श्रुत ते कुन्ति । श्रुत मे सुगत । विरम
 त्वमस्मात् पापकादसहर्मात् । समयेनाह भदन्त विरस्यामि यद्येते
 ममार्याय विहार कारयन्ति । तत्र भगवान् कौन्तीनागरान्
 ब्राह्मणगृहपतीनामन्त्रयते । [श्रुत] वो ब्राह्मणगृहपतय* । श्रुत
 भगवन् । कथं वोऽत्र भवति । करिष्यामो भगवन् । अथ भगवान्
 कुन्तीं यक्षिणीं सपरिवारा विनीय प्रक्रान्त । भगवान् खर्जूरिका-
 मनुप्राप्त । खर्जूरिकाया बालदारकान् पासुस्तूपकैः क्रीडतो-
 ऽद्वाक्षीत् । [भगवान्] बालदारकान् पासुस्तूपकैः क्रीडतो दृष्ट्वा च

पुनर्वज्रपाणिं यक्षमामन्त्रयते । पश्यसि त्वं वज्रपाणे बालदारकान्
पांसुस्तूपकैः क्रीडतः । एवं भदन्त । एष चतुर्वर्षशतपरिनिवृत्तस्य
सम वज्रपाणे [कुशनवंश्यः]¹ कनिष्को नाम राजा भविष्यति ।
सोऽस्थिन् प्रदेशे स्तूपं प्रतिष्ठापयति । तस्य कनिष्कस्तूप इति
संज्ञा भविष्यति । सयि च परिनिवृत्ते बुद्धकार्यं करिष्यति ।

ततो भगवान् यावच्चापलालस्य भवनं यावच्च रोहितकमला-
न्तरे सप्तसप्ततिप्राणिशतसहस्राणि विनीय रोहितकमागत्य विहारं
भविष्यति प्रतिसंलीनः । भगवान् सायाह्ने प्रतिसंलयनाद् व्युत्थाया-
युष्मन्तमानन्दमामन्त्रयते । आगमयानन्द येनादिराज्यमिति ।

अथायुष्मानानन्दो भगवन्तमिदमवोचत् । पूर्वं भदन्त भगवा-
नेवमाह । उत्तरापथे [नागराजमपलालं वि]नेष्यामः । पञ्चानु-
शंसा उत्तरापथेनेति । अथ च पुनर्भगवानाह । आगमयानन्द
येनादिराज्यमिति । तत् कथम् । भगवानाह । गतोऽहमानन्द
वज्रपाणिसर्हीय उत्तरापथम् । व्याकृतं तमसावनं यावद् । व्याकृतं
वालुकारूपम् । गतोऽहमानन्द यावच्च रोहितकं यावच्चाप-
लालस्य नागराजस्य भुवनम् । अतान्तरे तथागतेन राज्ञा
सप्तसप्ततिप्राणिशतसहस्राणि विनीतानि । पञ्चादीनवा उत्तरापथे
स्थाणुकण्टकद्रुमपाषाणशर्करश्चण्डकुक्कुरो दुष्कुलसमुदाचारो
मातृग्रामः² ।

1 Tib 247b, l. 2 गु.प.व.रै. रैगस ।

2 Tib 248a, l 5-6

उद्दानम्

આદિરાજ્ય ચ મદ્રાસનો મથુરા બોતલા ચ ।

आरामप्रैरभ्य जयोध्या च नदी गङ्गा प्रेता वेलामो भजति पश्चिम ॥

अथ भगवाञ्छरसेनेषु जनपदेषु चारिका चरन्नादिराज्य-
मनुप्राप्त । तत्र भगवानायुष्मन्तमानन्दमामन्त्रयते । अस्मिन्नानन्द
[प्रदेशे] महासम्मतो राजा प्रथमतो राज्याभिषेकेनाभिषिक्तः ।
अभिषिक्तोऽयं च राज्ञामादिरतोऽस्यादिराज्य आदिराज्य इति
सज्ञा संवृत्ता ।

भद्राश्वमनुवात । तत्र भगवानायुष्मन्तमानन्दमाम्नायते ।
अस्मिन्नानन्द त्रदेशे राजो महासम्मत्स्य भद्रमश्वरत्नं प्रादुर्भूतं
यतोऽस्य भद्राश्वो भद्राश्व इति मज्ञा सवृत्ता ।

तत्र भगवानायुष्मन्तमानन्दमामन्त्रयते । आगमयानन्द येन
मथुरा इति । एव भदन्त इत्यायुष्मानानन्दो भगवत प्रत्यश्रौषीत् ।
अथ भगवान् मथुरा सप्रस्थित । दूरादेव नीलनीला [भगवान्]
वनराजि दृष्ट्वा पुन[रायुष्मन्तमानन्द]मामन्त्रयते । पश्यसि त्वमा-
नन्द एता नीलनीला वनराजिम् । एव भदन्त । एष आनन्द
उरमुण्डो नाम पर्वत । अत्र मथुराया नटो भटश्च द्वौ
भ्रातरौ मम वर्ष[शतपरिनिर्वृत]स्य^१ विहार प्रतिष्ठापयत ।
ततस्तस्य नटभटिक इति सज्ञा भविष्यति । ^२अग्र च भविष्यति

1. Tib 248a 1 7 དཔེ་མཉམ་མཉམ་པའི་འདས་ནས་ལོ་བཟུ་ལོན་པ་དང་།

210 निहार अप्रथम

शमथविपर्ययनानुक्कूलानां शयना[स्र]नानाम् । अद्यानन्द मथुरायां
 गुप्तो नाम गान्धिकदारको भविष्यति । तस्य पुत्रः उपगुप्तो
 नाम भविष्यति¹ [अलक्षण]को बुद्धः । स मम वर्षोषितस्य परि-
 निवृत्तस्य शासने प्रव्रज्य बुद्धकार्यं करिष्यति । माध्यन्दिनो नाम्ना
 आनन्दस्य मित्रोः सार्धविहारी । स उपगुप्तं प्रव्राजयिष्यति² ।
 उपगुप्तः पश्चिमको भविष्यति [अववादकानाम्³ । वृक्ष]वाटि-
 कायां⁴ गुहा भविष्यति । दैर्घ्येणाष्टादशहस्ता । विस्तारेण द्वादश ।
 उच्छ्रायेण सप्त । ये ये तस्याववादे अर्हत्त्वं साक्षात्करिष्यन्ति ते ते
 चतुरङ्गुलमालां कटिकां⁵ तस्यां गुहायां प्रक्षेप्यन्ते । [यदा सा गुहा
 पूर्णा] भविष्यति अर्हत्कटिकाभिस्तदा उपगुप्तः परिनिर्वास्यति ।
 परिनिवृत्तं चैनं ताभिरेवार्हत्कटिकाभिः समेत्य ते ध्मापयिष्यन्ति ।
 भिक्षवः संशयजाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवन्तं परिपप्रच्छुः ।
 भदन्त भगवता आयुष्मानुपगुप्तोऽनागत एव बहुजनानुकम्पी
 व्याकृत इति । भगवानाह । न भिक्षव एतर्हि यथासावतीतेऽप्यध्वनि
 बहुजनहिताय प्रतिपन्नस्तच्छृणुत साधु च सुष्ठु च मनसि
 कुरुत भाषिष्ये ।

भूतपूर्वं भिक्षवः अस्यैव उरुमुण्डस्य पर्वतस्य त्रिषु पार्श्वेषु
 प्रत्येकबुद्धा ऋषयो मर्कटाश्च प्रतिवसन्ति । एकरिगन् पार्श्वे पञ्च

1 Tib 249a, l 3, cf *Divyāvadāna*, pp 349, 385

2 *Ibid* p 349 शाणकावासी उपगुप्तं च प्रव्राजयिष्यति ।

3 Tib 249a, l 4 मारुत्तस्य दमस्तेव दमस्तेव ग्निस्तेव ।

4 Tib 249a, l. 5 मारुत्तस्य दमस्तेव दमस्तेव ।

5 *Ibid* मारुत्तस्य दमस्तेव दमस्तेव ।

प्रत्येकबुद्धशतानि द्वितीये पञ्च ऋषिशतानि तृतीये पञ्च मर्कट-
शतानि । आचरित मर्कटयूथपतेर्जात जात मर्कटशावक प्रघात-
यति । ततस्ता मर्कट्य शावकशोकामिभूता परस्पर सञ्जल्प कर्तुमा-
रब्धा । शृण्वन्तु भवन्त्यो मर्कट्य । अयमस्माक यूथपतिर्जात
जात शावक प्रघातयति । तदुपायसविधान कर्तव्यम् । या अस्माक
मर्कटी आपन्नसत्त्वा भवति तथा यूथपतेर्नारोचयितव्यमिति ।
यावदपरेण समयेनान्यतमा मर्कटी आपन्नसत्त्वा सवृत्ता । सा तामि
प्रतिगुप्ते प्रदेशे गोपायित्वा मूलफलेरुपस्थापिता । मर्कटशावको
जात । सोऽपि तामि प्रतिगुप्ते प्रदेशे स्थापित पोषित
मवर्धित । स यदा महान् सवृत्तस्तदा तेनासौ यूथपति स्व-
यूथात्प्रव्यावित । उरुमुण्डपर्वते इतश्चासुतश्च परिभ्रमितुमारब्ध ।
तेन परिभ्रमता प्रत्येकबुद्धाना शब्द श्रुत । स तेषा सकाश
गत । यदा विश्वस्तसवास ¹सवृत्तस्तदा तेषा मूलपलपुष्प-
फलदन्तकाष्ठैरुपसहार करोति । तेऽपि तस्य पालशेष छोरेयन्ति ।
आचरित तेषा प्रत्येकबुद्धाना मुक्त्वा मुक्त्वा पयङ्के निपीदन्ति ।
सोऽपि मर्कटस्तेषामीर्यापय दृष्ट्वा पर्यङ्केन निपीदति । यावदपरेण
समयेन तेषा प्रत्येकबुद्धानामेतदभवत् । यदस्माभिरनेन कायकायेन²
प्राप्तव्यम् । प्राप्त तद् यन्नु वय शान्त निर्वाणधातु प्रविशेम इति ।
ततस्ते ज्वलनतपनवर्षणविद्योतनप्रातिहार्याणि कृत्वा निरुपधि-
शेषे निर्वाणधातौ परिनिर्वृता । तेषा व्युत्थानकाल । तस्मिन्

नोत्तिष्ठन्त इति । स मर्कटस्तानपश्यन् धृतिं न लभते । यावदसौ मर्कटो गुहां प्रविश्य तेषां प्रत्येकबुद्धानां चीवराणि विकोपयितु-
मारब्धः । या^१ देवता तस्यां गुहायामध्युपिता तस्या एतद-
भवत् । सा हैवायं शाखामृगः प्रत्येकबुद्धचीवराणि विकोपयिष्य-
तीति द्वारं महत्या शिलया पिधायावस्थिता । ततोऽसौ मर्कटः
शोचित्वा क्लुमित्वा परिदेवित्वा प्रक्रान्तः । उरुमुण्डपर्वते समन्ता-
त्परिक्रामति ।^२ [अन]भिरतित्वाद् धृतिं न लभमानोऽवहितश्रोत्रो
मनुष्यशब्दमाकांक्षति । तेन तेषामृषीणां वाक्प्रव्याहारशब्दः श्रुतः ।
स मार्गप्रनष्ट इवाध्वगस्त्वरितत्वरितं तेषां सकाशमुपसंक्रान्तः ।
तेन ऋषयः कष्टानि तपांसि तप्यन्ते । केचिदूर्ध्वहस्ताका-
स्तिष्ठन्ति । केचिदेकेन पादेन । केचित्पञ्चतपस्तप्यन्ते । यदासौ
मर्कटस्तैः सार्धं विश्वस्तसंवासः संवृत्तस्तदा तेषामृषीणां मूलपल-
पुष्पफलदन्तकाष्ठैरुपसंहारं करोति । तेऽपि तस्य भैक्षरोषं छोर-
यन्ति । स तेषामीर्यापथं व्याकोप्य प्रत्येकबुद्धेर्यापथं देशयति ।
तत्र ये ऊर्ध्वहस्तकास्तेषां हस्तानघः कृत्वा रिच्छटाशब्दं च कृत्वा
पुरस्तात्पर्यङ्कं बद्ध्वावतिष्ठते । ये पञ्चतपस्तप्यन्ते तेषामग्निं निर्वाप्य
रिच्छटाशब्दं कृत्वा पुरस्तात्पर्यङ्केनावतिष्ठते । ततरतैः ऋषिभि-
रववादकस्यारोचितम् । उपाध्याय एष शाखामृगोऽरगाकं तपो-
विध्नं करोति । तैस्तस्य विस्तरेणारोचितम् । स कथयति । भवन्तः
स्मृतिमन्तो ह्येते शाखामृगा भवन्ति । नूनमनेन ईर्यापथेन के

1 Ms यथा

2 T1b 250b, l 5 बी क्लृप्त'अर्द्ध'स'बी'द'म'अ'म'गु'र'दे ।

ऋषयोऽनेन दृष्टा भविष्यन्ति । ययमपि ययास्थापित पर्यङ्क
वद्धा निपीदय । ते तथैव पर्यङ्क वद्धा निपण्णा । तेषा पूर्वकानि
कुशलमूलान्यामुखीभूतानि । तैरना[चा]र्यकैरनुपाध्यायकैर्ज्ञानेन
सप्तलिंशद्बोधिपक्षधर्मानुत्पाद्य प्रत्येकबोधि [साक्षात्कृत]'स्तेषा
मर्कटस्यान्तिके धर्मान्वय प्रसाद उत्पन्न । ते यानि नवशस्यानि
नवफलानि नवर्तुकानि जनपदात् पिण्डपात प्रतिलभते तानि
तस्मै प्रयमतो दत्त्वा तत आत्मन परिमुञ्जते । तावदपरेण
समयेन [स मर्कट] कालगत । ततस्तै प्रत्येकबुद्धैर्नानादिदेशा-
धिष्ठानेषु गन्धकाष्ठानि समादाप्य सर्वगन्धकाष्ठैश्चिता चित्वा
ध्मापित ।

कि मन्यध्वे भिक्षव । योऽसौ प्रत्येकबुद्धै सपोषितो
मर्कट स एवासावुपगुप्त । तदाप्यसौ बहुजनहिताय प्रतिपन्न
एतर्ह्यप्यसौ मया बहुजनहितानुकम्पी व्याकृत इति ।

अथ भगवाञ्छूरसेनेषु जनपदेषु चारिका चरन् मथुरा-
मनुप्राप्त । अश्रौपुर्मायुरा ब्राह्मणा श्रमणो गौतमो मथुरामनु-
प्राप्त । सोऽत्यर्थं चातुर्वर्णविशुद्धिं रोचयति दीपयति प्रज्ञ-
पयति प्रस्थापयति विरुजति विवृणोति उत्तानीकरोति देशयति ।
यद्यसौ मथुरा प्रप्रेक्ष्यति अस्माकं लाभान्तरायो भविष्यति ।
स चासत्कारभीत श्रूयते । यदि तस्य कश्चिदसत्कार कुर्यादेव-
मसौ मथुरा न प्रविशेत् इति चास्य नीचपुरुषोऽसत्कार [कुर्यात्]

प्रवेक्ष्यति न चिलीकरिष्यति^१ । यद्यस्य प्रधानपुरुषः कश्चिदसत्कारं कुर्याच्छोभनं स्यात् । तत्कोऽरगाकं प्रधानपुरुषः । तेन खलु समयेन मथुरायां नीलभूतिर्नाम ब्राह्मणो वेदवेदाङ्गपारगः स्व-
वादोद्द्योतकः परवादनिग्रहसमर्थः । तस्य वाक् सत्यानुपरि-
वर्तिनी । ततो माथुरा ब्राह्मणाः सङ्गम्य समागम्य नीलभूतेः
सकाशमुपसंक्रान्ताः । उपाध्याय श्रूयते श्रमणो गौतम इहा-
गत इति । सोऽत्यर्थं चातुर्वर्णविशुद्धिं पूर्ववधावत्संप्रकाश-
यति । स चासत्कारभीतः श्रूयते । यदि तस्य कश्चिदसत्कारं
कुर्यादेवमसौ मथुरां न प्रवेक्ष्यति । यदि चास्य नीचपुरुषो-
ऽसत्कारं करिष्यति न चिलीकरिष्यति । यद्यस्य प्रधानपुरुषः
कश्चिदसत्कारं कुर्याच्छोभनं स्यात् । ततोऽरगाकं [कः] प्रधानपुरुषः
ऋते उपाध्यायात् । त्वमस्यासत्कारं कुरु वाग्दण्डैराक्रोशय^२ ।
नीलभूतिः कथयति । भवन्तो ममेयं जिह्वा सत्यानुप्रवर्तिनी ।
यद्याक्रोशाहो भविष्यति आक्रोक्ष्यामि । अथ रावार्हस्तोष्या-
मीति । ततो नीलभूतिर्ब्राह्मणो वृद्धवृद्धैर्मथुरानिवासिभिर्ब्राह्मणैः
संपुरस्कृतो येन भगवांस्तेनोपसंक्रान्तः । अद्राक्षीन्नीलभूति-
र्ब्राह्मणो भगवन्तं दूरादेव द्वात्रिंशता महापुरुषलक्षणैः समलंकृतम्
अशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगालं व्योमप्रमालङ्कृतं सूर्यसहस्रा-

1 Tib 252a, l 4 गालं दे दे वं बौ स्तु दे वं स गौ स व गुर व द्धै स यै व व र
गु स व दे व क र दू स यै व व गु स व दे व क र दू स यै व दे व गौ ।

2 Tib 252b l 5 कौ ग यै स गौ वृ ग यै स गौ व र गौ स ।

तिरेकप्रभ जगममिव रत्नपर्वत समन्ततो मद्रकमन्यतर वृक्षमूल
निश्चित्य शान्तेन ईर्यापयेन निपण्णम् । दृष्ट्वा च विस्मयोत्फुल्ल-
दष्टि स्तोतुमारब्ध ।

अणिधाय मन सहेन्द्रियैर्विधिवद् वाक् च शरीरमेव च ।

गुणभूत महागुणोदधेस्तव वक्ष्यामि गुणैकदेशताम् ॥१॥

परमप्रवरोऽसि वादिनामनवद्य सुसमाहितेन्द्रिय ।

परमार्थविदप्रकम्पित प्रयतै^१ सर्वपरप्रवादिमि ॥२॥

चरण सुसमाप्तमेव ते सुसमाप्तप्रत साधितप्रत^२ ।

वलवाश्च समाधिरव्ययस्तव नारायणगैलराजवत् ॥३॥

पुरुषर्षभ नास्ति ते व्यथा न विपादो न भय न च क्लम ।

न च ते व्यसन कुत कलिर्न च भूतेषु कदाचिदक्षमा ॥४॥

न च धावसि नातिलीयसे न च सन्तप्यसि नापि हृष्यसे ।

सतत शुभमेव ते मन सतत मेरुरिवाचलाधिप ॥५॥

मुनिपुङ्गव सर्वधातुभिर्विपुल ज्ञानमपावृत तव ।

अपराहतमक्षयव्यय विविधेष्वायतनेषु वर्तसे ॥६॥

न च तेऽस्ति मुने कथकथा विमतिर्नास्ति न सशय क्वचित् ।

स्वयमेव न ते परापर विदित सर्वमवेदि विद्यया^३ ॥७॥

१ Tib 253a l 5 བཞེན་ ཡ ।

२ Ms गत

३ Tib 253b l 34

ཁྱོད་ཀྱིས་ནི་མཆོག་དང་མཆོག་མེད་ ཡ ।

རྒྱུ་ཤུ་མཆོག་ནས་ཐམས་ཅད་ མཆོག་ ।

प्रियदर्शनसाधुदर्शनप्रियसाधुप्रियपण्डितप्रियः ।
 सममेव हि ते प्रियाप्रियं सततं प्रीतिकरस्तथैर्यसे^१ ॥८॥
 मधुरप्रतिमानवानसि सितावाक्यः रम्यतिमान् विशारदः ।
 विविदानुमतं^२ प्रभाषसे लिपु लोकेषु च ते स्मृतं यशः ॥९॥
 नृसुरासुरयक्षराक्षसा बहवस्त्वामिहलोकपण्डिताः ।
 उपगम्य मुने पुनः पुनः परिपृच्छन्ति न चामिपूयसे^३ ॥१०॥
^४स्ववचःपरितोषितास्त्वया नरदेवाः सुरयक्षराक्षसाः ।
 प्रतियान्ति विनीतसंशयाश्चरणौ वन्द्य च ते महामुने ॥११॥
 स्थितमासितमागतं गतं शयितं मौनमथाम्युदीरितम् ।
 अथ चीवरपोतधारणं रुचिरं गौतम सर्वमेव ते ॥१२॥
 अविलम्बितमद्रुतं^५ समं स्वरमाधुर्यगुणैः समन्वितम् ।
 वचनं पुनरुक्तवर्जितं समये व्याहरसे नरोत्तम ॥१३॥
 बलवानसि लोकविश्रुतः पुरुषज्ञः पुरुषर्षभः प्रभुः ।
 न च मन्यसि नावमन्यसे सकलं लोकमिमं सदैवतम् ॥१४॥
 न च विरग्यसे कदाचन प्रकृतिस्थेषु चलाचलेषु च ।
 सुहृदेषु [च] दुर्हृदेषु च प्रतिकूलेष्वनुलोमवत्सु च ॥१५॥

1 Tib 253b, 1 5 ཏྲག་ཏུ་དགའ་བའི་སྤྱོད་ལམ་དེ་བཞིན་མཛད།

2 Tib 253b, 1 6 མཁས་ཀླམས་འདོད་པ།

3 Tib 253b, 1 7 ཁྱོད་ལ་ཡང་དང་ཡང་ཁྱེ་མི་བཟོད་མེད། = You do not lose forbearance

4 Tib 353b, 1 7 ཁྱོད་ནི་སྣམ་པའི་གསུང་གིས་དགའ་མཛད་པས།

5 Tib 254a 1 3 ཐོགས་པ་མེད་མཐའ་མི་སྤྱར་མཉམ་པས་ན།

परिदेव्यमदीननिस्वन स्तुतलालार्पितसन्निनादितम्^१ ।
 परिदाहविदाहसयुत भयरोगज्वरशोककर्पितम् ॥१६॥
 प्रसमीक्ष्य जगत्समाकुल विविधैर्दुःखशतैरुपद्रुतम् ।
 चिररालमनायमुत्सुक भवतृष्णाप्रसृत तमोवृतम् ॥१७॥
 अत्रतार्य मुनेर्महाकृपा विविधा चात्मगता प्रभावताम् ।
 स्वयमेव हि शाक्यपुङ्गव व्ययितान्मोचयितु त्वमुद्यत ॥१८॥
 भवदुःखमिदं सहेतुकं भवदुःखस्य च यः परिक्षयः ।
 भवदुःखनिरोधगामिनीं प्रतिपच्चाप्रतिमं त्वयोच्यते ॥१९॥
 अतिवीर्यं महाविनायकप्रवरारणामनुवादिना वरः ।
 न च ते सदृशः कुतोऽधिकस्त्रिषु लोकेष्वपि नैव विद्यते ॥२०॥
 प्रतिवानुनया न सन्ति ते न च ते सन्ति मुनेः परिस्रवाः ।
 अनुरोधविरोधविग्रहाः सततं सुव्रतं नैव नैव ते ॥२१॥
 अपहाय मुनेः प्रियाप्रिये सुखदुःखे विषमं समं तथा ।
 अरतिं च रतिं विपर्ययन्नुपशान्तश्चरसीह सयत ॥२२॥
 व्यसने न च नाम निर्मना न च नामोन्नमसे प्रशसया ।
 अयशश्च यशश्च ते समं सममाकुष्टमयापि वन्दितम् ॥२३॥
 अतिवाक्यमयोऽतितिक्षसे परं पापजनैरुदीरितम् ।
 समराग्रगतो विपाणवान् भृशमुक्तानिव कुञ्जरः शरान्^२ ॥२४॥

१ Tib 254a 1 6 ལྷོ ཡྱུགས་ འདོན་ ཅིང་ ལྷིང་ བཅོར་ ལྷོ་ བ་ ५८ ।

ཁ་ རྒྱུ་ འཇིག་ བས་ ཉམ་ བྱུག་ ལྷོ་ འཇིག་ ५८ ।

२ Tib 255a 1 1 ལྷོང་ ལོན་ མཆོ་ བར་ ལྷོན་ བ་ གཤུལ་ འོ་ ५ ।

འདོར་ བ་ ५९ ནུ་ འཕངས་ བའི་ མདར་ ནག་ ལྷོར་ ।

क्षतजोपममग्रचन्दन सुरमूमन्दरसानुसम्भवेम्^१ ।

अस्यो निशिता शराश्च ते न विकुर्वन्ति मनः कदाचन ॥३३॥

न कथा कथयस्यनयिका न च यादुर्जनसेविता कथा ।

न [च लाभकथा न] सामिषा न च या नानुमता

महात्मभि ॥३४॥

प्रविवेककथा सुखावहाः प्रशम या प्रवदन्ति केवलम् ।

कथयस्यतिदेवता कथा कथिता या विनयन्ति किञ्चिदपम् ॥३५॥

मधुराणि च सङ्गतानि च स्वमिनीतानि च सारवन्ति च ।

वचनानि मुने प्रभापसे जगदर्याय विनिश्चितानि च ॥३६॥

अबुधा विपरीतदर्शनाश्चपला साहसिकाः प्रियान्विता ।

पिशुना परुषा शठाश्च ये भगवस्तैः सह सङ्गत न ते ॥३७॥

अशठा ऋजवश्च ये नराः शुचयः सत्यरता जितेन्द्रिया ।

सतत च समीक्ष्यकारिणो भगवस्तैः सह सङ्गत तव ॥३८॥

धर्मज्ञ नयज्ञ पुद्गलज्ञ त्वा वन्दे षडभिज्ञ सर्वदैव ।

क्षेत्रज्ञ मुने परापरज्ञ त्वा वन्दे शिरसा नयानयज्ञ ॥३९॥

पृथुमपि समीक्षते गुण [तव] परिकथितो हि मया गुणैकदेश ।

न तव गुणमहार्णवस्य पारजगति पुमानधिगन्तुमार्य शक्त ॥४०॥

1 Tib 255b 1 4 ལྷ་མགས་རི་ལི་རྩོམ་ལས་འབྱུངས་པ་ལི།

ཁྱེད་ལྷ་རྩོམ་པའི་ཙན་དྲ་མཆོག་དཔལ་དང་།

2 Ibid 1 5 ལྷེད་པའི་གཏམ་མིན་ཟང་ཟེང་བཅས་གཏམ་མིན།

कण्टकप्रधाना बहुपाषाणशर्करकठला उच्चन्द्रमक्ता प्रचुर-
मातृग्रामा इति^१ ।

अथ भगवान्न प्रविशन्नेव मथुरा येन गर्दभस्य यक्षस्य
भवन तेनोपसङ्क्रान्त^२ । उपसङ्क्रम्य गर्दभस्य यक्षस्य
भवनमभ्यवगाह्यान्यतरद्भक्षमूल निश्चित्य निषण्णो दिवाविहा-
राय । अश्रौपुर्माथुरा ब्राह्मणगृहपतयो भगवान् पिण्डाय प्रावि-
शत् देवतया विहेठित । अप्रविशन्नेव मथुरा गर्दभस्य यक्षस्य
भवन गत इति श्रुत्वा च पुन^३ शुचिन प्रणीतस्य खादनीयमोज-
नीयस्य प्रत्येक प्रत्येक स्थालीपाक समुपानीय शकटे आरोप्य
येन भगवास्तेनोपसक्रान्त । उपसङ्क्रम्य भगवत् पादौ शिरसा
वन्दित्वैकान्ते निषण्ण । एकान्तनिषण्णान् श्राद्धान् माथुरान्
ब्राह्मणगृहपतीन् भगवान् धर्म्या कथया पूर्ववधावत्सप्रहर्ष्य
तूष्णीम् । अथ श्राद्धा ब्राह्मणगृहपतय उत्थायासनादेकासमुत्तरा-
सङ्ग कृत्वा येन भगवास्तेनाञ्जलि प्रणम्य भगवन्तमिदमवोचत् ।
इहास्माभिर्मर्दन्त भगवन्तमुद्दिश्य शुचिन प्रणीतस्य खादनीय-
मोजनीयस्य शकट पूर्णमानीतम् । तद् भगवान् प्रतिगृह्णातु अनु-
कम्पासुपादाय इति । तत्र भगवानानन्दमायुष्मन्तमामन्त्रयते ।
गच्छानन्द यावन्तो भिक्षवो गर्दभस्य यक्षस्य भवनमुपनिश्चित्य

१ Tib 27a 1 34 खर्षेव ५४५ ५८ । खैर ५४५ ५८ । केर ४४ ५८ ५
५८ । ई ५ ५८ । मक्षेम ४ ५८ । कुर्षे ४८ ५ ५८ । ५४५ ५ ३
५ ५८ । सु५ खे ५ ४ ५ ५४५ ।

विहरन्ति तान् सर्वानुपस्थानशालायां सन्निपातय । परिमोक्ष्यन्ते
 पिण्डपातमिति । एवं भदन्त इत्यायुष्मानानन्दो भगवतः
 प्रतिश्रुत्य यावन्तो भिक्षवो गर्दभस्य यक्षस्य भवनमुपनिश्रित्य^१
 विहरन्ति तान् सर्वानुपस्थानशालायां सन्निपात्य येन
 भगवांस्तेनोपसंक्रान्तः । उपसंक्रम्य भगवतः पादौ शिरसा
 वन्दित्वैकान्तेऽस्थात् । एकान्तस्थित आयुष्मानानन्दो भगवन्त-
 मिदमवोचत् । यावन्तो भदन्त भिक्षवो गर्दभस्य यक्षस्य -भवन-
 मुपनिश्रित्य^२ विहरन्ति सर्वे ते उपस्थानशालायां सन्निपण्णाः
 सन्निपतिताः । यस्येदानीं भगवान् कालं मन्यत इति । अथ
 भगवान् येनोपस्थानशाला तेनोपसंक्रान्तः । उपसंक्रम्य पुरस्ता-
 द्भिक्षुसंघस्य प्रज्ञप्त एवासने निपण्णः । अथ माथुराः श्राद्धा
 ब्राह्मणगृहपतयः सुखोपनिषण्णं बुद्धप्रमुखं भिक्षुसङ्घं विदित्वा
 पूर्ववधावधौतहस्तमपनीतपालं भगवतः पुरस्तात्तथुरायाचमानं
 चाहुः । भगवता भदन्त ते ते दुष्टनागा दुष्टयक्षाश्च विनीताः ।
 अयं भदन्त गर्दभको यक्षोऽस्माकं दीर्घरालमवैरिणां वैरी । अस-
 पत्नानां सपत्नः । अद्रुग्धानां द्रोग्धा । जातानि जातान्यपत्यान्य-
 पहरति । अहो वत भगवान् गर्दभकं यक्षं विनयेदनुकम्पासु-
 पादायेति । तेन खलु समयेन गर्दभको यक्षस्तस्यामेव पर्षदि
 सन्निषण्णोऽभूत् सन्निपतितः । तल भगवान् गर्दभकं यक्षमामन्त्र-
 यते । श्रुतं ते गर्दभक । श्रुतं मे भगवन् । श्रुतं ते गर्द-

भक्त । श्रुत मे सुगत । विरमास्मात्पापकात् असङ्गमात् । भगवन्
समयतोऽहं विरमामि । यदि मामुद्दिश्य चातुर्दिशाय भिक्षुसंघाय
विहारं कारयन्तीति । तत्र भगवान् माथुरान् श्राद्धान् ब्राह्मणगृह-
पतीनामन्त्रयते । श्रुत वो ब्राह्मणगृहपतयः । श्रुत भगवन् ।
कारयिष्याम । तत्र भगवता गर्दभको यक्षः पञ्चशतपरिवारो
विनीतः । श्राद्धैर्ब्राह्मणगृहपतिभिस्तानुद्दिश्य पञ्च विहारशतानि
कारितानि । एव शरो यक्षो वनो यक्षः आलिकावेन्दा । मध्या
यक्षिणी विनीता । अथ भगवता ऋक्षः मथुरां प्रविश्य
तिमिसिका^१ यक्षिणीं पञ्चशतपरिवारा विनीता । तामप्युद्दिश्य
पञ्चविहारशतानि कारितानीति । तत्र भगवता सान्तर्बहि-
र्मथुरायामर्धतृतीयानि यक्षसहस्राणि विनीतानि । तान्युद्दिश्य श्राद्धै-
र्ब्राह्मणगृहपतिभिरर्धतृतीयानि विहारसहस्राणि कारितानि ।

अथ भगवान् ओतलामनुप्राप्तः । ओतलाया विहरति ।
ओतलीये वनपण्डे । तत्र ओतलायनो नाम ब्राह्मणमहाशालः
प्रतिवसति आढ्यो महाधनो महामोग इति विस्तरः ।

अथ भगवान् पूर्वाह्णे निवास्य पात्रचीवरमादाय ओतलाया
पिण्डाय प्राविक्षत् । अन्यतमस्मिन्प्रदेशे पञ्चमाताणि कार्पिकशतानि

१ Ms भगवतो भगवान् ऋद्धया विनीता । Tib 200a 1 56 दे सत्किं ५ गार्के
क्षिं ५ ५५ ५५ । गार्के क्षिं ५ ५५ ५५ । गार्के क्षिं ५ ५५ ५५
क्षिं ५ ५५ । ५५ ५५ ५५ ५५ । दे ५५ ५५ ५५ ५५ ५५ ५५
क्षिं ५५ ५५ ५५ ५५ ५५ । ५५ ५५ ५५ ५५ ५५ ५५ ५५ ५५
क्षिं ५५ ५५ ५५ ५५ ५५ ।

उद्रजःशिरस्कानि शणशाटीनिवस्तानि हलं वाहयन्ति । अद्रा-
क्षुस्ते कार्षिका बुद्धं भगवन्तं द्वालिं [शन्महापुरुषलक्षणा]लंकृतं
द्योतितमूर्तिमिति विस्तारः^१ । भगवता तेषां धर्मो देशितः ।
यावन्मान्याश्चामिवाद्याश्च संवृत्ताः^२ ।

अथ तद्वलीवर्दसहस्रं योक्त्राणि वरत्राणि च्छित्त्वा येन
भगवांस्तेनोपसंक्रान्तम् । उपसंक्रम्य भगवतः [पादौ शिरसा
बन्धित्वा] संपरिवार्यावतस्थुः । भगवता तेषां लिभिः पदैर्धर्मो
देशितो यावच्चातुर्महाराजिकेषु देवेषूपपन्नाः । यावद् दृष्टसत्याः
स्वभवनं गताः ।

मिक्षवः संशयजाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवन्तं
पप्रच्छुः । किं भदन्त एभिः पञ्चभिः कार्षिकरातैरेभिश्च बलीवर्दैः
कर्म कृतं यस्य कर्मणो विपाकेन कार्षिकाः संवृत्ता दरिद्र-
गृहेषूपपन्नाः । इमे च बलीवर्दाः संवृत्ताः । भगवानाह । एभिरेवं
मिक्षवः कर्माणि कृतानीति विस्तारः^३ ।

एते काश्यपस्य सम्यक्संबुद्धस्य शासने प्रव्रजिताः । एभिस्तांल
कौसीद्येनाभिनामितम् । तस्य कर्मणो विपाकेन कार्षिकाः संवृत्ताः ।
एभिश्च बलीवर्दैस्तालैव प्रव्रजितैः क्षुद्रानुक्षुद्रैः शिक्षापदैरनादरं
कृतम् । तस्य कर्मणो विपाकेन तिर्यक्षूपपन्नाः । यत्ते काश्यपस्य
सम्यक्संबुद्धस्य शासने प्रव्रजितास्तास्य कर्मणो विपाकेन
ममान्तिकात्सत्यदर्शनं कृतमिति हि मिक्षवः एकान्तकृष्णानामिति
विस्तारः^४ ।

1 See *Infra*, p 20

3 Cf. *Divyā*, p 54

2 Cf. *Gulgit Mss* III 11, p 131, *Divyā*, p. 282.

4 See *Infra*, p. 24

अश्रौपीदोतलायनो ब्राह्मण श्रमणो गौतम ओतलामनु-
प्राप्त । ओतलाया विहरति ओतलीयके वनपण्ड इति ।

ओतलायनसूत्र विस्तरेण सप्तुक्तकागमे मार्गवर्गनिपाते^१ ।

अथ ओतलायनस्य ब्राह्मणस्यैतदभवत् । किं पुनरस्यानर्थं
करिष्याम । तेन च पूर्वं श्रुतं श्रमणो गौतम सश्रावक सद्य
भोजयित्वा प्रणिधानं करोति । स यच्चिन्तयति यत्प्रार्थयते तत्सर्वं
नतिलभते इति । अथ ओतलायनो ब्राह्मण उत्थायासनादेकास-
मुत्तरासनां कृत्वा येन भगवास्तेनाञ्जलिं प्रणम्य भगवन्तमिदमवो-
चत् । अधिवासयतु मे भगवन् गौतम श्वोऽन्तर्गृहे भक्तेन सार्धं
मिक्षुसधेन । पूर्ववधावद् भुक्तवन्तं विदित्वा धौतहस्तमपनीतपाल-
नीचतरमासनं गृहीत्वा भगवतः पुरस्तान्मिथ्याप्रणिधानं चिन्त-
यितुमारब्धं । यावन्तं इमे श्रमणा शाक्यपुलीया मया भोजिता
सर्वे एते मम बलीवर्दा स्युरिति । अयं भगवानोतलायनस्य
ब्राह्मणस्य चेतसा चित्तमाज्ञाय ओतलायनं ब्राह्मणमिदमवोचत् ।
अप्रतिरूपं ते ब्राह्मणं चित्तमुत्पादितम् । नैतत्समृध्यति^२ । तथा
ह्येते सर्वे भिक्षव क्षीणपुनर्भवाः । अन्यच्चित्तमुत्पादयेत्युक्त्वा
भगवान् दक्षिणादेशानां कृत्वा प्रक्रान्तः । अथ भगवान् विहार-
गतं पुरस्ताद् भिक्षुसधस्य प्रशस्तं एवासने निपण्णः । निपद्य भग-
वान् भिक्षूनामन्त्रयते स्म । ओतलायनेन भिक्षवो ब्राह्मणेन मिथ्या-

1 The story of the tiller of soil and the bulls is not given here in extenso. The readers are referred to the *Otalāyana Sūtra in Saṃyuktaśāstra*

2 Ms. समृध्यति ।

प्रणिधानसमुत्थं पापकं चित्तमुत्पादितम् । युष्माभिर्मुक्त्वा आपां
गाथा वक्तव्या । मिथ्याप्रणिधानं न समर्द्धिष्यति^१ ।

अथ भगवांस्तस्या एव रात्रेरत्ययादौतलां पिण्डाय प्राविक्षदा-
युष्मता आनन्देन पश्चाच्छ्रमणेन । तदा ओतलायां कचंगला नाम
वृद्धा । सा उदकार्थिनी कूलमपसृता । भगवांस्तस्या विनय-
कालसवेक्ष्यायुष्मन्तमानन्दमामन्त्रयते । गच्छानन्द एतस्या वृद्धायाः
कथय । भगवांस्तृपितः पानीयमनुप्रयच्छेति । एवं भद्रन्ते-
त्यायुष्मानानन्दो भगवतः प्रतिश्रुत्य येन कचंगला वृद्धा तेनोप-
संक्रान्तः । उपसंक्रम्य कचंगलां वृद्धामिदमवोचत् । कचंगले
भगवांस्तृपितः पानीयमनुप्रयच्छेति । सा कथयति । आर्य
अहं स्वयमेवानेप्यामीति । ततः कचंगला उदकघटं पूरयित्वा
त्वरितत्वरिता येन भगवांस्तेनोपसंक्रान्ता । ददर्श कचंगला
बुद्धं भगवन्तं द्वाविंशता महापुरुषलक्षणैः समलंकृतमशीत्या चानु-
व्यञ्जनैर्विराजितगात्रं व्योमप्रभालंकृतं सूर्यसहस्रातिरेकप्रभं जङ्ग-
ममिव रत्नपर्वतं समन्ततो भद्रकम्^२ । कचंगला-सहदर्शनादस्याः
पुलस्नेहमुत्पन्नम् । सा ऊर्ध्वबाहुः पुत्र पुत्रेति भगवन्तं परिष्वङ्क्तु-
मारब्धा । मिक्षवस्तां वारयन्ति । भगवानाह । मा यूयं मिक्षवः
एतां वृद्धां वारयत । तत्कस्य हेतोः ।

पञ्च जन्मशतान्येषा मे माताभून्निरन्तरम् ।

सा चेदेषा निवारिता मम गालस्य श्लेषणात् ॥

इदानीं रुधिर ह्युष्ण कण्ठादेपा वमेत्क्षणात् ।

कृतशतामनुरमृत्य दृष्ट्वेमा पुत्रलालसाम् ।

कारुण्याद्वातसश्लेष प्रददाम्यनुकम्पया ॥ इति ॥

भगवता तस्या कण्ठाश्लेषो दत्त । पुत्रस्नेह विनोद
भगवत पुरस्तान्निपण्णा धर्मश्रवणाय । ततो भगवता तस्या
आशयानुशय धातु प्रकृति च ज्ञात्वा तादृशी चातुरार्य-
सत्यसंप्रतिवेधिकी धर्मदेशना कृता या [श्रुत्वा] कचगल्या विशति-
शिखरसमुद्गत^२ सत्कायदृष्टिशैल ज्ञानवज्रेण भित्त्वा स्रोतापत्ति-
फल साक्षात्कृतम्^३ । सा दृष्टसत्या तिरुद्दानमुद्दानयति । 'इदम-
स्माक भवन्त न मात्रा कृत न पित्रा । पूर्ववधावत्^४ ।' अनाद्य-
कालोपचित सत्कायदृष्टिशैल ज्ञानवज्रेण भित्त्वा स्रोतापत्तिफल
साक्षात्कृतम् । गाथा च भाषते ।

यत्कर्तव्यं सुपुत्रेण मातानुग्रहकारिणा ।

तत्कृत भवता मेऽद्य चित्त मोक्षपरायणम् ॥

दुर्गतिभ्यः समुद्धृत्य स्वर्गे मोक्षे च ते अहम् ।

स्थापिता सुप्रयत्नेन साधु ते दुष्कर कृतम् ॥

1 T1b 964a 1 1 འདི་ཡི་ཁ་ནས་སྒྲུབ་ནས་པར་འབྱུང་།

2 T1b 64a 1 4 ཆོགས་ལ་ལྟ་བུའི་རིམ་ཅེ་མོའི་ལ་མཐོ་བ་།

3 Cf *Divya* p 46

4 Cf. Divya p. 47 इदमस्माकं भदन्त माता कृतं न पिता कृतं न राजा नेत्यजन
बन्धुवर्गेण न देवताभिर्न पृथगेतैर्न श्रमणब्राह्मणैर्यद् भगवतास्माकं तत् कृतम् । उच्छ्रोयिता
रुधिराश्रुसमुदा लपिता अस्थिपयता पिहिता यथायद्द्वाराणि त्रतिष्ठापिता वयं देवमनुष्येष्वति-
कान्तातिका ता ।

लयैव भिक्षवो भिक्षुण्या कर्मा[णि] कृतान्युपचितानि लब्ध-
समाराणि पूर्ववधावत् फलन्ति खलु देहिनाम्^१ ।

भूतपूर्वं भिक्षवो बोधिसत्त्वचर्याया वर्तमानस्य एषा मम माता
बभूव । यदाह प्रव्रजितुमिच्छामि तदा मामेव वारयति ।
तस्य कर्मणो विपाकेन वृद्धा प्रव्रजिता । दानं ददतो मेऽनया
दानान्तरायं कृतं । तेन दरिद्रा सवृत्ता । न चानया पुण्य-
महेशाख्यसर्वतर्तनीयानि^२ कर्माणि कृतानि यथा महामायया
येनाहमनया पश्चिमे गर्भवासेन धारितं । काश्यपे च सम्यक्सम्बुद्धे
प्रव्रजिता या शैक्षाशैक्षा भिक्षुण्यो दासीवादेन समुदाचरिता ।
तेन दासी सवृत्ता । यत्तत्तानया पठितं स्वाध्यायितं स्कन्धकौशलं
धातुकौशलमायतनकौशलं प्रलीत्यसमुत्पादकौशलं स्थानास्थान-
कौशलं च कृतं तेन मम शासने प्रव्रज्य सर्वक्लेशप्रहाणाद-
र्हत्वं साक्षात्कृतम् । यस्याश्चोपाध्यायिकाया सकाशे प्रव्रजिता
सा भगवता काश्यपेन सम्यक्सम्बुद्धेन सूत्रान्तविभागकर्त्री-
णामग्रा निर्दिष्टा । तत्तानया मरणकालसमये प्रणिधानं कृतं
यन्मया भगवति काश्यपे सम्यक्सम्बुद्धे अनुत्तरे दक्षिणीये यावदायु-
र्ब्रह्मचर्यं चरितं न च कश्चिद् गुणगणोऽधिगतः । अनेन
कुशलमूलेन योऽसौ भगवता काश्यपेनोत्तरो नाम मानवो
ज्याकृतो भविष्यति । त्वं मानव वर्षशतायुषि प्रजाया शाक्यमुनि-
नाम तयागतोऽर्हत्सम्यक्सम्बुद्ध इति । तस्याह शासने प्रव्रजेयम् ।

१ See Divyā p 54 Gilgit Mss III pt II p 137

२ Ms महीशाख्य० cf Divyā p 102 243

यथैषा मे उपाध्यायिका भगवता काश्यपेन सम्यक्संबुद्धेन सूत्रान्त-
विभागकर्त्तीणामग्रा निर्दिष्टा । एवं सामप्यसौ भगवान् शाक्य-
मुनिः सूत्रविभागकर्त्तीणामग्रा निर्दिशेदिति । तत्प्रणिधान-
वशादेतर्हि मया सूत्रान्तविभागकर्त्तीणामग्रा निर्दिष्टा । इति हि
भिक्षव एकान्तकृष्णानां कर्मणामेकान्तकृष्णो विपाकः । पूर्व-
वधावत् । आभोगः करणीयः । इत्येवं वो भिक्षवः शिक्षितव्य-
मिदमवोचत्^१ ।

तल भगवानायुष्मन्तमानन्दमामन्तयते । आगमयानन्द
येन वैरंध्यमिति । एवं भदन्तेत्यायुष्मानानन्दो भगवतः प्रत्यश्रौषीत् ।
अथ भगवान् संप्रस्थितो यावदन्यतमरिगन्तारामे । ब्राह्मणः कूपात्
पानीयमुद्धरति । आरामं सेत्तुमारब्धः । अद्राक्षीत् स ब्राह्मणो
भगवन्तं दूरादेव । दृष्ट्वा च पुनः संलक्षयति । यदि श्रमणो गौतम
आरामं प्रवेक्ष्यति । आराममुदपानं स दूषयतीति । ततो रज्जुं
तिप्यकं^२ च गोपायित्वा स्थितः । अथ भगवाम् ऋद्ध्यारामं^३
प्रविष्टः । पांचिकेन च महायक्षसेनापतिना तदुदपानं लावीकृतम्^४ ।
सर्वोऽसावाराम उदकेन लावितः । ततोऽसौ ब्राह्मणो महर्धिकोऽयं
श्रमणो गौतमो महानुभाव इति विदित्वातिप्रसन्नः कथयति ।

1 Cf *Divyā*, p 55, 193 इति भिक्षव एकान्तकृष्णानां कर्मणामेकान्तकृष्णविपाक
एकान्तशुक्लानां कर्मणामेकान्तशुक्लविपाको व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्र । तस्मात्तर्हि भिक्षव
एकान्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि च एकान्तशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोग करणीय ।
इत्येव वो भिक्षव शिक्षितव्यम् । इदमवोचद् भगवान् ।

2 Tib 266b, l 7: མཆོག་པུ་ཅན་ ।

3 Ms रिध्यातमा०

4 Tib 267a, l 1 བཟང་པོ་ལྟ་བུ་ལྟ་བུ་ ।

आगच्छतु भगवन् गौतम । इय रज्जुरिद तिप्पकम् । गृह्णातु
पानीय ययासुखमिति ।

अथ भगवास्तस्या वेलया गाथा भाषते ।

किं कुर्यादुदपानेन आपश्चेत्सर्वतो यदि ।

छिन्नेह मूलं तृणाया कस्य पर्येषणं चरेत्^१ ॥ इति ।

अथासौ ब्राह्मणो भगवन्तमिदमवोचत् । लभेयाहं भदन्त
स्वाख्याते धर्मविनये प्रवज्यामुपसपदं भिक्षुमात्रं पूर्ववद्यावत् । एहि
भिक्षुकया प्रव्राजित ।

एहीति^२ चोक्तं स तथागतेन मुण्डश्च सधाटीपरीतदेह ।

सद्यः प्रशान्तेन्द्रिय एव तस्यौ नैव स्थितो बुद्धमनोरथेन^३ ॥

तेनोद्यच्छमानेन धटमानेन व्यायच्छमानेन सर्वक्लेशप्रहाणा-
दर्हत्वं साक्षात्कृतम् । अर्हन् सवृत्तः । लैधातुकवीतरागा, पूर्वे-
वद्यावदभिवाद्यश्च सवृत्त^४ ।

अथ भगवाञ्छूरसेनेषु जनपदेषु चारिकां चरन् वैरभ्यमनु-
प्राप्तो वैरभ्ये विहरति नडेरपिचुमन्दमूले । तेन खलु समयेन
वैरभ्येष्वभिदत्तो नाम ब्राह्मणराजो राज्यं कारयति ऋद्धं च
स्मीतं च क्षेमं च सुमिक्षं चाकीर्णं बहुजनमनुष्यं च । अश्रौषी-
दभिदत्तो ब्राह्मणराजश्चमणो गौतमश्छूरसेनेषु^५ जनपदेषु
चारिकां चरन् वैरभ्यमनुप्राप्तो वैरभ्ये विहरति नडेरपिचुमन्दमूले

१ Cf Divya p 56

२ Ms एहीति ।

३ Cf Divya p 37 48

४ See Gulgit Ms III ii p 131 Divyā p 82

५ Ms शूरसाम तरासेनेषु ।

इति । श्रुत्वा च पुनरस्यैतदभवत् । श्रमणो गौतमः सर्वसामन्त-
 राजानां सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितोऽर्हत्संमतः । स
 चेदहं श्रमणं गौतमं [न] सत्करिष्यामि प्रातिसीमानां कोट्टराजानां
 गह्वरो भविष्यामि । बालो वत भवन्तोऽभिदत्तो ब्राह्मणराजो
 यस्य ग्रामक्षेत्रमुपनिश्रित्य श्रमणो गौतमो विहरति न च
 सत्करोति । यत्त्वहं श्रमणं गौतमं सश्रावकसंघं सर्वोपकरणैः
 प्रवारयेयमिति विदित्वा महत्या राजद्व्या महता राजानुभावेन
 वैरंभ्यान्निष्क्रम्य येन भगवांस्तेनोपसंक्रान्तः । उपसंक्रम्य भगवता
 सार्धं संमुखं संमोदनी संरञ्जनी विविधां कथां व्यतिसार्य एकान्ते
 निषण्णः । एकान्तनिषण्णमभिदत्तं ब्राह्मणराजं भगवान् धर्म्यया
 कथया सन्दर्शयति समादापयति पूर्ववच्चावत्संप्रहर्ष्य तूष्णीम् ।

अथाभिदत्तो ब्राह्मणराज उत्थायासनादेकांसमुत्तरासंगं कृत्वा
 येन भगवांस्तेनाञ्जलिं प्रणम्य भगवन्तमिदमवोचत् । अधिवासयतु
 मे भगवान् गौतमस्त्वैमासीं चीवरपिण्डपातशयनासनग्लानप्रत्यय-
 भेषज्यपरिष्कारैः सार्धं मिश्रुसंघेन इति । अधिवासयति भगवा-
 नभिदत्तस्य ब्राह्मणराजस्य तूष्णींभावेन । अथाभिदत्तो ब्राह्मणराजो
 भगवतस्तूष्णींभावेनाधिवासनां विदित्वा भगवतो भाषितमभिनन्द्या-
 नुमोद्य भगवतोऽन्तिकात् प्रक्रान्तः । तेन निदेशनं गत्वा अमात्या-
 नामाज्ञा दत्ता । प्रतिदिवसमष्टादशप्रकारं स्वाद्यकं पचत नाना-
 सूपिकरसव्यंजनोपेतं च प्रभूतं भक्तम् । वैरंभ्ये च धण्टावधोषणं
 कारितम् । नान्येन श्रमणो गौतमस्त्वैमासीं भोजयितव्यः । यो
 भोजयति तस्य वधो दण्ड इति । स एवं धण्टावधोषणं कृत्वा

रात्रौ शयित स्वप्नमद्राक्षीत् । आत्मीयैरन्तैः^१ सर्वं वैरभ्य
 नगर वेष्टितम् । दृष्ट्वा च पुनर्भीति सततं आहृष्टरोमरूपो
 लघु लघ्वेव महार्हशयनादुत्थाय करे कपोलं दत्त्वा चिन्तापरो
 व्यवस्थितः । मा हवै मे अतो निधनं राज्याच्युतिर्भविष्यति
 जीवितस्य वान्तराय इति । स प्रभाताया रजन्या ब्राह्मणाय
 पुरोहिताय निवेदयामास । उपाध्याय मया ईदृशं स्वप्नो दृष्टः ।
 कथमत्र प्रतिपत्तव्यमिति । ब्राह्मण पुरोहितः सक्षयति । किं
 चापि देवेनाशोभनं स्वप्नो दृष्टः । यद्यहमेनमनुसवर्णयेय
 भूयस्या मातया श्रमणो गौतमः प्रसादमुत्पादयिष्यति । यत्त्वह-
 मेन विवर्णयेयमिति विदित्वा कथयति । देवेन शोभनं
 स्वप्नो न दृष्टः । उपाध्यायः किंविषकोऽयं भविष्यति । नियतं
 देवस्य राज्याच्युतिर्भविष्यति जीवितस्य वान्तरायः । राजा
 सलक्षयति । अहो वत मे न राज्याच्युतिः स्याद् [वा]
 जीवितस्यान्तराय इति विदित्वा ब्राह्मण पुरोहितमिदमवोचत् ।
 उपाध्यायः कोऽसावुपायः स्याद्येन मे न राज्याच्युतिर्भवेन्नपि
 जीवितस्यान्तराय इति । स कथयति । यदि देवस्तैमासीमदर्शनपथे
 तिष्ठति एव देवस्य न राज्याच्युतिर्भवति नापि जीवितस्यान्त-
 रायः । अग्निदत्तो ब्राह्मणराजः सलक्षयति । यद्येव सुकरम् । एव
 कारयामि घटावधोषणमिति । तेन सर्वविजिते घटावधोषणं
 कारितम् । न मम केनचित्तैमासी दर्शनायोपसक्रामितव्यम् । यः
 उपसक्रामति तस्य वधो दण्ड इति । स घटावधोषणं कृत्वा

तैमासीमदर्शनपथे स्थितः । आयुष्मानानन्दः काल्यमेवोत्थाय
 येनाग्निदत्तस्य ब्राह्मणराजस्य निवेशनं तेनोपसंक्रान्तः । यावत्
 पश्यत्यग्निदत्तस्य ब्राह्मणराजस्य पौरुषेया अल्पोत्सुकान् कृत्वा
 तिष्ठन्ति । दृष्ट्वा च पुनः कथयति । भवन्तः किमल्पोत्सुकारिताष्ठथ ।
 ते कथयन्ति । आर्य किं कुर्मः । न त्वग्निदत्तेन ब्राह्मण-
 राजेन बुद्धप्रमुखो भिक्षुसंधस्तैमासीं सर्वोपकरणैः प्रवारितः । ते
 यूयमल्पोत्सुकास्तिष्ठथ नाहारं सज्जीकुरुथ नासनप्रज्ञप्तिम् । किं
 बुद्धप्रमुखो भिक्षुसंधो भक्तच्छेदं करिष्यतीति । ते कथयन्ति ।
 आर्यानन्द देवेनाज्ञा दत्ता । पंचानां शतानामाहारं सज्जीकुरुत
 भ्रणीतं प्रभूतं चेति । न तूक्तममुकस्यार्थायेति । भवन्तो गत्वा
 आरोचयत । आर्य देवेन घंटावधोषणं कारितम् । न मम केन-
 चिददर्शनायोपसंक्रामितव्यम् । य उपसंक्रामति तस्य वधो दण्ड
 इति । तत्किमस्माकं शिरोद्वयम् । न वयमारोचयाम इति ।
 अथायुष्मानानन्दो येन भगवांस्तेनोपसंक्रान्तः । उपसंक्रम्य एत-
 त्प्रकरणं भगवतो विस्तरेणारोचयति । तत्र भगवानायुष्मन्त-
 मानन्दमामन्त्रयते । गच्छानन्द संघाटीमादाय पश्चाच्छ्रमणं
 च वैरभ्ये रथ्यावीथीचत्वरशृङ्गाटकेष्वारोचय । यो युष्माकं
 भवन्तः उत्सहते बुद्धप्रमुखं भिक्षुसंधं च तैमासीं भोजयितुं
 भोजयत्विति । एवं भदन्तेत्यायुष्मानानन्दो भगवतः प्रतिश्रुत्य
 संघाटीमादाय पश्चाच्छ्रमणं च रथ्यावीथीचत्वरशृङ्गाटकेष्वारो-
 रोचयति । यो युष्माकं भवन्त उत्सहते बुद्धप्रमुखं भिक्षुसंधं
 तैमासीं भोजयितुं स भोजयत्विति । वैरभ्या ब्राह्मणगृह-

पतय कथयन्ति । आर्यानन्द एकैकोऽस्माकमुत्सहते तैमासी भोजयितुम् । अपि तु अनेन कलिराजेन घटावधोपण कारितम् । नान्येन केनचित् तैमासीमुपनिमत्य बुद्धप्रमुखो भिक्षुसघो भोजयितव्य । यो भोजयति तस्य वधो दण्ड इति ।

यावदुत्तरापयात् सार्थवाह पचांश्चशतानि पण्यमादाय वैरभ्य-
मनुप्राप्त । स सलक्षयति । यदिदानीं गमिष्यामि अश्वाना खुर
क्लेदमापत्स्यते । अपर्णा भविष्यन्ति^१ । इहैव तिष्ठामीति ।
स तलैवावस्थित । तेनाश्वजानेयस्य द्वौ यत्रस्थौ प्रज्ञतौ ।
अवशिष्टानामश्वानामेकैक । श्रुत चानेन राज्ञा अयं चायं च
क्रियाकार कृत । आयुष्मत्तानन्देन एवमारोचितमिति । स
सलक्षयति । नाहमस्य राज्ञो विषये निवासी । किं मम राजा
करिष्यति । इति विदित्वायुष्मन्तमानन्दमिदमवोचत् । आर्या-
नन्द मया अश्वजानेयस्य द्वौ यत्रस्थौ प्रज्ञतौ । अवशिष्टा-
नामश्वानामेकैक । यदि भगवानुत्सहते यवान् परिमोक्तुमह
भगवत प्रस्थद्वयमनुग्रयच्छामि । अन्येषां च भिक्षूणामेकैकमिति ।

अयायुष्मानानन्दो येन भगवास्तेनोपसक्रान्त । उपसक्रम्य
एतत्प्रकरणं भगवतो विस्तरेणारोचयति । अथ भगवत एतदमवत् ।
मयैवैतानि कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसमाराणि परिणत-
प्रत्ययानि ओधवत् प्रत्युपस्थितानि । अवश्यमावीनि मयैवैतानि
कर्माणि कृतान्युपचितानि कोऽन्यः प्रत्यनुमविष्यति । न हि
कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते ।

सक्रम्य ता स्त्रियमिदमवोचत् । भगिनि तथागतस्यार्थाय यवान्
परिकर्मीकुरु । सा कथयति । आर्य अहवृद्धा न शक्नोमि । अपि
त्वेपा तरुणिका दारिका । अस्या अनुग्रयच्छ । एषा परिकर्मय-
तीति । आयुष्मानानन्दस्तस्या सकाशमुपसक्रान्त । भगिनि
शक्यसि त्व तथागतस्यार्थाय यवान् परिकर्मीकर्तुमिति । सा कथ-
यति । आर्य समयेनाह परिकर्मयामि । यदि मे आलोपमनुनयच्छ-
सीति । स कथयति । परिकर्मय दास्यामीति । सा परिकर्म-
यितुमारब्धा । पृच्छति च । आर्यक एष बुद्धो नाम इति । आयु-
ष्मानानन्द सलक्षयति । यद्यहमस्या बुद्धवर्णोदाहरण करिष्ये
गम्भीरा बुद्धधर्मा स्नानमेतद्विद्यते [यदसौ न विशास्यतीति]^१ यत्स्व-
हमस्याश्च[क्ररत्न]वर्णोदाहरणमुदाहरेयमिति विदित्वा कथयति ।

राज्ञो भगिनि चक्रवर्तिनो लोके नादुर्मावात्सप्ताना रत्नाना
लोके प्रादुर्भावो भवति । कतमेपा सप्तानाम् । तद्यथा । चक्ररत्नस्य
हस्तिरत्नस्याश्वरत्नस्य मणिरत्नस्य स्त्रीरत्नस्य गृहपतिरत्नस्य परि-
णायकरत्नस्य सप्तमस्य ।

राज्ञो भगिनि चक्रवर्तिनो लोके प्रादुर्मावात्कयरूपस्य चक्र-
रत्नस्य लोके नादुर्भावो भवति । इह भगिनि राज क्षतियस्य
मूर्धामिपिक्तस्य तदेव पोषधे पचदश्या शिर स्नातोपवासैरलंकृतस्य
उपरि नासादतलगतस्यामात्यगणपरिवृतस्य पूर्वस्या दिशि चक्र-
रत्न नादुर्भवति सहस्रार सनाभिक सनेभिक सर्वाकार-

परिपूर्णं शुभमकर्मरक्तं^१ दिव्यं [सर्व]सौवर्णम् । शुभं चानेन
भवति । यस्य राज्ञः क्षत्रियस्य सूर्ध्वभिषिक्तस्य तदेव पोषधे
पंचदश्यां पूर्ववद्यावत्सर्वसौवर्णम् । भवति स राजा चक्रवर्तीति ।
अद्वाहमस्मि राजा चक्रवर्तीति चक्ररत्नं मीमांसितुकाम
उत्थायासनादेकांसमुतरासंगं कृत्वा दक्षिणं जानुमण्डलं पृथिव्यां
प्रतिष्ठाप्य तच्चक्ररत्नमुभाभ्यां पाणिभ्यां प्रतिगृह्य वामे^२ पाणौ
प्रतिष्ठाप्य दक्षिणेन पाणिना अनुवर्तयति । जयस्व भो चक्र-
रत्न येनार्यः पुराणश्चक्रवर्तिपथ इति ।

अथ चक्र[र]त्नं राज्ञा चक्रवर्तिना अनुप्रवर्तितमुपरि-
विहाय[सम]भ्युद्गम्य पूर्वेण प्रायासीद्येनार्यः पुराणश्चक्रवर्तिपथः ।
अन्वेति राजा चक्रवर्ती तच्चक्ररत्नं सार्धं चतुरङ्गेण बल-
कायेन । यरिगंश्च प्रदेशे तच्चक्ररत्नं प्रतितिष्ठति तत्र राजा
चक्रवर्ती वासं कल्पयति सार्धं चतु[रङ्गेण ब]लकायेन ।
[ये खलु] पूर्वस्यां दिशि कोटराजानस्ते येन राजा चक्र-
वर्तीतेनोपसंक्रामन्ति । उपसंक्रम्य राजानं चक्रवर्तिनमेवं
वदन्ति । एतु देवः । स्वागतं देवस्य । इमे देवस्य जनपदा
ऋक्षाश्च स्फीताश्च क्षेमाश्च [सुमिक्षा]श्चाकीर्णबहुजन[मनुष्या]श्च
तान् देवः समनुशास्तु । वयं देवस्यानुयातिका भविष्यामः ।
तेन हि यूयं आमप्यः स्वकस्वकानि विजितानि समनुशासथ

1 Cf *Lalitavistara* (ed R L Mitra), pp 15 f , *Dīgha Nikāya*, II, pp 172f ,
Dīvyā , p 211, Tib 273a, l 4 नमस्कृतं सर्वसौवर्णम् । =अ+कर्मरक्तम् ।

2 Ms वामेन

लोके प्रादुर्भावादस्थैवंरूपस्य चक्ररत्नस्य लोके प्रादुर्भावो भवति ।

राज्ञो भगिनि चक्रवर्तिनो लोके प्रादुर्भावात्कथंरूपस्य हरितारत्नस्य लोके प्रादुर्भावो भवति । इह भगिनि राजश्चक्रवर्तिनो हस्ती भवति सर्वश्वेतः कुसुदवर्णः सप्ताङ्गः सुप्रतिष्ठितोऽभिरूपो दर्शनीयः प्रासादिकः । यं दृष्ट्वा राजश्चक्रवर्तिनश्चित्तमभिप्रसीदति । भद्रकं वरहस्तिरत्नं स[कृद् द]मथमेष्यतीति । अथ राजा चक्रवर्ती संख्यातं हस्तिदमकं^१ दूतेन प्रकूप्येदमवोचत् । इदं त्वया सौम्य संख्यातं हस्तिरत्नं क्षिप्रमेव सुदान्तं कृत्वास्माकमुपनयितव्यमिति । एवं देव इति संख्यातो हरिदमको राजश्चक्रवर्तिनः प्रतिश्रुत्य हस्तिरत्नमेकाह्वा सर्वचारणेभिरुपसंक्रामति । तदेकाह्वा सर्वचारणेभिरुपसंक्रम्यमानमेकाह्वा सर्वचारणैः प्रतिगृह्णाति । तद्यथान्ये हरितानोऽनेकवर्षिका अनेकवर्षगणदान्ताः सर्वचारणेभिरुपसंक्रम्यमानं प्रतिगृह्णन्ति । एवमेतद्धस्तिरत्नमेकाह्वा सर्वचारणैः प्रतिगृह्णाति । दान्तं चैनं विदित्वा राजश्चक्रवर्तिनः उपनयति । दान्तं देव भद्रं हरितारत्नम् । यस्येदानीं देवः कालं मन्यत इति । अथ राजा चक्रवर्ती तद्धस्तिरत्नं भीमांसितुकामः सूर्यस्याभ्युद्गमनकालसमये तद्धि [हरिता]रत्नामभि- [रु]ह्येमामेव समुद्रपर्यन्तां महापृथिवीमन्वाहिण्ड्य तामेव राजधानी-

1 Tib 275a, l 1 ལྷ་པོ་འདུལ་སྤྱོད་མཁའ་མཁས་པ།

2 Tib 275a, l 3 བསྐྱེད་པ་ཐམས་ཅད།

मागत्य प्रातराशिकमकार्षीत् । राज्ञो भगिनि चक्रवर्तिनो लोके
प्रादुर्भावादस्यैवरूपस्य हस्तिरत्नस्य प्रादुर्भावो भवति ।

राज्ञो भगिनि चक्रवर्तिनो लोके प्रादुर्भावात्कथरूपस्या-
श्वरत्नस्य लोके प्रादुर्भावो भवति । इह भगिनि राज्ञश्चक्र-
वर्तिन अश्वो भवति सर्वनील कृष्णशिरः । मनोज्ञो जवनो^१-
ऽभिरूपो दर्शनीय प्रासादिक । य दृष्ट्वा राज्ञश्चक्रवर्तिन-
श्चित्तमभिप्रसीदति । भद्रक वताश्वरत्न^२सकृद् [दमय]मेष्यतीति ।
अथ राजा चक्रवर्ती सख्यातमश्वदमक दूतेन प्रकूप्ये-
दमवोचत् । इदं त्वया सौम्य सख्यातमश्वरत्न क्षिप्रमेव सुदान्त
कृत्वास्माकमुपनयितव्यमिति । एव देवेति सख्यातोऽश्व-
दमको राज्ञश्चक्रवर्तिन प्रतिश्रुत्य तदश्वरत्नमेकाह्वा सर्वचारणैरुप-
सक्रीमति । तदेकाह्वा सर्वचारणेभिरुपसक्रीम्यमानमेकाह्वा सर्व-
चारणै प्रतिगृह्णाति । तद्ययान्ये अश्वा अनेकवार्षिका अनेकवर्ष-
गणदान्ता सर्वचारणेभिरुपसक्रीम्यमाना सर्वचारणैः प्रति-
गृह्णन्ति । एवमेव तदश्वरत्नमेकाह्वा सर्वचारणेभिरुपसक्रीम्यमान-
मेकाह्वा सर्वचारणै प्रतिगृह्णाति । दान्तं चैनं विदित्वा राज्ञ-
श्चक्रवर्तिन उपनामयति । दान्तं देव भद्रमश्वरत्न यस्येदानीं
देव कालं मन्यते । अथ राजा चक्रवर्ती अश्वरत्नं भीमासितु-
काम सूर्यस्याभ्युद्गमनकालसमये तदश्वरत्नमभिरुह्येतामेव
समुद्रपर्यन्ता महापृथिवीं [मन्वाहिण्डय] तामेव राजधानीमागत्य

1 Tib 275b 1 23 लसो मवण उँर हँम महुण हण य ।

2 Ibid सु ५ ।

प्रातराशमकार्षति । राज्ञो भगिनि चक्रवर्तिनो लोके प्रादुर्भावा-
दस्यैवंरूपस्याश्वरत्नस्य लोके प्रादुर्भावो भवति ।

राज्ञो भगिनि चक्रवर्तिनो लोके प्रादुर्भावात्कथंरूपस्य [भणि-
रत्नस्य] लोके प्रादुर्भावो भवति । इह भगिनि राज्ञश्चक्रवर्तिनो
भणिर्भवति अष्टांशो वैडूर्यः शुभो जातिमानच्छो विप्रसन्नः
अनाविलः । यावद्राज्ञश्चक्रवर्तिनोऽन्तःपुरे दीपकृत्यं सर्वं तनू-
भणेरामया । अथ राजा चक्रवर्ती तन्गणि]रत्नां मीमांसितु-
कामोऽन्धकारतमिस्रायां रात्यां शनैर्मन्दं मन्दं देवे वृष्टायमाने
विद्युत्सु निश्चरन्तीषु भगिरत्नं ध्वजाग्रे आरोप्योद्यानभूमिं निर्याति
सार्धं चतुरंगेण बलकायेन । यावत् खलु राज्ञश्चक्रवर्तिनो चतुरंगो]
बलकायः सर्वः स्फुटो [म]णेरामया । अर्धयोजनं च साम-
न्तकेन । राज्ञो भगिनि चक्रवर्तिनो लोके प्रादुर्भावादस्यैवंरूप[स्य
भगिरत्नस्य लोके प्रादुर्भावो भवति ।

राज्ञो भगिनि चक्रवर्तिनो लोके प्रादुर्भावात्कथंरूप[स्य
स्त्रीर]त्नस्य लोके प्रादुर्भावो भवति । इह भगिनि राज्ञश्चक्रवर्तिनः
स्त्री भवति अभिरूपा दर्शनीया प्रासादिकी नातिगौरी
नातिश्यामा मद्गुरुच्छविर्नातिदीर्घा नातिह्रस्वा सुप्रतिष्ठिता
नातिकृशा नातिस्थूला नात्युत्सदमांसा [तनुगा]त्री । तस्याः खलु
भगिनि शीते उष्ण[सं]स्पर्शानि गात्राणि उष्णे शीतसंस्पर्शानि
गात्राणि कालिङ्गप्रावारमृदुसंस्पर्शानि । तस्याः खलु भगिनि
सर्वरोमकूपेभ्यश्चन्दनगन्धो वाति मुखाच्च [उत्पलगन्धः]¹ ।

1 Tib 277a, l 1 । ष'वस'वै'पुन'स'व'क्ष'वै'दे'है'वसु'द' ।

यावदा[युष्मा]नानन्द स्त्रीरत्न विभजति तावत्तया दारिकया
 ते यवा परिकर्मिता । सा पादयोर्निपत्य प्रणिधानं कर्तुमारब्धा ।
 आर्यं अनेनाह कुशलमूलेन राजश्चक्रवर्तिन स्त्रीरत्न स्यामिति ।
 अयायुष्मानानन्दो यवान् परिकर्मितानादाय येन भगवास्तेनोप-
 सक्रान्तः । उपसक्रम्य भगवतो यवानुपनामयति । जानका
 पृच्छका बुद्धाभगवन्तः । पृच्छति बुद्धो भगवानायुष्मन्तमानन्दम् ।
 केनैते आनन्द यवा परिकर्मिता । अमुकया भदन्तः [ब्राह्मण-
 दारिकया । किम्]भूतं ते आनन्द तया ब्राह्मणदारिकया
 सार्धमन्तराकयासमुदाहारः । तेन ह्यानन्द यावास्तेऽभूतया
 ब्राह्मणदारिकया सार्धमन्तराकयासमुदाहारस्तत् सर्वमस्माकं
 विस्तरेणारोचय । अथायुष्मानानन्दो [यत्त]स्याभूतया ब्राह्मण-
 दारिकया सार्धमन्तराकयासमुदाहारस्तत्सर्वं भगवतो विस्तरेण-
 आरोचयति । एवमुक्ते भगवानायुष्मन्तमानन्दमिदमवोचत् ।
 कस्मात्त्वयानन्द तया दारिकया बुद्धवर्णोदाहरणं न कृतम् । मम
 भदन्त एव भवति । गम्भीरा बुद्धधर्मा स्थानमेतद्विद्यते यदसौ
 दारिका न विशास्यतीति । मया तस्याश्चक्रवर्तिवर्णोदाहरणं
 कृतम् । क्षीण^१स्त्वमानन्द । स चेत्त्वया तस्या बुद्धवर्णोदाहरणं
 कृतममविष्यत् स्थानमेतद्विद्यते यत्तु यामनुत्तराया सम्यक्संबोधौ
 अवैवर्तिक चित्तमुत्पादितममविष्यत् । अपि त्वानन्द भविष्यत्यसौ
 दारिका राजश्चक्रवर्तिन स्त्रीरत्नम्^२ ।

1 Tib 277b 1 4 ष लोकाश्च न लैमा सुखे ।

2 Ms भगवान् सलक्षयति । य कविदादीनो भिक्षुव पटतोद्धतिक प्रागृत्या तर्ह

सामन्तकेन शब्दो विस्तृतः । अमुकया ब्राह्मणदारिकया
भगवतोऽर्थाय यवाः परिकर्मिताः । सा भगवता राजश्वकूपर्तिनः
स्त्रीरत्नं व्याकृता । इति श्रुत्वा यैः पंचमिर्दारिकाशतैर्द्व्यनै-
र्मिक्षुद्वयोनानां पंचानां मिक्षुशतानां यवाः परिकर्मिताः । तामिरपि
प्रणिधानं कृतम् । वयसस्याः परिवाराः स्याम इति^१ ।

यावद्भगवान् यवान्परिमोक्तुमारब्धः आयुष्मानानन्दो
विक्रवः^२ अश्रूणि प्रमोक्तुमारब्धः । भगवता तेषु जगत्परिवर्तेषु
करचरणशिरश्छेदादीनि दानानि दत्त्वा त्रिभिः कल्पासंख्येयैः सर्व-
ज्ञत्वमवाप्य इदानीं कोटरयवान्भक्षयतीति । तत्र भगवानायुष्मन्त-
मानन्दसामन्त्रयते । कस्मात्त्वमानन्द विक्रवः अश्रूणि प्रमुंचसि ।
भगवान्भदन्तचकूपर्तिकुले जातो राज्यमपहाय प्रव्रजितः करचरण-
शिरादीनि दानानि दत्त्वा त्रिभिः कल्पासंख्येयैः सर्वज्ञत्वमवाप्य
इदानीं कोटरयवान्भक्षयतीति । भगवानाह । आकांक्षसि त्वमानन्द
तथागतस्य दंष्ट्रान्तरविनिर्गतान् यवान् परिमोक्तुम् । आकां-
क्षामि भगवन् । ततो भगवता आयुष्मत आनन्दाय दंष्ट्रान्तर-
विनिर्गतानां यवानां^३[मेको दत्तः] । तथाह्यानन्द तथागतस्य

गच्छति । तस्मान्न मिक्षुणा पटञ्जोत्य प्रावृत्त्यान्तर्गृहं गन्तव्यम् । गच्छति सातिसारो
भवति ।

1 Tib. 278a, 1 1 རལོ་རྩ་ལྟུང་ཅེས། ।

2 Ibid 1 2 ལྷུག་ཀླས། ।

3 Tib 2789, 1 2 རྩོ་དང་ལྷུག་པ་ཀླུན་དགའ་ལོ་ལ་ཁྱེན་ཀླས། । རྩོ་དང་ལྷུག་
པ་ཀླུན་དགའ་ལོ་སྤྱོད་པར་བཅུམསོ། ।

रसाग्र[ग]ताना रसहरणी सुपरिशुद्धा । यदि तथागत प्राकृत-
मप्याहार परिमुक्ते तदपि तथागतस्यान्नशतरस सपरिवर्तते ।

तै सामन्तकै' शब्दो विस्तृत । अभिदत्तो ब्राह्मणराजो
बुद्धप्रमुख मिश्रसधमुपनिमत्यादर्शनपये स्थितो भगवान् वैरम्ये
यवान् परिमुक्ते इति । सामन्तराजैरपि श्रुत तैरनिदत्तस्य
ब्राह्मणराजस्य दूतसंप्रेषण कृतम् । ते प्रवेश न लभन्ते द्वारि
स्थिता । अनायपिण्डदेन गृहपतिना श्रुत तेन पचमालाणि
शकटशतानि पर्णोपगृहस्य शाले प्रेषितानि । अथ मारस्य
पापीयस एतदभवत् । बहुशो मया श्रमणो गौतमो विहेठितो
न कदाचिदवतारो लब्ध । अलापि तावदस्य प्रहरामि^१ इति
विदित्वा आयुष्मन्तमानन्दमात्मान विनिर्माय तेषा पचाना शकट-
शताना पुरतः स्थित्वा कथयति । भवन्त कुत्र गम्यते । ते कथ-
यन्ति । [आर्य] आनन्द अनिदत्तो ब्राह्मणराजो भगवन्त सश्रावक-
सधमुपनिमत्यादर्शनपये स्थितो भगवान्वैरम्ये यवान् परिमुक्ते
इति । अनायपिण्डदेन गृहपतिना श्रुत्वैतानि पर्णोपगृहस्य शाले^२-
भगवतोऽर्याय पच शकटशतानि प्रेषितानि इति । स कथयति ।
भवन्तो देवा अभिप्रसन्ना नागा यक्षा । यदि भगवान्
आकाशे पाल प्रसारयति तदपि देवास्त्रयस्त्रिंश दिव्याया
सुधाया' पूरयन्ति । किमर्यं भगवान् यवान् परिमुक्ते । निवर्तयथ

१ Tib 279a, 1 ३ कथयन्तु ।

२ Ibid 1 6 अस्मिन् स सु खेन सवे श्च सुखं द्वैतं ।

इति । ते कथयन्ति । आर्यानन्द संप्रस्थिता वयं किमिदानीं
निवर्तामः । गच्छाम इति । सारः संलक्षयति । न शक्यमेते
निवर्तयितुम् । उपायसंविधानं कर्तव्यमिति । स उपरिविहायस-
मभ्युद्गम्य अक्षमालामिर्वारिधारामिर्वर्पितुमारब्धः । तेन तावद्
दृष्टं यावत्तानि शकटानि नाभिं यावन्निसन्नानि । ततस्ते शाक-
टिका बलीवर्दान्मुक्ता प्रकृन्ता इति । तत्र भगवता वैरभ्ये यवाः
परिमुक्ताः सार्धं द्वयोर्नैः पञ्चभिर्मिक्षुरातैः । आयुष्मद्भ्यां शारिपुल-
नौद्वल्यायनाभ्यां त्रिशंकुके पर्वते वर्षोपगताभ्यां दिव्या सुधा
परिमुक्ता ।

ततस्तेन सार्थवाहेन लैमासस्यात्ययाद्भगवान् सश्रावकसंघो
भक्तेनोपनिमलितः । अधिवासितं च भगवता तूष्णीं-
भावेन । स सार्थवाहरतामेव रालिं शुचिं प्रणीतं खादनीय-
भोजनीयं समुपानीय पूर्ववद्यावद्भगवन्तं मुक्तवन्तं विदित्वा
धौतहस्तमपनीतपालं भगवतः पादयोर्निपत्य प्रणिधानं
कर्तुमारब्धः । अनेनाहं कुशलमूलेन राजा भवेयं चक्रवर्ती
अश्वाजानेयः पुत्रो युवराजस्तान्यपि पञ्चाश्वशतानि पञ्च पुत्र-
शतानि । या सा दारिका भगवता स्त्रीरत्नं यानि पञ्च
दारिकाशतानि तस्याः परिचारिका इति । ततो भगवांस्तस्य
सार्थवाहस्य चेतसा चित्तमाज्ञाय तं सार्थवाहमिदमवोचत् ।
भविष्यसि त्वं सार्थवाह राजा चक्रवर्ती अश्वाजानेयस्ते पुत्रो
युवराजस्तान्यपि पञ्चाश्वशतानि पञ्च पुत्रशतानि । सा दारिका

स्त्रीरत्नम् । तान्यपि द्यूनानि पञ्च दारिकाशतानि तस्या परि-
चारिका इति ।

अथ भगवान् लैमासस्यात्ययात्कृतचीवरो निष्ठितचीवर
आयुष्मन्तमानन्दमामन्त्रयते । गच्छानन्द अनिदत्त ब्राह्मण-
राजमारोचय । एव च वद । उपिता स्मो महाराज तव
विजिते । अवलोकितो भव । गच्छाम इति । एव भदन्त
इति । आयुष्मानानन्दो भगवत प्रतिश्रुत्य येनाभिदत्तस्य
ब्राह्मणराजस्य निवेशन तेनोपसकृन्त । तेन खलु समयेनानि-
दत्तो ब्राह्मणराज पुण्याहमागमयस्तिष्ठति । अथायुष्माना-
नन्दो दौवारिक पुरुषमामन्त्रयते । एहि त्व भो पुरुष येनाभि-
दत्तो ब्राह्मणराजस्तेनोपसकृम । उपसकृम्याभिदत्त ब्राह्मण-
राजमेव वद । आनन्दो मिश्रुर्द्वारे तिष्ठति देव द्रष्टुकाम इति ।
एवमार्य इति दौवारिकपुरुष आयुष्मत आनन्दस्य प्रतिश्रुत्य
येनानिदत्तो 'ब्राह्मणराजस्तेनोपसकृन्त । उपसकृम्याभिदत्त
ब्राह्मणराजमिदमवोचत् । देवार्यानन्दो मिश्रुर्द्वारे तिष्ठति देव
द्रष्टुकाम । स कथयति । अह भो पुरुष पुण्याहमागमयस्तिष्ठामि ।
आनन्दो मिश्रु पुण्यमहेशार्य । स एव पुण्याहो भवतु ।

पञ्चकल्याणश्चायम् । नामकल्याणो रूपकल्याणो वर्ण-
कल्याण प्रतिनानकल्याण प्रतिपत्तिकल्याणश्च ।

प्रविशतु । को भवन्तमानन्द वारयतीति । दौवारिकेणा-
युष्मत आनन्दायैवमारेचितम् । आयुष्मानानन्द प्रविष्ट । तेष्वपि
सामन्तराजाना दूतास्तेनैव सार्धं प्रविष्टा ।

अथायुष्मानानन्दोऽभिदत्तं ब्राह्मणराजमारोग्ययित्वा एकान्ते
 निषण्णः । एकान्तनिषण्णः आयुष्मानानन्दोऽभिदत्तं ब्राह्मणराज-
 सिद्धमवोचत् । भगवांस्ते महाराज आरोग्ययति^१ कथयति च ।
 उषिताः एषो महाराज तव विजिते लैमासीम् । अवलोकितो भव^२ ।
 गच्छास इति । वन्दे आर्यानन्दं ब्रुद्धं भगवन्तम् । कच्चिदार्यानन्द
 भगवान्वैरक्ष्येषु जनपदेषु सुखं वर्पोषितः । न च पिण्डकेन क्लान्त
 इति । तैः सामन्तराजदूतैश्च । देवोऽप्रत्यक्षितराज्यस्त्वं यो
 भगवन्तं सश्रावकसंघं लैमासीमुपनिमंत्यादर्शनपथे व्यवस्थितः ।
 लैमासीं कोटरयवाः परिभुक्ता इति । स कथयति । सत्यमार्यानन्द
 भगवता लैमासीं यवाः परिभुक्ताः । सत्यं महाराज । स
 संभूच्छितः पृथिव्यां निपतितो सहता जलपरिषेकेण प्रत्यागत-
 प्राणः अमात्यानाहूय पृच्छति । भवन्तो न मया युष्माकमाज्ञा
 दत्ता । प्रतिदिवसं पंचानां शतानामाहारं सज्जीकुरु । प्रणीतं
 प्रभूतं चेति । ते कथयन्ति । अस्ति देवेनैवमाज्ञप्तम् । न
 त्वाज्ञा दत्ता अमुकस्य दातव्यमिति । अपि तु अद्याप्याहारः
 सज्जीकृत एव । अथाभिदत्तो ब्राह्मणराजो येन भगवांस्तेनोप-
 संक्रान्तः । उपसंक्रम्य भगवतः पादौ शिरसा वन्दित्वा एकान्ते
 निषण्णः । एकान्तनिषण्णमभिदत्तं ब्राह्मणराजं भगवान् धर्म्यया
 कथया संदर्शयति पूर्ववद्यावत्संप्रहर्ष्य तूष्णीम् । अथाभिदत्तो
 ब्राह्मणराजो भगवतः पादयोर्निपत्य भगवन्तमिदमवोचत् ।

1 Cf *Divyā*, p 273 see also p 274, l 1 आरोग्ययितुं आयुष्मानानन्दः प्रक्रान्तः ।

2 Cf *Divyā*, pp. 4, 128

अत्ययो भगवन्नत्यय सुगत यथा बालो यथा मूढो यथाव्यक्तो
 यथाकुशलो योऽहं भगवन्त सथावकसथ तैमासीमुपनिमत्या-
 दर्शनपथे व्यवस्थित ^१ । तस्य सम भगवन्नत्यय जानतोऽत्यय
 पश्यत अत्ययमत्ययत प्रतिगृह्णीष्वानुकम्पामुपादाय । तथ्य ^२
 ते ^३ महाराज अत्ययमत्ययत आगमा यथा बालो यथा मूढो
 यथाव्यक्तो यथाकुशलो यस्त्व तथागत तैमासीमुपनिमत्या-
 दर्शनपथे व्यवस्थित । यतस्त्व महाराज अत्यय जानास्यत्यय
 पश्यसि त च दृष्ट्वादेशयसि वृद्धिरेव ते प्रतिकाक्षितव्या
 कुशलाना धर्माणा न हानि ^४ ।

अथानिदत्तो ब्राह्मणराजो भगवन्तमिदमवोचत् । अधि-
 वासयतु मे भगवान् यावज्जीव चीवरपिण्डपातशयनासनग्लान-
 प्रत्ययभैषज्यपरिष्कारै सार्धं भिक्षुसधेनेति । भगवानाह । तथा-
 गतो महाराज अल्पायुष्के काले जात प्रभूत च कार्य करणी-
 यम् । निर्वाणकालसमयश्चेति । नाधिवासयति । यद्येवमधि-
 वासयतु मे भगवान्ससवर्पाणि सप्तमासान्ससदिवसान् । तथापि
 भगवान्नाधिवासयति । अनिदत्तो ब्राह्मणराजो भगवन्तमिदम
 वोचत् । अधिवासयतु मे भगवान् श्वोऽन्तर्गृहे भक्तेन सार्धं
 भिक्षुसधेनेति । भगवान् सलक्षयति । यद्यहमस्यैकभक्तकमपि नाधि-
 वासयामि स्थानमेतद्विद्यते यद्यनिदत्तो ब्राह्मणराज उष्ण

1 Tib 282a l 5 २५५ व मर्हि । सम र्धे र्धे भक्तु ५ ।

2 Tib 282a l 6 सदेव हे ।

3 Ms त्व

4 Cf Divyā p 6178 Tib 282b ll 2 5

शोणितं छर्दयित्वा^१ कालं करिष्यतीति विदित्वा अधिवासितं भगवता तूष्णीभावेन । अथाग्निदत्तो ब्राह्मणराजो भगवत-स्तूष्णीभावेनाधिवासनां विदित्वा भगवतोऽन्तिकान् प्रक्रान्तो येन स्वं निवेशनं तेनोपसंक्रान्तः । उपसंक्रभ्यामात्यानामन्त्रयते भवन्तः कोऽसौ उपायः स्याद्येन सर्वोऽयमाहारो बुद्धप्रमुखेन भिक्षुसंघेन परिभुक्तो भवेदिति । ते कथयन्ति । देव सर्वोऽयं पृथिव्यामाहारस्तीर्यताम् । भिक्षवः पद्भ्यामाक्रमिष्यन्ति । एवं परिभुक्तो भविष्यतीति । तेन पौरुषेयाणामाज्ञा दत्ता । भवन्तो यावानयमाहारः सर्वमेतत्समन्तात् पृथिव्यामाकिरत इति । तैः सर्वं समन्तादकीर्णम् । अथाग्निदत्तो ब्राह्मणराजस्तामेव रात्रिं शुचिं प्रणीतं खादनीयभोजनीयं समुपानीय पूर्ववद्यावद्भगवान् पुरस्ताद्भिक्षुसंघस्य प्रज्ञप्त एवासने निषण्णः । यावदन्यतमेन महल्लेन संजातामर्षेणास्माभिरस्त्रैर्मासीं कोटरयवाः परिभुक्ताः । इदानीमयं कलिराजो विभवं दर्शयतीति विदित्वा खादनीयभोजनीयस्य पृथिव्यामाकीर्णस्योपरि पार्ष्णिप्रहारो दत्तः । ब्राह्मणगृहपतयोऽवध्यायन्ति क्षिपन्ति विवाचयन्ति । आर्यं खादनीयभोजनीयं मुखाभ्यवहार्यं पादेन स्पृशन्ति । एतत्प्रकरणं भिक्षवो भगवत आरोचयन्ति । भगवान् संलक्ष[य]ति । यः कश्चिदादीनवो^२ भिक्षवः खादनीयभोज-

1 Cf *Divyā*, p 273

2 Tib 283b, 1 7 ཅེས་དཔྱིག་སྒྲུབ་ཅི་ཤུང་བ་དེ་ནི།

नीय मुखाम्यवहार्यं पादेन स्पृशन्तीति विदित्वा भिक्षूनामन्त-
यते स्म । अमुकेन भिक्षवो महच्छभिक्षुणा^१ सजातामर्पेण खादनीय-
भोजनीयस्य मुखाम्यवहार्यस्य पृथिव्यामाकीर्णस्योपरि पाष्णि-
प्रहारो दत्त इति । ब्राह्मणगृहपतयोऽनध्यायन्ति क्षिपन्ति [वि]नाच-
यन्ति । तस्मान्न भिक्षुणा खादनीयभोजनीय मुखाम्यवहार्यं
पादेनाक्रमितव्यम् । आक्रामति सातिसारो मनतीति ।

अथान्निदत्तो ब्राह्मणराज सुखोपनिषण्ण बुद्धमसुप्त भिक्षुसध
विदित्वा शुचिना प्रणीतेन खादनीयभोजनीयेन स्वहस्त सन्तर्प-
यति पूर्वमत्राचद् धौतहस्तमपनीतपाल्म नीचतरमासन गृहीत्वा
भगवतः पुरस्ताद्विषण्णो धर्मश्रवणाय । अथ भगवानन्निदत्त
ब्राह्मणराज [धर्म्य]या कथया सद्वर्जयति समादापयति समुत्तेजयति
सन्तर्हयति । अनेकपर्यायेण धर्म्यया कथया सद्वर्ज्यं समादाप्य
समुत्तेज्य सन्तर्ह्य उत्थायासनात् प्रकान्त । अथ सत्रहुला भिक्षव-
स्तयाणां वार्षिकाणां मासानामत्ययात्कृतचीजर । निष्ठितचीवर ।
समादाय पालचीजर येन भगवास्तेनोपसकान्ता । उपसक्रम्य
भगवत पादौ गिरसा वन्दित्वा एकान्तेऽस्थात् । एकान्तस्थिता
सत्रहुला भिक्षवो भगवन्तमिदमवोचन् । उपिता स्मो भदन्त वैरभ्ये
लेमासीम्^२ ।

विस्तरेण वैरभ्यसूत्रमेकोत्तरिकागमे चतुष्कनिपाते ।

भिक्षव^३ सगयजाता सर्वसशयञ्छेतार बुद्ध भगवन्त

1 Tib 284a 1 1 दमो ह्येव को तु गणस ।

2 Tib 284b 1 45 Tho Tib translation gives here the extract from the
Vairambhasūtra in extenso

3 Tib 284b 1 5

राजधानीमनुप्राप्ता । ततो नानासूषिकरसोपेतस्य भक्तस्य
पालाणि पूरयित्वा निर्गच्छन्ति । तेन च ब्राह्मणेन दृष्टा पृष्टाश्च ।
भो भिक्षव पश्यामि कीदृश पिण्डपातो लब्ध इति । तै
ऋजुकोऽयं दर्शित^१ । तत ईर्ष्याप्रकृत्या मजाताभर्येण माणवका
अभिहिता । नार्हन्तीमे मुण्डका श्रमणका नानासूषिकरस-
व्यजनोपेत शाल्योदन परिभोक्तुम् । अर्हन्ति तु कोटरयवान्
परिभोक्तुमिति । तैरप्यनुसवर्णितम् । एवमेतदुपाध्याय एवमेतत् ।
नार्हन्त्येव इमे मुण्डका श्रमणका नानासूषिकरसव्यजनो-
पेत शाल्योदन परिभोक्तुम् । अर्हन्ति तु कोटरयवान्परिभोक्तु-
मिति । तत्र च द्वौ माणवकौ श्राद्धौ भद्रौ कल्याणाशयौ । तौ
कथयत । उपाध्याय मैव वोच । महात्मान एतेऽर्हन्त्येव दिव्या
सुधा परिभोक्तु न कोटरयवानिति ।

किं मन्यध्वे भिक्षवः । योऽसौ विपश्चितयागतेन गणवाचको
ब्राह्मण अहमेव स तेन कालेन तेन समयेन । यानि तानि
[द्व्यू]नानि^२ पच माणवकशतानि एतान्येव पच भिक्षुशतानि । यौ
तौ द्वौ माणवकौ श्राद्धौ भद्रौ कल्याणाशयौ एतावेव तौ गारिपुल-
भौद्वैत्यायनौ भिक्षू । यन्मया विपश्चिन सन्धक्स्त्वुद्धस्य शैक्षा-
शैक्षाणा श्रावकाणामन्तिके चित्तं प्रदूष्य खर वाक्कर्म निश्चारितं
द्व्यूनैश्च पचभिर्माणवकशतेरनुमोदितं द्वाभ्यां तु नानुमोदितं
तस्य कर्मणो विपाकेनैतर्हि तथागतेन वैरम्ये कोटरयवा परि-

१ Tib 286b १ ७ ते ५५ ५८ बोदे २८ सल्लिक् षीक् सख सङ्गक् स ५८ ।

२ Ms न्यूनानि

भुक्ताः सार्धं भिक्षुधूनैः पञ्चभिर्भिक्षुरतैः । शारिपुत्रमौद्गल्या-
यनाभ्यां तु दिव्या सुधा परिभुक्ता । इति हि भिक्षवः एकान्त-
कृष्णानां कर्मणामेकान्तकृष्णो विपाकः, पूर्ववधावदेकान्तशुक्लेष्वेव
कर्मस्वाभोगः करणीयः । इत्येवं वो भिक्षवः शिक्षितव्यम्^१ ।

तत्र भगवानायुष्मन्तमानन्दसामन्तयते ररा । आगमयानन्द
येनायोध्येति । एवं भदन्तेत्यायुष्मानानन्दो भगवतः प्रत्यश्रौषीत् ।
अथ भगवान्दक्षिणपंचाले जनपदचारिकां चरन्नयोध्यामनुप्रातः
अयोध्यायां विहरति नद्या गङ्गायासीरे । अथान्यतमो भिक्षुर्येन
भगवांस्तेनोपसंक्रान्तः । उपसंक्रम्य भगवतः पादौ शिरसा
वन्दित्वैकान्तेऽस्थात् । एकान्तस्थितः स भिक्षुर्भगवन्तमिदमवोचत् ।
साधु मे भगवंसाथा संक्षिप्तेन धर्मं देशयतु यथाहं भगवतोऽ-
न्तिके संक्षिप्तेन धर्मं श्रुत्वा एको व्यपकृष्टोऽप्रमत्तः आतापी
प्रहितात्मा विहरेयम् । एको व्यपकृष्टोऽप्रमत्तः आतापी प्रहितात्मा-
न्यदर्थं कुलपुत्राः केशश्मश्रूण्यवतार्य काषायाणि वस्त्राण्याच्छाद्य
सम्यगेव श्रद्धया अगारादनगारिकां प्रप्रजन्ति तदनुत्तरं ब्रह्म-
चर्यपर्यवसानं दृष्ट एव धर्मे स्वयमभिज्ञाय साक्षात्कृत्योपसंपद्य
प्रवेदयेयम् । क्षीणा मे जातिरुषितं ब्रह्मचर्यं कृतं करणीयं ना-
परमरगाद्भवं प्रजानामीति । एवमुक्ते भगवान् येन गङ्गा नदी तेन
व्यवलोकयन् व्यवलोकयति । अद्राक्षीद्भगवान्नद्या गङ्गायाः स्रोतसा
महान्तं दारुस्कन्धमुत्प्लुक्तवान् । दृष्ट्वा च पुनस्तं भिक्षुसामन्तयते ।
पश्यसि त्वं भिक्षो नद्या गङ्गायाः स्रोतसा महान्तं दारुस्कन्धमुत्प्लु-

मानम् । एव भदन्त स चेदेव न पारिमि तीरे सस्रक्ष्यति । नापारिमि
तीरे सस्रक्ष्यति । न मध्ये सस्रक्ष्यति । न स्थले उत्पत्स्यति । न
मनुष्यग्राह्यो भविष्यति । नामनुष्यग्राह्य । नावर्तग्राह्य । नान्त
पूतीभाव^१ गमिष्यति । एवमेष भिक्षो दाहस्कन्धोऽनुपूर्वेण समुद्र-
निम्नो भविष्यति समुद्रप्रवण समुद्रप्राग्मार । एवमेव स चेत्त्व
भिक्षो न पारिमि तीरे सस्रक्ष्यति । पूर्ववधावत् । नान्तपूती-
भाव गमिष्यति । एव हि त्व भिक्षो अनुपूर्वेण निर्वाणनिम्नो
भविष्यति निर्वाणप्रवणो निर्वाणप्राग्मार । नाह भदन्त जाने
किमपारिम तीर कि पारिम तीरम् । कि मध्ये [स]सदनम्^२ । कि
स्थले उत्सदनम्^३ । को मनुष्यग्राह । क अमनुष्यग्राह । [क
आवर्त्तग्राह^४ ।]^४ कोऽन्तपूतीभाव इति । साधु मे भगवास्तथा
सक्षिप्तेन धर्मं देशयतु यथाह भगवतोऽन्तिकात्सक्षिप्तेन धर्मं श्रुत्वा
पूर्ववधावत् नापरमस्माद्भव प्रजानामीति ।

अपारिम तीरमिति भिक्षो षण्णामाध्यात्मिकानामायतनाना-
मेतदधिवचनम् । पारिम तीरमिति षण्णा बाह्यानामायतनाना-
मेतदधिवचनम् । मध्ये ससदनमिति नन्दीरागस्यैतदधि-
वचनम् । स्थले उत्सदनमिति अस्मिमानस्यैतदधिवचनम् ।
मनुष्यग्राह इति यथापीहैक ससृष्टो विहरति गृहस्थप्रव्रजितौ

1 Tib 288b l 1 ཁྱིའི་ཕྱི་ལ་མ་གཏོང་ན།

2 Tib 288b l 4 ཐོག་མཐུག་པ། 3 Ibid ll 5 སྐྱོད་པ་གཏོང་བ།

4 Tib 288b l 5 ཁྱིའི་ཕྱི་ལ་མ་གཏོང་ན།

सहनन्दी सहशोकः । स सुखितेषु सुखितो दुःखितेषु दुःखितः
 उत्पन्नोत्पन्नेषु किं करणीयेषु समादाय पर्यवसानानुवर्ती भविष्यति ।
 अमनुष्यग्राह इति यथापीहैक इति प्रणिधाय ब्रह्मचर्यं चरतीत्य-
 नेनाहं शीलेन वा व्रतेन वा [तपेन वा]^१ ब्रह्मचर्यवासेन वा स्यां
 [देवो] देवान्यतमो वेति । ^२आवर्तग्राह इति यथापीहैकः शिक्षां
 प्रत्याख्याय हानायावर्तते । अन्तःपूतीभाव इति यथापीहैको दुःशीलो
 भवति पापघर्मा अन्तःपूतिरवस्तुतः कर्षवकजातः संस्वरसमा-
 चारः^३ । अश्रमणः श्रमणप्रतिज्ञोऽब्रह्मचारी ब्रह्मचारिप्रतिज्ञः ।
 एवं हि स चेत्त्वं भिक्षो नापारिमे तीरे संस्रक्ष्यसि पूर्ववद्यावन्नि-
 र्वाणप्राग्भारः ।

अथ स भिक्षुभगवतो भाषितमभिनन्द्यानुमोद्य भगवतः
 पादौ शिरसा वन्दित्वा भगवतोऽन्तिकात्प्रक्रान्तः । अथ स
 भिक्षुर्भगवता अनेन दारुस्कन्धोपमेनाववादेनाववादितः । एको
 व्यपकृष्टोऽप्रमत्तः आतापी प्रहितात्मा विहरन् यदर्थं कुलपुत्राः
 केशश्मश्रूण्यवतार्य काषायाणि वस्त्राण्याच्छाद्य सम्यगेव श्रद्धया
 अगारादनगारिकां प्रव्रजन्ति तदनुत्तरं ब्रह्मचर्यपर्यवसानं
 दृष्ट एव धर्मे स्वयमभिज्ञाय साक्षात्कृत्वोपसंपद्य प्रवेदयते क्षीणा
 मे जातिरुषितं ब्रह्मचर्यं कृतं करणीयं नापरमस्याद्भवं प्रजा-
 नामीत्याज्ञातवान् । स आयुष्मानहर्न बभूव सुविमुक्तचित्तः ।

१ Tib 289a, 1 5 ५१९'बुव'सम ।

२ Ibid ५५१'ह'रम । ह'म'प'प'रु'स'वैम'५'गुरु'उम ।

३ Cf *Mvyut* 277 15-17

तेन खलु समयेन नन्दो गोपालको भगवतो नातिदूरे स्थितो-
ऽभूत् । दण्डमवष्टभ्य गाश्चारयति । तेन दण्डेनावष्टब्धो मण्डूक
सछिद्यमानेषु चर्मसु मुच्यमानेषु सन्धिषु चित्तमुत्पादयति
यद्यहं कायं वा चालयेयं वाचं वा निश्चारयेयं स्यादतो निदानं
नन्दस्य गोपालस्य कथाव्याक्षेपमिति विदित्वा भगवतोऽन्तिके
चित्तमभिप्रसाद्य कालगतश्चातुर्महाराजिकेषु देवेषूपपन्नः ।

अथ नन्दो गोपालको दण्डमेकान्ते उपनिक्षिप्य येन भगवा-
स्तेनोपसकान्तः । उपसक्रम्य भगवतः पादौ शिरसा वन्दित्वै-
कान्तोऽस्थात् । एकान्तस्थितो नन्दो गोपालको भगवन्तमिद-
मवाचत् । अहं भदन्त नापारिमे तीरे सस्रक्ष्यामि । न
पारिमे तीरे सस्रक्ष्यामि । [न मध्ये सस्रक्ष्यामि] । न स्थले
उत्स्रक्ष्यामि । न मनुष्यग्राहो भविष्यामि । नामनुष्यग्राहो ना-
वर्तग्राहो नान्तपूतीभावगमिष्यामि । लभेयाहं भदन्त स्वाख्याते
धर्मविनये प्रव्रज्यामुपसपदं मिश्रुभावचरेयमहं भगवतोऽन्तिके
ब्रह्मचर्यमिति । तेन हि न[न्देन] स्वामिना गावो दत्ताः । नो
भदन्त । तत्कस्य हेतोः । भदन्त गावस्तत्क्षणवत्सा ज्ञास्यन्ति
स्वकस्वकानि गोकुलानि । गमिष्यन्ति स्वकस्वकानि निवेशनानि ।
लभेयाहं भदन्त स्वाख्याते धर्मविनये प्रव्रज्यामुपसपदं मिश्रुभाव-
चरेयमहं भगवतोऽन्तिके ब्रह्मचर्यम् । किं चापि नन्दः दहरा गाव-
स्तत्क्षणवत्सा ज्ञास्यन्ति स्वकस्वकानि गोकुलानि । गमिष्यन्ति स्वक-
स्वकानि निवेशनानि । अपितु करणीयमेतद्गोपालकेन यथापि
तत् स्वामिना मत्काष्ठादनस्वीकुर्वता ।

अथ नन्दो गोपालको भगवतः पादौ शिरसा वन्दित्वा
 भगवतोऽन्तिकात्प्रक्रान्तः । ततो भयं भयमित्युच्चैः शब्दं
 कुर्वाणः प्रधावितुमारब्धः । अन्तर्गर्गे आत्मीयैः पञ्चभि-
 र्गोपालकशतैर्दृष्टः । ते कथयन्ति । कस्य भयमिति ।
 जातिभयं जराभयं व्याधिभयं मरणभयमिति । तेऽपि
 तस्य पृष्ठतः प्रधावितुमारब्धाः । तान् दृष्ट्वा अन्येऽपि गोपालका
 अश्वपालकास्तृणहारकाः काष्ठहारकाः पथाजीवा उत्पथाजीवाश्च
 मनुष्याः प्रधावितुमारब्धाः । आनुपथिकैर्दृष्टारुथा विक्रोशन्तः
 पृष्टाः । किमेतद् भवन्तः । ते कथयन्ति । भयम् । कस्य भयम् ।
 जातिभयं जराभयं व्याधिभयं मरणभयम् । श्रुत्वा तेऽपि निवृत्ताः ।
 यावत्कर्वटकसमीपं संप्राप्ताः । ततश्चासौ कर्वटकनिवासी जनकाय-
 स्तां महान्तं जनकायं दृष्ट्वा इतश्चामुतश्च सन्त्वरताः । केचिन्निष्प-
 लायिताः । केचिद्भाण्डं गोपायन्ति । केचित्सन्नद्धावस्थिताः । अपरे
 वीरपुरुषारतैः प्रत्युद्गम्य पृष्टाः । भवन्तः किमेतदिति । ते
 कथयन्ति । भयम् । कस्य भयम् । जातिभयं जराभयं व्याधिभयं
 मरणभयमिति । ततोऽसौ कर्वटकनिवासी जनकायः समाश्वरताः ।

तेन खलु समयेनायुष्मान् शारिपुत्रस्यामेव पर्षदि सन्नि-
 षण्णोऽभूत्सन्निपतितः । अथायुष्मान् शारिपुत्रश्चिरप्रक्रान्तं नन्दं
 गोपालकं विदित्वा भगवन्तमिदमवोचत् । कस्माद्भूदन्त भगवता
 नन्दो गोपालकः स्वाख्याते धर्मविनये प्रव्रजितुकामः पुनरप्यगारा-
 योद्योजितः । अस्थानमेतच्छारिपुत्रानवकाशो यन्नन्दो गोपालकः
 पुनरपि गृही अगारमध्यावतरयति सन्निधिकारपरिमोगे

कामान् परिमोक्षयते । नेद स्थान विद्यते । इदानीं नन्दो गोपालक स्वामिना गा अर्पयित्वा आगमिष्यति । स यदर्थं कुलपुला केशश्मश्रूण्यवतार्य काषायाणि वस्त्राण्याच्छाद्य सम्यगेव श्रद्धया अगारादनगारिका नम्रजन्ति तदनुत्तर ब्रह्मचर्यपर्यवसानं दृष्ट एव धर्मे स्वयमभिज्ञायासाक्षात्कृतोपसपद्य प्रवेदयिष्यति क्षीणा मे जातिरुपित ब्रह्मचर्यं कृतं करणीय नापरमस्माद्भव प्रजानामीति ।

अथापरेण समयेन नन्दो गोपालक स्वामिना गा अर्पयित्वा पञ्चशतपरिवारो येन भगवास्तेनोपसक्रान्तः । उपसक्रम्य भगवन्तमिदमवोचत् । अर्पिता मे मदन्त स्वामिना गावः । लभेयाह मदन्त स्वाख्याते धर्मविनये प्रव्रज्यामुपसपद्य मिश्रुभाव चरेयमह भगवतोऽन्तिके ब्रह्मचर्यमिति । लब्धवान् नन्दो गोपालक पञ्चशतपरिवार स्वाख्याते धर्मविनये प्रव्रज्यामुपसपद्य मिश्रुभावम् । एव प्रव्रजितः स आयुष्मान् पूर्ववद्यावत्सुविमुक्तचित्तः ।

धर्मा अचिरोपपन्नस्य देवपुत्रस्य देवकन्याया वा लीणि चित्तान्युत्पद्यन्ते । कुतश्च्युतः । कुत्रोपपन्नः । केन कर्मणेति । मण्डूकपूर्वी देवपुत्र पश्यति । तिर्यग्भ्यश्च्युतश्चातुर्भारजिवेपु देवपूपपन्नो भगवतोऽन्तिके चित्तमभिप्रसाधेति । तस्यैतदभवत् । न मम प्रतिरूप स्याद्यदहं पर्युषितपरिवासो भगवन्त दर्शनायोपसक्रमेयम् । यत्त्वहमपर्युषितपरिवास एव भगवन्त दर्शनायोपसक्रमेयमिति । अथ मण्डूकपूर्वी देवपुत्रश्चलविमलकुण्डलधर पूर्ववद्यावत्सर्वं गङ्गातीरमुदारेणावमासेनावमास्य भगवन्तं पुष्पै-

रवकीर्य भगवतः पुरस्तान्निषण्णो धर्मश्रवणाय । अथ भगवान्
 मण्डूकपूर्विणो देवपुत्रस्याशयानुशयं धातुं प्रकृतिं च ज्ञात्वा तादृशीं
 चातुरार्यसत्यसंप्रतिवेधिकीं धर्मदेशनां कृतवान् । यां श्रुत्वा
 पूर्ववधावदनादिकालोपचितं सत्कायदृष्टिशैलं ज्ञानवज्रूण मित्वा
 स्रोतापत्तिफलं साक्षात्कृतम् । अभिक्रान्तोऽहं भदन्ताभिक्रान्तः ।
 एषोऽहं भगवन्तं शरणं गच्छामि धर्मं च भिक्षुसंघं च । उपासकं च
 मां धारयाद्याग्रेण यावज्जीवं प्राणोपेतं शरणगतमभिप्रसन्नम् ।
 अथ मण्डूकपूर्वीं देवपुत्रो वणिगिव लब्धलाभः शस्यसम्पन्न इव
 कर्षकः शूर इव विजितसंग्रामः सर्वरोगपरिमुक्त इवातुरो
 यथा विभूत्या भगवत्सकाशमागतस्तथैव विभूत्या स्वमवनं गतः ।^१

भिक्षवः पूर्वापररात्रं जागरिकायोगमनुयुता विहरन्ति ।
 तैर्दृष्टो भगवतोऽन्तिके उदारोऽवभासः । यं दृष्ट्वा सन्दिग्धा भग-
 वन्तं पप्रच्छुः । किं भगवन्निमां रात्रिं भगवन्तं दर्शनाय ब्रह्मा
 सहांपतिः शक्रो देवेन्द्रश्चत्वारो लोकपाला उपसंक्रान्ताः । न
 भिक्षवो ब्रह्मा सहांपतिर्न शक्रो देवेन्द्रो न चत्वारो लोकपाला मां
 दर्शनायोपसंक्रान्ताः । अपितु नन्देन गोपालेन दण्डेन वा-
 वष्टब्धो मण्डूकः स च्छिद्यमानेषु चर्मसु मुच्यमानेषु सन्धिषु
 मा नन्दस्य गोपालकस्य धर्मविक्षेपो भविष्यतीति निश्चलस्तूष्णी-
 मवस्थितो समान्तिके चित्तमभिप्रसाद्य कालगतश्चातुर्महाराजिकेषु
 देवेषूपपन्नः । स इमां रात्रिं मत्सकाशमुपसंक्रान्तः । तस्य मया
 धर्मो देशितः । दृष्टसत्यश्च स्वमवनं गत इति ।

मिक्षव सशयजाता सर्वसशयच्छेत्तार बुद्ध भगवन्त पनच्छु ।
कि मदन्त नन्देन गोपालेन पञ्चगतपरिवारेण कर्म कृत येन
गोपालकेपूपपन्नो भगवत्तश्च गासने प्रव्रज्य सर्वक्लेशप्रहाणादर्हत्त्व
साक्षात्कृतम् । मण्डूकेपूर्विणा देवपुत्रेण कि कर्म कृत येन
मण्डूकेपूपपन्न सत्यदर्शनेन च कृतमिति । भगवानाह । तेनैव
मिक्षव कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसम्माराणि पूर्ववधावत्
फलन्ति खलु देहिनाम् ।

भूतपूर्वं मिक्षव अस्मिन्नेव भद्रके कल्पे विशतिवर्षसहस्रायुषि
प्रजाया काश्यपो नाम सम्यक्सम्बुद्धो लोके उदपादि । पूर्व-
वधावत्स वाराणसीं नगरीमुपनिस्तृत्य विहरति ऋषि-
वदने मृगादावे । तस्य प्रवचने नन्दो गोपालक प्रव्रजित ।
त्त्रिपिटो धार्मिकयिको युक्तमुक्तप्रतिमानं पञ्चशतपरि-
वार अधिकरणकुशल^१ । स उत्पन्नोत्पन्नानि सधस्या-
धिकरणानि व्युपशमयति । तत्र द्वौ मिक्षूस्तन्धौ मानिनौ । न
कदाचित्तस्य सकाशमुपसक्रामत । तयोरपरेण समयेन परस्पर-
मधिकरणमुत्पन्नम् । तावर्यार्थिनौ तस्य सकाशमुपसक्रान्तौ
पादामिवन्दन् कृत्वा कथयत । इदं चेदं चावयोरधिकरणमुत्पन्न
व्युपशमयेति । स सलक्षयति । यद्यहमनयोरधैवाधिकरण
व्युपशमयिष्यामि अर्थार्थिनावेतौ न भूय उपसक्रमिष्यत । तेन
सर्वसध सनिपात्य तदधिकरण सधमध्ये उपनिक्षिप्य न एकान्ती-
कृतम् । अतः परस्मिन्नपि दिवसे तस्य कर्त्तव्ये करणीयमुत्पन्नम् । स

तत्र गतः । ततस्ताभ्यां चिरयतीति संधं संनिपात्य तदधिकरण-
मुपनिक्षिप्तम् । ततः संधेन व्युपशमितम् । यावदसौ लिपिटो
भिक्षुस्तस्मात् कर्वटकादागतः । सार्गश्रमे प्रतिविनोदिते सार्ध-
विहार्यन्तेवासिकान् पृच्छति । न तावर्थप्रत्यर्थिकावागच्छत इति ।
ते कथयन्ति । उपाध्याय व्युपशान्तं तयोस्तदधिकरणम् । केन
व्युपशमितम् । संधेन । यथाकथं तैर्विस्तरेण समाख्यातम् ।
तेन स्वरं वाक्कर्म निश्चारितम् । ज्ञायते आयुष्मन्तो गोपालकैर्यथा
तदधिकरणं व्युपशमितमिति । तैरप्यनुसंवर्णितमेव मे तदु-
पाध्याय गोपालकैर्यथा तदधिकरणं व्युपशमितमिति ।

किं मन्यध्वे भिक्षवो योऽसौ लिपिटो भिक्षुरेष एवासौ नन्दो
गोपालकस्तेन कालेन तेन समयेन । यान्यस्य तानि पञ्च सार्ध-
विहार्यन्तेवासिकानां शतानि एतान्येव पञ्च गोपालकशतानि ।
यदनेन कारयपस्य सम्यक्संबुद्धस्य श्रावकसंधो गोपालकवादेन
समुदाचरितः सार्धविहार्यन्तेवासिकैश्चानुसंवर्णितं तस्य कर्मणो
विपाकेन पञ्च जन्मशतानि पञ्चशतपरिवारो गोपालकेषूपपन्नः ।
यावदेतर्ह्यपि पञ्चशतपरिवारो गोपालकेष्वेवोपपन्नः । यदनेन
पठितं स्वाध्यायितं स्कन्धकौशलं धातुकौशलमायतनकौशलं
स्थानास्थानकौशलं च कृतं तेनैतर्हि पञ्चशतपरिवारेण मम
शासने प्रव्रज्य सर्वकलेशप्रहाणादर्हत्वं साक्षात्कृतम् ।

मण्डूकपूर्व्यपि देवपुत्रः कारयपस्य सम्यक्संबुद्धस्य प्रवचने
भिक्षुरासीत् । प्राहाणिकः स जनपदचारिकां चरन् अन्यतमरिग-
न्कर्वटके विहारमनुप्राप्तः । स रात्र्याः प्रथमे यामे पर्यङ्कं बद्ध्वा

मनसिकार वाहयितुमारब्धे^१ । यावत्स्वाध्यायकारका भिक्षव
स्वाध्यायन्ति । शब्दकण्टकानि ध्यानानि । स शब्देन
चित्तैकाग्रता नासादयति । स सलक्षयति स्वाध्यायन्ति एते ।
मध्यमे यामे निपत्स्यामीति । स मध्यमे यामे उत्थाय निषण्णो
यावदन्ये भिक्षव स्वाध्याय कुर्वन्ति । स सलक्षयति पश्चिमे यामे
निपत्स्यामीति । स पश्चिमे यामे उत्थाय निषण्णो यावदपरे स्वाध्याय
कुर्वन्ति । तस्यावीतरागत्वात्तीव्र पर्यवस्थानमुत्पन्नम् । स
कथयति । इमे श्रमणा काश्यपीया मण्डूका इव कृत्स्ना रात्रि
रटिता इति ।

किं मन्यध्वे भिक्षवो योऽसौ प्राहाणिको भिक्षुरेष एवासौ
मण्डूकपूर्वो देवपुत्र । यदनेन काश्यपस्य सम्यक्समुद्भूतस्य श्रावका
मण्डूकनादेन समुदाचरिता । तस्य कर्मणो विपाकेन पञ्च
जन्मशतानि मण्डूकेषूपपन्नो यावदेतर्ह्यपि मण्डूकेष्वेवोपपन्न ।
यन्ममान्तिके चित्त प्रसादित तेन चातुर्भारराजिकेषु देवेषूप-
पन्न । यत्काश्यपे सम्यक्समुद्भूते प्रहस्य चरित तेनेदानीं
सत्यदर्शनं कृतम् । इति हि भिक्षव एकान्तकृष्णानां कर्मणा-
मेकान्तकृष्णो विपाक पूर्ववधावदामोग करणीय । इत्येव वो
भिक्षव शिक्षितव्यमिदमनोचत् ।

अथ भगवान् नदीं गङ्गामत्रतीर्णस्तत्र पञ्चभिर्हंस-मत्स्य-कूर्म-
शतैः परिवृत प्रदक्षिणीकृतश्च । तेषां भगवता लिभिः पदैर्धर्मैः

देशितः । इति हि भद्रमुखाः सर्वसंस्कारा अनित्याः । सर्वधर्मा
 अनात्मानः । शान्तं निर्वाणम् । समान्तिके चित्तमभिप्रसादयत ।
 अप्येवं तिर्यग्योनिं विरागयिष्यथेति । तेषामेतदभवत् । नारगाकं
 प्रतिरूपं स्याद् यद्वयं भगवतोऽन्तिकगत त्रिभिः पदैर्धर्मं श्रुत्वा
 आहारमाहरेम इति । ते नाहरणां प्रतिपन्नाः^१ । तीक्ष्णास्तिर्यग्योनि-
 गतानासग्निश्च्युतः^२ । कालगताश्चातुर्महाराजिकेषु देवेषूपपन्नाः ।
 धर्मता खल्वचिरोपपन्नस्य देवपुत्रस्य वा देवकन्याया वा त्रीणि
 चित्तान्युत्पद्यन्ते । कुतश्च्युतः । कुत्रोपपन्नः । केन कर्मणा
 इति । ते पश्यन्ति । तिर्यग्यश्च्युताः । चातुर्महाराजिकेषु
 देवेषूपपन्नाः । पूर्ववद्यावत् सन्दारकाणां पुष्पाणामुत्संगं पूरयित्वा
 भगवत्सासन्तकेन नदीं गङ्गामवमास्य भगवन्तं पुष्पैराकीर्य भग-
 वत्सासन्तकेनानुपरिवार्यावस्थिताः । भगवता तेषामाशयानु-
 शयं धातुं प्रकृतिं च ज्ञात्वा तादृशी चातुरार्यसत्यसंप्रतिवेधिकी
 धर्मदेशना कृता पूर्ववद्यावदनादिकालोपचितं सत्कायदृष्टिशैलं
 ज्ञानवज्रेण भित्त्वा सोतापत्तिफलं साक्षात्कृतम्^३ । ते दृष्टसत्याः
 कथयन्ति । अभिक्रान्ता वयं भदन्तामिक्रान्ताः । एते वयं बुद्धं
 शरणं गच्छामो धर्मं च भिक्षुसंघं च । उपासकांश्चारमान्धारय ।
 अद्याग्रेण यावज्जीवं प्राणोपेतं शरणगतानभिप्रसन्नान् । अथ ते

^१ Tib 296a l 4 བླ་མཁའ་མཆོད་པ་དང་།

^२ Ibid. དུད་འགྲོའི་སྒྲེ་གནས་སྤོང་བ་ནས་འཇིག་པོའི་ལམ་ཆེ་བས་།

^३ Cf Divyā , p. 464.

तत्र गतः । ततस्ताभ्यां चिरयतीति संधं संनिपात्य तदधिकरण-
मुपनिक्षिप्तम् । ततः संधेन व्युपशमितम् । यावदसौ लिपिटो
भिक्षुस्तस्मात् कर्वटकादागतः । मार्गश्रमे प्रतिविनोदिते सार्ध-
विहार्यन्तेवासिकान् पृच्छति । न तावर्थप्रत्यर्थिकावागच्छत इति ।
ते कथयन्ति । उपाध्याय व्युपशान्तं तयोस्तदधिकरणम् । केन
व्युपशमितम् । संधेन । यथाकथं तैर्विस्तरेण समाख्यातम् ।
तेन स्वरं वाक्कर्म निश्चारितम् । ज्ञायते आयुष्मन्तो गोपालकैर्यथा
तदधिकरणं व्युपशमितमिति । तैरप्यनुसंवर्णितमेव मे तदु-
पाध्याय गोपालकैर्यथा तदधिकरणं व्युपशमितमिति ।

किं मन्यध्वे भिक्षवो योऽसौ लिपिटो भिक्षुरेष एवासौ नन्दो
गोपालकस्तेन कालेन तेन समयेन । यान्यस्य तानि पञ्च सार्ध-
विहार्यन्तेवासिकानां शतानि एतान्येव पञ्च गोपालकशतानि ।
यदनेन काश्यपस्य सम्यक्संबुद्धस्य श्रावकसंधो गोपालकवादेन
समुदाचरितः सार्धविहार्यन्तेवासिकैश्चानुसंवर्णितं तस्य कर्मणो
विपाकेन पञ्च जन्मशतानि पञ्चशतपरिवारो गोपालकेषूपपन्नः ।
यावदेतर्ह्यपि पञ्चशतपरिवारो गोपालकेष्वेवोपपन्नः । यदनेन
पठितं स्वाध्यायितं स्कन्धकौशलं धातुकौशलमायतनकौशलं
स्थानास्थानकौशलं च कृतं तेनैतर्हि पञ्चशतपरिवारेण मम
शासने प्रव्रज्य सर्वक्लेशप्रहाणादर्हत्वं साक्षात्कृतम् ।

मण्डूकपूर्व्यपि देवपुत्रः काश्यपस्य सम्यक्संबुद्धस्य प्रवचने
भिक्षुरासीत् । प्राहाणिकः स जनपदचारिकां चरन् अन्यतमरिग-
न्कर्वटके विहारमनुप्राप्तः । स रात्र्याः प्रथमे यामे पर्यङ्कं बद्ध्वा

मनसिकार वाहयितुमारब्ध ^१ । यावत्स्वाध्यायकारका भिक्षव
स्वाध्यायन्ति । शब्दकण्टकानि ध्यानानि । स शब्देन
चित्तैकाग्रता नासादयति । स सलक्षयति स्वाध्यायन्ति एते ।
मध्यमे यामे निपत्स्यामीति । स मध्यमे यामे उत्थाय निषण्णो
यावदन्ये भिक्षव स्वाध्याय कुर्वन्ति । स सलक्षयति पश्चिमे यामे
निपत्स्यामीति । स पश्चिमे यामे उत्थाय निषण्णो यावदपरे स्वाध्याय
कुर्वन्ति । तस्यावीतरागत्वाचीव पर्यवस्थानमुत्पन्नम् । स
कथयति । इमे श्रमणा काश्यपीया मण्डूका इव कृत्स्ना रालि
रदिता इति ।

किं मन्यध्वे भिक्षवो योऽसौ ब्राह्मणिको भिक्षुरेव एवासौ
मण्डूकपूर्वो देवपुत्र । यदनेन काश्यपस्य सम्यक्संबुद्धस्य श्रावका
मण्डूकनादेन समुदाचरिता । तस्य कर्मणो विपाकेन पञ्च
जन्मशतानि मण्डूकेषूपपन्नो यावदेतर्ह्यपि मण्डूकेष्वेवोपपन्न ।
यन्ममान्तिके चित्त प्रसादित तेन चातुर्महाराजिकेषु देवेषूप-
पन्न । यत्काश्यपे सम्यक्संबुद्धे प्रहस्य चरित तेनेदानीं
सत्यदर्शनं कृतम् । इति हि भिक्षव एकान्तकृष्णानां कर्मणा-
मेकान्तकृष्णो विपाक पूर्ववद्यावदाभोग करणीय । इत्येव वो
भिक्षव शिक्षितव्यमिदमवोचत् ।

अथ भगवान्मूर्धो गङ्गामवतीर्णस्तत्र पञ्चमिहंस-मत्स्य-कूर्म-
शतैः परिवृतः प्रदक्षिणीकृतश्च । तेषां भगवता लिभिः पदैर्धर्म

१ Tib 290a 1 5 ཡིད་ལ་སུ་བ་གོ་མཐས་པར་ ।

देशितः । इति हि भद्रमुखाः सर्वसंस्कारा अनित्याः । सर्वधर्मा
 अनात्मानः । शान्तं निर्वाणम् । भवान्तिके चित्तमभिप्रसादयत ।
 अप्येवं तिर्यग्योनिं विरागयिष्यथेति । तेषामेतदभवत् । नारगाकं
 प्रतिरूपं स्याद् यद्वयं भगवतोऽन्तिकात् त्रिभिः पदैर्धर्मं श्रुत्वा
 आहारमाहरेम इति । ते नाहरणां प्रतिपन्नाः^१ । तीक्ष्णस्तिर्यग्योनि-
 गतानामग्निश्च्युतः^२ । कालगताश्चातुर्महाराजिकेषु देवेषूपपन्नाः ।
 धर्मता खल्वचिरोपपन्नस्य देवपुत्रस्य वा देवकन्याया वा त्रीणि
 चित्तान्युत्पद्यन्ते । कुतश्च्युतः । कुत्रोपपन्नः । केन कर्मणा
 इति । ते पश्यन्ति । तिर्यग्यश्च्युताः । चातुर्महाराजिकेषु
 देवेषूपपन्नाः । पूर्ववद्यावत् मन्दारकाणां पुष्पाणामुत्तरांगं पूरयित्वा
 भगवत्सामन्तकेन नदीं गङ्गामवभास्य भगवन्तं पुष्पैराकीर्य भग-
 वत्सामन्तकेनानुपरिवार्याविस्थिताः । भगवता तेषामाशयानु-
 शयं धातुं प्रकृतिं च ज्ञात्वा तादृशी चातुरार्यसत्यसंप्रतिवेधिकी
 धर्मदेशना कृता पूर्ववद्यावदनादिकालोपचितं सत्कायदृष्टिशैलं
 ज्ञानवज्रेण भित्त्वा स्रोतापत्तिफलं साक्षात्कृतम्^३ । ते दृष्टसत्याः
 कथयन्ति । अभिक्रान्ता वयं भदन्तामिक्रान्ताः । एते वयं बुद्धं
 शरणं गच्छामो धर्मं च भिक्षुसंघं च । उपासकांश्चारमान्धारय ।
 अद्याग्रेण यावज्जीवं प्राणोपेतं शरणगतानमिप्रसन्नान् । अथ ते

१ Tib 296a 1. 4 ཁ་ཟླ་བཅད་པ་དང་ ।

२ Ibid ཅུང་འགྲོའི་སྐྱེ་གནས་སྟངས་ཀྱི་མཐོང་ལས་ཆེ་བས་ ।

३ Cf Divyā , p. 464

मत्स्य-कच्छप-हसपूर्विणो देवपुत्रा वणिज इव लब्धलाभा पूर्व-
वधावत्स्वमवन गता ^१ ।

मिक्षवः सशयजाता सर्वसशयच्छेत्तार बद्ध भगवन्त
पप्रच्छ । किं मदन्त एमिर्हस-कच्छप-मत्स्यै कर्म कृत येन
हस-कच्छप-मत्स्येषूपपन्ना सत्यदर्शनं च कृतमिति । भगवानाह ।
एमिरेव मिक्षवो हस-मत्स्य-कच्छपै कर्माणि कृतानि उपचितानि
लब्धसम्भाराणि परिणतप्रत्ययानि पूर्ववधावत्फलान्ति खलु
देहिनाम् ।

भूतपूर्वं मिक्षव अस्मिन्नेव मद्रके कल्पे विशतिवर्षसहस्रा-
युधि प्रजाया काश्यपो नाम शास्ता लोके उदपादि पूर्ववधा-
वत्स वाराणसी नगरीमुपनिश्रुत्य विहरति ऋषिवदने मृग-
दावे । तस्यैते शासने प्रव्रजिता अभूवन् । तैस्तैर्भूमिर्भिक्षुभि
क्षुद्रानुक्षुद्राणि शिक्षापदानि खडितानि । तस्य कर्मणो विपाकेन
हस-मत्स्य-कूर्मेषूपपन्ना । यन्ममान्तिके चितमभिप्रसादित तेन
देवेषूपपन्ना । यत्काश्यपे सम्यक्सबुद्धे ब्रह्मचर्यं चरित तेन सत्य-
दर्शनं कृतम् । इति हि मिक्षव एकान्तकृष्णानां कर्मणामेकान्तकृष्णो
विपाक पूर्ववधावदामोग करणीय । इत्येव वो मिक्षव शिक्षि-
तव्यमिदमवोचत् ।

अथ भगवान्नदीं गङ्गामुत्तीर्णं पञ्चमात्रैः प्रेतशतैः परिवृतो
दग्धस्यूनाकृतिभिरस्थियन्त्रवदुच्छ्रितैः स्वकेशसङ्गनैः पर्वतो-
पमकुक्षिभिः सूक्ष्मोच्छिद्रोपममुखैरादीप्ते प्रदीप्तैः सप्रज्वलितैः

एकज्वालीभूतैः । ते कृतकरपुटा भगवन्तमूचुः । वयं भदन्त प्रेता
विनिपतितशरीराः पूर्वकर्मापबाधेन पानीयं नासादयामः । कुतो
भक्तस्य दर्शनम् । त्वं महाकारुणिकोऽस्मभ्यं पानीयमनुप्रयच्छेति ।
भगवता तेषां गङ्गोपदर्शिता ।

एषा हि शीतलजला सुसमृद्धतोया
भागीरथी वहति सर्वजनोपभोग्या ।
ग्रामांश्च राष्ट्रेनगराणि च तर्पयन्ती
केदारशालिकुमुदोत्पलपङ्कजानि ॥

प्रेताः कथयन्ति ।

एषास्माकं वहति हि शुष्कतोया
भागीरथी सर्वजनोपभोग्या ।
पश्याम एतां रुधिरमलेन पूर्णां
रक्षन्ति चैनां सपरशुदण्डहस्ताः ॥ इति ।

भगवान् गङ्गादेवतामाह ।

त्वं ग्रामराष्ट्रेनगराण्यनुतर्पयन्ती
केदारशालिकुमुदोत्पलपङ्कजानि^१ ।
कस्मान्न तर्पयसि तीव्रतृषामिभूतान्
कृपा न तव बालजनस्य दुःखैः ॥ इति ।

गङ्गादेवता प्रोह ।

नाहं भयान्न परुषादपि वा जनस्य
शाठ्येन वापि विषमं जलमुत्सृजामि ।

एषा तु दुष्कृतमहावरणावृताना

शोष जल प्रजति कोऽत्र ममापराध ॥ इति ।

तत्र भगवानायुष्मन्त महामौद्गल्यायनमामलयते । सतर्पय
मौद्गल्यायनं प्रेतानिति । एव भदन्त इति आयुष्मान्महा-
मौद्गल्यायनो भगवत प्रतिश्रुत्य प्रेतान् सन्तर्पयितुमारब्ध ।
तत्र प्रेता सूचीमुखत्वान्न शक्नुवन्ति मुखं विवर्तयितुम् । ततो
भगवता तेषामृच्छा मुखं विवृतम् । आयुष्मता महामौद्गल्याय-
नेन पानीयं दत्तम् । तैस्तृपातुरैः प्रभूतं पीतम् । उदराणि स्फुटि-
तानि । ततो भगवतोऽन्तिके चित्तमभिप्रसाद्य कालगता । पूर्व-
वद्भृष्टसत्या स्वभवनं गता ।

मिक्षव सशयजाता सर्वसशयच्छेत्तार बुद्ध भगवन्त
पप्रच्छु । किं मदन्त एभि प्रेतै कर्म कृत येन प्रेतेषूपपन्ना ।
किं कर्म कृत येन देवेषूपपन्ना । सत्यदर्शनं च कृतमिति ।
भगवानाह । एभिरेव भिक्षवः कर्माणि कृतान्युपचितानि
लब्धसमाराणि पूर्ववधावत्फलन्ति खलु देहिनाम् ।

मूतपूर्वं शिक्षोऽस्मिन्नेव मद्रके कल्पे विशतिवर्षसहस्रा-
युधि प्रजाया काश्यपो नाम शास्ता उदपादि । पूर्ववधावत्स वारा-
णसीं नगरीमुपनिश्रुत्य विहरति ऋषिवदने^१ मृगादावे । तस्य
श्रावकाश्छन्दकमिक्षण^२ कृत्वा बुद्धधर्मसधेषु कारान्कुर्वन्ति ।
यदा भगवत काश्यपस्य सम्यक्संबुद्धस्य शासन न वैस्तारिक

1 Tib 99a 1 4 རྩམས་པའི།

² Ibid 15 དད་པ་ལས་བསྐྱེད་སྤྱོད་ནས་།

इच्छय भिक्षवो नद्या गङ्गाया उत्पत्ति श्रोतुम् । एतस्य भगवन्काल
एतस्य सुगत समयो यद्भगवान्नद्या गङ्गाया उत्पत्ति देशयेद् भिक्षव
श्रोष्यन्ति ।

भूतपूर्वं भिक्षव पिण्डवशो नाम राजा बभूव । धार्मिको
धर्मराजो धर्मेण राज्य कारयति । तस्य जनपदा ऋक्षाश्च
स्फीताश्च क्षेमाश्च सुभिक्षाश्चाकीर्णवहुजनमनुष्याश्च सदा पुष्पफल-
वृक्षा देव कालवर्षी । शस्यवतो वसुमती नशान्तकलिकलह-
डिम्बडमरतस्कररोगापगता । मनुष्या नित्य धर्मपरायणा ।
यावदसौ राजा संप्राप्ते वसन्तकालसमये सपुष्पितेषु पादपेषु
हसक्रौंचमयूरशुकशारिकाकोकिलजीवजीवकनिर्घोषिते वनपण्डे
अन्त पुरपरिवृत उद्यानभूमि सप्रस्थित । यावदन्यतम, पुरुषो
वलीपलितोत्तमाङ्ग परिजीर्णशरीरावयव परिणतेन्द्रिय कृशो-
ऽत्पस्यामो मन्दमन्दचारतया दण्डमवष्टभ्य गच्छति । तत्त-
स्तेन राजा अमात्या पृष्टा । क एष भवन्त पुरुषो वलीपलितो-
त्तमाङ्ग पूर्ववद्यावदण्डमवष्टभ्य गच्छतीति । तै समाख्यातम् ।
देव सम्कारपरिक्षयादेव जीर्णो वृद्ध इत्युच्यत इति । राजा
ऋथयति । अहमपि भवन्त एवधर्मो भविष्यामीति । ते कथयन्ति ।
देव साधारण एष धर्म इति । ततो राजा दुर्भनाः सप्रस्थित ।
पुनरपि पुरुष पश्यत्युत्पाण्डोत्पाण्डुक स्फुटितपरुषगाल
पर्वतोपमकुक्षि व्रणपूयोत्कीर्णरङ्गप्रत्यङ्गावधारिभि पट्टकोपनिबद्धै
दीर्घदीर्घै प्रश्वसन्तन्दण्डमवष्टभ्य खजमानगति सप्रस्थित दृष्ट्वा

च पुनरमात्यानामंलयते । क एष भवन्तः पुरुष उत्पा-
 ण्डोत्पाण्डुकः - पूर्ववद्यावत् खंजमानोऽभिसंप्रस्थित इति । ते
 कथयन्ति । देव एष व्याधितो नाम । राजा कथयति । अहमपि
 भवन्तः एवंधर्मो भविष्यामीति । अमात्याः कथयन्ति । देव साधा-
 रण एष एव धर्मो दुष्कृतकर्मकारिणां पूर्वकर्मापराधाद्भव-
 तीति । राजा संलक्षयति । सर्वथा पापं न कर्तव्यमिति विदित्वा
 संप्रस्थितः । पुनरपि पश्यति । नीलपीतलोहितावदातैर्वस्त्रैः
 शिविकामलंकृतां छत्रध्वजपताकाशंखपटहस्त्रीपुरुषदारकदारि-
 काभिराकीर्णां चतुर्भिः पुरुषैरुत्क्षिप्ताम् उल्कां च पुरस्तानीय-
 मानां काष्ठव्यग्रहस्तैः पुरुषैः पृष्ठतोऽनुबद्धां हा तात हा आतः
 हा पितः हा स्वाभिन्निति च समन्तादारोदनशब्दं श्रुत्वा च पुन-
 रमात्यानामंलयते । किमेषा भवन्तः शिविका नीलपीत-
 लोहितावदातैर्वस्त्रैः पूर्ववद्यावदारोदनशब्द इति । अमात्याः
 कथयन्ति । एष देव मृतो नाम इति । राजा कथयति । अहमपि
 भवन्तः एवंधर्मो भविष्यामीति । ते कथयन्ति । देव एषोऽपि
 साधारणो धर्म इति । ततो जीर्णातुरमृतसंदर्शनात् संविभ्रमना
 एवंपाभोगाः परित्यक्तव्या इति प्रतिनिवृत्य शोकागारं प्रविश्या-
 वस्थित इति ।

तस्य विजिते वेलामो नाम ब्राह्मण आढ्यो महाधनो
 महामोगो वेदवेदांगपारगः । तेन श्रुतं यथा राजा जीर्णा-
 तुरमृतसंदर्शनादुद्विग्नः शोकागारं प्रविश्यावस्थित इति । श्रुत्वा
 च पुनरनेकैर्ब्राह्मणशतसहस्रैः परिवृतः सर्वश्वेतं वडवारथ-

मभिरुह्य सौवर्णेन दण्डकमण्डलुना धार्यमाणेन येन राजा
 पिण्डवशस्तेनोपसक्रान्त । अमात्यै राज्ञे निवेदितम् । देव
 वेलामो ब्राह्मणो द्वारे तिष्ठति । ततो राजा निर्गत्य अर्याधिकरणे
 निषण्ण । ब्राह्मणो वेलामो जयेनायुषा च वर्धयित्वा निषण्ण कथ-
 यति । किमयं देव शोकागारे प्रविश्यावस्थित इति । राज्ञा यथावृत्त
 सर्वं वेलामाय ब्राह्मणाय विस्तरेणारोचितम् । स कथयति । देव
 स्वकर्मफलभोगी । नात्र शोकः करणीय । सन्ति सत्त्वा सुकृत-
 कर्मकारिण सन्ति दुष्कृतकर्मकारिण ['सन्ति चोभयकर्मकारिण] ।
 चक्रवर्तिनस्तु नित्य सुकृतकर्मकारिण सन्तो देवेषूपपद्यन्ते ।
 देवोऽपि चक्रवर्ती । मनुष्यप्रतिविशिष्ट सुखमनुभूय दिव्य सुखमनु-
 भविष्यतीति । अपि तु देव यज्ञ इष्टव्य स्वर्गसोपानभूत इति ।
 ततो राज्ञा अमात्यानामाज्ञा दत्ता । भवन्तः सर्वविजिते षटा-
 वधोषण कारयत । राजा निरर्ग [ल]^१ यज्ञ यजति । भवद्वि-
 रागत्य परिमोक्तव्यमिति । ततो दानशाला प्रज्ञप्ता । अन्न-
 मन्नार्थिभ्यो दीयतां पान पानार्थिभ्यः । तलाचामेन^२ परिस्रवमाणेन
 गर्तं कृत । यलासौ तप्त शीतीभवति । अनवतप्त अनवतप्त
 इति सज्ञा संवृत्ता । तस्याचामेन तण्डुलाम्बुना च द्वादशवार्षिकेण
 संपूर्यमाणस्य वृद्धिः संवृत्ता । तत इय मुखेन नदी प्रसृता ।
 आचामनदीति सज्ञा संवृत्ता इति ।

1 See Tib 302a 1 4

2 Tib 302a 1 7 गङ्ग च मेरु च ।

3 Tib 302b 1 1 अन्नसंज्ञा

उद्दानम् ।

कुमारवर्धन क्रौंचानमङ्गदिका मणिवती ।

सालबला सालिबला सुवर्णप्रस्थश्च साकेता ॥

पेया तोयिका च श्रावस्ती अनवतप्तः ।

नगरविन्दुश्च वैशाली भवति पश्चिमा ॥

अथ भगवान्कुमारवर्धनमनुप्राप्तः । कुमारवर्धने आयु-
ष्मन्तमानन्दमामन्त्रयते । अस्मिन्नेवानन्द प्रदेशे उपोषधो नाम
राजा जातः । अत्रैव चाभिवृद्धः । तेनास्य नगरस्य कुमारवर्धनं
कुमारवर्धनमिति संज्ञा संवृत्ता ।

क्रौंचानमनुप्राप्तः । तत्र भगवानायुष्मन्तमानन्दमामन्त्रयते ।
अस्मिन्नानन्द क्रौंचाने उपोषधस्य राज्ञो हस्तिनागेन क्रौंचयता
शब्दः कृतः क्रौंचानं क्रौंचानमिति संज्ञा संवृत्ता ।

अङ्गदिकामनुप्राप्तः । अङ्गदिकायामन्यतमस्मिन्प्रदेशे सिगत-
मकार्षीत् । विस्तरेण चतुर्बुद्धासनं पूर्ववत् ।

मणिवतीमनुप्राप्तः । मणिवत्यामायुष्मन्तमानन्दमामन्त्रयते ।
अस्यामानन्द मणिवत्यां बोधिसत्त्वेन बहुभिर्मणिभिर्यज्ञो यष्टः ।
मणिवती मणिवतीति संज्ञा संवृत्ता ।

सालबलामनुप्राप्तः । सालबलायामन्यतमस्मिन् प्रदेशे स्मित-
मकार्षीत् । विस्तरेण चतुर्बुद्धासनं पूर्ववत् ।

सालिबलामनुप्राप्तः । सालिबलायामन्यतमस्मिन् प्रदेशे
सिगतमकार्षीत् । विस्तरेण चतुर्बुद्धासनं पूर्ववत् ।

सुवर्णप्रस्थमनुप्राप्त. । अस्मिन्नानन्द सुवर्णप्रस्थे बोधिसत्त्वेन
बहुसुवर्णको यज्ञो यष्ट । अप्येदानीं ब्राह्मणैः प्रस्थेन सुवर्णो
भाजित । सुवर्णप्रस्थं सुवर्णप्रस्थ इति सज्ञा सवृत्ता ।

साकेतामनुप्राप्त । साकेतोयामायुष्मन्तमानन्दमामलयते ।
अस्यामानन्द साकेतायामुपोषधो नाम राजा राज्यं कारयति
ऋक्षं च स्फीतं च क्षेमं च सुमिक्षं चाकीर्णबहुजनमनुप्यं च ।
तस्यापरेण समयेन मूद्धि पिटको जातो मृदु सुमृदु तद्यथा
तूलपिचुर्वा कर्पासपिचुर्वा न च किञ्चिदावाधं जनयति । स परि-
पाकत्वात्स्फुटितः । कुमारो जातः । अभिरूपो दर्शनीयः प्रासा-
दिको गौर कनकवर्णः पूर्ववधावत् सर्वाङ्गनित्यगोपेतः । मूद्धि
जातो मूद्धि जात इति मूर्धातो मूर्धात इति सज्ञा सवृत्ता । उपोष-
धस्य राज्ञः षष्टि स्त्रीसहस्राणि । जातः कुमारोऽन्तपुरं प्रवे-
शितः । सहदर्शनादेव सर्वासा स्त्रीणां स्तनाः प्रस्रुताः । एकैका कथ-
यति मा धायतु मा धायत्विति^१ मान्धाता मान्धातेति च सज्ञा
सवृत्ता । तत्र केचिन्मूर्धात इति सजानते केचिन्मान्धातेति^२ ।

मान्धातुः कुमारस्य जनपदगतस्य उपोषधो राजा ग्लानः
सवृत्तः । स मूलगण्डपलपुष्पफलमैषज्यैरुपस्थीयते । तथाप्यसौ
हीयत एव । तेनामात्यानामाज्ञा दत्ता । भवन्तः शीघ्रं कुमारः
राज्याभिषेकेणाभिषिच्यत । एव देव इति अमात्यैर्दूतसंप्रेषणं कृतम् ।
उपोषधो राजा ग्लानः । तेनाज्ञा दत्ता कुमारः शब्दयत राज्याभि-

1 lib. 303b l. ७ ८ ९ १० ।

2 Cf. Divya p. 210

षेकं प्रत्यनुभवत्विति । तदर्हति कुमारः शीघ्रमागन्तुमिति । स
 संप्रस्थित उपोषधश्च राजा कालगतः । ततोऽमात्यैः पुनरपि तस्य
 दूतसंप्रेषणं कृतम् । कुमार पिता ते कालगतः । आगच्छ राज्यं
 प्रतीच्छेति । भान्धाता कुमारः संलक्षयति । यदि मम पिता काल-
 गतः किं तत्र गच्छामीति विदित्वा तलैवावस्थितः । अमात्यैः
 पुनरपि संभूय अग्रामात्यः प्रेषितः । तेन गत्वाभिहितः । कुमार
 आगच्छ राज्यं प्रतीच्छ इति । स कथयति । मम धर्मेण
 राज्यं प्राप्तम् । इहैव राज्याभिषेक आगच्छत्विति । अमात्यैः
 संदिष्टम् । देव राज्याभिषेके प्रभूतेन प्रयोजनम् । रत्न-
 शिलया सिंहासनेन च्छलेण पट्टेन मुकुटेन । अधिष्ठानमध्ये च
 राज्याभिषेकः क्रियते । तदर्हति कुमारः इहैवागन्तुमिति । स
 कथयति । यदि मम धर्मेण राज्यं प्राप्तम् । इहैव सर्वमागच्छत्विति ।
 भान्धातुः कुमारस्य दिवौकसो नाम यक्षः पुरोजवः । तेन रत्नशिला
 सिंहासनं तलैवानीतम् । आधिष्ठानिकाश्च च्छलं पट्टं मुकुटं चादाय
 स्वयमेवागताः । अधिष्ठानं स्वयमागतं स्वयमागतमिति साकेता
 साकेता इति संज्ञा संवृत्ता^१ ।

तत्र भगवानायुष्मन्तमानन्दमभिमंत्रयते । आगमयानन्द येन
 श्रावस्ती इति । एवं भदन्त इति आयुष्मानानन्दो भगवतः
 प्रत्यश्रौषीत् । अथ भगवान् येन श्रावस्ती तेन चारिकां चरन्
 प्रक्रान्तो यावदन्यतमस्मिन् प्रदेशे ब्राह्मणश्छिन्नभक्तको हलं वाह-
 यति । तस्यार्थाय दारिका पेयामादायागता । भगवांश्च तं प्रदेश-

मनुप्राप्त । ददर्श स ब्राह्मणो बुद्धं भगवन्तं द्वालिशता महापुरुष-
लक्षणैः समलकृतमशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगाल व्याम-
प्रमालकृत सूर्यसहस्रातिरेकत्रयं जगमभिव रत्नपर्वतं समन्ततो
भद्रकम् । सहदर्शनात्तस्य भगवति त्रसाद उत्पन्न । न तथा
द्वादशवर्षाभ्यस्तं शमयश्चित्तस्य कल्पता^१ जनयति । अपुत्रस्य वा
पुत्रत्रतिलभो वरिद्रस्य वा निधिदर्शनं राज्यानिनन्दिनो वा
राज्याभिपेको ययोपचितकुशलमूलस्य सत्त्वस्य तत्प्रयमतो बुद्ध-
दर्शनम् । स तां पेयामादाय लघुं लघ्वैव येन भगवास्तेनोप-
सक्रान्तः । उपसक्रम्य भगवन्तमिदमवोचत् ।

इयं भो गौतम पेया इयमस्ति ममान्तिके ।

अनुकम्पय पितृ एतद्भगवन् गौतमं^२ पेयाम् ॥ इति ।

ततो भगवता तस्य ब्राह्मणस्य कूपो दर्शितः । स चेत्ते
ब्राह्मणं परित्याज्या अस्मिन् जीर्णकूपे प्रक्षिपे इति । तेन तस्मिन्
जीर्णकूपे प्रक्षिप्ता । स जीर्णकूपो वाप्यायमानः पेयापूर्णो यथापि
तद्बुद्धानां बुद्धानुभावेन देवतानां च देवतानुभावेन । ततो भगवता
स ब्राह्मणोऽभिहितः । चारय ब्राह्मणं^३ पेयामिति । स चारयितु-
मारब्धः । भगवता तथाधिष्ठिता यथा सर्वसधेन पेया । जीर्णकूपो
वाप्यायमानस्तथैव^४ पेयापूर्णोऽवस्थितः । ततोऽसौ ब्राह्मणो भूयस्या
मात्रयामिप्रसन्नो भगवतः पादामिवन्दनं कृत्वा पुरस्तान्निपण्णो धर्म-
श्रवणाय । तस्य भगवता आशयानुशयं धातुं प्रकृतिं च ज्ञात्वा

१ Tib 305a 1 3 २८८ =योग्यता ।

२ Ms पी०

तादृशी चातुरार्यसत्यसंप्रतिवेधिकी धर्मदेशना कृता पूर्ववद्याव-
दनाद्यकालोपचितं सत्कायदृष्टिशैलं ज्ञानवज्रेण भित्त्वा स्रोता-
पत्तिफलं साक्षात्कृतम् । अभिक्रान्तोऽहं भदन्ताभिक्रान्तः । एषोऽहं
भगवन्तं शरणं गच्छामि धर्मं च भिक्षुसंवं च । उपासकं च मां धारय
अद्याग्रेण यावज्जीवं प्राणोपेतं शरणगतमभिप्रसन्नम् । अथासौ
ब्राह्मणो वणिगिव लब्धलाभः शस्यसंपन्न इव कार्ष्णिकः शूर इव
विजितसंग्रामः सर्वरोगपरिमुक्त इवातुरो भगवतो भाषितमभि-
नन्द्यानुमोद्य भगवतः पादौ शिरसा वन्दित्वा भगवतोऽन्तिकात्-
प्रक्रान्तो यावत्क्षेत्रं गतः । पश्यति तस्मिन् क्षेत्रे सौवर्णान्यवान्
संपन्नान् । दृष्ट्वा च पुनर्विस्मयोत्फुल्ललोचनो गाथां भाषते ।

अहो गुणमयं क्षेत्रं सर्वदोषविवर्जितम् ।

अद्यैवोप्तं मया बीजमद्यैव फलदायिकम् ॥ इति ।

ततोऽसौ ब्राह्मणस्त्वरितं राज्ञः सकाशमुपसंक्रान्तः । उप-
संक्रम्य जयेनायुषा च वर्धयित्वा राजानमुवाच । देव मया यवाः
प्रकीर्णास्ते सौवर्णाः संवृत्ताः । तत्राधिष्ठायिकेन प्रसादः क्रियता-
मिति । राज्ञा अधिष्ठायिकोऽनुप्रेषितः । ब्राह्मणेन राशीकृत्वा
भाजिताः । राजभागः स्वाभाविका यवाः संवृत्ताः । अधिष्ठायि-
केन राज्ञे निवेदितम् । राज्ञा समादिष्टम् । पुनर्भाजयत इति ।
पुनर्भाजितम् । तथैव राजभागः स्वाभाविका यवाः संवृत्ताः ।
एवं यावत्सप्तकृत्वो भाजितम् । तथैव राजा कुतूहलजातः स्वयमेव
गतः पश्यति । तथैव तेनासौ ब्राह्मणोऽभिहितः । ब्राह्मण तवैतत्-
पुण्यनिर्जातम् । अलं राजभागे[न] । यत्तवाभिप्रेतं तन्ममानुप्रथ-

च्छेति । ततस्तेन ब्राह्मणेन परितुष्टेन यदत्त ते सौवर्ण्यवा-
सवृत्ता ।

ततो भगवान्सप्रस्थितो यावदन्यतमस्मिन्प्रदेशे पच कार्षिक-
शतान्युत्पाण्डोत्पाण्डुकानि स्फुटितपाणिपादानि शणशाटीनिवासि-
तानि लाङ्गलानि बाहयन्ति । तेऽपि वलीवर्दा प्रणपूयोत्कीर्णैः^१
प्रतोदयष्टिभि क्षतनिक्षतगाला मुहुर्मुहुर्विश्वसन्तो बहन्ति । ददृशुस्ते
कार्षिका बुद्ध भगवन्त द्वाविंशता महापुरुषलक्षणै पूर्ववद्यावदुप-
चितकुशलमूलस्य सत्त्वस्य तत्प्रथमतो बुद्धदर्शनम्^२ । ततो येन
भगवास्तेनोपसक्रान्ता । अद्राक्षीद्भगवास्तान् कार्षिकान् । दूरादेव
दृष्ट्वा च पुनर्विनयापेक्षया मार्गादपक्रम्य पुरस्ताद्भिक्षुसधस्य प्रशस-
पुत्रासने निपण्ण । अथ ते कार्षिका भगवत पादौ शिरसा वन्दित्वै-
कान्ते निपण्णा । ततो भगवता तेषा कार्षिकाणामाशयानुशय धातु
नकृति च ज्ञात्वा तादृशी चातुरार्यसत्यसन्नतिवेधिकी धर्मदेशना
कृता पूर्ववद्यावदनाद्यकालोपचित सत्कायदृष्टिशैल ज्ञान-
वज्रेण भित्त्वा स्रोतापत्तिफल साक्षात्कृतम् । ते दृष्टसत्या येन भगवा-
स्तेनाञ्जलि प्रणम्य भगवन्तमिदमवोचन् । लभेम वय मदन्त
स्वाख्याते धर्मविनये प्रव्रज्यामुपसपद भिक्षुभाव चरेम वय भगवतो-
ऽन्तिके ब्रह्मचर्यमिति । ते भगवता एहि भिक्षुकया नव्राजिता
पूर्ववद्यावन्नैव स्थिता बुद्धमनोरयेन । तेषा भगवता अव-
वादो दत्त । ते व्यायच्छमानै पूर्ववद्यावदभिवाद्याश्च सवृत्ता^३ ।

१ See Tib 306b1 5

२ See above p 69

३ See Divya p 48 एहीति चोक्ता हि तवागतेन मुण्डान सघाटिपरीतदेहा । सद्य

ते वलीवर्दा योक्त्राणि वरलाणि च्छित्त्वा येन भगवांस्तेनोप-
संक्रान्ताः । उपसंक्रम्य भगवतः [पादौ शिरसा वन्दित्वा] समन्त-
केन परिवार्यावस्थिताः । तेषां भगवता लिभिः पदैर्धर्मो देशितः ।
पूर्ववद्यावद्यथा गंगावतारे हंसमत्स्यकूर्माणां यावद्दृष्टस्याः स्वभवनं
गताः¹ ।

भिक्षवः संशयजाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवन्तं
पप्रच्छुः । किं भदन्त एभिः कार्षिकपूर्वकैर्मिक्षुभिः कर्म कृतं येन
कार्षिकाः संवृत्ता भगवतश्च शासने प्रव्रज्य सर्वक्लेशप्रहाणादर्हत्वं
साक्षात्कृतम् । तैर्वलीवर्दपूर्वकैर्देवपुत्रैः किं कर्म कृतं येन वली-
वर्देभूपपन्नाः सत्यदर्शनं च कृतमिति । भगवानाह । एभिरेव भिक्षवः
कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि पूर्ववद्यावत्फलन्ति
खलु देहिनाम् ।

भूतपूर्वं भिक्षवोऽस्मिन्नेव भद्रके कल्पे विंशतिवर्षसहस्रायुषि
प्रजायां काश्यपो नाम शास्ता लोके उदपादि । पूर्ववद्यावत्स वारा-
णसीं नगरीमुपनिश्रुत्य विहरति ऋषिवदने मृगदावे । तस्य शासने
एतानि पञ्च कार्षिकशतानि प्रव्रजितान्यभूवन् । तत्र एभिर्न पठितं
न स्वाध्यायितं न मनसिकारो वाहितः किन्तु श्रद्धादेयं भुक्त्वा
भुक्त्वा संगणिकाभिरतैः कौसीद्येनातिनामितम् ।

किं मन्यध्वे भिक्षवो यानि तानि पञ्च भिक्षुशतानि
एतानि पञ्च कार्षिकशतानि । योऽसौ विहारस्वामी स एवासौ

प्रशान्तेन्द्रिया एव तस्थुर्नैव स्थिता बुद्धमनोरथेन । तैर्युज्यमानैर्घटमानैर्व्यायच्छमानै-
रिदमेव पञ्चगण्डकं पूर्ववत् यावदभिवाद्याश्च संवृत्ता ।

गृहपति । यदेते कार्षिका यदेमिर्विहारस्वामिसन्तक श्रद्धादेय
परिमुज्य न पठित न स्वाध्यायित नापि मनसिकारो वाहित
किन्तु सगणिकामिरतै कौसीचेनातिनामित तेन कर्मणा पच
जन्मशतानि तस्य विहारस्वामिन कार्षिका सवृत्तो । यावदेतर्ह्यपि
तस्यैव कार्षिका जाता । यदेमि कारयपस्य सम्यक्सबुद्धस्य शासने
प्रव्रज्य ब्रह्मचर्यं चरित तेनैतर्हि मम शासने प्रव्रज्य सर्वक्लेश-
प्रहाणादर्हस्त्वं साक्षात्कृतम् ।

तेऽपि वलीवर्दपूर्विणो देवपुत्रा कारयपस्यैव सम्यक्सबुद्धस्य
शासने प्रव्रजिता आसस्तत्रैव क्षुद्रानुक्षुद्राणि शिक्षापदानि खडि-
तानि । तेन कर्मणो विपाकेन वलीवर्दपूपपन्ना । यन्ममान्तिके
चित्तमभिन्नसादित तेन देवेपूपपन्ना । यत्कारयपे सम्यक्सबुद्धे
ब्रह्मचर्यं चीर्णं प्रतिपालित तेनेदानीं देवपुत्रभूतै सत्यदर्शनं कृतम् ।
इति हि भिक्षव एकान्तकृष्णानां कर्मणामेकान्तकृष्णो विपाक
पूर्ववधावदामोग करणीय । इत्येव वो भिक्षव शिक्षितव्यमिद-
मवोचत् ।

तत्र^१ भगवानायुष्मन्तमानन्दमामन्त्रयते । आगमयानन्द
येन तोयिका । एव भदन्तेत्यायुष्मानानन्दो भगवत प्रत्यश्रौषीत् ।
अथ भगवास्तोयिकामनुप्राप्त । तस्मिन् प्रदेशे ब्राह्मणो लाङ्गल
वाहयति । अथासौ ददर्श बुद्धं भगवन्तं द्वाविंशतां महापुरुष-
लक्षणैः समलकृतमशीत्या चानुव्यजनैर्विराजितगाल व्यामनमाल-

1 The Divya (p 76) should have separated this portion of the story from the preceding one and named it as तोयिकामहावदानम् instead of tagging it on to

इ ननामब्राह्मणवदानम् ।

कृतं सूर्यसहस्रातिरेकप्रभं जंगममिव रत्नपर्वतं समन्ततो भद्रकम् ।
 स संलक्षयति । यदि भगवन्तं गौतममुपेत्यामिवादयि-
 ष्यामि कर्मपरिहानिर्मे भविष्यति । अथ नोपेत्यामिवाद-
 यिष्यामि पुण्यपरिहानिर्मे भविष्यति । कोऽसावुपायः स्याद्येन
 मे न कर्मपरिहानिः स्यान्नापि पुण्यपरिहानिरिति । तस्य बुद्धि-
 रत्पन्ना । अत्रस्थ एवाभिवादनं करोमि । एवं न कर्मपरिहानि-
 र्भविष्यति नापि पुण्यपरिहानिरिति । तेन यथागृहीतयैव प्रतोदयष्टया
 तलस्थेनैवाभिवादनं कृतम्^१ । अभिवादये बुद्धं भगवन्तमिति ।

तत्र भगवानायुष्मन्तमानन्दमामन्त्रयते । क्षूण आनन्द
 एष^२ ब्राह्मणः । [अनेनोपक्रम्यास्मिन् प्रदेशे अभिवादने
 कृते] सति प्रत्यात्मां ज्ञानदर्शनं प्रवर्तते । एतरिगन् प्रदेशे
 काश्यपस्य सम्यक्संबुद्धस्याविकोपितोऽस्थिसंवातरिष्ठतीति ।
 अहमनेनोपक्रम्य वन्दितो भवेयम् । एवमनेन द्वाभ्यां सम्य-
 क्संबुद्धाभ्यां वन्दना कृता भवेत् । तत्कस्य हेतोः । अरिगन्नानन्द
 प्रदेशो काश्यपस्य सम्यक्संबुद्धस्याविकोपितोऽस्थिसंवातरिष्ठति ।
 अथायुष्मानानन्दो लघु लघ्वेव चतुर्गुणमुत्तरासङ्गं प्रज्ञप्य भगवन्त-
 मिदमवोचत् । निषीदतु भगवान् प्रज्ञप्त एवासने । एवमयं पृथिवी-
 प्रदेशो द्वाभ्यां सम्यक्संबुद्धाभ्यां परिमुक्तो भविष्यति यच्च काश्यपेन
 सम्यक्संबुद्धेन यच्चैतर्हि भगवतेति । निषण्णो भगवान् प्रज्ञप्त एवा-

1 Cf Divyā , p 76

2 Cf Divyā., p 76n भवक्षयकर क्षूण एष ब्राह्मण । Tib 309b 1 3 सुखं चै-

सने । निपद्य भगवान्मिक्षूनामन्त्रयते स्म । इच्छय यूय मिक्षव
काश्यपस्य सम्यक्सनुद्धस्य शरीरसघातमविकोपित द्रष्टुम् । एतस्य
भगवन् काल एतस्य सुगत समयो यद्भगवान् मिक्षूणा काश्यपस्य
सम्यक्सनुद्धस्याविकोपित शरीरसघातमुपदर्शयेत् । दृष्ट्वा मिक्षव-
श्चित्तमभिप्रसादयिष्यन्ति । भगवता लौकिक चित्तमुत्पादितमिति ।
पश्यन्ति भगवत काश्यपस्य सम्यक्सनुद्धस्य शरीरसघातमविको-
पित द्रष्टुकामा ^१ । ततस्तेन काश्यपस्य सम्यक्सनुद्धस्याविकोपित
शरीरसघात उच्छ्रापित । तत्र भगवान् मिक्षूनामन्त्रयते स्म ।
उद्गृह्णीत मिक्षवो निमित्तम् । अन्तर्धास्यतीत्यन्तर्हितम् ।

राज्ञा नसेनजिता श्रुतम् । भगवता श्रावकाणा दर्शनायाविको-
पित काश्यपस्य सम्यक्सनुद्धस्य शरीरसघात उच्छ्रापित इति ।
श्रुत्वा च पुन कुतूहलजात सार्धमन्तपुरकुमारैरभात्यैर्मदवलाग्रेण
नैगमजानपदैश्च सनस्यित । एव विरूढकोऽनायपिण्डदो गृहपति
उपिदत्त पुराणस्यपतिर्विशाखा मृगारमाता अनेकानि प्राणि-
शतसहस्राणि कुतूहलजातानि सनस्यितानि कैश्चित्सर्वकै कुशल-
मूलै सचोद्यमानानि । यावदसावन्तर्हित । तै श्रुतमन्तर्हितोऽसौ
भगवत, काश्यपस्य सम्यक्सनुद्धस्य शरीरसघात इति । श्रुत्वा
च पुनस्तेषा दु खदौर्मनस्यमुत्पन्न वृथास्माकमागमनमिति ।

अन्यतमेन चोपासकेन स नदेश नदक्षिणीकृत । एव च
चेतसा चित्तमभिसंस्कृतम् । अस्मान्मे पदाविहारोत्कियत्पुण्य

1 Fib 310a l 57 enlarges this portion by adding the passage धर्मेता खलु
etc (See Divya p 63 l 11)

भविष्यतीति । अथ भगवांस्तस्य महाजनकायस्याविप्रतिसार-
संजननार्थं तस्य चोपासकस्य चेतसा चित्तमाज्ञाय गाथां भाषते ।

शतं सहस्राणि सुवर्णनिष्का जाम्बूनदा नास्य समा भवन्ति ।

यो बुद्धचैत्येषु प्रसन्नचित्तः पदाविहारं प्रकरोति विद्वान्^१ ॥ इति ।

अन्यतमेनाप्युपासकेन तस्मिन्प्रदेशे मृत्तिकापिण्डो दत्तः ।

एवं चित्तमभिसंस्कृतम् । पदाविहारस्य तावदियत्पुण्यमाख्यातं
भगवता । अस्य तु^२ मृत्तिकापिण्डस्य कियत्पुण्यं भविष्यतीति ।

अथ भगवांस्तस्य चेतसा चित्तमाज्ञाय गाथां भाषते ।

शतं सहस्राणि सुवर्णपिण्डा जाम्बूनदा नास्य समा भवन्ति ।

यो बुद्धचैत्येषु प्रसन्नचित्त आरोपयेन्मृत्तिकापिण्डमेकम् ॥ इति ।

तच्छ्रुत्वानेकैः प्राणिशतसहस्रैर्मृत्तिकापिण्डसमारोपणं कृतम् ।

अपरैस्तत्र मुक्तपुष्पाप्यभिक्षितानि । एवं च चित्तमभिसंस्कृतम् ।

पदाविहारस्य च मृत्तिकापिण्डस्य च इयत्पुण्यम् [उक्तं] भगवता ।

अस्माकं तु मुक्तपुष्पाणां कियत्पुण्यं भविष्यतीति । अथ भगवांरोपा-

मपि चेतसा चित्तमाज्ञाय गाथां भाषते ।

शतं सहस्राणि सुवर्णपेटा^३ जाम्बूनदा नास्य समा भवन्ति ।

यो बुद्धचैत्येषु प्रसन्नचित्त आरोपयेन्मुक्तपुष्पस्य राशिम् ॥ इति ।

अपरैस्तत्र मालाविहारः कृतः । चित्तं चाभिसंस्कृतम् । मुक्त-

पुष्पाणां भगवता इयत्पुण्य[मुक्तम् ।] अस्माकं मालाविहारस्य

1 Cf Divyā , p 78

2 Cf Divyā , p 78 अन्यतु for अस्य तु

3 Tib 312a, 1 2 मालाविहारः ।

कियत्पुण्य भविष्यतीति । अथ भगवास्तेषामपि चेतसा चित्त-
माज्ञाय गाथा भाषते ।

शत सहस्राणि सुवर्णवाहा जाम्बूनदा नास्य समा भवन्ति ।

यो बुद्धचैत्येषु प्रसन्नचित्तो मालाविहार प्रकरोति विद्वान् ॥ इति ।

अपरैस्तत्र दीपमाला दत्ता । चित्त चामिसस्कृतम् । माला-
विहारस्य भगवता इयत्पुण्यमुक्तम् । अस्माक दीपदानस्य कियत्
पुण्य भविष्यतीति । अथ भगवास्तेषामपि चेतसा चित्तमाज्ञाय
गाथा भाषते ।

शत सहस्राणि सुवर्णवाहा जाम्बूनदा नास्य समा भवन्ति ।

यो बुद्धचैत्येषु प्रसन्नचित्तो दीपदान प्रकरोति विद्वान् ॥ इति ।

अपरैस्तत्र गन्धाभिषेको दत्त । चित्त चामिसस्कृतम् ।
दीपदानस्य भगवता इयत्पुण्यमुक्तम् । अस्माक गन्धाभिषेकस्य
कियत्पुण्य भविष्यतीति । अथ भगवास्तेषामपि चेतसा चित्त-
माज्ञाय गाथा भाषते ।

शत सहस्राणि सुवर्णराशयो जाम्बूनदा नास्य समा भवन्ति ।

यो बुद्धचैत्येषु प्रसन्नचित्तो गन्धाभिषेक प्रकरोति विद्वान् ॥ इति ।

अपरैस्तत्र छत्रध्वजपताकारोपण कृतम् । चित्त चामि-
सस्कृतम् । पदाविहारस्य मृत्पिण्डदानस्य मुक्तपुण्याणां माला-
विहारस्य दीपदानस्य गन्धाभिषेकस्य चेत्यत्पुण्यमुक्त भगवता ।
अस्माक छत्रध्वजपताकारोपणे कियत्पुण्य भविष्यतीति । अथ
भगवास्तेषा[मपि चेतसा] चित्तमाज्ञाय गाथा भाषते ।

शतं सहस्राणि सुवर्णपर्वता मेरोः समा नास्य समा भवन्ति ।

यो बुद्धचैत्येषु प्रसन्नचित्त आरोग्येच्छलध्वजापताकाः ॥

एषा हि दक्षिणा प्रोक्ता अप्रमेये तथागते ।

समुद्रकल्पे संबोधौ सार्थवाहे अनुत्तरे ॥ इति ।

तेषामेतदभवत् । परिनिर्वृतस्य तावद्भगवतः कारणमित्यत्र
पुण्य[मुक्तं] भगवता । तिष्ठतः कियत्पुण्यं भविष्यतीति । अथ
भगवांस्तेषामपि चेतसा चित्तभाज्ञाय गाथां भाषते ।

तिष्ठन्तं पूजयेद्यश्च यश्चापि परिनिर्वृतम् ।

समं चित्तं प्रसाद्येह नास्ति पुण्यविशेषता ॥

एवं ह्यचिन्तितया बुद्धा बुद्धधर्मोऽप्यचिन्तितयः ।

अचिन्तितये प्रसन्नानां विपाकोऽपि अचिन्तितयः ॥

तेषामचिन्तितयानामप्रतिहतधर्मचक्रवर्तिनाम् ।

सम्यक्संबुद्धानां नालं गुणपारमधिगन्तुम् ॥ इति ।

ततो भगवता तस्य महाजनकायस्य तथाविधा धर्मदेशना
कृता यां श्रुत्वा अनेकैः प्राणिशतसहस्रैर्महान् विशेषोऽधिगतः ।
कैश्चिच्छ्रावकबोधौ चित्तान्युत्पादितानि कैश्चित्प्रत्येकायां बोधौ
कैश्चिदनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ । कैश्चिदुष्मगतानि प्रतिलब्धानि
कैश्चिन्मूर्धानः कैश्चित्सत्यानुलोम कैश्चित्क्षान्तयः । कैश्चित्स्रोता-
पत्तिफलं साक्षात्कृतं कैश्चित्सकृदागामिफलं कैश्चिदनागामि-
फलम् । कैश्चित्प्रव्रज्य सर्वक्लेशप्रहाणादर्हत्त्वं साक्षात्कृतम् ।
यद्भूयसा सा पर्षद् बुद्धनिगमा धर्मप्रवणा संधप्राग्भारा व्यव-

स्थापिता । तत्र श्राद्धैर्ब्राह्मणगृहपतिभिस्तस्मिन् प्रदेशे मह
स्थापित । तोयिकामहस्तोयिकामह इति सज्ञा सवृत्ता^१ ।

अथ भगवान् कोसलेषु जनपदेषु चारिका चरन् श्रावस्ती-
मनुप्राप्त । श्रावस्त्या विहरति जेतवने अनायपिण्डदस्यारामे ।
अश्रौषीदनायपिण्डदो गृहपति भगवान् कोसलेषु जनपदेषु
चारिका चरन् श्रावस्तीमनुप्राप्त श्रावस्त्या विहरति जेतवने
अस्माकमेवारामे इति । श्रुत्वा च पुनर्येन भगवास्तेनोपसक्रान्त ।
उपसक्रम्य भगवत पादौ शिरसा वन्दित्वैकान्ते निषण्ण । एकान्त-
निषण्णमनायपिण्डद गृहपति भगवान्धर्म्यया कथया सदर्शयति
समादापयति समुत्तेजयति पूर्ववद्यावत्सप्रहर्ष्यतूष्णीम् । अथानाय-
पिण्डदो गृहपतिस्त्यायासनात्पूर्ववद्येन भगवास्तेनाञ्जलि प्रणम्य
भगवन्तमिदमवोचत् । अधिवासयतु मे भगवान् श्रोऽन्तर्गृहे भक्तेन
सार्धं भिक्षुसथेन इति । पूर्ववत् शुचि प्रणीत खादनीयभोजनीय
समुपानीय काल्यमेवोत्त्यायासनकानि प्रक्षुण्णोदकमणीन्निष्ठाप्य
भगवतो दूतेन कालमारोचयति । समयो भदन्त सज्ज भक्त
यस्येदानीं भगवान् काल मन्यते इति । दौवारिकपुरुषमामलयते ।
न तावद्धो पुरुषान्यतीर्थ्यकानां प्रवेशो देयो यावद् बुद्धप्रमुखेन
भिक्षुसथेन न भुक्तम् । तत् पश्चात्तीर्थ्यकेभ्यो दास्यामीति । एव-
मार्य इति दौवारिक [पुरुष अनायपिण्ड]दस्य गृहपते प्रत्य-
श्रौषीत् । अथ भगवान् पूर्वाह्णे निवास्य पालचीवरमादाय भिक्षु-

1 *Divya* (p 80) ends here इन्द्रनामप्राज्ञावादानम् and commences नगरा
वलाभिकावदानम् । See above p 73n

गणपरिवृतो भिक्षुसंघपुरस्कृतः पूर्ववद्यावद्धौतहसामपनीतपालं
नीचतरभासनं गृहीत्वा भगवतः पुरस्तान्निपण्णो धर्मश्रवणाय ।

अथायुष्मान् महाकाश्यपोऽन्यतमस्मादारण्यकाच्छयनासना-
दीर्घकेशश्मश्रूलूचीवरो जेतवनं गतः । स पश्यति जेतवनं
शून्यम् । तेनोपधिवारिकः पृष्टः । कुल बुद्धप्रमुखो भिक्षुसंघ इति ।
तेन सभाख्यातम् । अनाथपिण्डदेन गृहपतिनोपनिमंलित इति ।
स संलक्षयति । तलैव पिण्डपातं परिमोक्ष्यामि बुद्धप्रमुखं
भिक्षुसंघं च पर्युपासिष्ये इति । सः अनाथपिण्डदस्य गृहपते-
निवेशनं गतः । दौवारिकेणोक्तः । आर्य मा प्रवेक्ष्यसि ।
कस्यार्थाय । अनाथपिण्डदेन गृहपतिना आज्ञा दत्ता । मा ताव-
तीर्थ्यानां प्रवेशं दास्यसि यावद् बुद्धप्रमुखेन भिक्षुसंघेन परि-
भुक्तम् । ततः पश्चात्तीर्थ्यानां दास्यामीति । आयुष्मान् महा-
काश्यपः संलक्षयति तस्य मे लाभाः सुलब्धा ये मां ब्राह्मणगृह-
पतयः श्रमणशाक्यपुत्रीय इति न जानते । गच्छामि कृपण-
जनस्थानुकम्पां करोमीति विदित्वा उद्यानं गतः । स संलक्षयति ।
अद्य मया कस्यानुग्रहः कर्तव्यः । यावदन्यतरा नगरावलम्बिका
कुष्ठाभिभूता सरुजाती पक्वगाला भिक्षामटति । स तस्याः सकाश-
मुपसंक्रान्तः । तस्याश्च भिक्षायामाचामः संपन्नः¹ । तथा आयुष्मान्
महाकाश्यपो दृष्टः कायप्रासादिकश्चित्तप्रासादिकश्च शान्तेनेर्या-
पथेन । सा संलक्षयति । नूनं मयैवंविधे दक्षिणीये कारा न कृता
येन मे इयं समवस्था । यद्यार्यो महाकाश्यपो ममान्तिकादनु-

कम्पा[मुपा]दायाचाम प्रतिगृह्णीयादहमस्मै दद्यामिति । तत आयु-
 ष्मता महाकाश्यपेन तस्याश्चेतसा चित्तमाज्ञाय पालमुपनामितम् ।
 यदि ते भगिनि परित्यक्त तद्दीयतामस्मिन्पाले इति । ततस्तथा
 चित्तमभिप्रसाद्य तस्मिन्पाले [दत्त] मक्षिका [च] पतिता । सा ताम-
 पनेतुमारब्धा । तस्यास्तस्मिन्नाचामे अगुलि पतिता । सा सलक्ष-
 यति । किं चाप्यार्येण मम चित्तानुरक्षणया न च्छोरितम् । अपि तु
 न परिमोक्ष्यतीति । आयुष्मता महाकाश्यपेन तस्याश्चेतसा चित्त-
 माज्ञाय तस्या एव समक्षमन्यतम कुडमूल निश्चित्य परिमुक्तम् ।
 सा सलक्षयति । किं चाप्यार्येण मम चित्तानुरक्षणया परिमुक्त
 नानेनाहारेणाहारकृत्य करिष्यतीति । अथायुष्मान् महाकाश्यप-
 स्तस्याश्चेतसा चित्तमाज्ञाय तानगरावलम्बिकामिदमवोचत् । भगिनि
 प्रामोद्यमुत्पादयाम्यहं त्वदीयेनाहारेण रालिदिवसमतिनामयिष्या-
 मीति । तस्या अतीवौद्विग्नमुत्पन्नम् । समार्येण महाकाश्यपेन पिण्ड-
 पात प्रतिपादित प्रगृहीत इति आयुष्मति महाकाश्यपे चित्तमभि-
 प्रसाद्य कालगता । तुष्टिते देवनिकाये उपपन्ना । सा शक्रेण देवेन्द्रेण
 दृष्टा । आचाम प्रतिपादयन्ती कालं च कुर्वाणा नो तु दृष्टा कुत्रो-
 पपन्ना इति । [स] नरकान् व्यवलोकयितुमारब्धो न पश्यति
 तिरश्च प्रेतान्मनुष्याश्च चातुर्भारजिकान् देवान् तथस्त्रिशास्त्र
 पश्यति । तथा ह्यधस्ताद्देवानां ज्ञानदर्शनं प्रवर्तते नोपरिष्टात्^१ ।
 अथ शक्रो देवानामिन्द्रो येन भगवास्तेनोपसक्रान्तः । उपसक्रम्य
 भगवन्त गाथामिगीतेन नृग्नं पप्रच्छ ।

1 Tib 316a 1 f marks here ८५५ ५ गङ्गे वसु वै गङ्गे वसु ५ ।

दिव्याया सुधाया पाल पूरितम् । अथायुष्मतो महाकाश्यपस्यै-
तदभवत् ।

दिव्य चास्य सुधाभक्तमय च गृहविस्तर ।

सुविरुद्धमिति ज्ञात्वा जातो [मे] हृदि सशय ॥ इति ।

धर्मता ह्येषा । असमन्वाहल्यार्हता ज्ञानदर्शन न प्रवर्तते ।
स समन्वाहर्तु^१ नवृत्तो यावत् पश्यति शक्र देवेन्द्रम् । स
कथयति । कौशिक किं दुःखितजनस्यान्तरायं करोषि ।
यस्य भगवता दीर्घरात्रानुगतो विचिकित्साकयकथाशस्य स-
[मू]ल आवृढो^२ यथापि तत्पयागतेनार्हता सम्यक्सनुद्धेन । आर्यं
महाकाश्यप किं दुःखितजनस्या[न्तराय]ं करोमि^३ । इमे
तावन्मनुष्या अत्रत्यक्षदर्शिन पुण्यानां दानानि वदति पुण्यानि
कुर्वन्ति । अहं नत्यक्षदर्श्येव पुण्यानां कथं दानानि [न] ददामि
पुण्यानि वा न करोमि । ननु चोक्तं भगवता ।

करणीयानि पुण्यानि दुःखं ह्यकृतपुण्यत ।

कृतपुण्या हि मोदन्ते अस्मिंल्लोके परल च ॥ इति ।

ततः प्रभृति आयुष्मान् महाकाश्यप समन्वाहल्य कुलाग्निं
पिण्डपातं प्रवेष्टुमारब्धः । अथ शक्रो देवेन्द्र आकाशस्थः
एवायुष्मतो महाकाश्यपस्य दिव्याया सुधाया पालं पूरयति ।
आयुष्मानपि महाकाश्यप पालमवाङ्मुखं करोत्यन्नं पानं

१ Divya p 83 नवचोरविचारक कथाभिलीनक नातिपरमरूप कुवि द चात्मान
मभिनिमायोऽशिरस्व ।

२ Cf Iuli abbulha

३ Ms दुःखित जनस्याहं करोमि ।

छोर्यते । एतत्प्रकरणं भिक्षवो भगवत आरोचयन्ति । भगवानाह । तस्मादनुजानामि पिण्डोपधानं धारयितव्यमिति ।

सामन्तकेन शब्दो विस्तृतः । अमुकया नगरावलम्बिकया आर्यो महाकाश्यपः आचामेन प्रतिपादितः । सा च तुषिते देवनिकाये उपपन्ना । इति राज्ञा प्रसेनजिता कोसलेन श्रुतम् । श्रुत्वा च पुनर्येन भगवांस्तेनोपसंक्रान्तः । उपसंक्रम्य भगवतः पादौ शिरसा वन्दित्वैकान्ते निषण्णः । स एकान्तनिषण्णं राजानं प्रसेनजितं कोसलं भगवान्धर्म्यया कथया संदर्शयति । पूर्ववधावत् संप्रहर्ष्य तूष्णीम्^१ ।

अथ राजा प्रसेनजित् कोसलः उत्थायासनादेकांसमुत्तरासंगं कृत्वा येन भगवांस्तेनाञ्जलिं प्रणम्य भगवन्तमिदमवोचत् । अधिवासयतु मे भगवानार्यो महाकाश्यपमुद्दिश्य भक्तं सप्ताहेनेति । अधिवासयति भगवान्नाज्ञः प्रसेनजितः कोसलस्य तूष्णींभावेन । अथ राजा प्रसेनजित्कोसलो भगवतस्तूष्णींभावेनाधिवासनां विदित्वा भगवतः पादौ शिरसा वन्दित्वा भगवतोऽन्तिकत्प्रक्रान्तः । अथ राजा प्रसेनजित्कोसलस्तामेव रालिं शुचिं प्रणीतं स्वादनीय-भोजनीयं समुपानीय काल्यमेवोत्थायासनकानि प्रज्ञप्योदकमणीन् प्रतिष्ठाप्य भगवतो दूतेन कालमारोचयति । पूर्ववधावत् स्वहस्तं सन्तर्पयति संप्रवारयति । अन्यतमश्च कोट्टमल्लको^२ वृद्धान्ते चित्तमभिप्रसादयंस्तिष्ठति । अयं राजा प्रत्यक्षदृश्येव पुण्यानां स्वे पुण्यफले प्रतिष्ठितोऽतृप्त एव पुण्यैर्दानानि ददाति पुण्यानि करोति ।

अथ राजा प्रसनजित्कोसलोऽनेकपर्यायेण बुद्धप्रमुख भिक्षुसघ
 शुचिना प्रणीतेन खादनीयमोजनीयेन स्वहस्त सन्तर्प्य सन्नवार्य
 मगवन्त भुक्तवन्त विदित्वा धौतहस्तमपनीतपाल नीचतरमासन
 गृहीत्वा मगवत पुरस्तान्निषण्णो धर्मश्रवणाय । ततो मगवता-
 मिहित । राजन् कस्य नाम्ना दक्षिणामादिशामि । किं तवाहोस्विद्येन
 तनान्तिकात्प्रभूततर पुण्य प्रसूतमिति । राजा सलक्षयति । मम
 मगवान् पिण्डपात परिमुक्ते । कोऽन्यो ममान्तिकात्प्रभूततर पुण्य
 नसविध्यतीति विदित्वा कथयति । भगवन् येन ममान्तिकात्
 प्रभूततर पुण्य नसूत तस्य भगवान् नाम्ना दक्षिणामादिशत्विति ।
 ततो मगवता कोट्टमल्लस्य नाम्ना दक्षिणा आदिष्टा । एव यावत्
 पङ्क्तिवसान् । पष्ठे दिवसे राजा करे कपोल दत्त्वा चिन्तापरो
 व्यवस्थित । मम मगवान् पिण्डपात परिमुक्ते । कोट्टमल्लस्य^१ नाम्ना
 दक्षिणामादिशतीति । सोऽमात्यैर्दृष्ट । ते कथयन्ति । किमर्थं देव
 करे कपोल दत्त्वा चिन्तापरो व्यवस्थित इति । राजा कथयति ।
 भवन्त कथं न चिन्तापरस्तिष्ठामि । यत्नेदानीं मगवान् मम पिण्ड-
 पात परिमुक्ते कोट्टमल्लस्य नाम्ना दक्षिणामादिशतीति । तल्लैको
 वृद्धामात्य कथयति । अत्पोत्सुको देव भवतु । वयं तथा करि-
 प्यामो यथा श्वो मगवान्देवस्यैव नाम्ना दक्षिणामादिशतीति । तेन
 पौरुषेयाणामाज्ञा दत्ता । श्वो भवद्भिः प्रणीततर आहार कर्तव्य
 प्रभूतश्च । एव चारयितव्य । उपाधो भिक्षूणां पाले पतत्यधो भूमा-
 विति । अमात्यैरपरस्मिन्दिवसे प्रभूत आहार सञ्चित प्रणीतश्च ।
 तत सुखोपनिषण्ण बुद्धप्रमुख भिक्षुसघ परिवेपितुमारब्धा ।

उपार्थमिक्षूणां पात्रे पातयन्त्युपार्थं भूमौ । ततः कोट्टमल्लकाः प्रधा-
 विता भूमौ निपतितं गृह्णीम इति । ते परिवेषकैर्निवा-
 रिताः । ततः स कोट्टमल्लकः कथयति । यद्यस्य राज्ञः प्रभूतं
 संपत्स्वापतेयमस्ति । सन्त्यन्येऽप्यस्याद्विधा दुःखितका ये आकां-
 क्षन्ते । तेषां किमर्थं न दीयते । किमनेनापरिमोगं छोरितेनेति ।
 तस्य कोट्टमल्लकस्य चित्तविक्षेपो जातः । न शक्तं तेन तथा चित्तं
 प्रसादयितुं यथा पूर्वम् । ततो राजा बुद्धप्रमुखं भिक्षुसंवं भोज-
 यित्वा न सम भगवान् नाम्ना दक्षिणामादिशतीति विदित्वा
 दक्षिणामश्रुत्वैव प्रदिष्टः । ततो भगवता राज्ञः प्रसेनजितः
 कोसलस्य नाम्ना एवं दक्षिणादिष्टा ।

हस्त्यश्वरथपत्तियायिनो भुञ्जानस्य पुरं सनैगमं पश्यसि ।

बलं हि रूक्षिकाया अलवणिकायाः कुल्मासपिण्डिकायाः ॥ इति^१

अथायुष्मानानन्दो भगवन्तमिदमवोचत् । बहुशो भद्रे
 भगवता राज्ञः प्रसेनजितः कोसलस्य निवेशने भुङ्क्ता नाम्ना
 दक्षिणा आदिष्टा । नाभिजानामि कदाचिदेवंविधां दक्षिणामा-
 दिष्टपूर्वाम् । भगवानाह । इच्छसि त्वमानन्द राज्ञः प्रसेन-
 जित्कोसलस्यालवणिकां कुल्मासपिण्डिकामारभ्य कर्मप्नोति श्रोतुम् ।
 एतस्य भगवन् कालः एतस्य सुगत समयो यद्भगवान् राज्ञः
 प्रसेनजितः कोसलस्यालवणिकां कुल्मासपिण्डिकामारभ्य कर्म-
 प्नोति वर्णयेत् । भगवतः श्रुत्वा भिक्षवो धारयिष्यन्तीति । तत्र
 भगवान् भिक्षूनामन्त्रयते स्म ।

भूतपूर्वं भिक्षवोऽन्यतमस्मिन्कर्वटके गृहपतिं प्रतिवसति ।
 तेन सदृशात्कुलात्फलमाणीतम् । स तथा सार्धं क्रीडति
 रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयत
 पुलो जात । पूर्ववधावदुन्नीतो वर्धितो महान्सवृत्त । यानदसौ
 गृहपतिं पलोमामन्त्रयते । मन्त्रे जातोऽस्माकमृणहरो धनहर-
 श्चेति । गच्छामि पण्यमादाय देशान्तरमिति । सा कथयत्यर्थं
 एव कुरुष्वेति । स पण्यमादाय देशान्तरं गतः । तत्रैव चान-
 येन व्यसनमापन्नोऽल्पपरिच्छेदः सः । तस्य गृहं धनजातं परि-
 क्षीणम् । सोऽस्य पुलो दुःखितो जातः । तस्य गृहपतेर्वयस्यकः ।
 स तेनोक्तः । ममापि त्वं पुत्रः । मम क्षेत्रं प्रतिपालय । अहं तत्र
 भक्तेन योगोद्धहनं करोमीति । स तस्य क्षेत्रव्यापारं कर्तुमारब्धः ।
 सोऽप्यस्य भक्तेन योगोद्धहनं करोति । यावदपरेण समयेन पर्व-
 न्त्युपस्थितम् । तस्य दारकस्य माता सलक्षयति । अद्य गृहपति-
 पत्नी सुहृत्सन्धिवान्धवश्रमणभोजने व्यग्रा भविष्यति । गच्छामि
 सानुकालं तस्य दारकस्य भक्तं नयामीति । सा सानुकालं गत्वा
 गृहपतिपत्न्या एतमर्थं निवेदयति । सा रुपिता कथयति । न ताव-
 च्छ्रमणब्राह्मणस्यो ददामि । ज्ञातीनां वा तावत्स्नेह्यस्य ददामि । अद्य
 तावत्तिष्ठतु । श्वो द्विगुणं दास्यामीति । ततस्तस्य दारकस्य माता
 सलक्षयति । सा दारको बुभुक्षितो भविष्यति । एतामात्मीयामल-
 वणिक्का कुल्मासपिण्डिका नयामीति । सा तामादाय क्षेत्रं गता ।
 पुलस्य विस्तारेण यद् गृहपत्न्यामिहितं तत्सर्वमाख्याय कथयति ।
 इयं मया आत्मीया अलवणिक्का कुल्मासपिण्डिका आनीता ।

एतां परिमुंक्ष्वेति । स कथयति । स्थापयित्वा गच्छेति । सा स्थापित्वा प्रक्रान्ता । असति बुद्धानामुत्पादे प्रत्येकबुद्धा लोके उत्पद्यन्ते हीनदीनानुकंपकाः प्रान्तशयनासनभक्ता एक-दक्षिणीया लोकस्य । यावदन्यतमः प्रत्येकबुद्धस्तं प्रदेशमनुभासः । स तेन दृष्टः । कायप्रासादिकश्चित्तप्रासादिकश्च शान्तेर्यापथ्यवर्ती । स संलक्षयति । नूनं मयैवंविधे सद्भूतदक्षिणीये कारा न कृता । येन मे ईदृशी समवस्था । यद्ययं समान्तिकादलवणिकां कुल्मास-पिण्डिकां गृह्णीयादहमसौ दद्यामिति । ततः प्रत्येकबुद्धस्य दरिद्रपुरुषस्य चेतसा चित्तमाज्ञाय पालं प्रसारितवान् । सचेत्तव परित्यक्तं दीयतामरिगन्पाले इति । ततस्तीव्रेण प्रसादेन सा अलवणिका कुल्मासपिण्डिका प्रत्येकबुद्धाय प्रतिपादिता ।

किं मन्यध्वे भिक्षवो योऽसौ दरिद्रपुरुषः एष एवासौ राजा प्रसेनजित्कोसलस्तेन कालेन तेन समयेन । यदनेन प्रत्येकबुद्धा-यालवणिका कुल्मासपिण्डिका प्रतिपादिता । तेन कर्मणा षट्कृत्वो देवेषु त्रयस्त्रिंशेषु राजैश्वर्याधिपत्यं कारितवान् । षट्कृत्वोऽस्यामेव श्रावस्यां राजा क्षलियो मूर्धामिषितस्तेनैव कर्मावशेषेण । एत-र्ह्यपि राजा क्षलियो मूर्धामिषितः संवृत्तः । सोऽस्य पिण्डको विपक्वः । विपाकं तमहं सन्धाय कथयामि ।

हस्त्यश्वरथपत्तियायिनो भुञ्जानस्य पुरं सनैगमं पश्यसि ।

बलं हि रूक्षिकाया अलवणिकायाः कुल्मासपिण्डिकायाः ॥ इति ।

सामन्ताकेन शब्दो विसृतः । भगवता राज्ञः प्रसेनजितः कोसलस्यालवणिका कुल्मासपिण्डिकामारम्य कर्मल्लोतिर्व्याकृतेति

राज्ञा नसेनजित्कोसलेन श्रुतम् । स येन भगवास्तेनोपसकान्त ।
 उपसक्रम्य भगवत पादौ शिरसा वन्दित्वैकान्ते निपण्ण ।
 एकान्तनिपण्ण राजान नसेनजित कोसल भगवान् धर्म्या
 कथया पूर्ववधावत्सहर्ष्यं तूष्णीम् । अथ राजा नसेनजित्कोसल
 उत्थायासनादेकासमुत्तरासङ्गं कृत्वा भगवन्तमिदमवोचत् । अधि-
 वासयतु मे भगवास्त्वैमासीं चोवरपिंडपातशयनासनग्लाननत्यय-
 भैषज्यपरिष्कारैः सार्धं भिक्षुसघेनेति । अधिवासयति भगवान्नाज्ञ
 नसेनजित्कोसलस्य तूष्णीभावेन । ततो राजा नसेनजिता कोसलेन
 बुद्धप्रमुखाय भिक्षुसघाय त्रैमासीं शतरस भोजनं दत्तम् । एकैकश्च
 भिक्षुः शतसाहस्रकेण वस्त्रेणाञ्छादितः । तैलस्य च कुम्भकोटि-
 समुपानीय दीपमालामभ्युद्यतो दातुम् । तत्र भक्ते पूजाया च
 महाकोलाहलो जातः^१ । यावदन्यतमा नगरावलम्बिका अतीव
 दुःखिता । तथा खण्डमल्लकेन^२ मिक्षामटन्त्या स उच्चशब्दो महाशब्द-
 श्रुतः^३ । श्रुत्वा च पुनः पृच्छति । भवन्त किमेष उच्चशब्दो महाशब्द-
 इति । अपरैः समाख्यातम् । राजा नसेनजिता कोसलेन बुद्धप्रमुखो
 भिक्षुसघस्त्रैमासीं भोजितः । एकैकश्च भिक्षुः शतसहस्रमूल्येन
 वस्त्रेणाञ्छादितः । तैलकुम्भकोटिः च समुपानीय दीपमालामभ्युद्यतो
 दातुमिति ।

ततस्तस्या नगरावलम्बिकाया एतदभवत् । अयं राजा
 प्रसेनजित्कोसलं पुण्यैरवृत्तः अद्यत्वेन दानानि ददाति पुण्यानि

1 Of Divya p 89   2 Fib 322b 1 6 इति ळ्ण ५५ ।

3 Cf Divya p 89

करोति । यत्त्वहमपि कुतश्चित्समुपानीय भगवतः प्रदीपं दद्यामिति
 तथा खंडमल्लकेन तैलस्य स्रोतं याचित्वा प्रदीपः प्रज्वाल्य भगवत-
 श्रंक्रमे दत्तः । पादयोश्च निपत्य प्रणिधानं कृतम् । अनेनाहं
 कुशलमूलेन यथायं भगवान् शाक्यमुनिर्वर्षशतायुषि प्रजायां
 शास्ता लोके उत्पन्नः एवमहमपि वर्षशतायुषि शाक्यमुनिरेव शास्ता
 भवेयम् । यथा चास्य शारिपुलमौद्गल्यायनावग्रयुगं भद्रयुग-
 मानन्दो भिक्षुरूपस्थायिकः शुद्धोदनः पिता महामाया माता
 कपिलवस्तु नगरं राहुलभद्रः कुमारः एवं ममापि शारिपुलमौद्ग-
 ल्यायनावग्रयुगं भद्रयुगं स्यादानन्दो भिक्षुरूपस्थायिकः शुद्धोदनः
 पिता माता महामाया कपिलवस्तु नगरं राहुलभद्रः कुमारः
 पुत्रः । यथा चायं भगवान्धातुविभागं कृत्वा परिनिर्वास्यति
 एवमहमपि धातुविभागं कृत्वा परिनिर्वापयेयमिति¹ ।

यावत्सर्वे ते दीपाः परिनिर्वाणाः स तथा प्रज्वालितो दीपो
 ज्वलत्येव । धर्मता खलु बुद्धानां भगवतां न तावदुपस्थापकः प्रति-
 संलीयति] यावन्न बुद्धा भगवन्तः प्रतिसंलीना इति । आयुष्मा-
 नानन्दः संलक्षयति । अस्थानमनवकाशो यद्बुद्धा भगवन्तः
 आलोकशय्यां कल्पयिष्यन्ति यत्त्वहं प्रदीपं निर्वापयेयमिति ।
 स हस्तेन निर्वापयितुमारब्धो न शक्नोति ततश्चीवरकर्णि-
 केन] ततो व्यजनेन तथापि न शक्नोतीति । भगवानाह । मा
 खेदमानन्दापत्स्थसे । यदि वैरंभा अपि वायवो वायेयुरतोऽपि न
 शक्नुयुर्निर्वापयितुं प्रागेव हस्ताचीवरकर्णिको व्यजनं वा । तथा-

ह्यय प्रदीपस्तथा दारिकया महता चित्ताभिसंस्कारेण नज्वालितः ।
अपित्वानन्दं भविष्यत्यसौ दारिका वर्षशतायुषि नजाया शाक्य-
मुनिर्नाम तथागतोऽर्हत्सम्यक्संबुद्धः । शारिपुत्रमोद्गल्यायनो
तस्याग्रयुगं मद्रयुगमानन्दो भिक्षुरुपस्थायिक शुद्धोदनः पिता
माता महामाया कपिलवस्तु नगरं राहुलमद्रं कुमारं पुत्रं । सापि
धातुविभागं कृत्वा परिनिर्वास्यतीति^१ ।

सामन्तकेन शब्दो विस्तृतः । अमुकया नगरावलम्बिकया
भगवत्तत्त्वज्ञे शिरसा नदीपो दत्तः । सा भगवतानुत्तराया
सम्यक्संबोधौ व्याकृता । इति श्रुत्वा श्राद्धेर्ग्राह्यगृहपतिभि-
रसावनागतगुणापेक्षया समोपकरणैः नवारिता ।

तथा राज्ञा नसेनजिता कोसलेन श्रुतम् । ततो विस्मयजात-
स्तेलकुम्भसहस्रमादाय चित्रा नदीपमालां कृतवान् । चतूरलम्ब
च प्रदीपचक्रमशिरसि नतिष्ठितवान् । ततो भगवतः सकाशं
गत्वा भगवन्तमिदमवोचत् । मया च मदन्तं भगवानार्यमहाकाश्य
पस्य पूजाधिकारेण भक्तसत्साहेनोपनिमलितः । तस्य मम भगवता
अलवणिका कुम्भासर्पिडिकामारम्य पूर्विका कर्मप्लोतिर्व्याकृता ।
पुनश्च मया भगवास्त्वैमासौ सश्रावकसंघो भोजितः । एकैकश्च
भिक्षुः शतसहस्रेण मूल्यान वस्त्रयुगेनाच्छादितस्तेलकुम्भकोटिं च
समुपानीय नदीपमालां दत्ता । न चाहं भगवतानुत्तराया सम्यक्स-
ंबोधौ व्याकृतः । साधु भगवान् समाप्यनुत्तराया सम्यक्संबोधौ
व्याकुर्यात् । कदास्विदहं लोकज्येष्ठः स्या विनायक इति । भग-

वानाह । गम्भीरा महाराज अनुत्तरा सम्यक्संबोधिः । गम्भी-
 रावभासा दुर्दर्शा दुरवबोधा अतर्क्या अतर्क्यविचरा सूक्ष्मा
 निपुणा पंडितविज्ञवेदनीया^१ । सा न सुकरा त्वयैकेन दानेन
 समुपानेतुं न दानशतेन न दानसहस्रेण न दानशतसहस्रेणापि तु
 महाराज त्वया अनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिप्रार्थयिता^२ दातव्यान्येव
 दानानि कर्तव्यान्येव पुण्यानि सेवितव्यानि कल्याणमिताणि
 भजितव्यानि पर्युपासितव्यानि । एवं त्वं भविष्यसि कदाचिच्छोक-
 ज्येष्ठो विनायक इति । एवमुक्तो राजा प्रसेनजित् कोसलः प्रारो-
 दीदश्रूणि वर्षयन् । अथ राजा प्रसेनजित् कोसलश्चीवरकर्ण-
 केनाश्रूयुग्मज्य भगवन्तमिदमवोचत् । अनुत्तरां भदन्त भगवता
 सम्यक्संबोधिं प्रार्थयिता^३ कियन्ति दानानि दत्तानि पुण्यानि
 वा कृतानीति । भगवानाह । तिष्ठन्तु तावन्महाराज येऽतीताः
 कल्पाः । यत्पायारिगन्नेव भद्रके कल्पे अनुत्तरां सम्य-
 क्संबोधिं प्रार्थयिता^३ दानानि दत्तानि पुण्यानि चानेकप्रकाराणि
 कृतानि तच्छृणुत साधु च सुष्ठु च मनसिकुरुत भाषिष्ये^३ ।

भूतपूर्वं महाराजामितायुषि प्रजायामुपोषधो नाम राजा बभूव ।
 तस्य मूर्ध्नि पिटको जातः । मृदुः सुमृदुस्तद्यथा तूलपिचुर्वा कर्पास-

1 Cf *Divyā* , p. 492, *Majjhima Nikāya*, I p. 167

2 प्रार्थयिता is used for प्रार्थयती in several places

3 Tib 326-327a inserts here an *Antaroddāna* .

दन्त्यसङ्कुन्दन्त्यसङ्कुन्दके । सुसङ्कुन्दन्त्यसङ्कुन्दके ।
 सुसङ्कुन्दन्त्यसङ्कुन्दके । सुसङ्कुन्दन्त्यसङ्कुन्दके ।
 सुसङ्कुन्दन्त्यसङ्कुन्दके । सुसङ्कुन्दन्त्यसङ्कुन्दके ।

पिचुर्वा परिपाकत्वात् स्फुटित । कुमारो जात । अभिरूपो दर्शनीय प्रासादिको गौर ननकवर्णश्छलाकारशिरः । नलम्बबाहुर्विस्तीर्णललाट उच्चधोप सगतभ्रुस्तुङ्गनासो^१ द्वालशिता महापुरुषलक्षणै समलकृतगात्र । जातमात्र कुमारोऽन्तपुर प्रवेशित । उपोपधस्य राज्ञोऽशीति स्त्रीसहस्राणि कुमार दृष्ट्वा प्रसूतानि^२ । एवैका स्त्री कथयति मान्धाय मान्धाय इति । तस्य मान्धाता मान्धातेति सज्ञा सवृत्ता । अन्ये कथयन्ति । मूर्ध्ना जातस्तस्माद्भवतु कुमारस्य मूर्ध्नाति इति नाम । तत्र केचिन्मान्धातेति जानते केचिन्मूर्ध्नाति इति ।

विस्तरेण मान्धातुसूत्र मध्यमागमे राजसयुक्तनिगते ।

मान्धातु कुमारस्य कुमारकीडायाकीडत पट्^३ शकारच्युता । एव यौवराज्य कारयत पङ् महाराज्य कारयत पङ् जाम्बूद्वीपकान् जनपदान् समनुशासते पट् । सहचित्तोत्पादाच्चास्य रत्नवर्षं पतित वस्त्रवर्षम् । अन्तपुरे हिरण्यवर्षम् ।

तेन खलु समयेन वैशाल्या दुर्मुखो नाम ऋषि पचाभिज्ञ । तस्याश्रमपदे नित्य पक्षिणोऽभिनिधूजन्ति । शब्दकटकानि ध्यानानि । स चित्तैकाग्रता नासादयति । इति तेन पक्षिणा शापो दत्त । शीर्थन्तामेषा पक्षा इति । ततो राज्ञा मान्धाता ।

1 See Divyā pp 258

2 In our ms as also in the printed edition of Divyā शका has been mistread as चका The Tib rendering of this word is འགྲུ འིན which lit means शतकतु

3 शक or इङ् । The word is शक and not चक is made clear in the Divyā p 225

श्रुतम् । श्रुत्वा निष्कारुणिकोऽयमृषिरिति कृत्वा उक्तः । न तेन
मद्विषये वस्तुव्यमिति । स संलक्षयति । अयं राजा चतुर्द्वीपेश्वरः
क्व मया गन्तव्यमिति । स [सुमेरु]परिषण्डं गत्वावस्थितः^१ ।

एवमवरगोदानीयं समनुशासतः षट् शक्राश्च्युताः^२ । पूर्व-
विदेहे षट् । उत्तरकुरौ षट् । निमिन्धरगिरौ स्थितस्य षट् ।
एवं विनतकेऽश्वकर्णे सुदर्शने खदिरके ईषाधारे युगन्धरे च^३ ।

अन्तरोद्धानम् ।

निमिन्धर इति विनतकः अश्वकर्णगिरिस्तथा ।

सुदर्शनः खदिरकः ईषाधारो युगन्धरः ॥

ततः सुमेरुमूर्धन्यभिरोहता तेन ऋषिणा भटबलाग्रं सान्मि-
तम्^४ । दिवौकसो यक्षः पुरोजवो दृष्ट्वा गाथां भाषते ।

नियच्छ ब्राह्मण क्रोधं नैतत्सर्वत्र सिध्यति ।

मान्धाता नृपतिर्ह्येवं नैते वैशालका वकाः^५ ॥ इति ।

राजा मान्धाता पृच्छति । केनैतद्भटबलाग्रं सान्मितम् ।
देवर्षिणा । राजा पृच्छति । किं तेषामृषीणां प्रियम् । देव जटाः ।
शीर्यन्तामेषां जटाः । मम च पुरोजवाः सन्तु । त[त]स्मात्तां जटाः
शीर्णाः । धनुर्बाणपाणयश्चाग्रतो धावितुमारब्धाः । स्त्रीरत्नेनाभि-

1 This text omits all the stories relating to Māndhātā's supernatural exploits, e g raining of grains, cotton, yarn, cloth, and gold See *Divyā*., pp 212f Tib gives the stories in full and follows the *Divyā* literally

2 Tib 331a 1 7 वक्तुं श्रेष्ठं नृणां वैशालका वकाः । Tib corresponds to *Divyā* , p 214 1 4

3 For the full text see *Divyā* , pp 214-217.

4 *Divyā* , p 217 विक्रमिन्तं

5 Cf *Divyā* , p. 217, Tib. 335a-336b 1 1

हितम् । देव ऋषय एते तपस्विन । किमेभि । मुच्यन्तामिति ।
राज्ञा मुक्ता । तै पुनरपि वीर्यमास्थाय पचामिज्ञा साक्षात्-
कृता ^१ ।

तथा नन्दोपनन्दो नागराजो मान्धातृवल दृष्ट्वा असुरा ह्येते
इति चतुरङ्गेन बलकायेन प्रत्युद्गत । सैन्यदर्शनादेव भग्न । देव
करोटपाणयो यक्षा मायाधरा सदाभक्ताश्च । सर्वे च नन्दोप-
नन्दादयो भग्ना येन चातुर्भारराजिका देवास्तेनोपसक्रान्ता ।
उपसक्रम्य चातुर्भारराजिकान् देवानिदमवोचन् । यत् खलु
मार्पा जानीध्व महासैन्य नृत्युपस्थितम् । सन्नद्धता चतुरङ्गो
बलकाय । वय सर्वे भग्ना इति । तै परिज्ञातम् । ते
कथयन्ति । भवन्त अय मान्धाता राजा चक्रवर्ती शक्र
देवेन्द्र दर्शनाय गच्छति । पुण्यमहीशाल्यश्चायम् । का शक्ति-
रस्माकमनेन सार्धं सग्रामयितुम् । किन्तु अर्घं पाद्य च गृहीत्वा
नृत्युद्गन्तव्यमिति । ततश्चातुर्भारराजिका देवा अर्घं पाद्य च
गृहीत्वा च्छलध्वजपताकाभिर्विविधैश्च वाद्यै प्रत्युद्गता । ततो
राजा मान्धाता चातुर्भारराजिकान् देवान् नतिसमोद्य देवै परिवृतो
देवास्त्रयस्त्रिशान् गत । शक्रेण च देवेन्द्रेणार्धासनेनोपनिम-
नित । ततोऽसुराश्चतुरङ्ग बलकाय सन्नद्ध शक्र देवेन्द्रमभि-
गता । यक्षै शक्रस्य देवेन्द्रस्यारोचितम् । यत् खलु कौशिक
जानीया असुरा पञ्च गुल्मकान् भङ्क्ता प्रत्युपस्थिता । यत्ते
कृत्य वा करणीय वा तत्कुरुष्वेति । तत शक्रो देवेन्द्र सप्रस्थित ।

1 From the libetan version it appears that this text skipped over long passages here

राज्ञा मान्धाताभिहितः । तिष्ठ अहमेव गच्छामीति । शक्रः कथयति एवं कुरुष्वेति । ततो राजा मान्धाता अष्टादशभिर्मटबलाग्रकोटीभिरुपरि विहायसमभ्युद्गम्य गुणास्फालनं कृतवान् । असुरा अष्टादश भटबलाग्रकोटीर्दृष्ट्वा अतिविभीषणं च शब्दं श्रुत्वा कर्णौ पिघाय निष्पलायिताः ।

ततो राज्ञो मान्धातुरेतदभवत् । अस्ति मे जम्बुद्वीपे द्वीपः ऋद्धश्च स्फीतश्च क्षेमश्च सुमिक्षश्चाकीर्णबहुजनमनुष्यश्च पूर्वविदेहः अवरगोदानीयः उत्तरकुरुश्च । यत्त्वहं देवानां च मनुष्याणां च राज्यैश्चर्याधिपत्यं कारयेयमिति । सहचित्तोत्पादाद्राजा मान्धाता तस्य ऋद्धे परिहीने जम्बुद्वीपमागत्य खरमाबाधितं प्रवेदितवान् गाथां च भाषते ।

न कार्षापणवर्षेण तृप्तिः कामेषु विद्यते ।

अल्पास्वादान् बहुदुःखान् कामान् विज्ञाय पंडितः ।

अपि दिव्येषु कामेषु रतिं नैवाधिगच्छति ॥

तृष्णाक्षये रतो भवति सम्यक्संबुद्धश्चावकः ।

पर्वतोऽपि सुवर्णस्य समो हिमवता भवेत् ।

नालमेकस्य तद्विद्यमिति विद्वान्समाचरेत् ॥

यः प्रेक्षते दुःखमितो निदानं कामेषु जातु स कथं रमेत् ।

लोके हि शल्यमुपधिं विदित्वा तस्यैव धीरो विनयाय शिक्षते ॥

ततः [स राजा मान्धाता निर्गलं] यज्ञमिष्ट्वा गाथां भाषते^१ ।

अल्पक जीवित ज्ञात्वा सुकृच्छ्रं सापरायिकम् ।
 करणीयानि पुण्यानि दुःखं ह्यकृतपुण्यत ॥
 तस्माद्धि पुण्यकामेन देयं दानं यथाविधि ।
 कृतपुण्या हि मोदन्ते लोकेऽस्मिंश्च परतः च ॥ इति^१ ।

भगवानाह । किं मन्यसे महाराज योऽसौ राजा भान्धाता
 अहमेव स तेन कालेन तेन समयेन । यन्मया इत्थं सत्त्वहित
 कृतं तेन नानुत्तरं ज्ञानमधिगतम् । किं त्वेतद्दानमनुत्तराया
 सम्यक्संबोधेर्हेतुमात्रकं समारम्भालकम्^२ ।

पुनरपि महाराज यन्मया अनुत्तरा सम्यक्संबोधिं प्रार्थ-
 यिता सर्वहितं कृतं तच्छ्रूयताम् ।

भूतपूर्वं महाराज महासुदर्शनो नाम राजाभूत् चक्रवर्ती
 सप्ततिरत्नैः समन्यागतश्चतसृभिश्च मानुषिकामिरिद्धिभिः^३ ।

विस्तरेण महासुदर्शनसूत्रे दीर्घागमे पटुसूत्रिकनिपाते ।

अथ महासुदर्शनो राजा धर्मनासादे पञ्च नृत्येकमुद्भूतशतानि
 भोजयित्वा नृत्येकं च दूष्ययुगेनाच्छादयित्वा गाथां भाषते ।

लब्ध्वा हि विपुलं भोगं न न्रमाद्येद्विचक्षणः ।

दद्यात्सपन्नशीलेभ्यो यत्नं रिध्यन्ति दक्षिणा ॥

एवं दत्त्वेह मेधावी श्राद्धो मुक्तेन चेतसा ।

अव्यावादसुखे लोके उपपद्येत पण्डितः ॥ इति ।

1 See lib 344 b 1 3 ff *Divyā* p 221 omits these verses while this text passes over the prose portion given in the *Divyā* p 221 & the Tibetan version 344 31,

2 See Tib 746a 1 I

3 See lib 348b 1 1

स्यात् खलु ते महाराज अन्यः स तेन कालेन तेन समयेन महासुदर्शनो नाम राजा चक्रवर्ती चतुर्द्वीपेश्वरः सप्ततिरत्नैः समन्वागतश्चतसृभिश्च मानुषिकाभिरिष्टिभिरिति न खल्वेवं द्रष्टव्यम् । अपि त्वहमेव स तेन कालेन तेन समयेन महासुदर्शनो नाम राजा चक्रवर्ती चतुर्द्वीपेश्वरः सप्ततिरत्नैः समन्वागतश्चतसृभिश्च मानुषिकाभिरिष्टिभिः । स्यात् खलु ते महाराज तेन मया दानेन वा दानसंविभागेनानुत्तरा सम्यक्संबोधि-रधिगता इति न खल्वेवं द्रष्टव्यम् । अपि तु तद्दानमनुत्तरायाः सम्यक्संबोधेर्हेतुमात्रकं प्रत्ययमालकं संभारमालकम् ।

पुनरपि महाराज यन्मया अनुत्तरां सम्यक्संबोधिं प्रार्थयता दानानि दत्तानि पुण्यानि च कृतानि तच्छ्रूयताम् ।

भूतपूर्वं महाराज वेलामो नाम ब्राह्मणमहोसालोऽभूत् । स इदमेवंरूपं ब्राह्मणेभ्यो दानमदाच्चतुरशीतिनागसहस्राणां सुवर्णालंकाराणां सुवर्णध्वजानां हेमजालप्रतिच्छन्नानाम्^१ ।

विस्तरेण वेलामसूत्रे मध्यभागमे ब्राह्मणनिपाते^२ ।

स एवं दानानि दत्त्वा गाथां भाषते ।

दानं दत्त्वा सुखी हि स्याद्दानं दत्त्वा विशारदः ।

दानेन पूज्यते साधु देवेषु मनुजेषु च ॥

तस्मात्संपत्तिकामेन दानं देयं विशारदैः ।

मोक्षमाकांक्षता नित्यमैश्वर्यं च सुरालयम् ॥

1 See Tib 355a, l 6

2 It will be observed from the page references in the Tibetan version that omissions have been made in this Ms for the sake of abridgement

स्यात् खलु ते महाराज अन्य स तेन कालेन तेन समयेन
वेलामो नाम ब्राह्मणमहासालोऽभूत् । न खल्वेव द्रष्टव्यम् । अहमेव
स तेन कालेन तेन समयेन वेलामो नाम ब्राह्मणमहासालोऽ-
भूवम् । मया तदेवविधं ब्राह्मणेभ्यो दानं दत्तम् । स्यात् खलु ते
महाराज तेन मया दानेन वा दानसविभागेनानुत्तरा सम्यक्स-
बाधि[रधि]गतेति न खल्वेव द्रष्टव्यम् । अपि तु तदानमनुत्तराया
सम्यक्सबोधेर्हेतुमालक प्रत्ययमात्रक सभारमालकम् ।

पुनरपि महाराज यन्मया अनुत्तरा सम्यक्सबोधि प्रार्थयता
दानानि दत्तानि पुण्यानि च कृतानि तच्छ्रूयताम् ।

भूतभूर्व महाराज शकुनो नाम राजाभूत् चक्रवर्ती चतुर्द्वी-
पेश्वर सप्ततिरलौ समन्वागतश्चतसृभिश्च मानुषिकामिरिद्धिभि ।
शक्रस्य देवेन्द्रस्य सुहृद्व्यस्यक । तस्य राज्ञी न पुलो न दुहिता । स
करे कपोलं दत्त्वा चिन्तापरो व्यवस्थित । ईदृशे मम भोगैश्वर्यं न
पुलो न दुहिता । ममालयादुद्धायाद कुलं भविष्यति । स शक्रेण
देवेन्द्रेण दृष्ट । स कथयति । मार्षं कस्मात्त्वं करे कपोलं दत्त्वा
चिन्तापरस्तिष्ठसि । स कथयति^१ । कौशिक ईदृशे मम महामोगै-
श्वर्यं न पुलो न दुहिता । ममालयादुद्धायाद कुलं भविष्यति ।
स कथयति । मार्षं अहं ते ओषधिं प्रेषयिष्यामि । देव्यं पास्यन्ति ।
ततस्ते पुला भविष्यन्ति दुहितरश्च । शक्रेण गन्धमादनात्
पर्वतादोषधिरादाय तस्य राज्ञः प्रेषिता । राज्ञा अन्तःपुरस्यार्पिता ।
इमामोषधीं पास्यथ । तस्य राज्ञः अग्रमहिषी शयितिका । तामि-

स्तामनुत्थाप्यौषधिः पीता । सर्वास्ता आपन्नसत्त्वाः संवृत्ताः । ततः
 पश्चात्सा अग्रमहिषी व्युत्थिता । तथा ता दृष्ट्वा आपन्नसत्त्वाः ।
 सा कथयति । किं युष्माभिः कृतं येनापन्नसत्त्वाः संवृत्ताः । ताः
 कथयन्ति । देवेनास्मभ्यमोषध्यः पानाय दत्ताः । किमर्थं [यु]-
 ष्माभिरहं नोत्थापिता । अपितु कतरेण भाजनेन ओषध्यः पीताः ।
 कुशमोटकं बद्ध्वा । कुत्र ते कुशाः । इमे तिष्ठन्ति । तथा कुशाः
 प्रक्ष्याल्य पीताः । साप्यापन्नसत्त्वा संवृत्ता । ता अष्टानां वा नवानां
 वा मासानामत्ययात्प्रसूताः । सर्वासां पुत्रा जाताः । तस्या अप्य-
 ग्रमहिष्याः पुत्रो जातोऽष्टादशभिरवलक्षणैः समन्वागतः ।
 सिंहवप्राकृतिमुखो महानभवलः । तस्य विस्तरेण जातस्य
 जातिमहं कृत्वा कुश इति नामधेयं व्यवस्थापितम् । स राजा
 [तं दृष्ट्वा विकोपं जनयते]^१ तानन्यांश्च पुलान् दृष्ट्वा प्रसादं
 प्रवेदयते । प्रातिसीमकोट्टराजानः कथयन्ति । भवन्तो वयमनेन
 महाशकुनिराज्ञा सर्वे [अभि]भूता गच्छामः । तं राज्यात्
 च्यवयामः । ते आगत्य चतुरंगबलकायेन तस्य नगरं वेष्ट-
 यित्वावस्थिताः । राजा महाशकुनिर्न शक्नोति तैः सार्धं संग्रा-
 मयितुम् । स द्वाराणि बद्ध्वा प्राकाराणि मापयित्वावस्थितः ।
 कुशो मातुः सकाशं गत्वा कथयति । अम्ब कस्यार्थे द्वाराणि
 बद्धानि । एष तव पिता कोट्टराजभिः सार्धं न शक्नोति संग्राम-
 यितुम् । स एष द्वाराणि बद्ध्वावस्थितः । अम्ब अहमेभिः सार्धं
 संग्रामं संग्रामयामि । मम राजा रथमनुप्रयच्छ[तु] । पुल त्वम-

स्थानिष्टो द्वेष्यश्च । स एष तव किं रथं दास्यति । अम्ब गच्छ ।
 गत्वा कथय । कुशः कुमारं एभिः सार्धं सत्रामयिष्यति । रथ-
 मनुप्रयच्छ । तथा गत्वा राजामिहितः । देवः कुमारं कथयति ।
 अहमेभिः सार्धं सत्रामयामि । रथमनुप्रयच्छ । तेन तस्य रथोऽनु-
 प्रदत्तः । स द्वौ तूणौ बद्ध्वा रथमधिरुह्य निर्गन्तुमारब्धः । शक्रो
 देवेन्द्रं सलक्षयति । इमे कोट्टराजानो बलवन्तः । कोऽयं कुशः
 कुमारो भद्रकल्पीयो बोधिसत्त्वः खेदमापत्स्यते । साहाय्यमस्य
 कल्पयितव्यम् । तेन तस्य शस्त्रचक्रगदानुप्रदत्ताः । बोधिसत्त्वः
 एभिस्त्वर्जीविकां कल्पयति । स द्वाराण्युद्घाट्य निर्गतः । स शस्त्र-
 मापूरयति । तदा शस्त्रशब्देन सेनां विद्रावयति । केचित्तेन
 शब्देन बधिरीभूताः । निष्पलायन्ति केचित्कर्णोऽपि धाय ।
 यदि चक्रं गदां क्षिपन्ति तद्रसातलं प्रविशति । ते[न] रणमध्य-
 गत्वा शस्त्रमापूरितम् । सर्वेषां कर्णानि स्फुटितानि । ते पुरुष-
 राक्षसोऽयमिति कृत्वा निष्पलायिताः । स सर्वसामन्तविजयं कृत्वा
 पितुः सकाशमागतः । देवः मया देशः न साधितः । सर्वराजानो
 निर्जिताः । इति श्रुत्वा राजा महाशकुनिस्तुष्टः । स सलक्षयति ।
 कुशः कुमारो बलवान् वीर्यसपन्नः । कथमहमस्यान्तिके
 अप्रसादं प्रवेदयामि । स तस्यान्तिके प्रसादं प्रवेदयितुमारब्धः ।
 तेन ते पुत्रा निवेशिताः । कुशस्यापि दारिकां याचितुमा-
 रब्धः । सर्वे ते कथयन्ति । दास्यामो दारिकां कुशवर्जम् ।
 अन्यतमेन राज्ञान्यतमस्य राज्ञो दुहितां याचिता । न तावदुद्ग्राह-
 क्रियते । यावन्महाशकुनिराज्ञान्यस्य पुत्रस्यार्ये व्याजान्तरेण

सा दारिका कुशस्थानुप्रदत्ता । नक्षत्रदिवसमुहूर्तदिवसं दृष्ट्वा च
 कुशः कुमारो निवेशितः । राजा कथयति । भवन्तो न के[न]-
 चित्कुशस्यादर्शः समर्पयितव्यो नाप्यभिषेकपालेण स्थापयि-
 तव्यः । नच दिवान्तःपुरे प्रवेशो दातव्यः । कुशः कुमारो मातृभिः
 सार्धं क्रीडति । तथा पत्न्या दृष्टः । सा कथयति । कं एष पिशाचः
 कुमाराणां मध्ये क्रीडति । एष तव स्वामी भविष्यति । भूयोऽपि तथा
 कुमारैः सार्धं जलक्रीडनया क्रीडन् दृष्टः । यावत् तवैव स्वामी ।
 कीदृशो मम स्वामी भविष्यति । सा संलक्षयति । प्रत्यक्षीकरि-
 ष्यामि । तथा प्रदीपं प्रज्वाल्य कुण्डीरकेण प्रच्छाद्य स्थापितः । स
 चान्तःपुरं प्रविष्टः । तथा च प्रदीपः प्रदर्शितः । यावत्पश्यति अष्टा-
 दशभिरवलक्षणैः समन्वागतो सिंहवत्क्राकृतिमुखश्च । सा कथयति
 पिशाचः पिशाच इति कृत्वा निष्पलायिता । राशो महाशकुनिनोऽ-
 न्यतमं कार्वाटिकं व्युत्थितम् । तेन कुशः कुमारः प्रेषितः । गच्छ
 कार्वाटिकं सन्नामय । स तत्र गतः । कुशपत्न्या मातापितोः
 संदिष्टम् । किं युष्माकं पृथिव्यां पुरुषा न सन्ति याहं युष्माभिः
 पिशाचस्थानुप्रदत्ता । यदि मम नयथेति एवं कुशलम् । नोचेदेह-
 मात्मानं प्रधातयिष्ये । सा तैर्नीता । कुशोऽपि कुमारस्तं कार्वाटिकं
 निर्जित्यागतः । स मातरं पृच्छति । अम्ब कुल सा मम पत्नी ।
 सा कथयति । मातापितृभ्यां नीता । कस्यार्थम् । त्वं पिशाच इति
 कृत्वा । अम्ब गच्छामि तामानयामि । पुलैवं कुरुष्व । स शंख-
 चक्रगदामादाय संप्रस्थितः । यावदन्यतमसिगन्धर्वटके सिंहभयेन
 महाजनकाया द्वाराणि बद्धा दिशोऽनुव्यवलोकयन्तस्तिष्ठन्ति ।

कुश कुमार. कथयति । किमेव तिष्ठथ । सिंहमयात् । किं न नधा-
तय[य] । न शक्नुम । यद्यहं प्रधातयामि किं ममानुनयच्छय । चतु-
रगस्य बलकायस्यार्धम् । कुशेन कुमारेण सिंहसमीपं गत्वा शस्त्रं
आपूरित । तस्य कर्णो स्फुटितौ । कालं गत । स तं गृहीत्वा कर्बटकं
गत । भवन्त अयं स सिंह । गृह्णन्तु चतुरगस्य बलकायस्यार्धम् ।
स कथयति । युष्माकमेव हस्ते तिष्ठतु । प्रतिनिवृत्ततो दास्यथ^१ ।
तस्य यस्मिन्कर्बटके सा पत्नी तच्च कर्बटकं गत । मालाकारसकाश-
मुपसक्रान्त । कस्त्वमीदृश । स कथयति । मालिकपुत्र । किं तव
नाम । वृजिक इति^२ । कुशला भवन्ति बोधिसत्त्वास्तेषु तेषु
शिल्पस्थानकर्मस्थानेषु । स शोभना माला ग्रन्थाति । स
मालिकस्तस्या दारिकायास्ता माला[म]नुग्रयञ्छति । सा कथ-
यति । न त्वं कदाचिदीदृशीं मालां ग्रथितपूर्वं । किमत्र
कारणम् । ममान्तेवासिना ग्रथितम् । पश्यामि तवान्तेवासि-
नम् । तेन स तत्र नीतस्तथा दृष्ट । सा सलक्षयति । कोऽयं
पिशाच आगतः । तथा शब्दं कृत । पिशाच पिशाच इति
निष्कासित । सूपकारसकाशं गत । स कथयति । कस्त्वमिति ।
अहं सूपकारपुत्र । किनामा त्वम् । स्थालीसुगन्धो नाम । [स]
शोभनं साधनपचनं करोति । स सूपकारस्तस्या दारिकायास्तं
साधनपचनं समर्पयति । सा दारिका कथयति । भो पुरुष
शोभनसाधनपचनस्य को योग । ममान्तेवासिना साधितम् ।

१ Tib 362a 1 5 ལྟོ་རྒྱུ་འདྲིའི་ཕྱིན་ཅིག ། See Infra p 105

२ Tib 36 a 1 6 ལྟོ་རྒྱུ་འདྲིའི་ཕྱིན་ཅིག །

पश्यामि तवान्तेवासिनम् । यावत्तलापि स निष्कासितः । वद्य-
 सकारां गतः । स कथयति । कस्त्वम् । वैद्यपुलः । किं नामा त्वम् ।
 आलेयो नाम । तस्या दारिकायाः शिरोर्तिः प्रादुर्भूता । तां वैद्या
 न शक्नुवन्ति स्वस्थीकर्तुम् । स वैद्यश्चिन्तापरो व्यवस्थितः । स कथ-
 यति । उपाध्याय किं चिन्तापरो भवसि । राजदुहित्याः शिरोर्तिः ।
 न शक्नुमः स्वस्थीकर्तुम् । गच्छाम्यहं स्वस्थीकरोमि । स गतस्तथा
 दृष्टः । सा संलक्षयति । कोऽयं पिशाच आगतः । भूयः संलक्षयति ।
 यदि किञ्चिद्वक्ष्यामि न मे स्वस्थीकरिष्यति । यदाहं स्वस्थीमवेयं तदा
 निष्कासयिष्ये । सा तेन स्वस्थीकृता । तदा शब्दः कृतः पिशाचः
 पिशाच इति । स तथा निष्कासितः । अमात्यसकारां गतः ।
 कस्त्वम् । अहं सहस्रयोधी । तैस्तस्य संग्रहः कृतः । सा राजदुहिता
 येन लब्धपूर्वा तेन श्रुतम् । या सा मम राजदुहिता लब्धपूर्वा सा
 कुशं कुमारं परित्यज्य स्वगृहं गता । तेन तस्य राज्ञः संदिष्टम् ।
 यदि तावगे दारिकामनुप्रयच्छसीति एवं कुशलम् । नोचेद्राज्यात्
 व्यावयिष्ये । स कथयति । एषा मम दुहिता राज्ञो महाशकुनेः
 पुत्रस्य कुशस्य कुमारस्य प्रदत्तिका । किमिदानीमन्यसौ दास्ये । स
 चतुरङ्गेण बलकायेनागत्य तस्य राजधानीं वेष्टयित्वावस्थितः । स
 राजा तेन सार्धं न शक्नोति संग्रामं संग्रामयितुम् । स द्वाराणि
 बद्ध्वावस्थितः । कुशः कुमारोऽमात्यानामंलयते । कस्माद्भवन्तो द्वाराणि
 बद्धानि । तैस्तस्य विस्तरेणारोचितम् । कुशः कुमारः कथयति ।
 यदि मम राजा दुहितरमनुप्रयच्छति अहं तेन सार्धं संग्रामं
 संग्रामयिष्ये । तैः राज्ञ आरोचितम् । स कथयति । एषा मया

दुहिता महाशकुने पुत्रस्य दत्तिका । कथमहमस्य दास्ये । अपि च
 दारिकार्येऽय सरम्म । अमात्या कथयन्ति । देव ए[प] ताव[द]-
 नेन सार्धं सग्राम सग्रामयतु । न शीयते कस्य जयो भविष्यति । तत्र
 वय कालज्ञा भविष्याम । कुश कुमार पचशतिके द्वौ तूणौ बद्धौ
 शखचक्रगदा च गृहीत्वा निर्गत । तेन शखमापूरितम्^१ । तेषा
 कर्णानि स्फुटितानि । निष्पलायिता । सा राजदुहिता सलक्षयति ।
 अय कुश कुमारो महावीर्यपराक्रम । कथमहमस्यान्तिके अभ्रसाद
 नवेदयिष्ये । सा तस्य नसाद प्रवेदितवती । राजानमिदमवोचत् ।
 यथा नतिज्ञात तत्कुरु । पुलि त्व मया कुशस्यानुनदत्तिका । तात
 स एवाय कुश कुमार । पुत्रि यद्येव गच्छ । तेन तस्य चतुरगो
 बलकायोऽनुनदत्तो महता सत्कारेण सानुप्रेषिता ।

स त कर्नटक गत । स तेषा कथयति । भवन्त अनुप्रयच्छत
 अस्माक चतुरगस्य बलकायस्यार्धम् । ते कथयन्ति । कुमार [चतु-
 रङ्गो बलकाय] उदकस्यौधमदृश गत । येन चतुरगो बलकाय
 ऊढस्तत्र नातिदूरे एढकाश्चरन्ति । कुश कुमारो गाया मापते ।

हस्तिनो यत्न उद्धन्ते कुजरा पट्टिहायना ।

उपमानेन विज्ञेया ऊढास्तल गवेडका^२ ॥

यदि तावदनुप्रयच्छय इत्येव कुशलम् । नो चेदनुप्रयच्छय
 महामर्यादाबन्ध करिष्यामि । तैस्तस्यानुनदत्तम् ।

1 Tib 363b 1 6

2 Tib 364a 1 1   गज्ज क द्दुत्त पी केमस ष्क ष्म ग्गी त्तिरे वरे ह
 सुम्प स म्प ष्क स दे ह्दुत्त दे ।

स नद्यारतीरे वासमुपगतः । स श्रान्तकायो नदीमवतीर्णः
 स्नानाय । तत्र स्वमुखबिम्बो दृष्टः । स संलक्षयति । अष्टादशभि-
 रवलक्षणैः समन्वागतः सिंहवक्त्राकृतिमुखश्च । अत एव इयं
 राजदुहिता ममान्तिके अप्रसादं प्रवेदयति । किमीदृशेन मम
 जीवितेन प्रयोजनम् । गच्छाम्यात्मानं प्रधातयामि । सोऽन्यतमं
 गहनं प्रविश्यात्मानमुद्धन्धितुमारब्धः । शक्रो देवेन्द्रः संलक्षयति ।
 अयं भद्रकल्पीयो बोधिसत्त्वो रूपशोभाविरहादात्मानं प्रधातयति ।
 पूरयितव्योऽस्य मनोरथः । शक्रः कथयति । कुमार मा
 खेदमापत्स्यसे मा आत्मानं प्रधातय । इमं चूडामणिं शिरसि
 धारय पूर्णमनोरथो भविष्यसि । इत्युक्त्वा प्रक्रान्तः । कुशः
 कुमारोऽन्तःपुरं प्रविशितुमारब्धः । दौवारिकेण पुरुषेण निवार्यते ।
 कुशकुमारस्यायमन्तःपुरं मा प्रविश । स कथयति । स एवाहं कुशः ।
 ते न श्रद्धयति । तेन चूडामणिरपनीतः । यथा पौराणः संवृत्तः ।
 ते श्रद्धिताः । कुशः कुमारः संलक्षयति । इहैव तिष्ठामि । तेन
 पितुः संदिष्टम् । तात अनुजानीष्व माम् । इहैव तिष्ठामि । शक्रेण
 देवेन्द्रेणास्य चत्वारो धातुगोत्राः^१ प्रदर्शिताः । तेन सा पुरी चतू-
 रत्नमयीं कृत्वा प्रतिष्ठापिता । कुशेन कुमारेण वासितमिति
 कुशावती कुशावतीति संज्ञा संवृत्ता । स राजा संवृत्तः । कुशो
 नाम बलचक्रवर्ती तेषु षष्टिषु नगरसहस्रेषु यज्ञवाटानि माप-
 यित्वा बहूनि वर्षाणि बहूनि वर्षशतानि बहूनि वर्षसहस्राणि

बहूनि वर्षशतसहस्राणि ब्राह्मणेभ्यो दानमदात् । स आत्मनो
यज्ञसपदं दृष्ट्वा गाथां भाषते ।

समृद्धिमात्मनो दृष्ट्वा देवेषु मनुजेषु च ।

को दानं न प्रयच्छेत सपत्तिर्येन लभ्यते ॥

नृत्यूह्य योऽयं शतानि पुंसां मात्सर्यमाक्रम्य सपत्नमूतम्^१ ।

ददाति दानं परलोकमीरुं श्रेष्ठसौ शूरतरो मतो मे ॥

न तं हि शूरं मुनयो वदन्ति यः शस्त्रपाणिर्विचरत्यनीके ।

दानं नयच्छन्ति विशारदा ये शूरास्तु तान्सर्वविदो वदन्ति ॥

स्यात् खलु ते महाराजान्यः स तेन कालेन तेन सम-
येन कुशो नाम राजा बभूव बलचक्रवर्ती येन तत्पट्टिपु-
नगरसहस्रेषु दानानि दत्तानि पुण्यानि कृतानि । न खल्वेव
द्रष्टव्यम् । अपि त्वहमेव तेन कालेन तेन समयेन कुशो नाम
राजाभूव बलचक्रवर्ती । मयैव तत्पट्टिपुनगरसहस्रेषु यज्ञवाटानि
भाषयित्वा दानानि दत्तानि पुण्यानि कृतानि । स्यात् खलु ते
महाराज तेन मया दानेन वा दानसविभागेन वानुचरा सम्यक्-
सबोधिरमिसर्बुद्धेति । न खल्वेव द्रष्टव्यम् । अपि त्वभून्मे तद्दान-
मनुचरायां सम्यक्सबोधौ हेतुभात्रक प्रत्ययभात्रक वा समार-
मात्रक वा ।

भिक्षवो बुद्ध भगवन्तं पृच्छन्ति । किं भवन्तं कुशेन राज्ञा
कर्म कृतं यस्य कर्मणो विपाकेनाष्टादशमिरवलक्षणैः समन्वागतं

१ Tib 366a 1 5 मद् वीर्यं क्षेमं सु वस्तुं क्षेमं वीर्यं मज्जं उदं । सोऽहं मद् वीर्यं
वैरं मद् वीर्यं मज्जं वीर्यं ।

आढ्ये महाधने महाभोगे कुले जातः । भगवानाह । कुशेनैव
 भिक्षवः कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणत-
 प्रत्ययान्योववत्प्रत्युपस्थितानि अवश्यंभावीनि । कुशेनैव भिक्षवः
 कर्माणि कृतान्युपचितानि कोऽन्यः प्रत्यनुमविष्यति । न भिक्षवः
 कर्माणि कृतान्युपचितानि ब्राह्मे पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाव्धातौ
 न तेजोधातौ न वायुधातौ । अपि तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु
 कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि अपि कल्पशतैरपि ।

सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भिक्षवोऽन्यतमस्मिन् कर्वटके गृहपतिः प्रतिवसति ।
 स प्रभूतं खादनीयभोजनीयं गृहीत्वोद्यानं गतः । असति बुद्धानां
 भगवतामुत्पादे प्रत्येकबुद्धा लोके उत्पद्यन्ते हीनदीनानुकम्पकाः
 प्रान्तरायनासनभक्ता एकदक्षिणीया लोकस्य ।

अथान्यतमः प्रत्येकबुद्धो जनपदचारिकां चरंसादुद्यानमनु-
 प्राप्तिः । तेन गृहपतिना दृष्टः । तेन पौरुषेयाणामाज्ञा दत्ता । भवन्तो
 निष्कासयतैनं प्रव्रजितम् । ते नोत्सहन्ते निष्कासयितुम् । तेन गृह-
 पतिना स्वयमेवोत्थाय गृहीत्वा निष्कासितः उक्तश्च । सिंहमुखा-
 षादशभिरवलक्षणैः समन्वागतः कुलं त्वं प्रविशसि । प्रत्येकबुद्धः
 संलक्षयति । मा ह्येवायं तप्येत अत्यन्तक्षतश्चोपहतश्चेति विदित्वो-
 परि विहायसमिति विस्तारः ।

यावत्तेन सत्कृतो यावत्पादयोर्निपत्य प्रणिधानं कर्तुमारब्धः ।
 यन्मया एवंविधे सद्भूतदक्षिणीये स्वरं वाक्कर्म निश्चारितं नाहमस्य

कर्मणो भागी स्याम् । यत्तु कारा, कृता अनेनाह कुशलमूलेनाख्ये
महाधने महामोगे कुले जायेय । किं मन्यध्वे भिक्षवो योऽसौ गृह-
पतिरेष एवासौ कुश । यदनेन प्रत्येकघृष्टस्यान्तिके खर वाक्कर्म
निश्चारित तस्य कर्मणो विपाकेनाष्टादशमिरवलक्षणौ समन्वा-
गत सिहवक्त्राकृतिमुखश्च सवृत्त । यत्तु कारा, कृतास्तस्य कर्मणो
विपाकेन राजा सवृत्तो बलचक्रवर्ती । इति हि भिक्षव एकान्त-
कृष्णानाकर्मणामेकान्तकृष्णो विपाक । व्यतिमिश्राणा व्यतिमिश्र ।
एकान्तशुक्लानामेकान्तशुक्ल । तस्मात्तर्हि भिक्षव एव शिक्षि-
तव्यम् । एकान्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि च एकान्त-
शुक्लेष्वेव कर्मस्वामोग करणीय ^१ ।

पुनरपि महाराज यन्मयानुत्तरा सम्यक्संयोजि प्रार्थयता
दानानि दत्तानि पुण्यानि च कृतानि तच्छ्रूयताम् । भूतपूर्वं महा-
राज कलिगेषु विशकुर्नाम मतगराजोऽभूत् । अनेकमतग-
राजपरिवारोऽनेकमतगसहस्रपरिवारोऽनेकमतगराजसहस्रपरिवारो
मैत्र्यात्मक कारुणिक सर्वसत्त्वहितानुकपी । तस्य विषये यदा
दुर्मिक्ष भवति तदा सत्योपयाचनेन देवो वर्पति । न कदाचि-
दुर्मिक्ष भवति । सऋषिमध्ये अत्रजित । तेन पञ्चामिज्ञा साक्षात्-
कृता । तेन खलु समयेन वाराणस्या ब्रह्मदत्तो नाम राजा राज्य
कारयति ऋद्ध च स्फीत च क्षेम च सुमिक्ष चाकीर्णबहुजन-
मनुष्य च । यावदपरेण समयेन नैमित्तिकेद्वादशवार्षिकी अनावृष्टि-
व्याकृता । ततो राज्ञा ब्रह्मदत्तेन वाराणस्या नगर्या घटावधोषण

कारितम् । शृण्वन्तु भवन्तो वाराणसीनिवासिनः पौराः ।
 नैमित्तिकैर्द्वादशवार्षिकी अनावृष्टिव्याकृता । यस्य युष्माकमियन्तं
 कालमन्नमरिा स तिष्ठतु । यस्य नास्ति स गच्छत्विति । ततः स
 जनकायो दुर्मिक्षकालमृत्युभयभीतः संजल्पं कर्तुमारब्धः । भवन्तो
 राज्ञा एवं विजितेऽयं घंटावबोधणं कारितम् । कथं प्रतिपत्तव्यं
 कुत्र गच्छाम इति । तैः श्रुतं मतंगविषये मतंगजातीयः ऋषिः ।
 अस्य सत्योपयाचनेन देवो वर्षतीति । ततो येषां द्वादशवार्षिकं
 भक्तं नास्ति ते मतंगविषयं गताः । मतंगजातीयस्य ऋषेः पुत्रो
 मतंगराजः । तेन तस्य जनकायस्य द्वादशवर्षाण्यन्नपानेन योगो-
 द्ग्रहणं कृतम् । समनुबद्ध एव दुर्मिक्षः प्रादुर्भूतः । राज्ञा ब्रह्मदत्तेन
 अमात्याः पृष्टाः । कृत्वासौ जनकायो गत इति । अमात्याः कथयन्ति ।
 देव कर्लिंगविषये लिशंकुर्नाम मतङ्गराजो मैत्र्यात्मकः कारुणिको
 महात्मा सर्वसत्त्वहितवत्सलः । तस्य सत्योपयाचनेन देवो वर्षति ।
 तल महाजनकायो गतः । राजा कथयति । भवन्तो महादुर्मिक्षो-
 ऽयं दुर्मिक्षान्तरकल्पसदृशः । कथमन्न प्रतिपत्तव्यमिति । ते कथ-
 यन्ति । देव श्रूयते योऽसौ मतङ्गविषये राजा ऋषिषु प्रव्रजितः
 सोऽध्येषितव्य इति । ततो राजा ब्रह्मदत्तो मतङ्गविषयं गत्वा
 तमृषिमध्येषितुमारब्धः । महर्षे मम विजिते महादुर्मिक्षं
 दुर्मिक्षान्तरकल्पसदृशम् । तदर्हसि सत्योपयाचनं कर्तुमिति । स
 सत्योपयाचनं कर्तुमारब्धः ।

श्वपाकानां कुले जातो मतङ्गो दुष्टहिंसकः ।

लिशंकुरिति विख्यातो देवेषु मनुजेषु च ॥

येन मे सत्यवाक्येन मैत्र चि[त्त] सुभावितम् ।

अखिल सर्वसत्त्वेषु नागेमास्तर्पय प्रजा ॥

जन्मप्रमृति यस्मान्मे मैत्र चित्त सुभावितम् ।

अनेन सत्यवाक्येन नागेमास्तर्पय प्रजा ॥

तत सत्योपयाचनेन वाराणस्या देवो वृष्ट । दुर्मिक्ष निवृत्त
सुमिक्ष प्रादुर्भूतम् । ततो वाराणसीनिवासी जनकायो मतङ्ग-
विपयाद्वाराणसीमागत । स्यात् खलु ते महाराजान्य स तेन
कालेन तेन समयेन लिशकुर्नाम मतङ्गराजोऽभूत् मैत्र्यात्मक
कारुणिक सर्वसत्त्वहितानुकपी यस्य सत्योपयाचनेन देवो वृष्ट
दुर्मिक्ष निवृत्त सुमिक्ष प्रादुर्भूतमिति । न खल्वेव द्रष्टव्यम् । अपि
त्वहमेव स तेन कालेन तेन समयेन लिशकुर्नाम मतङ्गराजो बभूव
मैत्र्यात्मक कारुणिक सर्वसत्त्वहितानुकपी यस्य सत्योपयाचनेन
देवो वृष्ट । स्यात् खलु ते महाराज मया दानेन वा दानसवि-
माणेन वा अनुत्तरा सम्यक्संबोधिरधिगता । न खल्वेव
द्रष्टव्यम् । अपि त्वभूत् दानमनुत्तराया सम्यक्संबोधौ हेतुमात्रक
वा सन्नारमात्रक वा ।

पुनरपि महाराज यन्मया अनुत्तरा सम्यक्संबोधि प्रार्थ-
यिता दानानि दत्तानि पुण्यानि कृतानि तच्छ्रूयताम् । भूतपूर्व
महाराज मियिलाया महादेवो नाम राजाभूच्चक्रवर्ती ।

विस्तरेण महादेवसूत्रे^१ मध्यमागमे राजसयुक्तनिपाते ।

स आत्मनो यज्ञसम्पदं दृष्ट्वा गाथा भाषते च ।

ऐश्वर्यं प्रार्थमानेन देवेषु मनुजेषु वा ।

दानं देयं यथाशक्त्वा दारिद्र्यभयभीरुणा ॥

लोके संपूज्यते दाता दाता देवेषु पूज्यते ।

शरण्यः सर्वभूतानां पक्षिणां वा फलद्रुमः ॥ इति ।

स्यात् खलु ते महाराजान्यः स तेन कालेन तेन समयेन महादेवो नाम राजा चक्रवर्ती येन तं नियतं कल्याणं धर्मं प्रवर्तितम् । यन्नियतं कल्याणं वर्त्ता प्रवृत्तमागम्य चतुरशीतिर्महादेवसहस्राणि राजर्षयो ब्रह्मचर्यमचापुंरिति । न खल्वेवं द्रष्टव्यम् । अहमेव तेन कालेन तेन समयेन महादेवो नाम राजभूवं चक्रवर्ती । मयैव तन्नियतं कल्याणं धर्मं प्रवर्तितम् । यन्नियतं कल्याणं वर्त्तम प्रवृत्तमागम्य चतुरशीतिर्महादेवसहस्राणि राजर्षयो ब्रह्मचर्यमचापुः । स्यात् खलु ते महाराज तेन मया दानेन वा दानसंविभागेन वा अनुत्तरा सम्यक्संबोधिरधिगतेति । न खल्वेवं द्रष्टव्यम् । अपितु तदानमनुत्तरायाः सम्यक्संबोधेर्हेतुमालकं प्रत्ययमालकं सम्भारमात्रिकम् ।

पुनरपरं महाराज य-गयानुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिप्रार्थयिता दानानि दत्तानि पुण्यानि कृतानि तच्छ्रूयताम् । भूतपूर्वं महाराज अस्यामेव मिथिलायां तेषामपश्चिमको निमिर्नाम राजाभूच्चक्रवर्ती ।

विस्तरेण निमिसूत्रे [मध्यमागमे] राजसंयुक्तकनिपाते ।

सोऽप्यात्मनो यज्ञसम्पदं दृष्ट्वा भाषते [च] ।

शुभकर्मकृतो दृष्ट्वा तथाप्यशुभकर्मणः ।

ये प्रमाद्यन्ति मनुजाः शोच्यास्ते पुरुषाधमाः ॥ इति ।

अथ शक्रो देवानामिन्द्रो निमि राजानमिदमवोचत् । वस
निमे रमस्व निमे इहैव पञ्चमि कामगुणै समन्वित समन्वङ्गीभूत
ऋड रम परिचारयेति^१ । स गाथा भाषते ।

यथा याचितक भाण्ड तावत्काल रथो यथा^१ ।

तथोपममिदं स्थानं परेषां वशवर्तिं यत्^३ ॥

यतोऽहं मिथिलया गत्वा करिष्ये कुशलं बहु ।

आगमिष्ये ततः स्वर्गं कृतपुण्यः कृतोदयः ॥ इति ।

स मियिलामागत्य दानानि दत्त्वा पुण्यानि कृत्वा गाथा भाषते ।

सन्तो ऽन प्रशसन्ति यदापत्सु नदीयते ।

क्षत्रिये ब्राह्मणे वैश्ये शूद्रे चण्डालपुत्रसे ॥

दानं दत्त्वा च दुर्भिक्षे तर्पयित्वा च सज्जनान् ।

अपायान् वर्जयित्नेह स्वर्गलोके महीयते ॥

आनुशसमिम शात्वा दान देय मनीषिभि ।

दानात्सपद्यते मोक्षश्चैश्वर्यं च सुरालय ॥ इति ।

स्यात् खलु ते महाराजान्य स तेन कालेन तेन समयेन
निमिर्नाम राजामूचक्रवर्ती यो देवास्त्रयस्त्रि शान् गत शक्रेण
देवेन्द्रेणार्धासनेनोपनिमन्त्रितो दिव्यैश्च पञ्चमि कामगुणै सम-

1 Cf. *Nimi Jātaka* Nimi was requested by Indra to share his throne with him

2 Tib 974a 13 རིལ་ལྷོད་དང་གིང་དྲ་དག ། བརྟམ་པ་དེ་གིས་དུས་
ཡིན་ལྟར །

3 *Jataka* IV p 358 VI p 127

यथा याचितक यान यथा याचितक धनम् ।

एव सम्पद एवेत य परतो दानपञ्चया ॥

न्वितः समन्वङ्गीभूतः क्रीडितवान् । [न खल्वेवं द्रष्टव्यम् ।] अहमेव स
तेन कालेन तेन समयेन । भयैव तानि मिथिलामागत्य चतुर्षु नगर-
द्वारेषु यज्ञवाटानि मापयित्वा दानानि दत्तानि पुण्यानि कृतानि ।
स्यात् खलु ते महाराज तेन दानेन वा दानसंविभागेन वानुत्तरा
सम्यक्संबोधिरधिगतेति । न खल्वेवं द्रष्टव्यम् । अपितु तदानमनुत्त-
रायाः सम्यक्संबोधेर्हेतुमालकं प्रत्ययमालकं सम्भारमालकम् ।

ततोऽर्वाङ् आनन्दो नाम राजामूत्र प्राभाव्यः । विस्तरेण
यावत्तस्यैको द्वौ यावत्पञ्च पुला जाताः । योऽसौ तस्य पश्चिमकः
पुलस्तस्यादर्शमुखं मुखम् । तस्यादर्शमुख इति संज्ञा संवृत्ता ।
स उन्नीतो वर्धितो महान् संवृत्तः । आदर्शमुखः कुमारः सुरतः
सुदान्तः । तदन्ये ते चण्डा रभसाः कर्कशाः । सर्वे ते पितुरर्थकरणे
निषण्णा न किञ्चित्प्रज्ञया प्रतिविध्यन्ति । आदर्शमुखः कुमारो
गम्भीरगम्भीरान् प्रश्नान् स्वप्रज्ञया नितीरयति । आनन्दो राजा
पुलानः संवृत्तः । स संलक्षयति । कं राजत्वे प्रतिष्ठापयामि । स चेदहं
पूर्वकाणां चतुर्णां आतणामन्यतमान्यतमं राजत्वे प्रतिष्ठापयिष्यामि
एते चण्डा रभसाः कर्कशाः जनपदाननयेन व्यसनमापादयिष्यन्ति ।
सचेदादर्शमुखं कुमारं राज्ये प्रतिष्ठापयिष्यामि ज्ञातीनां गार्हो
भविष्यामि । कथमिदानीमयं राजा ज्येष्ठपुलानपास्य कनीयांसं
राज्ये प्रतिष्ठापयतीति । अपि तूपायसंविधानं कर्तव्यम् ।
सोऽभाल्यानामन्त्रयते । हंत ग्रामण्यो ममात्ययाद्युष्माभिरेकैकः
कुमारः परीक्षितव्यः । यस्य मणिपादुकायुगं प्रावृतं तुल्यं भवति ।

सिंहासन निपण्णस्य निष्कम्प तिष्ठते । मुकुटं च मूर्ध्नि उपनिषद्
 निश्चलं भवति । अन्तःपुरश्चाभ्युत्थानं कुरुते । पट् प्रज्ञाप्रति-
 वेदनोयानि ज्ञातव्यानि अन्तर्निधिर्बहिर्निधिरन्तर्बहिर्निधि
 वृक्षाग्रे निधिः [पर्वताग्रे निधिः] रुद्रकान्ते निधिः । यस्य सर्वाण्ये-
 तानि समाभवन्ति स युष्माभिर्ममालयाद्राज्ये प्रतिष्ठापयितव्य
 इत्युक्त्वा 'सर्वक्षयान्ता निचया पतनान्ता समुच्छ्रया' इति यावत्
 कालगतः । तैरमात्यैर्ज्येष्ठस्य कुमारस्य मणिपादुकायुगं समर्पि-
 तम् । समत्वं न कारयति । निपण्णस्य सिंहासनं प्रकम्पितम् ।
 मुकुटमात्रं चलति । अन्तःपुरेणाप्यस्याभ्युत्थानं न कृतम् । पट्
 प्रज्ञाप्रतिसवेदनोयान्यारोचितानि । न जानाति न विजानाति । एव
 लयाणां भ्रातृणाम् । आदर्शमुखस्य कुमारस्य मणिपादुकायुगं समर्पि-
 तम् । समं स्थितम् । निपण्णस्य च सिंहासनं निष्कम्पं व्यवस्थितम् ।
 मुकुटमात्रं मूर्ध्नि पूरयित्वा स्थितम् । अन्तःपुरेण चास्याभ्युत्थानं
 कृतम् । अमात्या कथयन्ति । अस्यापि पट् प्रज्ञाप्रतिवेदनोयानि
 ज्ञातव्यानि अन्तर्निधिर्बहिर्निधिरन्तर्बहिर्निधिर्वृक्षाग्रे निधिः पर्व-
 ताग्रे निधिरुद्रकान्ते निधिः । आदर्शमुखं सलक्षयति । अन्तर्निधि-
 रिति किम् । अन्तर्निधिर्देहल्या अभ्यन्तरनिधिः । बहिर्निधिरिति
 किम् । बहिर्निधिर्देहल्या बहिर्निधिः । अन्तर्बहिर्निधिरिति किम् ।
 अन्तर्बहिर्निधिर्देहल्या मध्ये निधिः । वृक्षाग्रे निधिरिति किम् ।
 वृक्षस्याग्रे निधिः । तस्य राज्ञः सस्थानवृक्षस्तस्य मध्याह्ने यत्नं छाया
 स्फुरित्वा तिष्ठति तत्र निधिः । पर्वताग्रे निधिः । तस्य राज्ञः
 कीडापुष्करिणी तत्र स्नानशिला तस्याधस्तान्निधिः । उदकस्यान्ते

निधिरिति । यत्र गृहस्योदकं निर्गच्छति ग्रामान्ते^१ निधिः । तर-
मात्यैः सर्वाणि प्रत्यवेक्ष्याहृतानि । स तै राज्येऽभिषिक्तः । राजा
संवृत्तः । आदर्शमुखो नाम राजा प्राभाव्यः ।

अन्यतमसिगान् कर्वटके दण्डी नाम ब्राह्मणः प्रतिवसति ।
तेन गृहपतिसकाशाद्वलीवर्दान् याचित्वा दिवा वाहयित्वा
तान् वलीवर्दानादाय तस्य गृहपतेर्निवेशनं गतः । यावत्स
गृहपतिर्मुङ्क्ते । दण्डिना ते वलीवर्दाः प्रवेशिताः । अन्येन
द्वारेण प्रक्रान्ताः । स गृहपतिर्मुक्त्वा व्युत्थितः । यावद्वलीवर्दान्
पश्यति । तेन दण्डी गृहीतः । कुल वलीवर्दाः । स कथयति । गृहं
प्रवेशिताः । त्वया मम वलीवर्दा हारिताः । अनुप्रयच्छ मे
वलीवर्दान् । स कथयति नाहं हारयिष्ये । स कथयति । अयमा-
दर्शमुखो राजा प्राज्ञरास्य सकाशं गच्छावः । स एतमर्थं
नितीरयित्वा अरगाकं युक्तमयुक्तं वक्ष्यति । तौ संप्रस्थितौ ।

अन्यतमस्य पुरुषस्य निष्पलायते वडवा । तेन दण्डी उच्यते
धारय मे एतां वडवाम् । कथं धारयामि । यथा शक्रोपि । तेन
पाषाणं गृहीत्वा शिरसि प्रहारो दत्तः । सा कालगता । स पुरुषः
कथयति । त्वया मे वडवा प्रघातिता । प्रयच्छ मां वडवाम् । कस्यार्थं
वडवां ददामि । स कथयति । आगच्छादर्शमुखस्य राज्ञः सकाशं
गच्छावः । सोऽरगाकं व्यवहारं गोपयिष्यति । ते तत्र संप्रस्थिताः ।

स दण्डी निष्पलायितुमारब्धः । तेन प्राकारस्योपरि-
शोदात्ता मुक्तः । तस्याधस्तात्कुविन्दो वस्त्रं सूयमानस्तस्योपरि

पतित । कुविन्द प्रधातित । दण्डी कुविन्दपत्न्या गृहीत ।
त्वया मम स्वामी नधातित । अनुनयञ्च मे स्वामिनम् । कुतोऽहं
तव स्वामिन ददामि । आगच्छादर्शमुखस्य राज्ञ सकाश
गच्छाम । सोऽस्माक सशय छेत्स्यते । ते सप्रस्यता ।

अन्तर्गर्गे नदी गम्भीरा । तत्र तक्षाणो मुखेन वासीमादाय
पारात्सारमागच्छति । स दण्डिना उच्यते । कियत्नमूत पानी-
यम् । स वासी मुक्त्वा कथयति । गम्भीरमुदकम् । वासी उदके
निपतिता । तेन स दण्डी गृहीत । त्वया मम वासी उदके परि-
हारिता । नाहं हारयिष्ये । आगच्छादर्शमुखस्य सकाश गच्छाम ।
सोऽस्माक सशय छेत्स्यति ।

ते श्रान्तकाया कलपात्पापण दण्डिनमादाय प्रविष्टा ।
तस्या कलपात्स्या ^१ पुत्रो जात । स तया दारको वस्त्रेण प्रच्छाद्य
शायापितकोऽभूत् । दण्डी तत्र निपण्ण । स कथयति ।
दारको दारक इति । यावत्पश्यति प्रधातित । स तया दण्डी
गृहीत । त्वया मम पुत्र प्रधातित । अनुनयञ्च मे पुत्रम् । स
कथयति । कुतोऽहं तव पुत्र दास्ये । नाहं प्रधातयिष्ये । सा कथ-
यति । आगच्छादर्शमुखस्य राज्ञ सकाश गच्छाम । ते सप्रस्यता ।

यावदन्यतमस्मिन्नदेशे शाखोटकवृक्षे वायसस्तिष्ठति ।
तेन दण्डी दृष्ट उक्तश्च । क्व यास्यसि । नाहं यास्ये । एते मा
नयन्ति । कुत्र । आदर्शमुखस्य सकाशम् । मदीयमपि सन्देश नय ।
वक्तव्यस्ते आदर्शमुखो राजा । अमुष्मिन् नदेशे शाखोटकवृक्षे ।

तत्र वायसस्तिष्ठति । स कथयति । सन्त्यन्ये वृक्षा हरितस्निग्ध-
पलाशाः । तत्राहं धृतिं न लभे । अत्र स्थितस्य मे स्वास्थ्यम् । को
योगाः । ते संप्रस्थिताः ।

अद्राक्षीन्गृगो दण्डिनम् । स कथयति । दण्डिन् क गच्छसि ।
नाहं गच्छामि । एते मां नयन्ति आदर्शमुखसकाशम् । मदीय-
मपि संदेशं नय । सन्त्यन्येषु स्थानेषु हरितशाद्वलानि तृणानि ।
ते मम न रोचन्ते । किं कारणम् । ते संप्रस्थिताः ।

यावत्तित्तिरेण दृष्ट उक्तश्च । क्व यास्यसि । पूर्ववत् ।
मदीयमपि संदेशं नय । अहमेकस्मिन् प्रदेशे तित्तिरेति वाशितं
करोमि । अपरस्मिन् उतित्तिरेति^१ । किमत्र कारणम् ।

अपरस्मिन् प्रदेशे सर्पेण दृष्टः । पूर्ववन्ममापि संदेशं नय ।
अहभाशयात्सुखेन निर्गच्छामि दुःखेन प्रविशामि । किमत्र
कारणम् ।

अन्यस्मिन् प्रदेशे अहिनकुलौ परस्परविरुद्धौ कलिं कुर्वतः ।
पूर्ववधावदरगाकमपि संदेशं नय । आवां दिवान्योन्यं कलिं कुर्वाणौ
धृतिं न लभावः । किमत्र कारणम् ।

अन्यतमा वधूकुमारी^२ पूर्ववधावत्सा कथयति । ममापि
संदेशं नय । यदाहं पैतृके गृहे तिष्ठामि तदाहं श्वशुरगृहस्यार्थे
उत्कण्ठामि । यदा श्वशुरगृहे तिष्ठामि तदा पैतृकगृहे उत्-
कण्ठामि । किमत्र कारणम् । ते संप्रस्थिताः ।

1 Tib 378a, l 4 सुँगस'गल्ल'दु'के'ल्ल'गल्ल'असुँ'य ।

2. 378b, l 1 वग'स'गल्ल'कु'य ।

जयेन येनादर्शमुखो राजा तेनोपसक्रान्ताः । उपसक्रम्य
दण्डी राजान जयेनायुषा चावर्धयित्वा एकान्ते निपण्ण । तेऽप्यमी
पादौ शिरसा वन्दित्वैकान्ते निपण्णा । राजा दण्डिन पृच्छति ।
किमागतोऽसे । देवानीतोऽस्मीति । केन कारणेन । दण्डिना
गृहपतिना सह विवादस्तत्सर्वमारोचितम् ।

राजा गृहपति पृच्छति । दृष्टस्त्वया वलीवद । दृष्ट ।
दण्डिन् त्वया वलीवर्दा न्वेशिता । देव प्रवेशिता । राजा कथ-
यति । अस्य दण्डिनो जिह्वा छिन्दत येन नारोचितम् ।
अस्यापि नेलोद्धरण कुरुत येन वलीवर्दा नोपनिबद्धा । गृहपति
कथयति । एकदा मे वलीवर्दा हता अपर नेलोद्धरण क्रियते ।
दण्डिना जित भवतु ।

सपुरुष कथयति । देव अनेन दण्डिना मम वडवा प्रघा-
तिता । यथाकथ तेन विस्तरेणारोचितम् । राजा कथयति । अस्य
पुरुषस्य जिह्वा छिन्दत येनोक्त यथा शक्रोषि तथा वारयेति ।
अस्यापि दण्डिनो हस्तौ अर्घोपयत येनान्येन शक्य ता
धारयितु नान्यत्त शिलाप्रहारया । स पुरुष कथयति । एकदा मे
वडवा प्रघातिता द्वितीय ये जिह्वाच्छेद । दण्डिना जित भवतु ।

कुविन्दपत्न्या विस्तरेणारोचितम् । राजा कथयति । गच्छ
एष एव ते भर्ता भवतु । सा कथयति । एकदा अनेन मम भर्ता
नघातितोऽपर एष मे स्वामी भविष्यति । दण्डिना जित भवतु ।

वर्धकिना विस्तरेणारोचितम् । राजा कथयति । अस्य तक्षाणस्य
जिह्वा छिन्दत यो वासो मुक्तोदकमध्ये वाच निश्चारयति ।

अहिनकुलसन्देशमारोचितम् । राजा कथयति । तौ वक्तव्यौ । युवा मनुष्यभूतौ द्वौ भ्रातरौ । तत्रैक कथयति स्वापतेय माजयाव । द्वितीयेन मात्सर्यामिभूतेन न माजितम् । तत्रैकोऽध्यवसानं कृत्वा आशीविषेषूपपन्न । द्वितीयोऽपि स्वापतेयमवष्टभ्याध्यवसानं कृत्वा नकुलं सवृत्त । तेन यूयमेतत् स्वापतेयश्रमणब्राह्मणेभ्यो दत्त्वा तस्मात् स्थानादपक्रमत । स्वस्था भविष्यथ ।

सर्पस्य सन्देशमारोचितम् । राजा कथयति । वक्तव्यस्ते स सर्प । त्वं जिघत्सादौर्वत्यपरीत आशयान्निर्गच्छसि । मुखेन प्रभूतमाहारं भुक्त्वा दुःखेनाशयं प्रविशसि । स त्वमाहारे माला जानीया । ययेष्टचारी सुखं विहरिष्यसि ।

वधूकुमार्या सन्देशमारोचितम् । राजा कथयति । वक्तव्या वधूकुमारी त्वया । तव पैतृके गृहे सप्रेमकस्तिष्ठति । सा त्वं यदा श्वशुरगृहे तिष्ठति तदा सप्रेमकस्यार्थं उत्कण्ठयति । यदा पैतृकगृहे तिष्ठति तदा स्वामिनोऽर्थे उत्कण्ठयति । सा त्वमेकं स्थानं परित्यज्य एकं सुगृहीतं कुरु । मानयेन व्यसनमापत्स्यसे ।

वधूकुमारी आशीविषश्च यथानुशिष्टं प्रतिपन्न । अहिनकुलौ दण्डिनं स्वापतेयमनुप्रदत्त । काकेनापि अवशिष्टा यथानुशिष्टा प्रतिपन्ना ।

अमात्या कथयन्ति । अहो देवस्य ईदृशोऽपि प्रतिमानः । राजा आत्तमनसा चतुर्धुं नगरद्वारेषु दानशालां मापिता । दानाधिष्ठायिका पुरुषा स्थापिता ।

तेन खलु समयेन दुर्भिक्षमत्र द्वादशवार्षिकम् । तेन द्वादश-
वार्षिके दुर्भिक्षे वर्तमाने अनेकेषां प्राणिशतसहस्राणां पिण्डकेन
योगोद्वहनं कृतम् । स आत्मनो यज्ञसम्पदं दृष्ट्वा गाथां भाषते ।

धनं हि लब्ध्वा धर्मेण न कुर्यात्संचयं बुधः ।

दद्यात्संपन्नशीलेषु दक्षिणीये[षु] दक्षिणाम् ॥

श्रमणान्ब्राह्मणान्॥धून् तर्पयित्वा वनीपकान् ।

कायस्य भेदात्स तदा प्राज्ञो देवेषूपपद्यते ॥

एवं ज्ञात्वा तु मेधावी श्राद्धो मुक्तेन चेतसा ।

दानशूरान्प्रशंसन्ति दक्षिणीयेष्वमत्सराः ॥

स्थात् खलु ते महाराजान्यः स तेन कालेन तेन समयेना-
दर्शमुखो नाम राजा प्राभाव्यः । येन तद्द्वादशवार्षिके दुर्भिक्षे
वर्तमाने अनेकेषां प्राणिशतसहस्राणां पिण्डकेन योगोद्वहनं कृतम् ।
न खल्वेवं द्रष्टव्यम् । अपि त्वहमेव तेन कालेन तेन समयेनादर्श-
मुखो नाम राजाभूवं प्राभाव्यः । मयैव द्वादशवार्षिके दुर्भिक्षे
वर्तमाने अनेकेषां प्राणिशतसहस्राणां पिण्डकेन योगोद्वहनं कृतम् ।
स्थात् खलु ते महाराज तेन मया दानेन वा दानसंविभागेन
वानुत्तरा सम्यक्संबोधिरभिसंबुद्धेति । न खल्वेवं द्रष्टव्यम् । अपि
तु मे तदानं हेतुमालकं प्रत्ययमालकं सम्भारमालकम् ।

पुनरपि महाराज यन्मयानुत्तरां सम्यक्संबोधिं प्रार्थयिता
दानानि दत्तानि पुण्यानि कृतानि तच्छ्रूयताम् । भूतपूर्वं महाराज
सुधनो नाम राजाभूच्चक्रवर्ती । तेन चतुरशीतिषु नगरसहस्रेषु
यज्ञवाटानि मापयित्वा बहूनि वर्षाणि बहूनि वर्षशतानि बहूनि

वर्षसहस्राणि बहूनि वर्षशतसहस्राणि दानानि दत्तानि पुण्यानि कृतानि । स आत्मनो यज्ञसम्पदं दृष्ट्वा गाथा भाषते ।

समृद्धिमात्मनो दृष्ट्वा देवेषु मनुजेषु च ।

न प्रयच्छेद्धि को दानं सपत्तिर्येन लभ्यते ॥

प्रत्यूह्य योऽयं शतानि पुंसां मात्सर्यमाक्रम्य सपत्नभृतम् ।

ददाति दानं परलोकभीरुः शूरेष्वसौ शूरतरो मतो मे ॥

न तं हि शूरं मुनयो वदन्ति यः शस्त्रपाणिर्विचरत्यनीके ।

दानं प्रयच्छन्ति विशारदा ये शूरास्तु तान्सर्वविदो वदन्ति^१ ॥

स्यात् खलु ते महाराजान्यः स तेन कालेन तेन समयेन राजाभूच्चक्रवर्ती येन तच्चतुरशीतिषु नगरसहस्रेषु यज्ञवाटं भाषयित्वा बहूनि वर्षाणि बहूनि वर्षशतानि बहूनि वर्षशतसहस्राणि दानानि दत्तानि पुण्यानि कृतानि । न खल्वेव द्रष्टव्यम् । अपि तु तद्दानं संबोधेर्हे तुमात्मकं प्रत्ययमात्रकं सम्भारमात्मकम् ।

पुनरपि महाराज यन्मयानुत्तरां सम्यक्संबोधिं प्रार्थयित्वा दानानि दत्तानि पुण्यानि कृतानि वीर्यपारमिता च परिपूरिता न चानुत्तरां सम्यक्संबोधिरधिगतेति तच्छ्रूयताम् । भूतपूर्वं महाराज पंचालविषये द्वौ राजानौ बभूवतु । उत्तरपंचालो दक्षिणपंचालश्च^२ ।

तत्रोत्तरपंचालो धनो नाम्ना हस्तिनापुरे नगरे राज्यं कारयति ऋद्धं च स्फीतं च क्षेमं च सुभिक्षं चाकीर्णबहु-

जनमनुष्यं च । प्रशान्तकलिकलहडिम्बडमरं तस्कररोगापगतं
शालीक्षुगोमहिषीसंपन्नम् । धार्मिको धर्मराजा धर्मेण राज्यं
कारयति । तस्मिंश्च नगरे महान् हृद उत्पलपद्मकुमुदपुण्डरीक-
संछन्नो हंसकारण्डवचक्रवाकोपशोभितो रमणीयः । तत्र हृदे
जन्मचित्तो नाम नागपोतः प्रतिवसति । स कालेन कालं
सम्यग्वारिधारामनुप्रयच्छतीति अतीव शस्यसंपत्तिर्भवति । शस्य-
वती वसुमती सुभिक्षान्नपानो देशः । दानमानसत्कारवांश्च लोकः
श्रमणब्राह्मणकृपणवनीपकोपभोज्यः ।

दक्षिणपंचालस्तु राजा अधर्मभूयिष्ठश्चण्डो रभसः कर्कशः
अधर्मेण राज्यं कारयति । नित्यं दण्डनताडनघातनधारणबन्धन-
हडिनिगडोपरोधैः^१ राष्ट्रनिवासिनं त्रासयति । अधर्मभूयिष्ठ-
तथा चास्य देवो न कालेन कालं सम्यग्वारिधारामनुप्रयच्छति ।
ततोऽसौ जनकायः संत्रस्तः संवेगमापन्नः स्वजीवितापेक्षया
राष्ट्रपरित्यागं कृत्वोत्तरपंचालस्य राज्ञो विषयं गत्वा प्रति-
वसति । यावदपरेण समयेन दक्षिणपंचालो राजा मृगया-
व्यपदेशेन जनपदान्व्यवलोकनाय निर्गतो यावत्पश्यति ग्राम-
नगराणि शून्यानि उद्यानदेवकुलानि भिन्नप्रभङ्गानि^२ । दृष्ट्वा
च पुनरमात्यानामन्त्रयते । कस्माद्भवन्त इमानि ग्राम-
नगराणि शून्यानि उद्यानदेवकुलानि च भिन्नप्रभङ्गानि ।
स जनकायः क गत इति । अमात्याः कथयन्ति । देव उत्तर-

1 Cf Divyā, p 435, l 17, Tib 388a, l 1 २६६८.८.८८ । सु.सि.२६६८.८८ ।

वि.८.सि.८.८८ ।

2 Ibid, l 6 वै.८.८.८.८.८.८ ।

पचालस्य राज्ञो धनस्य विषय गता । किमर्थम् । देवामय प्रयच्छ
 कथयाम । दत्तं भवतु । ततस्ते कथयन्ति । देव उत्तर-
 पचालो राजा धर्मेण राज्यं कारयति । तस्य जनपदा ऋद्धाश्च
 स्फीताश्च क्षेमाश्च सुभिक्षाश्चाकोर्णबहुजनमनुष्याश्च प्रशान्त-
 कलिकलहडिम्बडमरास्तस्कर रोगापगता । शालीक्षुभोमहिषीसपन्नो
 दानमानसत्कारवाश्च लोक । श्रमणब्राह्मणकृपणवनीपकोपभोज्य ।
 देवस्तु चडो रभस कर्कशो नित्यं दडनताडनधातनधारणबधन-
 हडिनिगडोपरोधै राष्ट्रं त्रासयति यतोऽसौ जनकाय सतस्त
 सवेगमापन्न उत्तरपचालस्य राज्ञो विषय गत । दक्षिणपचालो
 राजा कथयति । भवन्त कोऽसावुपाय स्याद् येनासौ जनकाय
 पुनरागत्यैषु ग्रामनगरेषु प्रतिवसेत् । अमात्या कथयन्ति । यदि
 देव उत्तरपचालराजवद्धर्मेण राज्यं कारयति मैत्रचित्तो हित-
 चित्तोऽनुकपाचित्तं स्वराष्ट्रं पालयति नचिरादसौ जनकाय
 पुनरागत्यैषु ग्रामनगरेषु प्रतिवसेत् । दक्षिणपचालो राजा
 कथयति । भवन्तो यद्येवमहमप्युत्तरपचालवद्धर्मेण राज्यं कार-
 यामि मैत्रचित्तो हितचित्तोऽनुकम्पाचित्तश्च राष्ट्रं परिपालयामि ।
 यूय तथा कुरुत यथासौ जनकाय पुनरागत्यैषु ग्रामनगरेषु
 प्रतिवसतीति । देवापरोऽपि तत्रानुशसोऽस्ति । तस्मिन्नगरे महान्
 हृद् उत्पलकुमुदपुण्डरीकसञ्ज्ञो हसकारडवचक्रवाकोपशोभित ।
 तत्र जन्मचित्तो नागपोत प्रतिवसति । स कालेन कालं सम्यग्वा-
 रिधारामनुयच्छति । अतीव शस्यसपत्तिर्भवति । तेन तत्र शस्य-
 वती वसुमती सुभिक्षान्नपानश्च देश । कोऽसावुपाय स्याद् येनासौ

नागपोत इहानीयेत । देव विद्यामन्त्रधारिणस्तमानयन्ति । ते सम-
 न्विष्यन्ताम् । ततो राज्ञा सुवर्णपिटकं ध्वजाग्रे बद्ध्वा सर्वविजिते
 घंटावघोषणं कारितम् । य उत्तरपंचालविषयाज्जन्मचिलं नागपोत-
 मानयेत् तस्येमं सुवर्णपिटकं दास्यामि महता च सत्कारेण सत्क-
 रिष्यामीति । यावदन्यतम आहितुंडिकः अमात्यानां सकाशं गत्वा
 कथयति । समैतत्सुवर्णपिटकमनुप्रयच्छत अहं जन्मचिलं नाग-
 पोतमपहृत्यानयामीति । अमात्याः कथयन्ति । एष गृहाण । स कथ-
 यति । यो युष्माकं श्रद्धितः प्रत्ययितश्च तस्य हस्ते तिष्ठतु । आनीते
 जन्मचिले नागपोते ग्रहीष्यामीति । एवं कुरुष्वेति । ततोऽसावाहि-
 तुंडिकः प्रत्ययितस्य पुरुषस्य हस्ते सुवर्णपिटकं स्थापयित्वा हरिना-
 पुरं नगरं गतः । ततस्तेनासौ हृदः समन्ततो व्यवलोकितः ।
 निमितीकृतं चासौ जन्मचिलो नागपोत एतस्मिन् देशे प्रतिष्ठ-
 तीति । ततो बल्युपहारनिमित्तं [ततः] पुनः प्रत्यागतः । अमात्यानां
 कथयति बल्युपहारं मे प्रयच्छत सप्तमे दिवसे तं नागपोतमपहृत्या-
 नयामीति । स चाहितुंडिकस्तेन संलक्षितो ममासावपहरणायागतः ।
 सप्तमे दिवसे मामपहरिष्यति । मातापितृवियोगजं महदुःखं
 भविष्यति । किं करोमि कं शरणं प्रपद्ये इति । तस्य च हृदस्य
 नातिदूरे द्वौ लुब्धकौ प्रतिवसतः सारकः फलकश्च । तौ तं हृद-
 माश्रित्य जीविकां कल्पयतः । यः स्थलगतः प्राणिनो मृगशश-
 शरभसूकरादयस्तद् हृदमुपसर्पन्ति तान्प्रधातयति येऽपि जल-
 गता मत्स्यकच्छपमण्डूकादयः^१ । तल च सारकः कालगतः ।

फलको जीवति । जन्मचिह्नो नागपोत सलक्षयति । नान्योऽस्ति
मम शरणमृते फलकाल्लुब्धकात् । ततो मनुष्यवेशमास्थाय फल-
कस्य सकाशं गतः । गत्वा कथयति । भो पुरुष किं त्वं
जानीषे कस्यानुमावाहनस्य राज्ञो जनपदा ऋद्धाश्च स्फीताश्च
क्षेमाश्च सुमिक्षाश्चाकीर्णबहुजनमनुष्याश्च पूर्ववधावच्छालीक्षुगो-
महिषीसपत्ना इति । स कथयति । जाने । स राजा धार्मिको
धर्मेण राज्यं कारयति मैत्रचित्तो हितचित्तोऽनुकम्पाचित्तश्च राष्ट्रं
पालयतीति । स ऋथयति । किमेतदेवास्ति । अन्यदपीति ।
लुब्धकः कथयति । अस्त्यन्योऽप्यनुशसः । यः अस्मिन् हृदे
जन्मचिह्नो नाम नागपोतः प्रतिवसति स कालेन कालं
सम्यग्वारिधारामनुप्रयच्छति । अतीव शस्यसंपत्तिर्भवति शस्यवती
वसुमती सुमिक्षान्नपानश्च [देशः] इति । जन्मचिह्नं कथयति ।
यदि कश्चित् नागपोतमितो विषयादपहरेत्तस्य नागपोतस्य किं
स्यात् मातापितृवियोगजमस्य दुःखं स्याद्राज्ञो राष्ट्रस्य च ।
योऽपहरति तस्य त्वं किं कुर्याः । जीविताद्भवरोपयेयम् । जानीषे
त्वं कतरोऽसौ नागपोत इति । न जाने । अहमसौ दक्षिण
पञ्चालविषयिकेनापहिये^१ । स त्र्युपहारविधानार्यं गतः सप्तमे
दिवसे आगमिष्यति । आगत्यास्य हृदस्य चतसृषु दिक्षु खदिर-
कीलकान्निखन्य^२ नानारगैः स्रुतैर्वेष्टयित्वा मन्त्रानावर्तयिष्यति ।
तत्तत्त्वया नच्छन्नं सनिकृष्टे स्थाने स्थातव्यम् । यदा तेनायमेवरूप

१ Cf. *Divya* p. 488 दक्षिणपञ्चाल वैषयिकेनाहितुषिकेनापहृत्य नीयेत ।

२ Ibid खदिररालानाम्

प्रयोगः कृतो भवति तदा हृदमध्यत्क्थमानं पानीयमुत्थास्यति । अहं
 चोत्थास्यामि । तदा त्वयासावाहितुंडिकः शरेण मर्मणि ताडयितव्यः ।
 आशु चोपसंक्रम्य वक्तव्यो मंलानुपसंहर । मा ते उत्कृत्तमूलं शिरः
 कृत्वा पृथिव्यां निपातयिष्यामीति । यद्यसौ मन्लानुपसंहृत्य प्राणै-
 र्वियोक्ष्यते मृतेऽहं^१ यावज्जीवमेव मन्लपाशबन्धः स्यामिति । लुब्धकः
 प्राह । यदि तवैकस्यैवं गुणः स्यात्तथाप्यहमेवं कुर्यां प्रागेव सकलस्य
 राष्ट्रस्य । गच्छाम्यहं तत्र स्थान इति । ततस्तेन नागपोतेन तस्यैक-
 पार्श्वे गुप्तं स्थानमुपदर्शितम् । यावदसौ लुब्धकः सप्तमे दिवसे प्रति-
 गुप्ते प्रदेशे आत्मानं गोपयित्वावस्थितः । स चाहितुंडिक आगत्य
 बल्युपहारं कर्तुमारब्धः । तेन चतसृषु दिक्षु चत्वारः खदिरकीलकाः
 निखाताः । नानारंगैः सूक्ष्मैर्वेष्टयित्वा मन्लैरावर्तितः । ततस्तत्-
 पानीयमुत्क्थितुमारब्धम् । लुब्धकेन शरेण मर्मणि ताडितो निष्कोशं
 चासिं कृत्वाभिहितः । त्वमस्मिन्विषयनिवासिनं नागपोतकं मन्लेणाप-
 हरसि । मंलानुपसंहर । मा ते उत्कृत्तमूलं शिरः कृत्वा पृथिव्यां
 निपातयिष्यामीति । तत अहितुंडिकेन दुःखवेदनाभिभूतेन मन्ला
 व्यावर्तिताः । तेन च समनन्तरं लुब्धकेन जीविताद् व्यवरोपितः ।
 ततो नागपोतो मन्लपाशबन्धनाद्विनिर्मुक्तो हृदादभ्युद्गत्य तं
 लुब्धकं परिष्वक्तवानेवं चाह । त्वं मे माता त्वं पिता यन्मम त्वमा-
 गम्य मातापितृवियोगजं दुःखं नोत्पन्नम् । आगच्छ भुवनं गच्छावः ।
 तेनासौ स्वभुवनं नीतो नानाविधेन चान्नपानेन संतर्पितो रत्नानि
 चोपदर्शितानि । मातापिलोश्च निवेदितम् । अम्ब तात एष मे सुह-

अरप्य बान्धवोऽस्यानुभावान्मम युष्माभि सह वियोगो न जात
इति । तान्मामप्यसौ वरेण नवारितो विविधानि रत्नानि दत्तानि ।
स तान्यादाय तस्माद् हृदाद् व्युत्थित ।

तस्य हृदस्य नातिदूरे पुष्पफलसम्पन्न नानाशकुनिभि-
र्निर्जितमाश्रमपदम्^१ । तत्र ऋषि नतिनसति मैत्र्यात्मक
कारुणिक सत्त्वयत्सल । ततोऽसौ लुन्धकस्तस्य ऋषेस्त्रिप्याल-
मुपसक्तमितुमारब्ध । यच्चास्य जन्मचिलेण नागपोतेन साधं
वृत्त तत्सर्वं विस्तरण समारब्धातम् । ततोऽसावृषि कथयति ।
किं रत्नं किं वा ते सुवर्णेन तस्य भुजने अभोधो नाम
पार्श्वस्तिष्ठति त याचस्वैति । ततो लुन्धकोऽभोधपाशो जाततृष्ण
ऋषिचनमुपश्रुत्य पुनरपि नागमुज्ज्वल गतो यात्रत्यक्षयति नाग-
भुवनद्वारे तममोघ पाशम् । तस्यतदभवत् । एष स पाशो यो मया
प्रार्थनीय इति विदित्वा नागमुज्ज्वल प्रविष्ट । ततो जन्मचिलेण
नागपोतेनान्यैश्च नागपोते ससभ्रम नतिसमोदितो रत्नेश्च प्रवा-
रित कथयति । अल मे रत्नै किं त्रेतदभोध पाश ममानु-
प्रयच्छेति । जन्मचिल कथयति । तवानेन कि नयोजनम् ।
अस्माक तु महत्प्रयोजनम् । यदा गरुडभयोपद्रुता भवामस्तदोने
नात्मान रक्षाम । लुन्धक कथयति । युष्माकमेव गरुडभयोपद्रु-
तानामुपयोग गच्छति सम त्वनेन सततमेव प्रयोजनम् । यद्यस्ति
कृतमुपकृत वा नयच्छेति । जन्मचिलस्य नागपोतस्यैतदभवत् ।
ममानेन गृह्णकृत मातापितरावलोक्य ददामीति । तेन माता-

1 Cf Divyā p 139 which omits a few lines here

पितराववलोक्य स पाशो दत्तः । ततोऽसौ लुब्धकः पृथिवीलब्ध-
प्रस्थेन सुखसौमनस्येनाप्यायितमना अमोघं पाशमादाय नाग-
भुवनादभ्युद्गम्य स्वगृहं गतः ।

यावदपरेण समयेन धनो राजा देव्या सार्धं क्रीडति रमते
परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतो न पुत्रो
न दुहिता । स करे कपोलं दत्त्वा चिन्तापरो व्यवस्थितः ।
अनेकधनसमुदितं मे गृहं न मे पुत्रो न दुहिता । ममात्ययात्र
स्वकुलवंशच्छेदे राष्ट्रापहारः । सर्वं च स्वापतेयमपुलकमिति
कृत्वा राजविधेयं भविष्यतीति । स श्रमणब्राह्मणसुहृत्सम्बन्धि-
बान्धवैरुच्यते । देव किमसि चिन्तापर इति । स एतत्प्रकरणं
तेषां विस्तरेणारोचयति । ते कथयन्ति । देवताराधनं कुरु पुल-
स्ते भविष्यतीति । सोऽपुलः पुलाभिनन्दी शिववरुणकुवेरशक्र-
ब्रह्मादीनन्यांश्च देवताविशेषानायाचते तद्यथा आरामदेवता वन-
देवताश्चत्वरदेवताः शृङ्गाटकदेवता बलिप्रतिग्राहिका देवताः
सहजाः सहधर्मिका नित्यानुबद्धा अपि देवता आयाचते । अस्मि
चैष लोके प्रवादो यदायाचनहेतोः पुला जायन्ते दुहितरश्च ।
तच्च नैवम् । यद्येवमभविष्यत् एकैकस्य पुलसहस्रमभविष्यत् तद्यथा
राज्ञश्चक्रवर्तिनः । अपि तु त्रयाणां स्थानानां संमुखीभावात्पुला
जायन्ते दुहितरश्च । कतमेषां त्रयाणाम् । मातापितरौ रत्नौ भवतः ।
सन्निपतितौ । माता च कल्या भवति ऋतुमती । गन्धर्वश्च प्रत्यु-
पस्थितो भवति । एषां त्रयाणां स्थानानां सम्मुखीभावात्पुला जायन्ते
दुहितरश्च । स चैवमायाचनपरस्तिष्ठति । अन्यतमश्च भद्रकल्पिको

आपन्नसत्त्वा चैना विदित्वा उपरि नासादतल्लभतामयन्विता
धारयति शीते शीतोपकरणैरुष्णो उष्णोपकरणैर्वेधमशुभै-

11b 389b 1 2 བསོད་མཆས་དག་ལྷན་ནས་འདི་དེ་གཉིས་ལ་དྲ་ལྟེས་པ་

དེར་འགྲོ་ཞིང་རྒྱུ་འགྲོ་པར་གྱུར་ཅིག་ཅེས་མེད་གསེས་པོ་ཞིག་པསྟོན་པ་གྱུར་ཅིག་ཅེས་ཆེད་པ་ཆེད་པར་གྱུར་རོ།

राहारैर्नातितिकैर्नात्यल्लैर्नातिलवणैर्नातिमधुरकैर्नातिकटुकैर्नातिक-
 षायैस्तिक्तगल्ललवणमधुरकटुककपायविवर्जितैरहारैर्हारार्धहारवि-
 भूषितगालीमप्सरसमिव नन्दनवनविहारिणी मञ्चात्माञ्चं पीठात्
 पीठमवतरन्तीमधरिमां भूमिम् । न चास्याः किञ्चिदमनोज्ञ-
 शब्दश्रवणं यावदेव गर्भस्य परिपाकाय । सा अष्टानां वा नवानां
 वा मासानामत्ययात्प्रसूता । दारको जातः । अमिरूपो दर्शनीयः
 प्रासादिको गौरः कनकवर्णश्छलाकारशिराः प्रलम्बबाहु-
 विस्तीर्णललाटः उच्चघोषः संगतभ्रूस्तुङ्गनासः सर्वाङ्गप्रत्यङ्गोपेतः ।
 तस्य जातावानन्दभेर्यस्ताडिताः । श्रुत्वा राजा कथयति ।
 किमेतदिति । अन्तःपुरिकामिः राज्ञे निवेदितम् । देव
 दिष्ट्या वर्धसे पुलस्ते जात इति । ततो राज्ञा सर्वं तन्नगर-
 मपगतपाषाणशर्करकठल्लं व्यवस्थापितम् । चन्दनवारिपरि-
 षिक्तमुच्छ्रितध्वजपताकं सुरभिधूपधटिकोपनिबद्धं नानापुष्पा-
 वकीर्णं रमणीयम् । आज्ञा च दत्ता । श्रमणब्राह्मणकृपणवनीप-
 केभ्यो दानं प्रयच्छत । सर्वबन्धनमोक्षं कुरुतेति । तस्यैवं त्रीणि
 सप्तकान्येकविंशतिदिवसान् विस्तारेण जातस्य जातिमहं कृत्वा
 नामधेयं व्यवस्थाप्यते । किं भवतु दारकस्य नामेति । अमात्याः
 कथयन्ति । अयं दारको धनस्य राज्ञः पुलः । भवतु दारकस्य सुधन
 इति नामेति । तस्य सुधन इति नामधेयं व्यवस्थापितम् । सुधनो
 दारकः अष्टाभ्यो धालीभ्योऽनुप्रदत्तः । द्वाभ्यामंसधालीभ्यां द्वाभ्यां
 क्षीरधालीभ्यां द्वाभ्यां मलधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्रीडनिकाभ्यां धात्रीभ्याम् ।
 सोऽष्टाभिर्धालीभिरुन्नीयते वर्धते क्षीरेण दध्ना नवनीतेन सर्पिषा

सर्पिर्मण्डेनान्यैश्चोत्तमैरुपकरणविशेषै । आगु वर्धते हृदस्थमित्र पङ्क-
जम् । स यदा महान् सवृत्तस्तदा लिप्यामुपन्यस्त^१ । पूर्ववधा-
वदष्टासु परीक्षासूत्राटको वाचक पण्डित पट्टनचार सवृत्त ।
स यानि तानि भवन्ति मूर्धाभिपिक्तानां जनपदैश्चर्यस्यामयीर्यमनु-
नाप्तानां महान्तं पृथिवीमण्डलमभिनिजित्वाध्यावसता^२ पूर्व-
वधावत् पञ्चसु स्थानेषु कृतानीं सवृत्त । तस्य पित्ता लीप्यन्ते -
पुराणि व्यनस्यापितानि ज्येष्ठ मध्य कनीय । लीणि वास-
गृहाणि मापितानि हैमन्तिक त्रैमिक वार्षिकम् । लीप्युधानानि
मापितानि हैमन्तिक त्रैमिक वार्षिकम् । तत सुधन कुमार
उपरि नासादतलगतो निष्पुरुषेण तूर्येण ऋडति रमते परि-
चारयति ।

यावदपरेण समयेन फलको लुब्धको मृगानन्वेपमाणस्तेन
तेनानुविचरन्नन्यतमं पर्यतमनुग्रास । तस्य च पर्यतस्याध-
स्ताद्विपेराश्रमपदं पश्यति पुष्पफलसपन्नं नानापक्षिगणवि-
चरितम् । महान्तं च हृदमुत्पलकुमुदपुण्डरीकसंछन्नं हसकारण्डव-

1 Tib 391a 1 2 Divyā p 111 १ enumerates the subjects thus लिप्यामुप यत्त
सद्ययाया गणनाया मुद्रायामुद्गारे त्यास निक्षेपे यस्तुपरीक्षायां कुमारारोक्षायां कुमारिरा
परीक्षाया दारुपरीक्षाया रत्नपरीक्षाया वस्त्रपरीक्षायां ।

2 Cf Divyā p 14- यानि तानि भवन्ति राज्ञा क्षत्रियाणां मूर्धाभिपिक्तानां जन
पदैर्भूयानुनाप्तानां महा त पृथिवीमण्डलमभिनिजित्वाध्यावसता पृथग् भवन्ति शिल्पस्थानां क्लम
स्थानानि तद् यथा हस्तिप्रोतायाम वृष्टे रये तसरो धनुष्यपयान निर्याणं अद्भुतग्रहे छये मेघे
मुष्टिबन्धे शिखावन्धे पदवन्धे दूरवन्धे शब्दवन्धे ममयन्धे अक्षुण्णवन्धे दृढप्रहारितायां पञ्चस्थानेषु
कृतानीं सवृत्त ।

चक्रवाकोपशोभितम् । तदाश्रमपदं परिभ्रमितुमारब्धः । यावत्त-
 मृषिं पश्यति दीर्घकेशश्मश्रुनखरोमाणं वातातपकपितशरीरं
 चीवरवल्कलधारिणमन्यतमद्वृक्षमूलाश्रयं तृणकुट्टिकाकृतनिलयम् ।
 दृष्ट्वा च पुनः पादाभिवन्दनं कृत्वा कृताञ्जलिपुटः पप्रच्छ । भगवन्
 कियच्चिरमस्मिन्प्रदेशे तव प्रतिवसतः । चत्वारिंशद्गर्पाणि । अस्ति
 त्वया इयता कालेनास्मिन्प्रदेशे कश्चिदश्वर्याद्भुतो धर्मो दृष्टः
 श्रुतो वा कस्यचित्सकाशात् । स कपिर्मन्दमन्दमुवाच । भद्रमुख
 दृष्टस्ते अयं हृदः । दृष्टो भगवन् । एषा ब्रह्मसमा नाम
 पुष्करिणी उत्पलपद्मकुमुदपुण्डरीकसंछन्ना नानापक्षिगणनिपे-
 विता हिमरजततुषारगौराम्बुपूर्णा सुरभिकुसुमपरिवासिततोया ।
 अस्यां पुष्करिण्यां पञ्चदश्यां पञ्चदश्यां मनोहरा नाम द्रुम-
 किन्नरराजस्य दुहिता पञ्चकिन्नरीशतपरिवृता नानाविव-
 शिरःस्नानोद्धर्तनैरागत्य स्नाति । स्नानकाले चास्य मधुरनृत्य-
 गीतवादितशब्देन मृगपक्षिणोऽपह्रियन्ते । अहमपि तं शब्दं
 श्रुत्वा महता प्रीतिसौमनस्येन सप्ताहमधिनामयामि । एतदाश्वर्यं
 भद्रमुख मया दृष्टमिति ।

अथ फलकस्य लुब्धकस्यैतदभवत् । शोभनो मया अमोघः
 पाशो नागाल्लुब्धः । तं मनोहराया किन्नर्याः क्षेप्स्यामीति ।
 सोऽपरेण समयेन पूर्णपञ्चदश्यां पाशमादाय हृदतीर्थसमीपे
 पुष्पफलविटपवृक्षगहनमाश्रित्यावधानतत्परोऽवस्थितः । यावन्मनो-
 हरा किन्नरी पञ्चकिन्नरीशतपरिवृता महत्या विभूत्या ब्रह्म-
 सभां पुष्करिणीभवतीर्णा स्नातुं तत्समनन्तरं च फलकेन

लुब्धकेनामोध पाश क्षिप्तो येन मनोहरा किन्नरी वक्षा । तया
अमोधपाशपाशितया हृदे महानुपमर्दं कृतो^१ विभीषणश्च गन्धो
निश्चारित । य श्रुत्वा परिशिष्ट किन्नरीगण इतश्चामुतश्च सभ्रान्तो
म[नो]हरा किन्नरीं निरीक्षितुमारब्ध । पश्यति वक्षाम् । दृष्ट्वा च
पुनर्भीतो निष्पलायित । अद्राक्षीत्स लुब्धकस्ता परमरूपदर्श-
नीयाम् । दृष्ट्वा च पुनरुपश्लिष्टो ग्रहीष्यामीति । सा कथयति ।

मा नैपीस्त्व हि मा स्नाक्षीर्नतत्तव सुचेष्टितम् ।

राजभोग्या सुरूपाह न साधु ग्रहण तव ॥ इति ।

लुब्धक ग्राह । यदि त्वा न गृह्णामि निष्पलायसे । सा
कथयति । नाह निष्पलाये । यदि न श्रद्धासि अय चूडामणि
गृह्ण । अस्यानुभावेनाहमुपरि विहायसा गच्छामीति । लुब्धक
कथयति । कथ जाने । तया शिरस्तश्चूडामणिर्दत्त उत्तश्च ।
एतच्चूडामणिर्यस्य हस्तस्यस्तस्याह वशां भवामि । ततो लुब्धके-
नासौ मणिर्गृहीत । पाशवक्षा चैना गृहीत्वा सप्रस्थित ।

तेन खलु समयेन सुधन कुमारो मृगयानिर्गत । अद्राक्षीत्स
लुब्धक सुधन कुमारमभिरूप दर्शनीय नासादिवम् । दृष्ट्वा च
पुनरस्यैतदभवत् । अयं च राजकुमार इयं च परमरूपदर्शनीया ।
यद्येता द्रक्ष्यति बलाद् गृहीष्यतीति । यत्त्वहमेता प्राभृतन्यायेन^२
स्वयमेवोपनयेयम् । ततस्त पाशमादाय येन सुधनो राजकुमार-
स्तेनोपसक्रान्त । उपसक्रम्य पादयोर्निपत्य कथयति । इदं मया

1 Divya p 143 महाद्वतम द 1 Fib 39^a 1 4 सर्वेऽप्येव विद ।

२ Fib 39^b 1 ० श्लेष गुरुत्व 5 ।

रागपाशेन । तत्र स रागवह्नौ दहनपतंगसदृशेन जलचञ्चल-
चन्द्रविमलोज्ज्वलस्वभावेन 'दुर्ग्राह्यतरेण नदीतरङ्गक्षपमकर-
दुरधिगमेन गरुडपवनजवसमगतिना तुलपरिवर्तनलधुवानराव-
स्थितचपलोद्भ्रान्ततरेण सतताभ्यासक्लेशनिपेवणरागसुखास्वाद-
लोलेन सर्वक्लेशविषमदुर्गन्पातनिःसर्गेन परमलीनेन चित्तेन
सद्भूतानुरागतया अयोनिशोभनस्कारधनुर्विसृतेन सयोगामि-
लपितपरमरहस्यशब्देन कामशरेण हृदये विद्ध आह च ।

दृष्ट्वा य तां स सुधन इन्दुसमानवक्त्रा

प्रावृद्धनान्तरविनिश्चरतीव विद्युत् ।

तत्तन्नेहमन्मयविलाससमुद्भवेन

सद्यः स चेतसि तु रागशरेण विद्ध १ ॥

स तामतिमनोहरामनोहरा गृहीत्वा हस्तिनापुरं गतः । स च
लुब्धको ग्रामवरेणाच्छादितः । ततः सुधनः कुमारो मनोहरया
सार्धमुपरि प्रासादतलगतं क्रीडति रमते परिचारयति । मनो-
हरया रूपयौवनगुणेन सुधनः कुमारोऽनेकैश्चोपचारशतैस्तथापहतो
यथा सुधनः कुमारो मुहूर्तमपि तां न जहाति ।

यावदपरेण समयेन जनपदाद् २ द्वौ ब्राह्मणावभ्यागतौ ।
तत्रैको राजानं सश्रितो द्वितीयः सुधनः कुमारम् । यो
राजानं सश्रितः स राज्ञा पुरोहितः स्थापितो भोगैश्च
सविभक्तः । यस्तु सुधनः कुमारः स भोगमात्रेण सविभक्तः ।

1 Tib 393b l 7 marks here मय्य व वलि वम वं ले वृ व ।

2 Divyā p 44० जेतवनाद् ।

[स] कथयति । कुमार यदा त्वं पितुरत्ययाद्राज्ये प्रतिष्ठास्यसि तदा मे किं करिष्यसीति । सुधनः कुमारः कथयति । यथा तव सहायो ब्राह्मणो मम पिता पौरोहित्ये स्थापितः एवमहं त्वामपि पौरोहित्ये स्थापयामीति । एष च वृत्तान्तस्तेन ब्राह्मणेन कणपरं-परया श्रुतः । तस्यैतदभवत् । अहं तथा करिष्यामि यथा कुमारो राज्यमेव नासादयिष्यति । कुतस्तं पुरोहितं स्थापयिष्यतीति ।

यावदपरेण समयेन तस्य राज्ञो विजिते अन्यतमः कार्वटिको विरुद्धः^१ । तस्य समुच्छिद्यते राज्ञा एको दण्डः प्रेषितः । स हतविहतविद्धस्ताः प्रत्यागतः । एवं यावत्सप्त दंडाः प्रेषिताः । तेऽपि हत[विहतविद्धस्ताः] प्रत्यागताः । अमात्यैः राजा विज्ञप्तः । देव किमर्थं स्वबलं हाप्यते परबलं वर्ध्यते । यावत्कश्चिद्देवविजिते शस्त्रबलोपजीवी सर्वोऽसावाहूयतामिति । ब्राह्मणः पुरोहितः संलक्षयति । अयं कुमारस्य वधोपायकाल इति । तेन राजा विज्ञप्तः । देव नैवमसौ शक्यः सन्नामयितुम् । राजा कथयति । किं मया स्वयं गन्तव्यम् । पुरोहितः कथयति । किमर्थं देवः स्वयं गच्छति । अयं सुधनः कुमारो बलदर्पयुतः । एष दण्डसहीयः प्रेष्यतामिति । राजा कथयति । एवमस्त्विति । ततो राजा कुमारमाहूय कथयति । गच्छ कुमार दंडसहीयः कार्वटिकं सन्नामय । एवं देवेति सुधनः कुमारो राज्ञः प्रतिश्रुत्यान्तःपुरं प्रविष्टः । मनोहरादर्शनाच्चास्य सर्वं विरगृतम् । पुनरपि राज्ञामिहितः । पुनरपि तद्दर्शनात्सर्वं विरगृतम् । ततः पुरो-

हितेन राजामिहित । देव सुधन कुमारो मनोहरया अतीव सक्तो
न शक्यते प्रेपयितुम् । साधन सज्जीक्रियताम् । निर्गत. कुमारो-
ऽन्त पुरात् प्रेपयितव्यो यथा मनोहरया. सकाश न त्रिशतीति^१ ।
राज्ञा अमात्यानामाज्ञादत्ता । भवन्त एव कुरुष्वमिति । अमात्ये
राज्ञ. त्रतिश्रुत्य बलौघो हस्त्यश्वरथपदातिसपन्नोऽनेकनहरणोप-
करणयुक्त सज्जीकृत. । तत कुमारो निर्गत उक्तो गच्छ कुमार
सज्जो बलौघ इति । सकथयति । देव गमिष्यामीति मनोहरा दृष्ट्वा ।
राजा कथयति । कुमार न द्रष्टव्या कालोऽतिवर्तते । तात
यद्येव मातर दृष्ट्वा गच्छामि । [गच्छ] कुमारावलोकय जननीम् ।
स मनोहरासन्तक चूडामणिमादाय मातु सकाशमुपसक्रान्त
पादयोर्निपत्य कथयति । अम्ब अहं कार्वाटिक सन्नामनाय
गच्छामि^२ । अयं चूडामणि सुगुप्त. स्थापयितव्यो न कथंचिन्मनो-
हरया देयोऽन्यत् नाणवियोगादिति । स एव मातर सन्दिश्यामि-
वाद्य च नानायोधबलौघतूर्यनिनादै. सन्नस्थित. । अनुपूर्वेण जन-
पदानतिक्रम्य तस्य कर्वाटकस्य नातिदूरेऽन्यतमदृक्षमूलं निश्चित्य
वासमुपगत ।

तेन खलु समयेन वैश्रवणो महाराजोऽनेकयक्षपरिवारोऽनेक-
यक्षरातपरिवारोऽनेकयक्षसहस्रपरिवारोऽनेकयक्षरातसहस्रपरिवार-
स्तेन पथा यक्षाणां यक्षसमित सन्नस्थित. । तेन तस्य पथा

1 Divya p 446 त्रतिवसतीति ।

2 Divyā p 215 inserts here the following stanza

दुहिता शत्रुभूषस्य किन्नरेन्द्रस्य मानिनी ।

पालया विरहसोकात्ता मद्वात्सल्यधिया त्वया ॥

गच्छतः स्वगपथे यानमवस्थितम् । तस्यैतदभवत् । बहुशोऽह-
 मनेन पथा समतिक्रान्तो न च मे कदाचिद्यानं प्रतिहतम् ।
 कोऽत्र हेतुर्येन यानं प्रतिहतमिति । स पश्यति सुधनं कुमारम् ।
 तस्यैतदभवत् । अयं मद्रकल्पिको बोधिसत्त्वः खेदमापद्यते
 युद्धायाभिसंप्रस्थितः । साहाय्यमस्य करणीयम् । अयं कर्वटकः
 सन्नामयितव्यः । न च कस्यचित्प्राणिनः पीडा कर्तव्येति विदित्वा
 पांचिकं महायक्षसेनापतिमामन्त्रयते । एहि त्वं पांचिक सुधनस्य
 कुमारस्य कर्वटकमयुद्धेन सन्नामय । न च ते कस्यचित्प्राणिनः
 पीडा कर्तव्येति । तथेति पांचिकेन महायक्षसेनापतिना वैश्रवणस्य
 महाराजस्य प्रतिश्रुत्य दिव्यश्चतुरंगो बलकायो निर्मितः । ताल-
 मालप्रमाणाः पुरुषाः पर्वतप्रमाणा हरितानः हरितप्रमाणा अश्वाः ।
 ततो नानाखड्गमुसलतोमरप्रासचक्रशक्तिशरपरश्वधः रास्त्रविशेषेण
 नानावादिलसंक्षोभेण च महामयमुपदर्शयन् महता बलौघेन
 पांचिकः कर्वटकमनुप्राप्तः ।

हस्त्यश्वरथनिर्घोष[नाना]वादिल[नि]स्वनात् ।

यक्षाणां स्वप्रभावाच्च प्राकाराः प्रपपात वै ॥

ततस्ते कर्वटकनिवासिनं बलौघं दृष्ट्वा तच्च प्राकारपतनं परं
 विषादमापन्नाः पप्रच्छुः । कुत एष बलौघ आगच्छतीति । ते
 कथयन्ति । शीघ्रं द्वाराणि मुञ्चत । एष पृष्ठतः सुधनः कुमार
 आगच्छति । तस्यैष बलौघः । यदि चिरं धारयिष्यथ । सर्वथा
 [स्वस्था] न भविष्यथेति^१ । ते कथयन्ति ।

व्युत्पन्ना न वयं राज्ञो न कुमारस्य धीमत ।

नृपपौरुषकेभ्यो^१ऽस्मि भीता सन्त्वासमागता ॥

तैर्द्वाराणि मुक्तानि । तत उच्छ्रितध्वजपताका पूर्णमलशै-
र्नानाविधतूर्यनिनादै सुधन कुमार नृत्युद्गता । तेन च समा-
श्वासितास्तदमिनायाश्च राजमट्टा स्थापिता निपकाश्च गृहीता^२
करनलयाश्च निगृह्णा । ततस्त कर्चटक स्फीतीकृत्य सुधन
कुमारो निवृत्त ।

धनेन च राज्ञा तामेव रात्रि स्वप्नो दृष्ट । गृध्रेणागत्य राज्ञ
उदर स्फोटयित्वा अन्त्राप्याकृष्य सर्पं तन्नगरमन्त्रैर्वेष्टित सप्त च
रत्नानि गृह्ण प्रवेश्यमानानि दृष्टानि । ततो राजा भीतस्तस्तः
आहृष्टरोमदूषो लघुलघ्वेवोत्थाय महा[र्हि]शयने निपद्य करे कपोल
दत्त्वा चिन्तापरो व्यवस्थित । मा हैव मे अतो निदान राज्या-
च्युतिर्मविप्यति जीवितस्य वा अन्तराय इति । स प्रभाताया
रजन्या त स्वप्न ब्राह्मणाय पुरोहिताय निवेदयामास । स सलक्ष-
यति । यादृशो देवेन स्वप्नो दृष्टो नियत कुमारेण कर्चटको
निर्जित । वितयनिर्देश करणोय इति विदित्वा कथयति । देव न
शोभन स्वप्न । नियतमतो निदान देवस्य राज्याच्युतिर्मविप्यति
जीवितस्य वान्तराय । केवल त्वलास्ति नतीकार । स च ब्राह्मण-
केषु मन्त्रेषु दृष्ट । कोऽसौ नतीकार । देव उद्याने पुष्करिणी

१ Tib 396b l 3 क्षुब्धं र्देहि त्वेभ्यः सङ्गं कृत्वा गृह्ण ।

२ Tib 396b l 5 ५५ घट ५७५ ।

सुरूपा प्रामाणिका कर्तव्या । ततः सुधया प्रलेख्यया । सुसंमृष्टां
 कृत्वा क्षुद्रमृगाणां रुधिरेण पूरयितव्या । ततो देवेन स्नानप्रयतेन
 तां पुष्करिणीभेकेन सोपानेनावतरितव्यम् । एकेनावतीर्य द्वितीये-
 नोत्तरितव्यम् । द्वितीयेनोत्तीर्य तृतीयेनावतरितव्यम् । तृतीयेनाव-
 तीर्य चतुर्थेनोत्तरितव्यम् । ततश्चतुर्भिर्ब्राह्मणैर्वेदवेदाङ्गपारगैर्देवस्य
 पादौ जिह्वया निर्लेढव्यौ । किन्नरमेदसा^१ स धूपो देयः । एवं देवो
 विधूतपापश्चिरं राज्यं पालयिष्यतीति । राजा कथयति । सर्व-
 भेतच्छक्यम् । यदिदं किन्नरमेदमतीव दुर्लभम् । पुरोहितः कथ-
 यति । देव यदेव सुलभं तदेव दुर्लभम् । राजा कथयति । यथा
 कथम् । पुरोहितः कथयति । देव नन्विद्यं मनोहर । किन्नरी ।
 राजा कथयति । पुरोहित मैवं वद । कुमारस्याल प्राणाः
 प्रतिष्ठिताः । स कथयति । ननु देवेन श्रुतम् ।

त्यजेदेकं कुलस्यार्थे ग्रामस्यार्थे कुलं त्यजेत् ।

ग्रामं जनपदस्यार्थे आत्मार्थे पृथिवीं त्यजेत् ॥

दृढेन ह्यात्माना राजन्कुमारस्यास्य धीमतः ।

राक्षसि ह्यपरां कर्तुं धातयैनां मनोहराम्^२ ॥ इति ।

1 Divyā , p 448 वसाय

2 Tib. 397b, l 3-4

सुखं यो वदन्ति ते वदन्ति सुखं वदन्ति ।

मार्गे वदन्ति ते वदन्ति मार्गं वदन्ति ॥

मार्गे वदन्ति ते वदन्ति मार्गं वदन्ति मार्गं वदन्ति ।

यदेव वदन्ति ते वदन्ति यदेव वदन्ति यदेव वदन्ति ॥

आत्माभिनन्दिनो न किञ्चिन्न प्रतिपद्यन्ते । इति तेनाधि-
वासितम् । ततो यथादिष्ट पुरोहितेन कारयितुमारब्धम् । पुष्करिणी
खाता सुधया लिप्ता समृष्टा क्षुद्रमृगाणां च रुधिरमुपावर्तितम् ।
सुधनस्यान्तपुरजनेनोपलब्ध । ता भीतमनस सवृत्ता । वय
रूपयौवनसपत्ना इदानीमस्माकं सुधन कुमार परिचारयिष्य-
तीति । ता प्रमुदिता दृष्ट्वा मनोहरा पृच्छति । किं यूयमतीव
ऋषिता इति । यावदपरया स वृत्तान्तो मनोहरायै निवेदित ।
ततो मनोहरा सज्जातदुखदौर्मनस्या येन सुधनस्य कुमारस्य
जननी तेनोपसक्रान्ता । पादयोर्निपत्य करणदीनविलम्बितरक्षरै-
रेतमर्थं निवेदयामास । सा कथयति । यद्येव स्वागमितं कुरु ।
विचारयिष्यामीति । मनोहरया आगम्य पुनरपि समाख्यातम् ।
तथापि विचारितम् । पश्यति भूतम् । ततस्तथा स चूडामणिर्नस्त्राणि
च मनोहरायै दत्तानि उक्ता च । पुलिके त्रासे ते काले आगन्त-
व्यमेव समोपालम्भो न भविष्यतीति । ततो राजा यथानिर्दिष्टेन
क्रमेण स्नानत्रयतो रुधिरपूर्णां पुष्करिणीमवतीर्णोर्चीर्ण । ततोऽस्य
ब्राह्मणैर्जिह्वया पादौ लीढौ । अचिरमानीयता किन्नरीति च
समादिष्ट । तत्समनन्तरमेव मनोहरा गगनतलमुत्प्लुत्य गाथा
भाषते ।

स्पर्शसगमने मद्य हसित रमित च मे ।

नागीव बन्धनान्मुक्ता एषा गच्छामि सान्त्रतम् ॥ इति ।

राज्ञा च दृष्टा वायुपथेन गच्छन्ती । स भीत पुरोहित-
मामलयते । यदर्थं कृतो यत्नः स न सपत्नो मनोहरा किन्नरी पला-

यत इति । पुरोहितः कथयति । देव सिद्धोऽर्थः अपगतपापो देवः
संवृत्तः सांप्रतमिति ।

ततो मनोहरायाः खगपथेन गच्छन्त्या एतदमेवत् ।
यदहमेतामवस्थां प्राप्ता तत्तस्य ऋषेर्व्यपदेशात् । यदि तेन
नाख्यातममविष्यत् नाहं ग्रहणं गतामविष्यम् । तेन हि यास्यामि
तावत्तस्य ऋषेः सकाशमिति । सा तस्याश्रमपदं गता । पादामि-
वन्दनं कृत्वा तमृषिमुवाच । महर्षे त्वद्व्यपदेशादहं ग्रहणं गता
मनुष्यसंस्पर्शञ्च संप्राप्ता । जीवितान्तरायश्च मे नास्ति संवृत्तः ।
तद्विशोपयामि । यदि कदाचित्पुधनः कुमार आगच्छेत्गां सम-
न्वेषमाणस्तस्येमामङ्गुलिमुद्रां दातुमर्हसि । एवं च वक्तुम् । कुमार
विषमाः पन्थानो दुर्गमाः । खेदमापत्स्यसे निवर्तस्वेति । यदि च
निर्वायमाणो नो तिष्ठेत् तस्य मार्गं व्यपदेष्टुमर्हसि । कुमार
मनोहरया समाख्यातम् । उत्तरे दिग्भागे लयः कालपर्वतास्तानति-
क्रम्य अपरे लयस्तानतिक्रम्य अपरे त्रयस्तानतिक्रम्य अपरे त्रय-
स्तानतिक्रम्य हिमवान् पर्वतराजः । तस्योत्तरेणोत्कीलकपर्वतः ।
ततः कूजको^१ जलपथः^२ खदिरक एकधारको वज्रकः कामरूपी
उत्कीलकः ऐरावतकः अधुनानः^३ प्रमोक्षणः । एते ते पर्वताः
समतिक्रमणीयाः । तत्र खदिरके पर्वते गुहाप्रवेशः एकधारके च

1 Ms & Divyā., कुलको

2 Tib 399a, 1 1 दे'वस'वस'कु'क्षु'उव'न्द ।

3 Tib 399a, 1 2 बी'मार्ज'व'न्द । =अचल । Ms अवेवाण & Divyā ,

उत्कीलके । वज्रके तु पक्षिराजेन प्रवेश । एभिस्पायैस्ते पर्वता
अतिक्रमणीया । यन्त्राणि च भक्तव्यानि । अजवक्त्रो मेण्डक पुरुषो
राक्षसरूपी पिङ्गलो [हन्तव्य^१ ।] गुहाया लालास्रोतसा महता
अजगरो वेगेन प्रधावति । स ते विक्रमेण हन्तव्य ।

अर्धान्तरगत नाग यत्न पश्येत् किरीटकम्^२ ।

चापमुक्तेन बाणेन हन्तव्यो मम कारणात् ॥

यत्र पश्येत् द्वौ मेपौ सधट्टन्तौ परस्परम् ।

तयो श्रेष्ठमेक भक्त्वा मार्गं प्रतिलप्स्यसे ॥

आयसौ पुरुषौ दृष्ट्वा शस्त्रपाणी महामयौ ।

तयोरेक ताडयित्वा^३ मार्गं प्रतिलप्स्यसे ॥

सकोचयन्तीं प्रसारयन्तीं राक्षसीमायस मुखम् ।

यदा पश्येत्तदा कील^४ ललाटे तस्या निखानयेत् ॥

शिलावर्तस्तथा कूपो विलध्यस्ते पट्टिहस्तक ।

हरिपिङ्गलकेशाक्षो दारुणो यक्षराक्षसः^५ ॥

1 Ms सिंह instead of मेण्डक । Tib 399n1 4 सुगङ्ग सुन्द । क्षेप
सुक्षेपं क्षेत्रं सुदि गङ्गायस उव द्वागुद गङ्गेन यन् वसुदे । सुग
व सुय मरुति सुव केवर्दे सुगङ्ग सुग पङ्गेन वक्षस दे ।
देवैर्लक्ष्य गङ्गेन यन् वसुदे ।

2 Ms अर्धतरंगता नागो यत्न पश्येत् तत्र किरीट । Cf Divyā p 451 This
line has been changed in the light of the Tib rendering

3 Divyā p 451 पीडयित्वा

4 Ibid कीलक

5 See Tib 399b 1 1

कामु^१कं मण्डलं कृत्वा^२ हन्तव्यश्च दुरासदः ।

नद्यश्च बलतरा^३या नक्रग्राहसमाकुलाः ॥

नङ्गा पतङ्गा तपनी चिला रुदनी हसनी आशीविषा वेलवती च ।

नङ्गायां राक्षसीकोपा पतङ्गायाममनुष्यकाः ।

तपन्यां ग्राहबहुलत्वं चिलायां कामरूपिणः ॥

रुदन्यां किन्नरीचेत्यो हसन्यां किन्नरीस्तुषा ।

आशीविषायां नानाविधाः सर्पा वेलनधां तु शाल्मलिः ॥

नङ्गायां धैर्यकरणं^२ पतङ्गायां पराक्रमः ।

तपन्यां ग्राहमुखबन्धश्चिलायां विविधं गीतम् ॥

रुदन्यां सौमनस्येन समुत्तारः । हसन्यां तूष्णींभावयोगेन ।
आशीविषायां सर्पविषमंलप्रयोगेन । वेलवत्यां तीक्ष्णशस्त्रसंपात-
योगेन समुत्तारः । नदीः समतिक्रम्य पंचयक्षशतानां गुल्मक-
स्थानम् । तद् धैर्यमास्थाय विद्राव्यम् । ततः किन्नरराजस्य
भवनमिति । ततो मनोहरा तमृषिमेवमुक्त्वा पादामिवन्दनं कृत्वा
प्रक्रान्ता ।

यावत्सुधनः कुमारस्तं कर्षट्कं सन्नाम्य गृहीतप्राभृतो हस्तिना-
पुरमनुप्राप्तः । श्रुत्वा राजा परां प्रीतिमुपगतः । ततः कुमारो मार्ग-
श्रमं प्रतिविनोद्य पितुः सकाशं गतः । प्रणामं कृत्वा पुरस्तान्निषण्णः ।
राज्ञा परया संभाषणया संभाषितः । उक्तश्च । कुमार शिवेन

1 T1b 399b, 1 2 गालुं गणदंष्ट्रे ।

2 T1b 399b, 1, 4. कदंभाद्यं के. वदकं दारं सु ।

त्वमागत । देव तत्र नसादात्र कर्षट्क सनाभित । नोपका
 गृहीता । चित्तक^१ स्थापित । इमे तु करत्रत्ययो । पण्यागारश्च
 स्थापित इति । राजा कथयति । पुत्र शोभन नतिगृहीतम् ।
 ततः पितुः नणाम कृत्वा सन्नस्थित । राजा कथयति । कुमार
 तिष्ठ प्राभूत सहितावेव भोक्ष्याम । देव गच्छामि चिरदृष्टा
 मे मनोहर । अलकुमार अद्य गमनेन । तिष्ठ श्वो गमिष्यसीति ।
 सोऽनुसूध्यमान [एवमाह । तात अद्यैव मयावश्य गन्तव्यम् ।
 राजा तूष्णीमवस्थित । ततः] कुमार स्वगृह गत ।
 पश्यति श्रीविवर्जितमन्ते पुरद्वारम् । स चिन्तापर प्रविष्टो
 मनोहरा न पश्यति । इतश्चासुतश्च सभ्रान्त शून्यहृदय स्वप्न
 कर्तुमारब्ध [मनोहरा] मनोहरेति । यावदन्ते पुर सन्निपतितम् ।
 भो स्त्रिय क्षेप कर्तुमारब्ध । विद्धोऽसौ हृदयशल्येन सुतरा
 प्रष्टुमारब्धः । तामिर्यथाभूत समाख्यातम् । स शोकेन समुद्यते ।
 ता स्त्रिय कथयन्ति । देव अन्तःपुरे तत्प्रतिविशिष्टतरा स्त्रिय
 सन्ति । किमर्थं शोक क्रियते । स पितुर्नर्गुण्यमुपश्रुत्य कृतघ्नता
 च मातुः सकाशमुपसक्रान्त । पादयोर्निपत्य कथयति । अम्ब
 मनोहरा न पश्यामि मनोरयगुणैर्युताम् ।
 साधुरूपसमायुक्ता क्व गता मे मनोहरा ॥
 मनसा सप्रधानामि मनो मे सन्नमुद्यति ।
 हृदय दह्यते चैव रहितस्य तथा भृशम् ॥

1 Tib 400a 1 3 ལྟོ རྟོ (≈Leader) འགྲོལ་ལགས་ ཏེ । Divyā p 461

मनोऽभिरामा च मनोहरा च सा

मनोऽनुकूला च मनोरतिश्च मे ।

सन्तप्तदेहोऽरिग मनोहरां विना

कुतो भभेदं व्यसनं समागतम् ॥ इति ।

सा कथयति । पुत्र कृच्छ्रसंकटसंवाधप्राप्ता मनोहरा
इति मया प्रमुक्ता । अम्ब यथाकथम् । तथा यथावृत्तं सर्वं
विस्तरेण समाख्यातम् । स पितुर्नैर्गुण्यमकृतज्ञतां चोत्तम कथयति ।
अम्ब कुत्र गता कतरेण पथेनेति । सा कथयति । पुत्र

एषः असौ पथा शैल ऋषिसंधनिषेवितः ।

उषितो धर्मराजेन यत्र याता मनोहरा ॥ इति ।

स मनोहरावियोगदुःखार्तः कृच्छ्रं विललाप करुणं परि-
देवमानः ।

मनोहरां न पश्यामि मनोरथगुणैर्युताम् । पूर्ववधावत् ।

कुतो भभेदं व्यसनं समागतम् ॥ इति ।

ततो मालाभिहितः । पुत्र सन्त्यरिगन्तःपुरे तत्प्रतिविशिष्ट-
तराः स्त्रियः । किमर्थं शोकः क्रियते इति । कुमारः कथयति । अम्ब
कुतो मे रतिः प्राप्यतामिति । स तथा समाश्वास्यमानोऽपि शोक-
सन्तापस्यः प्रवृत्तिं समन्वेषमाण इतश्चामुतश्च परिभ्रमिषुमारब्धः ।
तस्य बुद्धिरुत्पन्ना । यत एव लब्धा तमेव तावत्पृच्छामीति । स
फलकस्य लुब्धकस्य सकाशं गतः । पृच्छति । मनोहरा कुतस्त्वया
लब्धा इति । अमुष्मिन् पर्वतपार्श्वे ऋषिः प्रतिवसति । तस्याश्रमपदे
ब्रह्मसमा नाम पुष्करिणी । तस्यां स्नातुमवतीर्णा । ऋषिव्यपदेशेन

लब्धा इति । स सलक्षयति । ऋषिरिदानीमभिगन्तव्य । तस्मा-
त्प्रवृत्तिर्भविष्यतीति । एष च वृत्तान्तो राज्ञा श्रुत । मनोहरावियोगा-
त्कुमारोऽतीव विह्व इति । ततो राज्ञामिहित । कुमार किमसि
विह्व । इदानीं तत्प्रतिविशिष्टमन्त पुर व्यवस्थापयामीति । स
कथयति । तात न शक्य मया तामनानीयान्त पुरस्येन भवितुम् ।
स राज्ञा बह्वप्युच्यमानो न निवर्तते^१ । [ततो राज्ञा नगरनाकार-
शृङ्गाटकेष्वारक्षका पुरुषा स्थापिता यथा कुमारो न निष्कास-
तीति । कुमार कृत्स्ना रात्रि जागर्तुकाम । उक्त च । पञ्चमे
रात्र्यामप्य स्वपन्ति बहु जाग्रति । कतमे पञ्च । पुरुषा स्त्रियम-
पेक्षमाणा । प्रतिबद्धचित्त, स्त्रीपुरुष । उत्कुशनाणी^२ । चौर-
सेनापति । मिथुश्चाल धवीर्य इति । अयं कुमारस्यैतदभवत् । यदि
द्वारेण यास्यामि राजा द्वारपालकान् रक्षकाश्च दण्डेनोत्साद-
यिष्यति यन्वहमरक्षितेन पथा गच्छेयमिति । स रात्र्या व्युत्थाय
नीलोत्पलमालावद्धशिरा येन रक्षिण पुरुषा न सन्ति तेन ता
माला ध्वजे बद्धावतीर्णः । चन्द्रश्च चोदित ।

ततोऽसौ चन्द्रमनेक्ष्य मनोहराविरहित एव विललाप ।

भो पूर्णचन्द्र रजनीकर तारराज

त्व रोहिणीनयनकान्त सुसार्थवाह ।

कच्चित् त्रिया मम मनोहरणैकदक्षा

दृष्ट । त्वया भुवि मनोहरनामधेया ॥ इति ।

¹ Gilgit ms ends here the remaining portion has been taken from the Divya pp 453 461

² Divya p 463 उत्कोश ऋणी, Tib 401b 1 5 རྩོམ་ ལྷག་ 555 ।

अनुभूतपूर्वरतिमनुस्मरन् जगाम । ददर्श मृगीम् । ताम-
प्युवाच ।

हे त्वं कुरङ्गि तृणवारिपलाशभक्षे
स्वस्त्यस्तु ते चर सुखं न मृगारिररिग ।

दीर्घेक्षणा मृगवधूकमनीयरूपा
दृष्ट्वा त्वया मम मनोहरनामधेया ॥

स तामतिक्रम्यान्यतमं प्रदेशं गतो ददर्श वनं नानापुष्प-
फलोपशोभितं अमरैरुपभुज्यमानसारम् । ततोऽन्यतमं अमरमुवाच ।

नीलाञ्जनाचल सुवर्णं मधुद्विरेफ
वंशान्तराम्बुरुहमध्यकृताधिवास ।
वर्णाधिमातसदृशायतकेशहस्ता
दृष्ट्वा त्वया मम मनोहरनामधेया ॥

तस्मादपि प्रदेशादतिक्रान्तः पश्यत्याशीविषम् । दृष्ट्वा चाह ।

भोः कृष्णसर्प तनुपल्लवलोलजिह्व
वत्प्राङ्तरौत्पतितधूमकलापवत् ।
रागाग्निना तव समो न विषाग्निरग्नौ
दृष्ट्वा त्वया मम मनोहरनामधेया ॥

तमपि प्रदेशं समतिक्रान्तो ददर्शपरं कोकिलाभिनादितम् ।
दृष्ट्वा च पुनस्तं कोकिलमुवाच ।

भोः कोकिलोत्तम वनान्तरवृक्षवासिन्
नारीमनोहर पतत्प्राणस्य राजन् ।

नीलोत्पलामलसमायतचारुनेत्रा

दृष्टा त्वया मम मनोहरनामधेया^१ ॥

तमपि नदेश समतिक्रान्तो ददर्शाशोकवृक्ष सर्वपरिफुल्लम् ।

मङ्गल्यनामान्तरनामयुक्त

सर्वद्रुमाणामधिराजतुल्य ।

मनोहराशोकविमूञ्छित माम्

एषोऽञ्जलिस्ते कुरु वीतशोकम् ॥

स एव विह्वलोऽनुपूर्वेण तस्य ऋपेराश्रमपदमनुनास । स
तमृपि सविनय प्रणिपत्योवाच ।

चीराजिनाम्बरधर क्षमया विशिष्ट

मूलाङ्कुरामलकविल्वकपित्यभक्त ।

वन्दे ऋपे नतशिरा वद मे लघु त्व

दृष्टा त्वया मम मनोहरनामधेया ॥

तत स ऋपि सुधन कुमार स्वागतवचनासनदानक्रियादि-
पुरस्सर नतिसमोद्योवाच ।

दृष्टा सा परिपूर्णचन्द्रवदना नीलोत्पलामास्त्रर ।

रूपेण प्रियदर्शना सुवदना नीलाश्वितम्रलता ।

त्व स्वस्यो भुवि भुज्यता हि विविध मूल फल च प्रभो

पश्चात् स्वस्ति गमिष्यसीति मनसा नात्तास्ति मे सशय ॥

इद ह्यवोचद् वचन च सुभ्रू

कुमार तृष्णा त्वयि बाधते मे ।

महच्च दुःखं वसतां वनेषु

यातां च मां^१ द्रक्ष्यसि निश्चयेन ॥ इति ।

इयं च तयांगुलिमुद्रिका दत्ता । कथयति च । कुमार विषमाः
पन्थानो दुर्गमाः खेदमापत्स्यसे निवर्तस्वेति । यदि च निवार्य-
माणो न तिष्ठेत् तस्य मार्गमुपदेष्टुमर्हसि । कुमार इदं च तया
समाख्यातम् । उत्तरे दिग्भागे त्रयः कालपर्वतास्तानतिक्रम्यापरे
त्रयस्तानप्यतिक्रम्य हिमवान् पर्वतराजः । तत्प्रवेशेन त्वया इमानि
भैषज्यानि समुदानेतव्यानि । तद्यथा सुधा^२ नामौषधिराया धृतं
पक्त्वा पातव्यं तेन च ते न तृषा न बुमुक्षा स्मृतिबलं च वर्धयति ।
वानरः समुदानेतव्यो मन्त्रमध्येतव्यं सशरं धनुर्ग्रहीतव्यं मणयोऽ-
वभासात्गाकाः अगदो विषधातकोऽयस्कीलास्त्रयो वीणा च । हिमवतः
पर्वतराजस्योत्तरेणोत्तकीलकः पर्वतः । ततः कूजको जलपथः खर्दि-
रकः एकधारको वज्रकः कामरूपो उत्कीलक ऐरावतकोऽधु-
नानः प्रमोक्षण एते पर्वताः । सर्वे ते समतिक्रमणीयाः । तत्र खर्दि-
रके पर्वते गुहाप्रवेश एकधारके च उत्कीलके । वज्रके तु पक्षिराजेन
प्रवेशः । एभिरुपायैस्ते सर्वे पर्वताः समतिक्रमणीयाः । यन्त्राणि च
भक्तव्यानि । अजयक्त्रो मेण्डकः पुरुषो राक्षसरूपी पिङ्गलो हन्तव्यः ।
गुहायां लालास्रोतसा महताजगरो वेगेन प्रधावति । स ते विक्र-
मेण हन्तव्यः^३ ।

1 Divyā , p 455 याता रमा द्रक्ष्यसि । Tib 403a, l 5 मा'येमास' दस'गुस'
क्' देस'दस' वदमा'वर्षे'द' ।

2 Tib 403b l. 1 मैक्'हु'दे'स' र्दह'मा' उ'स'गु'वदि' ह्वक्'ये'दे' ।

3 See above, p 144

अर्धान्तरगत नाग यत्न पश्येत् किरीटकम्^१ ।
 चापमुक्तेन^२ बाणेन हन्तव्यो मम कारणात् ॥
 यत्न पश्येत् द्वौ मेघौ सधट्टन्तौ परस्परम् ।
 तयो शृङ्गमेक भक्तुं मार्गं प्रतिलप्स्यसे ॥
 आयसौ पुरुषौ दृष्ट्वा शस्त्रपाणी महामयौ ।
 तयोरैक ताडयित्वा मार्गं प्रतिलप्स्यसे ॥
 सङ्कोचयन्तीं प्रसारयन्तीं राक्षसीमायस मुषम् ।
 यदा पश्येत्तदा कील ललाटे तस्या निखानयेत् ॥
 शिलावर्तस्तया कूपो विलध्यस्ते पट्टिहस्तक ।
 हरिपिङ्गलकेशाक्षो दारुणो यक्षराक्षस ॥
 कामुर्क मण्डल कृत्वा हन्तव्यश्च दुरासद ।
 नद्यश्च^३ बलतस्तार्या नक्रग्राहसमाकुल ॥

नेङ्गा पतङ्गा तपनी चित्ता रुदेनी हसनी आशीविषा
 वैत्रवती च ।

नङ्गाया राक्षसीकोप पतङ्गायाममनुष्यका ।
 तपन्या ग्राहबहुलत्व चित्ताया कामरूपिण ॥
 रुदन्या किन्नरीचेट्यो हसन्या किन्नरीस्तुषा ।
 आशीविषायां नानाविधा सर्पा वेलनद्या तु शाल्मलि ।
 नङ्गाया धैर्यकरण पतङ्गाया पराक्रम ।
 तपन्या ग्राहमुखबन्धश्चित्ताया विविध गीतम् ॥

1 See above p 145 Divyā p 456 कृत्तिकद

2 Ibid अय मुक्तेन

3 Ibid बहव०

रुदन्यां सौमनस्येन समुत्तारः । हसन्यां तूष्णीभावेन । आशी-
विषायां सर्पविषमन्त्रप्रयोगेन समुत्तारो वेल्लनद्यां तीक्ष्णशस्त्रसंपात-
योगेन समुत्तारः । नदीमतिक्रम्य पञ्चयक्षशतानां गुल्मकस्थानम् ।
तद् धैर्यमास्थाय विद्राव्यम् । ततो द्रुमस्य किन्नरराजस्य भवन-
मिति ।

ततः सुधनः कुमारो यथोपदिष्टान् ओषधमन्त्रागदप्रयोगान्
समुदानीय तस्य ऋषेः पादाभिवन्दनं कृत्वा प्रक्रान्तः । ततस्तेन
यथोपदिष्टाः सर्वे समुदानीताः स्थापयित्वा वानरम् । ततस्तानादाय
पुनरपि तस्य ऋषेः सकाशमुपसंक्रान्तः । उक्तश्च । अलं कुमार
किमनेन व्यवसायेन किं मनोहरया । त्वमेकाकी असहायः
शारीरसंशयमवाप्स्यसीति । कुमारः प्राह । महर्षेऽवश्यमेवाहं
प्रयास्यामीति । कुतः

चन्द्रस्य खे विचरतः क सहायभावः

दंष्ट्राबलेन बलिनश्च मृगाधिपस्य ।

अग्नेश्च दावदहने क सहायभावः

अरगद्विधस्य च सहायबलेन किं स्यात् ॥

किं भो महार्णवजलं न विगाहितव्यं

किं सर्पदुष्टं इति नैव चिकित्सनीयः ।

वीर्यं भजेत सुमहदूर्जितसत्त्वदृष्टं

यत्ने कृते यदि न सिध्यति कोऽत्र दोषः ॥ इति ।

ततः सुधनः कुमारो मनोहरोपदिष्टेन विधिना संप्रस्थितोऽनु-
पूर्वेण पर्वतनदीगुहाप्रपातादीनि भैषज्यमन्त्रागदप्रयोगेन विनिर्जित्य

द्रुमस्य किन्नरराजस्य भवनसमीप गत । कुमारोऽपश्यत्

तन्नगरमदूरं श्रीमदुद्यानोपशोभितम् ।

नानापुष्पफलोपेतं नानाविहगसेवितम् ॥

तडागदीर्घिकावापीकिन्नरैः समुपावृतम् ।

किन्नरीस्तत्र चापश्यत् पानीयार्थमुपागता ॥

ततस्ता सुधनकुमारेणामिहिता । किमनेन बहुना पानी-
येन क्रियत इति । ता कथयन्ति । अस्ति द्रुमस्य किन्नर-
राजस्य दुहिता मनोहरा नाम । सा मनुष्यहस्तगता बभूव ।
तस्या स मनुष्यगन्धो नश्यति । सुधन कुमार पृच्छति । किमेते
घटा समस्ता सर्वे तस्या उपरि निपात्यन्ते आहोस्विदानु-
पूर्वेणेति । ता कथयन्ति । आनुपूर्व्या । स सलक्षयति ।
शोभनोऽयमुपाय इमामगुलिमुद्रामेकस्मिन् घटे प्रक्षिपामीति ।
तेनैकस्या किन्नर्या घटेऽनालक्षितं प्रक्षिप्ता । सा च किन्नरी अमि-
हिता । अनेन त्वया घटेन मनोहरा तत्र नयमतरं स्नापयितव्या ।
सा सलक्षयति । नूनमत्र कार्येण भवितव्यम् । ततस्तयासौ घटं
प्रथमतः मनोहराया मूर्ध्नि निपातितो यावदगुलिमुद्रा उत्सङ्गे
निपतिता । सा मनोहरया नत्यमिश्रिता । ततः किन्नरी पृच्छति ।
मा तत्र कश्चिन्मनुष्योऽभ्यागतः । साह । अभ्यागतः । गच्छैनं
नच्छन्नं प्रवेशय । तया नवेशितं सुगुप्तं नदेशे स्थापितम् ।

ततो मनोहरा पितु पादयानिपत्य कथयति । तात यद्यसौ
सुधन कुमार आगच्छेद् येनाहं हता तस्य त्वं किं कुर्या । स
कथयति । तमहं खण्डशतं कृत्वा चतसृषु दिक्षु क्षिपेयं मनुष्य

असौ किं तेनेति । मनोहरा कथयति । तात मनुष्यभूतस्य कुत
 इहागमनम् । अहमेवं ब्रवीमीति । ततो द्रुमस्य किन्नरराजस्य
 पर्यवस्थानो विगतः । ततो विगतपर्यवस्थानः कथयति । यद्यसौ
 कुमार आगच्छेत् तस्य हि त्वां सर्वालङ्कारविभूषितां प्रभूतवित्तोप-
 करणैः किन्नरीसहस्रपरिवृतां भार्यारत्नं दद्यामिति । ततो
 मनोहरया हृष्टतुष्टप्रमुदितया सुधनः कुमारो दिव्यालङ्कारविभू-
 षितो द्रुमस्य किन्नरराजस्योपदर्शितः । ततो द्रुमः किन्नरराजः
 सुधनं कुमारं ददर्शामिरूपं दर्शनीयं प्रासादिकं परमया शुभवर्ण-
 पुष्कलतया समन्वागतम् । दृष्ट्वा च पुनः परं विस्मयमुपगतः ।
 ततस्तस्य जिज्ञासां कर्तुकामेन सौवर्णास्तम्भा उच्छ्रिताः सप्त
 तालाः सप्त भेर्यः सप्त शूकराः^१ । आह च ।

त्वया कान्त्या जितास्तावदेते किन्नरदारकाः ।

संदर्शितप्रभावस्तु दिव्यसम्बन्धमर्हसि ॥

अत्योयतं शरवणं कृत्वोद्धृत्य शरं क्षणात् ।

व्युत्तमन्यूनमुच्चित्य पुनर्देहि तिलाढकम् ॥

सन्दर्शय धनुर्वेदे दृढलक्ष्यादिकौशलम् ।

ततः कीर्तिपताकेयं तवायत्ता मनोहरा ॥

सुधनः कुमारो बोधिसत्त्वः । कुशलाश्च भवन्ति बोधिसत्त्वा-
 स्तेषु तेषु शिल्पस्थानकर्मस्थानेषु देवताश्चैषामौत्सुक्यभापत्रयन्ते
 अविघ्नमावाय । ततो बोधिसत्त्वो नृत्यगीतवीणापणवसुधोषक-

वल्लरीमृदङ्गादिनानाविधेन दैवलोपसहतेन वादित्रविशेषेण समन्ता-
दापूर्यमाणोऽनेकै किन्नरसहस्रै परिवृत ।

शतशतसुसमादिष्टैर्यक्षै शूकररूपिभि ।

उत्पाटिते शरवणे समे व्युप्त तिलाढकम् ॥

एकीकृत समुच्चित्य शकृष्टष्टै पिपीलिकै ।

कुमार किन्नरेन्द्राय विस्मिताय न्यवेदयत् ॥

नीलोत्पलदलामेनासिना गृहीतेन पश्यतो द्रुमस्य किन्नर-
राजस्य सौवर्णस्तम्भसमीप गत्वा तान् स्तम्भान् कदलीच्छेदेन
खण्डखण्ड छेत्तुमारभ्य । ततस्तान् तिलशोऽनकीर्य सप्ततालान्
सप्तभेरी सप्त च शूकरान् बाणेन विध्य सुमेरुवदकम्प्योऽनस्थित ।
ततो गगनतलस्याभिर्देवताभिश्च किन्नरशतसहस्रैर्हार्हाकारकिलि-
किलानन्द्रेडोच्चैर्नादो मुक्तो य दृष्ट्वा च किन्नरराज पर विस्मय-
मुपगत । तत किन्नरीसहस्रस्य मनोहरासमानरूपस्य मध्ये
मनोहरा स्थापयित्वा सुधन कुमारोऽभिहित । एहि कुमार नृत्य-
मिजानासि मनोहरामिति । तत सुधन कुमारस्ता नृत्यमिश्राय
गाथाभिगीतेनोक्तवान् ।

यथा द्रुमस्य दुहिता ममेह त्व मनोहरा ।

शीघ्रमेतेन सत्येन पद व्रज मनोहरे ॥

तत सा द्रुतपदमभिक्रान्ता । किन्नरा कथयन्ति । देवाय
सुधन कुमारो बलवीर्यपराक्रमसमन्वितो मनोहराया प्रतिरूप ।
किमयं विप्रलम्ब्य । दीयतामस्य मनोहरेति । ततो द्रुम किन्नर-
राज किन्नरगणेन सवर्णित सुधन किन्नराभिमतो महता

सत्कारेण पुरस्कृत्य मनोहरां दिव्यालङ्कारविभूषितां वामेन पाणिना गृहीत्वा दक्षिणेन सौवर्णभृङ्गारं सुधनः कुमारोऽभिहितः । कुमार एषा ते मनोहरा किन्नरीपरिवृता भार्यार्थाय दत्ता । अपरिचिता मानुषाः । यथैनां न परित्यक्ष्यसीति । परं तातेति सुधनः कुमारो द्रुमस्य किन्नरराजस्य प्रतिश्रुत्य किन्नरभवनस्थो मनोहरया सार्धं निष्पुरुषेण तूर्येण क्रोडते रभते परिचारयति ।

सोऽपरेण समयेन स्वदेशमनुस्मृत्य मातापितृवियोगजेन दुःखेनात्याहतो मनोहरया निवेदयति । मातापितृवियोगजं मे दुःखं बाधत इति । ततो मनोहरया एष वृत्तान्तो विस्तरेण पितुर्निवेदितः । स कथयति । गच्छ कुमारेण सार्धमपक्रान्तया^१ ते भवितव्यं विप्रलम्भका मनुष्याः । ततो द्रुमेण किन्नरराजेन प्रभूतं भणिमुत्तमासुवर्णादीन् दत्त्वानुप्रेषितः । स मनोहरया सार्धमुपरिविहायसा किन्नरखगपथेन संप्रस्थितोऽनुपूर्वेण हस्तिनापुरनगरमनुप्राप्तः^२ । ततो हस्तिनापुरं नगरं नानामनोहरेण सुरभिणा गन्धविशेषेण सर्वदिगामोदितम् । श्रुत्वा धनेन राजानन्दमेर्यश्च ताडिताः । सर्वं च तन्नगरमपगतपाषाणशर्कर-कठल्लं^३ कारितं चन्दनवारिसिक्तमामुक्तपट्टदामकलापसमुच्छ्रित-ध्वजपताकं सुरभिधूपधटिकोपनिबद्धं नानापुष्पावकीर्णरमणीयम् । ततः कुमारोऽनेकनरवरसहस्रपरिवृतो मनोहरया सार्धं हस्तिनापुरं

1 Tib 407b 1 2 वयं षेद् वरं श्रुत्वा षेद्वा । =अप्रमादेन भवितव्यम् ।

2 Tib 407b 1. 4

नगरं प्रविष्ट । ततो मार्गश्च नृतिविनोद्य विविधानि रत्नान्या-
दाय पितु सकाशमुपसक्रान्त । पिला कण्ठे परिप्लुक्त पार्श्वे राजा-
सने निपण्ण । किन्नरनगरगमनागमनं च विस्तरेण समा-
ख्यातम् ।

ततो धनेन राज्ञातिवलयवीर्यपराक्रम इति विदित्वा राज्या-
भिपेकेणाभिपिक्त । सुधन कुमारः सलक्षयति । यन्मम मनोहरया
साधुं समागमः सवृत्तो राज्याभिपेक्यानुप्रासस्तत्र पूर्वकृतहेतु-
विशेषाद् यन्मम हृदिदानो दानानि दद्या पुण्यानि कुर्यामिति । तेन
हस्तिनापुरे नगरे द्वादशवर्षाणि निरर्गलो यज्ञ इष्ट ।

स्यात् खलु ते महाराजान्यः स तेन कालेन तेन समयेन
सुधन कुमारो वेति । न खल्वेव द्रष्टव्यम् । अपि त्वहमेव तेन
कालेन तेन समयेन बोधिसत्त्वचर्यायां वर्तमानः सुधनो नाम
राजा बभूव । यन्मया मनोहरानिमित्तं त्रलयवीर्यपराक्रमो दर्शितो
द्वादशवर्षाणि निरर्गलो यज्ञ इष्टो न तेन भयानुत्तरा सम्यक्
सबोधिरधिगता किन्तु तद्दानं तच्च वीर्यमनुत्तराया सम्यक्संबोधे-
र्हेतुमात्रकं न त्रयमात्रकं सभारमात्रकम्^१] ।

1 See Tib 407b last word Several leaves of the Gilgit Ms corresponding to Tib folios 408 506 are lost

दर्शनीया प्राप्तादिका चचा माणविका । ता प्रोत्साह-
याम । सा तैर्दूतैराहूयोक्ता । यत् खलु भगिनि [पूर्वं नो लाभ-
सत्कार एवमेवासीत् । इदानीं लोका श्रमणगौतमस्य सकाशं
गच्छन्ति । तस्य सत्कारं कुर्वन्ति । अ]स्माकं लाभसत्कारं सर्वेण
सर्वं समुच्छिन्नं ^१ । सा त्वमध्युपेक्षसे । चचा माणविका कथयति ।
[आर्यका मया किं करणीयम् । भगिनि तव ज्ञातीना कृते
श्रमणगौतमेन सह अग्रहचर्यं चरितव्यम् । अपवादश्च तस्य
दातव्यः । एतेन न पूर्ववत्] लाभसत्कारो भवेदिति । एव-
मुक्ता चचा माणविका परिव्राजिका सर्वहुलानामन्यतीर्थिक-
परिव्राजकानामेवमाह । आर्यका श्रमणगौतमस्यापवादमहं न
उत्सहे । भगिनि यावत् त्वं श्रमणगौतमस्यापवादं नोत्सहसे तावद्
वयं त्वया सह नाल]पिष्यामो न सलपिष्यामो नालोकयिष्यामो
न व्यवलोकयिष्याम । न च ते सर्वावासेषु प्रज्ञ[पयिष्यसि
आसनानि । अथानुशोचन्ती त्वं नरकगतिमवाप्स्यसि । अल्प-
प्रज्ञा स्त्रियः । सा भीता] कथयति । एषाहमार्यका यन्मया
करणीयम् । एहि त्वं भगिनि जेतवनमभीक्ष्णं गच्छ ।
कचित् कालं गत्वा श्रमणस्य गौतमस्य [अपवादं दापय । सा
प्रत्यहमुत्थाय जेतवनं गता । यावत् सा भाजनमेकं बद्ध्वा येन
भगो]वास्तेनोपसक्रान्ता । तेन खलु समयेन भगवाननेकशतानां
पुरस्ताद्विषण्णो धर्मं देशयति । अद्राक्षीद् भगवान् दूरतश्चचा
माणविकाम् । दृष्ट्वा तस्यैतदभवत् । अद्य मम कर्मकृता]नि

लब्धसंभारेणि परिणतप्रत्ययानि ओधवत् प्रत्युपस्थितानि अवश्यं-
भावीनि कोऽन्यः प्रत्यनुभविष्यतीति । ततश्चंचा माणविका
परिव्राजिका [भगवतः पुरतः स्थित्वाह ।

अहमापन्नसत्त्वास्मि त्वया कामोपसेवनात् ।

रतिर्लब्धा यशो घुष्टं] धर्मं वदसि सांप्रतम् ॥ इति ।

भगवानाह । अभूतवादी नरकानुपैति ।

चंचा माणविका प्राह । यश्चापि कृत्वा न करोमीति चाह ।

भगवानाह । [हीनो हि धर्मैरुभयत्र लोके

तुल्यामवस्थां समुपैति मर्त्यः^१ ॥

अथ शक्रो देवेन्द्रः अहो] वतेयं चंचा माणविका भगवन्तं
विहेठयिष्यति मिश्रुसंघं चेति विदित्वा तद् भाजनमृद्ध्या
पृथिव्यां निपातितवान् । ततश्चंचा माणविका [लज्जिता दूर-
भ्रमसृता । अथ स्थविरस्थविर । मिश्रवो भगवन्तमेवमाहुः]^२ ।

व्याकृता भदन्त राज्ञः प्रसेनजितो धर्माधिकारिकी कथा ।
व्याकृता च यत्नानुत्तरायां सम्यक्संबोधौ तत्प्रथमतश्चित्त-
मुत्प्रेषितं यावत् सम्यक्संबुद्धानां लाभसत्कारकथा । वय-
मनवतप्ते महासरसि भगवतः पुरस्तात् स्वक]स्वकानां कर्मणां

१ Tib 505a, l 4 རྣམས་པ་འི་ཆོས་ཅན་མི་ནི་དེ་གཞི་གྱི་ལ། ས་རྒྱལ་དག་ཏུ་
འདྲ་བར་འགྲོ་བར་འགྱུར། ।

२ Tib 505a, l. 6

होति व्याकुर्याम इति । अधिवासयति भगवान् स्थविरस्थवि-
राणां मिक्षूणां तूष्णोभावेन ।

धर्मता खलु बुद्धानां भगवता [जीवता तिष्ठता ध्रियमाणानां
यापयता यदुत दशावश्यकरणीयानि भवन्ति । न तावद् बुद्धा
भग्नवन्तः परिनिर्व्रान्ति । यावद् बुद्धो न व्याकृतो भवति ।
सत्त्वेनावैवर्त्यमनुत्तराया सम्यक्संज्ञोद्यौ चित्तमुत्पादित भवति ।
सर्वबुद्धप्रियेया निनीता भवन्ति । विभाग आयुष उतसृष्टो
भवति । सीमान्ध कृतो भवति । श्रावकयुगमग्रताया निर्दिष्ट
भवति । श्रावस्त्या महानातिहार्यं विदर्शित भवति । साकाश्ये नगरे
देवावतरणं विदर्शित भवति । मातापितरौ सत्येषु प्रतिष्ठितौ
[भवतः । अनन्तरप्ते महासरसि श्रावकसधेन सार्धं पूर्विका कर्म-
होतिदेशना व्याकृता भवति^१ ।

अथ बुद्धो] भगवान् श्रावकसधेन सार्धमनन्तरप्ते महा-
सरसि पूर्विका कर्महोति व्याकर्तुकामो मिक्षूनामन्तयते स्म ।
आगमय मिक्षूो येनानवतप्त महासरस्तेन स्वकस्वकानां
पूर्विका कर्महोति व्याकुर्याम । मिक्षव एव भदन्त इति]
भगवतः प्रत्यश्रौषु । अथ भगवानेकोनै पञ्चमिरहञ्छतै सार्धं
श्रावस्त्यामन्तर्हित अनवतप्ते महासरसि [चण्डयक्षराक्षसनिपेविते
नानापुण्यवृक्षोपशोमिते ऋदुर्भूते ।

तस्मान्महाब्धेरतलाम्बुराशे]

नद्यश्चतस्रः प्रसृताश्चतुर्दिशः ।

मौद्गल्यायन ऋद्ध्या पञ्चभिरङ्गुलीभिः सेवितुमारब्धः ।
 आयुष्मान् शारिपुलः कथयति । आयुष्मतो महामौद्गल्यायनस्य
 तावत् सीवनं सद्यो निष्पन्नम्] । स कथयति । आयुष्मन् शारि-
 पुलः [सचेत्त्वं न गच्छेन्नलात्वा ग्रहीष्यामि । अथायुष्मान् शारि-
 पुत्रस्तस्य काञ्चीमाकृष्य कथयति] । महामौद्गल्यायनः ननु त्वं
 भगवता ऋद्धिमतामग्नौ निर्दिष्टः । स त्वमेतास्तावन्नयं पश्चान्मा-
 नेष्यसीति । ततः आयुष्मता महा[मौद्गल्यायनेन ते तत्र नीताः ।
 अथ आयुष्मान् शारिपुलः सलक्षयति । अयं महर्द्धिकः ।
 सचेत् स्थानमिदं सर्वं] नेष्यतीति स तेन गृध्रकूटे पर्वते
 उपनिबद्धः । आयुष्मता महामौद्गल्यायनेनाकृष्टो गृध्रकूट-
 पर्वतः । [अथायुष्मान् शारिपुलः सलक्षयति । अनेन गृध्रकूट-
 पर्वतश्चालितः] इति । स तेन सुमेरौ पर्वतराजे उपनिबद्धः^१ । पुनरा-
 युष्मता महामौद्गल्यायनेनाकृष्टः सुमेरुः [पर्वतो नन्दोपनन्दौ
 नागराजौ च चालितौ । अनवतप्तः महासरश्च । सर्वं क्षुब्धम् ।
 अयं स्थविरस्य] विराट् मिक्षवश्चालितुमारब्धः । पद्मकर्णिकेषु
 निपण्णास्ते भगवन्तः पञ्चभ्यः । किमयं भगवन् नन्दो[पनन्दौ
 नागराजौ चालितौ । भगवानाह । मिक्षवः नन्दोपनन्दयो-
 र्नागराजयोर्नास्ति कम्पनमिति श्रुत्वा तौ ऋद्धिं विकु]र्वित-
 कुरुत इति । आयुष्मान् शारिपुलः सलक्षयति । यत्त्वहं भगवतः
 पद्मनाभे उपनिबध्नीयामिति । तेन भगवतः पद्मनाभे [उपनिबद्धो
 निष्कम्पः स्थितः । यदा तस्य ऋद्धिः ऋद्ध्या पराभूता तदा

आयुष्मन्तं शारिपुत्रमेवमाह । गच्छ । आयु]ष्मन् शारिपुत्र
 ऋद्धिर्विकुर्वितभागच्छ । गच्छावः । गच्छायुष्मन् महामौद्-
 गल्यायन । एषोऽहमागतः । एष यावदायुष्मान् महा[मौद्गल्यायनो
 न प्रत्यागतस्तावदार्यायुष्मान् शारिपुत्रो गतः । भगवतः पादौ
 शिरसा वन्दिता एकांते पद्मकर्णिकायां] निषण्णः । ततः
 पश्चादायुष्मान् महामौद्गल्यायनो गतः । पश्यति आयुष्मन्तं
 शारिपुत्रम् । स कथयति । आगतोऽसि आयुष्मन् शारिपुत्र ।
 [आवाभागतौ^१ ।

संशयजाता भिक्षवः सर्वसंशयच्छेतारं भगवन्तं पप्रच्छुः ।
 भदन्त भगवता] आयुष्मान् महामौद्गल्यायनः [ऋद्धि-
 मताम्]ग्रो निर्दिष्टः । अथ च पुनरायुष्मता शारिपुत्रेण ऋद्ध्या
 पराजित इति । भगवानाह । न [भिक्षव एतर्हि अतीतेऽध्वन्यपि
 त्रिलोक्यकुशलेन पराजितः ।

भूतपूर्वं मध्यदेशे अन्यतरश्चिलकराचार्योऽभूत् । स
 [धनार्थाय] करणीयेन मध्यदेशाद् यवनविषयं गतः । स तत्र
 यन्त्राचार्यस्य निवेशनेऽवतीर्णः । तेन तस्य प[रिचर्यार्थाय यन्त्र-
 पुलिका कृत्वा प्रवेशिता । सा तस्य पादौ धावित्वा स्थिता ।
 अथ स तस्या गमनसमये कथयति । सा] तूष्णीमवस्थिता । स
 संलक्षयति । नूनं ममैव परिचारिका प्रेषिता । स तां हस्तं
 गृहीत्वा आक्रष्टुमारब्धः । यावच्छृङ्खलिका पुञ्जी[भूता । स
 लज्जितः संलक्षयति । अहमनेन लज्जापितः । अहमप्येनं सराज-

परिजन लज्जाप]यिष्यामीति । तेन द्वारामिमुखमात्मप्रतिनिवक-
मुद्बन्धक लिखितम् । कवाटसन्धौ च निलीयावस्थित । तस्य
[चोत्थानकाले तस्मादन्तर्हित ^१ । अथ यन्त्राचार्यं सलक्षयति ।
दूरागत एष । कस्माद् द्वारमिदमनवरुद्धम् । स प्रविश्य
पश्यति यावदु]द्बन्ध मृतम् । स सलक्षयति । विकारण-
मनेनात्मा जीविताद् व्यवरोपित । पश्यति ता दारुपुत्रिका
[शृङ्खलिका पुञ्जीभूताम् । स सलक्षयति एष लज्जापित ।
समयोचितमाचारमनुष्ठाय अतृप्त] काल करोति । स त तावन्न
सत्करोति यावद् राज्ञे निवेदितमिति । ततस्तेन राज्ञे गत्वा
निवेदितम् । देव [आसीद् यवनविषये चित्राचार्यं । स मत्त-
सकाशमागत । तस्य परिचर्यार्याय मया दारुपुत्रिका प्रवेशिता ।
तेन तस्या हस्तौ] गृहीत्वा आकृष्टा शृङ्खलिकापुञ्जेऽवस्थिता ।
तेन प्रमिन्नेनात्मा उद्बन्ध । तदर्हति देवस्त प्रत्यवेक्षितुम् ।
तत [अहं सत्करोमि । अथ राज्ञा राजपुरुषा प्रेषिता ।
भवन्तो यूयमद्य प्राक् प्रत्यवेक्षध्वम् । अथ ते तत्र गत्वा प्रत्य-
वेक्षन्ते । तेषामेतदभवत् । अस्मामि क]थमस्मान्नागदन्तका-
दवतारयितव्यमिति । अपरे कथयन्ति । पाशश्छेत्तव्यमिति । ते
कुठारम् [आदाय छेत्तुमारब्धा । यावत् पश्यन्ति चित्राचार्यम् ।
अथ चिलकलाचार्यं] कवाटान्तर्िकायान्निर्गत्य कथयति । भो
पुरुष त्वयाहमेकाकी प्रमिन्न ^२ । त्वं पुन सराजिकपर्षदो मध्ये

1 Tib 509a 1 1

2 Tib 509b 1 23 क्षुब्धस्य सन्मुखे ।

मथा प्रमिन्नः । किं मन्यध्वे भिक्षवस्तेन कालेन तेन समयेन
योऽसौ यन्त्र]कलाचार्य एष मौद्गल्यायनो भिक्षुः । तेन कालेन
तेन समयेन [योऽसौ चित्रकलाचार्यः स एष शारिपुलो भिक्षुः] ।
तदाप्यनेनैष शिल्पाचार्यः प]राजितः^१ । एतर्ह्यप्यनेनैष [ऋद्ध्या
पराजितः ।

भूयोऽपि योऽनेन शिल्पकुशलेन पराजितस्तच्छ्रूयताम् ।
भूतपूर्वं भिक्षवो द्वयोश्चित्रकलाचार्ययोर्विवादोऽभूत् । एकः कथ-
यति । अहं शोभनं शिल्पं जानामि इति । द्वितीयोऽपि कथ-
यति । अहं शोभनतरं जानामीति । परस्परं [विवदमानौ राज-
सकारं गतौ । तस्य पादयोर्निपतितौ । एकः कथयति । अहं
शोभनं शिल्पं दर्शयिष्यामि^२ । द्वितीयोऽपि कथयति । अहं
शोभनतरं शिल्पं दर्शयिष्यामि । अथ] राज्ञा तयोर्द्वारिकोष्ठको
दर्शितः । भवन्तो नाहं जाने को युवयोः शोभनतरं शिल्पं
जानीते इति । [युवयोरेकैक] एकां भित्तिं चित्रयतु । अथ युवयोः
कतरस्य शोभनं शिल्पज्ञानं तन्मे सुविदितं भविष्यति । अथ
तयोरेकेन यवनिकां पातयित्वा चित्रक]र्म कृतम् । द्वितीयोऽपराम् ।
द्वितीयेन षड्भिर्मासैर्भित्तिः परिकल्पिता । यस्य चित्रकर्म परि-
समाप्तं स राज्ञः सकाशमुपसंक्रान्तः । उपसंक्रम्य राजानमिद-
मवोचत् । देव [मम चित्रकर्म परिसमाप्तम्^३ । द्रष्टुमर्हसि । अथ

1 Tib 509b, l. 4 क्षम'यन्'सुखे ।

2 Tib 509b, l. 7 दर्शय'ते ।

3 Tib 509a, l. 4

राजा सह परिजनेन द्वारकोष्ठक दृष्ट्वा हृष्ट कथयति । शोभन चिलक]र्मेति । द्वितीय पादयोर्निपत्य कथयति । इदानीं मदीय चिलकर्म द्रष्टुमर्हसि । तेन यवनिकापनीता । छायाभाल तत्र निपतितम् । राजा [तद् दृष्ट्वा विस्मय]मापन्न । इदं शोभन [चिलक]र्मेति । द्वितीयो राज्ञ पादयोर्निपत्य कथयति । देव नै]-तच्चिलकर्म । अपितु भित्तिपरिकर्मवन्मात । ततो राजा भूयस्या मालया पर विस्मयमापन्न कथयति^१ । अयं शोभनतर शिल्पिक इति । किं मन्यध्वे भिक्षवो येनानेन [पङ्क्तिर्मासैर्मित्ति परि-कल्पिता एष एवासौ भिक्षु शारिपुत्र । येन पङ्क्तिर्मासैश्चित्त-कर्म कृतमेव एवासौ भौद्गल्यायनो भिक्षुस्तेन कालेन तेन समयेन । तदाप्येपोऽनेन शिल्पेन पराजित । एतर्ह्यप्यनेनैव ऋक्ष्णा पराजित ।

भूतपूर्वं वाराणस्या नगर्यामुपनि]सृत्य द्वौ ऋषी नतिवसत । शङ्खश्च लिखितश्च । यावदपरेण समयेन देवो वृष्ट । कर्दमो जात । शङ्ख स्वलित । कर्दमे पतित । कुण्डिका भग्ना । तत[स्तेन शापो दत्त । दुराचार त्वया द्वादशानि वर्षाणि न वर्षितव्यम् । राज्ञा ब्रह्मदत्तेन वाराणसीनिवासिना च जनकायेन श्रुतम् । ततस्तैरसौ गत्वा विज्ञत । महर्षे मैव क्रियतामिति । स कथयति । न शक्य मया दुराचारस्य क्षमितुम् । द्वादश वर्षाप्यनेन न [वर्षितव्यम् । अथ राज्ञा ब्रह्मदत्तेन जनकायेन सह] लिखितो विज्ञत । तेनायाचन

कृतम् । देवो वृष्टः । किं मन्यध्वे भिक्षवो योऽसौ तेन कालेन
तेन समयेन ऋषिः शङ्खः एष एवासौ मौद्गल्यायनः । [योऽसौ
तेन कालेन तेन समयेन ऋषिर्लिखितः । एष एवासौ भिक्षुः
शारिपुत्रः । नैतर्ह्येव] तदाप्यनेन ऋद्ध्या पराजितः ।

पुनरपि यथैषोऽनेन ऋद्ध्या पराजितस्तच्छ्रूयताम् । लिखितः
शङ्खस्य कस्मिंश्चित् प्रयोजने पादयोर्निपतितः । शङ्खेन पद्भ्यां
ज[टा आकृष्टा^१ । लिखितः कथयति । सूर्योदये तव शिरः
स्फुटि]ष्यतीति । शङ्खः कथयति । तस्मा[त् सूर्योदयो न
भविष्य]तीति । अन्धकारं लोके प्रादुर्भूतम् । ततो राजा
ब्राह्मणगृहपतिभिश्च शङ्खो विज्ञप्तः । महर्षे मैवं क्रियतामिति ।
स कथयति । [सूर्योदये मम शिरः स्फुटिष्यति । लिखितः
कथयति] । यद्येवं मृन्नयं शिरः क्रियताम् । [तेन तथा कृतम्] ।
यदयं शिरः कृतं सूर्यस्याभ्युदये च स्फुटितम् । किं मन्यध्वे
भिक्षवो योऽसौ शङ्खः एष एवासौ मौद्गल्यायनो भिक्षुः । योऽसौ
लिखितः [एष एवासौ भिक्षुः शारिपुत्रः । नैतर्ह्येव तदाप्यनेन
ऋद्ध्या पराजितः । पुनरपि यथैषोऽनेन ऋद्ध्या पराजितः]
तच्छ्रूयताम्^२ ।

मध्यदेशाद् दन्तकलाचार्यो दन्ततण्डुलानां प्रस्थमादाय
यवनविषयं गतः । स चित्रकलाचार्यगृहेऽवतीर्णः । स च
शून्यः । स तस्य भार्यामुवाच । वयस्यभार्ये [किञ्चित् तण्डुलं

1 Tib. 511a, l 4 षड्विंश ।

2 Tib 511b, l 2.

पचनाय गृहाण । इत्युक्त्वा प्रकान्त । सा पक्तुमा]रब्धा । काष्ठक्षयः सवृत्तः । न च सिद्धास्ते । तस्या स्वामी आगतः कथयति । भद्रे किमेतत् । तया विस्तरेण समाख्यातम् । स व्यवलोकयितुमारब्धः पश्यति दन्ततण्डुलान् । स ता विप्र[लम्भयन् कथयति । भद्रे उष्णो पानीये मृष्टे पानीये दत्ते एते सिद्धा भवि[ष्यन्तीति । तयासौ दन्तकलाचार्योऽभिहितः । मृष्ट पानीयमानय इति । तेन सा उक्ता^१ । अन्यतमस्मिन् नदेशे वापी लिखिता^२ । तस्या च कुक्कुरो व्याध्मातको लिखितः । [ततः कुम्भमादाय वापीं मन्यमानस्तत्तददेशं गत्वा पश्यति कुक्कुरं व्याध्मा]तकम् । स घ्राणं पिघाय निरीक्षितुमारब्धः । यावत् तस्य तदुदकमाजनं भग्नम् । दन्तकलाचार्यं प्रतिभिन्नः । किं मन्यध्वे भिक्षवो योऽसौ दन्तकलाचार्यः एष एवासौ [मौद्गल्यायनो भिक्षुः । योऽसौ चित्तकलाचार्यः ए]ष एवासौ शारिपुत्रो भिक्षुः ।

अपि तु यासा ध्यानविमोक्षसमाधिस[मापत्ती]ना लाम्बी तथागतस्तासां प्रत्येकबुद्धा नामापि न जानन्ति । यासां प्रत्येकबुद्धा [लाभिनस्तासां भिक्षुः शारिपुत्रो नामापि न जानीते । यासां लाम्बी शारिपु]त्रो भिक्षुस्तासां मौद्गल्यायनो भिक्षुर्नामापि न जानीते । यासां मौद्गल्यायनो भिक्षुर्लाम्बी तासां तदन्ये श्रावका नामापि न जानन्ते । महर्षिकः शारिपुत्रो [भिक्षुः । महर्षिको महा]मौद्गल्यायनः । स एव] ऋद्धिमतामप्रयो निर्दिष्टः ।

शारिपुत्रमौद्गल्यायनवर्गः ॥

[स्थविरगाथा]

अथायुष्मान् काश्यपः स्वां कर्मप्लोतिं व्या[कृ]त्य गिर-
भत्युदैरयत्^१ ।

... .
.... ति फलं महत् ॥

सिंहो यथा पर्वतशैलधारी

विशारदो गच्छति गोचराय ।

स काश्यपो ... ..

. ... . ॥

... .
... ..

रणे विहारिण्यनवद्यमानसे

तस्मिंश्च संभावये धर्ममुत्तमम् ॥

तस्मिन् धर्मे प्रणिधाय मा[नसं]

... . रश्चसमागम .... ।

[प्रत्येकषुद्धा] ...

विशेषगामिध्वनिहीनवृत्तिषु ॥

तस्यैव चैकस्य फलेन कर्मणः

सहस्रकृत्वस्त्रिदशानुपागमत् ।

[विचित्र]माल्याभरणानुलेपनः

प्रणीतकायो .. .. ॥

व्येषु शुभेष्वह पुन ।

पुनश्चेतसा नणिधानकारणात्

तस्यैव चैकस्य फलेन कर्मण ॥

जातो महाशालकुले द्विजो ह्यह

प्रभूतवित्तो नरनारिसत्कृत ।

॥

कृत्वा पटल्लोतिककन्यिकामह

लोकेऽर्हस्य नणिपत्य नात्रजम् ।

सोऽह तथा नम्रजितो ह्यपश्य

जिन निपण्ण बहुपुलचैत्ये^१ ॥

नणम्य पादौ च मुनेरवोच

शास्ता मे भगवान् श्रावकस्ते ।

श्रुत्वा च घर्मं मधुर प्रणीत

यदिच्छसे सर्वदुःखाद्विमोक्तुम् ॥

ये चापि मे पुरुषवरेण तायिना

घर्मा महाकारुणिकेन देशिता ।

ध्यानानि चत्वारि बलेन्द्रियाणि

[विमोक्षमार्गाङ्गकमाप्तमेव] ॥

एभिश्च मे पश्चिमदेहधारिभिः

समागमोऽयमृजुभिर्नीरजस्कैः^१ ।

संपन्नवादी हि जिनरत्नायागतः

सम्पद्यते शीलवतो यदीच्छति ॥

यथा यथा मे मनसः प्रयान्ति^२

[सिद्धं तदेतदयमन्तिमो भवः ।

छिन्ना च जातिरपुनर्भवो मम]

.. .. ॥

.. .. .

. बन्धनमेव छिन्नम् ।

पुत्तोऽहमस्यौरसो धर्मराज्ञो

निर्वास्यामि क्लेशगणक्षयाच्च ॥

धूतवासनानामहमग्र्यो निर्दिष्टः सर्वदर्शिना ।

क्षीणास्त्वो वान्तदोषः [प्राप्तोऽहमचलं पदम् ॥

स्थविरः काश्यपश्चैवं भिक्षुसंधाग्रतः स्थितः ।

व्याकरोति] स्वकं कर्म अनवतप्ते महाहृदे ॥

काश्यपवर्गः प्रथमः ॥१॥

अथ स्थविरस्थविरा भिक्षव आयुष्मन्तं शारिपुलभिर्दम-
वोचन् । किमायुष्मता शारिपुलेण कर्म कृतं यस्य कर्मणो
विपाकेन [महाप्राज्ञो विशारदो भूतः । स कथयति ।

1 Tib 513b, l 1

2 Tib 513b, l 2 दसदसदस ।

यदास्म्य]हमृपि शान्तमपश्य अमण तदा ।
 प्रत्येकबुद्ध भगवन्त लूहचीवरधारिणम् ॥
 तस्मिंश्चित् नसाद्याह धावयित्वा च चीवरम् ।
 स्थूत्वा रक्ता च तथा स्पृशे^१ चैन पुन पुन ॥
 ममानु[कम्पयाकाशमभ्युद्गम्य ततो ह्यसौ ।
 स्पेनैव तेजसादीप्तमात्मभावमदर्शयत्] ॥
 अञ्जलि सनृगृह्याहमकार्पं प्रणिधिं तत ।
 तीक्ष्णेन्द्रियो महानाज्ञ ईदृश स्यामह यथा ॥
 आढ्ये^२ कुलेऽभिजायेय मा चाह नीचवृत्तिषु ।
 मध्ये कुलेऽभिजायेय न्नत्रज्याऽहुल सदा ॥
 [तेन कुशलमूलेन पञ्चजातिशत मया ।
 लब्धा तथैव सनासा प्रव्र]ज्या चानगारिका ॥
 इय मे पश्चिमा [जातिर्लब्धो] मे मानुषो भव ।
 आराधित सार्थवाह सनुद्धोऽयमनुत्तर ॥
 न्नत्रज्या च मया लब्धा शाक्यसिंहस्य शासने ।
 अर्हत्त्व च मया नाप्त [शीतीभूतोऽस्मि निर्वृत] ॥
 समुख चैव शास्ताना भिक्षुसघा[ग्रत स्थितम्] ।
 करोति नञ्या श्रेष्ठ धर्मचक्रानुवर्तकम्^३ ॥

1 Tib 514a, l 1 सुमणस ।

2 Tib 514a, l 3 सुमणस ।

3 Tib 514a, l 7

शारिपुत्रो महाप्राज्ञो भिक्षुसंघाग्रतः स्थितः ।
व्याकरोति स्वकं कर्म अनवतप्ते महाहृदे ॥

शारिपुलवर्गो द्वितीयः ॥२॥

[अथ स्थविरस्थविरा] भिक्षव आयुष्मन्तं महामौद्गल्यायन-
मत्रोचन् । व्याकृता आयुष्मन् महामौद्गल्यायन आयुष्मता शारि-
पुत्रेण स्वकर्मल्लोतिः । इदानीं त्वमपि स्वकां कर्मल्लोतिं व्याकुरु ।
एवमुक्त [आयुष्मान् महामौद्गल्यायनः स्थविरस्थविरान् भिक्षून्
इदमवोचत् ।

यदास्म्य]हमृषिः पूर्वं वानप्रस्थमुपाश्रितः ।
पुरुषरताल चागम्य प्रव्रज्यां भामयाचत ॥
केशांस्तास्यावरोप्याहं धावयित्वा च चीवरम् ।
रञ्जयित्वा ततः प्रादां सोऽभूदात्तमनारुदा ॥
एकान्त[मुपगम्याथ पर्यङ्के संनिषद्य च ।
लब्ध्वा चासौ स्वकां बोधिमथाका]शं गत[रुदा] ॥
प्राप्तोद्यमुपगम्याहं संप्रगृह्याञ्जलिं ततः ।
अकार्षं प्रणिधिं तत्र प्रार्थयन् ऋद्धिमुत्तमाम्^१ ।
ईदृशी मम रिद्धिः स्याद्यथैवास्य महारिषेः ॥
तेनाहं कुशल[मूलेन यत्र यलोपपन्नवान् ।
देवभूतो मनुष्यश्च कृतपुण्यो विरोचितः] ॥

२३

तस्मात् प्रसाद्य [पितरौ प्रव्रज्या विहिता मया ।
 तत्प्रसादफलेनैव भूतानां सुगतिं गतः ॥
 इति कोलितः] स्थविरो भिक्षुसंधायतः स्थितः ।
 व्याकरोति स्व[कं] कर्म अनवतप्ते महाहृदे ॥

कोलितवर्गस्तृतीयः ॥३॥

अथ स्थविरस्थविरा भिक्षव आयुष्मन्तं [शोभितमिद-
 मवोचन् । व्याकृता आयुष्मता कोलितेन स्वका कर्मल्लोतिः] ।
 अथायुष्मानपि शोभितः स्वकां कर्मल्लोतिं व्याकरोतु । [अथायुष्मान्
 शोभितो भिक्षुसंधस्य पुरस्तात् स्वकां कर्मल्लोतिं व्याकरोति] ।

संधाराममहं गत्वापश्यं ^१चोक्षमथाङ्गनम् ।

[सम्मार्जन्या मया पश्चाद् रजसास्य परिष्कृतम्] ।

निष्कलेशः स्यामित्यवोचं यथेदं चोक्षमङ्गनम् ॥

तेन कुशलमूलेन यत्नं यलोपपन्नवान् ।

प्रा[सादिको] दर्शनीयश्चामिरूपो भवाम्यहम् ॥

ततः कर्मावशेषेण [समायं पश्चिमो भवः ।

पितृभ्यां भूषयित्वाथ नाम्नाहं शोभितः कृतः ॥

ततो जातिमहं कृत्वा ज्ञाति]सङ्घाग्रतस्तदा ।

प्रियो मनापः सर्वेषां ज्ञातीनां सत्कृतः सदा ॥

आराधितः सार्थवाहः संबुद्धोऽय[मनुत्तरः] ।

अहंत्वं च मया प्राप्तं शीतीभूतोऽरिग निवृत्तः ॥

यो मे च [भ्रणिधिस्तस्य कर्मणा विहितेन हि ।
 अर्हत्त्वमुपगम्येह वीतक्लेशोऽस्म्यनास्रव ॥
 जम्बुद्वीपमशेषं] पि काशिवस्तेण शोधयेत् ।
 वीतरागस्य यत्कै चक्रम शोधयेदधे ॥
 जम्बुद्वीपे च सर्वस्मिन् शोधयेद्विचक्रमान् ।
 यच्च चातुर्दिशि सधे कटीमाल विशोधयेत् ।
 जम्बुद्वीपे जिनस्तूप हस्तमालञ्च सधकम् ॥
 एता विशोधिता ज्ञात्वा या मया वेदिता स्वयम् ।
 सम्मार्ज्यं सुगतस्तूप प्रसादयत मानसम् ॥
 तस्मात् प्रजानता सम्यक्सबुद्धस्य गुणान् बहून् ।
 कार्यं स्तूपेषु सत्कारो [भविष्यति महाफल ॥
 एतन्मे कुश]ल तस्य कान्तमिष्ट मनोरमम् ।
 तस्माद् जिनस्य स्तूपेषु पूजा कुर्वीत शोभिनाम् ॥
 एतद् भदन्ता परम पुण्यक्षेत्रमनुत्तमम् ।
 नहि चित्तजसादस्य भवत्यल्पा[पि दक्षिणा ।
 तथागते च सबुद्धे बुद्धाना श्रावकेषु च ॥
 शोभित स्थविरश्चैव मि]श्रसधाग्रत स्थित ।
 व्याकरोति स्वक कर्म अनवतप्ते महाहृदे ॥

शोमितवर्गश्चतुर्थ ॥४॥

अथ स्थविरस्थविरा भिक्षवः आयुष्मन्तं सुमनस[मिदम-
वोचन् । व्याकृतायुष्मता शोभितेन स्वका कर्मप्लोतिः] । इदानी-
मायुष्मानपि स्वकं कर्म व्याकरोतु ।

कर्णे सुमनसं कृत्वा कृत्वा मालां च मूर्धनि ।

उद्यानभूमिं निर्यामि वयस्यैः परिवारितः ॥

विपश्चिनः स्तूपमहं तलापश्यं महामुनेः ।

[सर्वैर्भहाजनैश्चेभमपश्यं बहुसत्कृतम् ॥

अथ क्रीडां वयस्यैश्च कृत्वा मा]लां स्वकां स्वकाम् ।

तरिगन्नारोपयन् स्तूपे प्रसन्नेन च चेतसा ॥

तानहं तत्र दृष्ट्वाथ जनमन्यं तथा बहु ।

कर्णाद् गृहीत्वा कुसुमं स्तूपे आरोपये तदा ॥

तेनाहं कुशलमूलैर्न यत्र [यतोपपन्नवान् ।

देवभूतो मनुष्यश्च कृतपुण्यो विरोचितः ॥

आराधितः] सार्थवाहः संबुद्धोऽयमनुत्तरः ।

[अर्हत्त्वं च मया प्राप्तं] शीतीभूतोऽरिग निर्वृतः ॥

एकपुष्पं परित्यज्य वर्षकोटिशतान्यहम् ।

देवेषु परिचर्येव^१ शेषेण परिनिर्वृतः ॥

स चे [भदन्त संबुद्धगुणानाप्तुमिहेच्छसि ।

पुनः पुनरुपासीथाः सुप्रसन्ने]न चेतसा ॥

तस्मात् प्रजानतामस्य [संबुद्धस्य गुणान् बहून्] ।

कार्यः स्तूपेषु सत्कारो भविष्यति महाफलः ॥

न हि चित्तप्रसादस्य स्वल्पा भवति दक्षिणा ।
 तथागते च सधुद्धे बुद्धानां श्रावकेषु च ॥
 [कुशलस्य फलं तस्य] कान्तमिष्टं मनोरमम् ।
 तेन कर्मविपाकेन नास्ति जातु पुनर्भवः^१ ॥
 अहंनस्मि हतक्लेशं शीतीभूतोऽस्मि निर्वृतः ।
 नाहं पुनर्भवं शय्याससारे शयितं कश्चित् ॥
 इयं मे पश्चिमा जातिर्लब्धो मे मानुषो भवः] ।
 मुक्तोऽस्मि सर्वदुःखेभ्य उत्तोर्यो भवसागरात् ॥
 इत्येव सुमना स्थविरो भिक्षुसधाग्रतः स्थितः ।
 व्याकरोति स्वकं कर्म अनवतप्ते महाहृदे ॥

सुमनोवर्गः पञ्चमः ॥५॥

[अथ स्थविरस्यविरा मिश्रव आयुष्मन्त कोटीविशमिदम-
 वोचन् । व्याकृता] आयुष्मन् कोटीविश आयुष्मता सुमनसा
 स्वका कर्मप्लोति । इदानीमायुष्मानपि स्वका कर्मप्लोति
 [व्याकरोतु] । किमायुष्मता कोटीविशेन कर्म कृतं यस्य कर्मणो
 विपाकेन [भगवता आरब्धवीर्याणामग्नौ निर्दिष्टः । स
 कथयति ।

चातुर्दिशस्य] सधस्य मयैकं लयनं कृतम् ।
 बन्धुमत्सा प्रवचने राजधान्या विपश्चिनः ॥
 सस्तीर्य लयनस्याहं दूष्यमेतत्तवासृजम् ।
 प्रहृष्टचित्तः सुमना अकार्षं प्रणिधि तदा ॥

[समाराध्य च संबुद्धमहमत्रोपसम्पदा ।
 लप्स्ये चातुर्विधैर्दुःखैर्विहीनम]जरं पदम् ॥
 अहमेतेन पुण्येन कल्पान् नवति संसृतः ।
 देवभूतो मनुष्यश्च कृतपुण्यो विरोचितः ॥
 ततः कर्मावशेषेण पश्चिमेऽस्मिन् समुच्छ्रये ।
 श्रेष्ठिनोऽग्रस्य [जातोऽहमेक एव सुतस्तदा ॥
 जातमालं समाकर्ण्य हृष्टो मे जनकोऽग्रवीत् ।
 दास्याम्य]हं कुमारस्य कोटीद्रव्यस्य विंशतिम् ॥
 रोमाभूत् पादतलयोर्जाताभूच्चतुरङ्गलाः ।
 सुसूक्ष्मा मृदुसंस्पर्शाः शुभास्तूलपिचूपमाः ॥
 अतीता नवतिः कल्पा [नाभिजानामि दुर्गतिम् ।
 आराधितः सार्थवाहः] संबुद्धोऽयमनुत्तरः ।
 अहं त्वं च मया प्राप्तं शीतीभूतोऽस्मि निवृत्तः ॥
 अग्रोऽस्म्यारब्धवीर्याणां निर्दिष्टः सर्वदर्शिना ।
 क्षीणास्त्रवो वान्तदोषः प्राप्तोऽह[मचलं पदम् ॥
 कोटीविंशश्च स्थविरो भिक्षुसंधाग्रतः स्थितः ।
 व्याकरोति स्वकां] कर्म अनवतप्ते महाहृदे ॥

कोटीविंशवर्गाः षष्ठः ॥६॥

अथ स्थविरस्थविरा भिक्षवः आयुष्मन्तं वागीशमिदमवोचन् ।
 व्याकृता आयुष्मन् वागीश आयुष्मता कोटीविंशेन स्वका कर्म-
 लोतिः । आयुष्मानपि स्वकां कर्मल्लोतिं [व्याकरोतु] । स कथयति ।

नवत्यतीता कल्पा मे नामिजानामि दुर्गतिम् ।
 देवभूतो मनुष्यश्च [कृत]पुण्यो विरोचित ॥
 अजानान कुशलमह केवलान्योन्यदर्शनात्^१ ।
 [आगन्तुकाना पष्ट्या हि क्रियमाण विपरियन ॥
 स्तूपसत्कारमालोक्य गन्धमाल्येन पूजित, ।
 पूजयित्वा स्तूपे च न विनिपातमह गत ॥
 कृत्वाल्पक तु कुशलमनुभूत सुख बहु ।
 अर्हस्य च मया प्राप्त शीतीभूतोऽस्मि निर्वृत ॥
 स चेद्भि नाम सद्बुद्ध ज्ञात्वा[ह सत्कारोमीह ।
 फल बहु भवेत् तस्य सत्कारस्य न सशय^२ ॥
 तस्मात् भजानतामस्य सद्बुद्धस्य गुणान् बहून्]।
 स्तूपेषु कार्यं सत्कारो भविष्यति महाफल ॥
 अग्नोऽस्मि गाथाकाराणा निदिष्ट सर्वदर्शिना ।
 वागीश [इति विख्यात] कल्याणप्रतिमानवान् ॥
 [वागीश स्थविरोऽप्येव भिक्षुसधाग्रत स्थित ।
 व्याकरोति स्वक कर्म अनवतप्ते महाहृदे] ॥

वागीशवर्ग सप्तम ॥७॥

अयं स्थविरस्यविरा भिक्षव आयुष्मन्त पिण्डोलमरद्वाज-
 मिदमवोचन् । व्याकृता आयुष्मता वागीशेन [स्वका कर्मल्लोति ।
 आयुष्मानपि स्वका कर्मल्लोति व्याकरोतु ।

१ Tib ०19a । १ यत्र सुखं त्वं दृष्ट्वा त्वत्पदं त्वेन शीतम् ।

२ Tib ०19a । ३

श्रेष्ठिनस्तनयश्चा]हमीश्वरः पैतृके गृहे ।
 अनुरक्षया पितुरहं मिथ्यामानेर्यावर्तिनम् ॥
 पितरं भगिनीं भ्रातृन् दासकर्मकरानपि ।
 तर्पयाम्यन्नपानेन [तथापि] पर्यमापिपम् ॥
 मातृस[र्येणाभिभूतोऽन्नमदत्त्वासं परुषवाक् ।
 तेन क]र्मविपाकेन नरके क्षेपितं बहु ॥
 प्रतापने कालसूते दुःखं प्राप्तमनल्पकम् ।
 नरकेभ्यस्तातश्च्युत्वा लब्ध्वा वै मानुषं भवम् ॥
 तेन कर्मविपाकेन पापाण[मशनं भम ।
 तथैव क्षुत्पिपासाभ्यां दुःखी का]लं करोम्यहम् ॥
 इयं मे पश्चिमा जातिर्लब्धो मे मानुषो भवः ।
 आराधितः सार्थवाहः संबुद्धोऽयमनुत्तरः ॥
 प्रव्रज्या च मया लब्धा शाक्यसिंहस्य शासने ।
 [अहंत्वं च मया प्राप्तं शोतीभूतोऽस्मि निवृत्तः ॥
 अत्रोऽस्मि सिंहनादानां निर्दिष्टः सर्वदर्शि]ना ।
 सर्वे मे वाहिताः क्लेशा वीतक्लेशोऽस्यनास्रवः ॥
 इदानीमपि भदन्ताहमेवमृद्धिमतः सतः ।
 भविष्यत्युपला एव गुहायां भम भोजनम् ॥
 एतद्भदन्त [कुशलं कान्तमिष्टं मनोरमम् ।
 पिण्डो]लभरद्वाजः स्थविरो भिक्षुसंधाग्रतः स्थितः ॥
 व्याकरोति स्वकं कर्म अनवतप्ते महाहृदे ।
 पिण्डोलभरद्वाजवर्गोऽष्टमः ॥८॥

अयं स्वविरस्यविरा मिक्षव [आयुष्मन्त स्वागतमिदम-
वोचन् । व्याकृता आयुष्मता पिण्डोलमर]द्वाजेन स्वका कर्म-
ल्लोति । इदानीमायुष्मानपि स्वागत स्वका कर्मल्लोति व्याकरोतु ।
अयायुष्मान् स्वागतस्तस्या वेलया स्वका कर्मल्लोति व्याकरोति ।

बन्धुमत्या राजधान्या [जातोऽहं श्रेष्ठिन सुत ।

बहुधान्यधनोपेतो जनकायमुसवृत ^१ ॥

नृपाणां सत्कृतोऽभूवमय नैगममन्त्रिणाम् ।

[प्रासादिको] दर्शनीयो रूपदर्शनमूच्छित ॥

ततोऽहं रथमारुह्य जनकायपुररुत ।

उद्यानभूमिं निर्यामि सर्वकामसमन्वित ॥

तत्र चापश्य[मुद्याने श्रमण सयतेन्द्रियम् ।

नशान्ताचरणञ्चैव लह्मीवरधारिणम्] ॥

तत्राह श्रमणं दृष्ट्वा दौर्मनस्य[युतस्तदा] ।

अनवद्य सुमनस जुगुप्सन् वचसामुता ॥

अयं प्रव्रजित कस्य दुर्वर्णो घोरदर्शन ।

कुण्ठी गालेऽप्यर्गाल कृशा धमनिसन्तत ॥

[उक्त्वा दुर्भाषितं चैव कर्मणोऽस्य फलेन हि] ।

दुर्वर्णो दुःखितोऽहं [च] मयामि नरक[व्रजे] ^२ ॥

कुण्ठी गालेऽप्यर्गाल ^३ कृशो धमनिसन्तत ।

कपालपाणिर्व्याहार गणशाटीनिवासित ॥

१ Tib 50a 1 7

२ Tib 50b 1 5

३ Tib 50b 1 ८ सुखं ह्य उत ।

संकारकूटशयनोऽलयनोऽथापरायणः ।
 येन [चाहारकृत्येन दण्डितोऽहं] जुगुप्सितः^१ ॥
 पञ्चजातिशतान्येवं [यत्र यत्नोप]पन्नवान् ।
 तलैवं क्षुत्पिपासाभ्यां दुःखी कालं करोम्यहम् ॥
 दुरागमञ्च मे नाम सर्वलोकजुगुप्सितम्^२ ।
 अमनापश्च सर्वेषां तदैवासं जुगुप्सितः ॥
 [संधायतोऽहं संबुद्धं दे]शयन्तं परं पदम् ।
 दृष्ट्वा च जनकायं तं प्राधावं त्वरितं ततः ॥
 अप्येवं तल पानीयं लभेयं यावदर्थिकम् ।
 दृष्ट्वा च जनकायं तं धर्मार्थाय निषण्णकम् ।
 निराशः प्रत्यपक्रामं नारिा [भोजनसम्भवः ॥
 .. ।
 अपि स्वागत] भद्रं ते निधीदेदं तवासनम् ॥
 सोऽहं प्रामोद्यभागम्य संप्रगृह्याञ्जलिं ततः ।
 शास्तुः पादौ नमस्याहमेकान्ते सन्निषण्णवान् ॥
 ततः कारुणिकः शास्ता गौतमो ह्यनुकम्पया^३ ।
 कथ[यत्यनुपूर्वां तां कथां सत्यां महा]मुनिः ॥
 प्राब्रजयत् कारुणिको गौतमो मेऽनुकम्पया ।
 स्वागतश्चेति मे नाम कृतवाँल्लोकनायकः ॥

1 Tib 520b, l. 6-7

2 Tib 521a, l. 2.

3 Tib 521a, l. 6

तेजोधातुसमापत्त्यामग्रं माममिनिदिशेत् ।
इत्येव स्वागत [स्थविरो भिक्षुसंघाग्रतः स्थितः] ।
व्याकरोति स्वकं कर्म अनवतप्तो महाहृदे ॥

स्वागतवर्गो नवमः ॥९॥

अथ स्थविरस्थविरा भिक्षव आयुष्मन्त नन्दिकमिदम-
वोचन् । व्याकृतायुष्मन्नन्दिक आयुष्मता [स्वागतेन स्वका
कर्मप्लोति । इदानीमायुष्मानपि स्वका कर्मप्लोति व्याकरोतु ।
अयं] आयुष्मान्नन्दिकस्तस्या वेलाया स्वका कर्मप्लोति
व्याकरोति ।

पुरोत्तमे राजगृहे श्रेष्ठ्यभूव महाधन ।
दुर्मिक्षे वर्तमाने च ऋषयस्तत्र भोजिता ॥
भुक्त्वा नत्येकमुद्धस्तत् शीतीभूतो अनास्रव ।
चित्तमातसर्यदोषेण पापिका चिन्तयाम्यहम्^१ ॥
कोऽधुनेम श्रमणक सप्तवर्षाणि भोजयेत् ।
क्वाथयित्वा श्वभूलेण ततो भक्तमपाचयम् ॥
अभोजयमृषि [तस्मात् कृत्वा कालमनल्पकम् ।
समयं दुःखमापन्न]स्तापनेऽथ प्रतापने ॥
नरकात् प्रच्युतश्चाह लब्ध्वा वै मानुष भवम् ।
ग्लानेन परवश्यश्च दुःखीभूतश्चराम्यहम् ॥
पञ्चजातिशतान्येव [यत्नं यत्नोपपन्नवान्] ।
॥

इयं मे पश्चिमा जातिर्लब्धो मे मानुषो भवः^१ ।
 आराधितः सार्थवाहः संबुद्धोऽयमनुत्तरः ॥
 प्रव्रज्या च मया लब्धा शोक्यसिंहस्य शासने ।
 अर्हत्त्वं च मया प्राप्तं शीतीभूतो[ऽस्मि निर्वृतः] ॥
 ... .. ।
 . . . . . ॥

[इत्येवं] नन्दिकः स्थविरो भिक्षुसंधाग्रतः स्थितः ।
 व्याकरोति स्वकं कर्म अनवतप्ते महाहृदे ॥

नन्दिकवर्गो दशमः^२ ॥१०॥

अथ स्थविरस्थविरा भिक्षव आयुष्मन्तं यशसमिदम-
 वोचन् । व्याकृतायुष्मन् यश आयुष्मता नन्दिकेन स्वका कर्म-
 प्लोतिः । इदानीमायुष्मानपि [स्वकां कर्मप्लोतिं व्याकरोतु । अथा-
 युष्मान् यशास्तास्यां वेलायां स्वकां कर्मप्लोतिं व्याकरोति ।

आसमारण्यकऋषि]ग्रामं पिण्डार्थमाव्रजम् ।

नारीकुणपमद्राक्षं व्याध्मातकविनीलकम् ॥

योनिशं प्रत्यवेक्ष्याहं पर्यङ्केन निषण्णवान् ।

अशुभां तल भावयाम्येकाग्रः सुसमाहितः ॥

1 522a, l 3

2 Tib 522a, l 7 puts here—

ज्ञेयं वै देवैः सुन्दरं च देवैः सुन्दरं वै ।

मोक्षं देवाय सुन्दरं मर्त्येणैव सुन्दरं ।

ज्ञेयं च देवैः सुन्दरं देवाय सुन्दरं ।

मर्त्येणैव ज्ञेयं च देवाय सुन्दरं देवाय सुन्दरं ॥

[कुक्षिध्याने निपण्णोऽहं श्रुत्वाशन्दमयोत्थित] ।

तस्या कुक्षिस्थमद्राक्ष पुरीषमय शोणितम् ॥

त पूतिगन्धमशुचिं प्रक्षरन्त समन्तत ।

अन्तमन्तगुणं वृक्षाहृदयं क्लोमकं तथा ॥

स्वाद्यमानं कृमिशते पुनश्चित्तसमाहित ।

यथैवेदमिदं तथा ॥

ततः समाधेर्व्युत्थाय त्रकान्तोऽस्म्याश्रमं प्रति ।

न पिण्डाय तदाचार्यं भुक्तवान् नैव भोजनम् ॥

यदा चाह पुनर्ग्रामं त्रविशन् भोजनाधिकं ।

[रूपं मनोहरं दृष्ट्वाभावय कुणप] तथा ॥

अन्तः पूर्णममेध्यस्य^१ सर्वमेव जुगुप्सितम् ।

एव भावयतोऽभीक्ष्णं प्राप्ता मे वीतरागता ॥

ब्राह्म विहारश्चत्वारः अप्रमाणा सुभाविता ।

[ब्रह्मलोकात्तत्तश्चुत्वा जातो वाराण]सी पुरे ॥

जातोऽग्रेष्ठिनः श्रीमानहं तलकपुत्रकः ।

त्रियो मनापः सर्वपा निष्ठानासश्च सम्पदाम् ॥

दिवा सपरिचर्याहं रात्रौ शय्यामकल्पयम् ।

लघ्वेव ततः उत्थाय तला[पश्य बहुस्त्रियः ।

वीणाभृदङ्गमुरजानाकीर्णाश्च समन्ततः ॥

वस्त्रहीनः] लपन्त्यस्ताः सुप्ता विक्षिप्तबाहवः ।

ततो मे पूर्वको हेतुदृष्टपादि महार्यकः ॥

१ Tib ७ Ja । ' त्वमिह न मे मर्तव्यं वस मर्तव्यं ।

अथ स्थविरस्यविरा मिक्षव आयुष्मन्त 'शैवलमिदम-
वोचन् । व्याकृतायुष्मन् शैवल आयुष्मता यशसा स्वका कर्म-
होति । इदानीं [आयुष्मानपि स्वका कर्म]होति व्याकरोतु । अथ
शैवलस्तस्या वे]लाया स्वका कर्महोति व्याकरोति ।

वाराणस्या नगर्या वै निवृत्ते काश्यपे जिने ।
महत्स्तूप कारितवान् राजा [रत्न]मय कृकि ॥
अभुव ज्येष्ठपुत्रोऽह कृकिराजो यशस्विन ।
प्रथम च मया ॥
[देव]भूतो मनुष्यश्च कृतपुण्यो विरोचित ^१ ।
मनान्यादया महाभागस्तासु तासृपपत्तिषु ॥
महादानपतिश्चाह भवामि धनधान्यवान् ।
दत्त दानमनल्प च पञ्चजातिशतानि मे ॥
ब्राह्मण श्रमणो मिक्षुरेकैकशो अनास्रव ।
सन्तपिता पञ्चशता सुनसन्नेन चेतसा ॥
तत्र कर्म कृत्वा कुशलमिह पथिमके मये ।
आद्ये शास्त्रमुले जातमात्रो वाचमभाषि यत्र ॥
कश्चिद् धन वा धान्य वा ।
[अहं तृ]प्ति न गच्छामि तर्पयिष्ये वनीपकान् ॥
साधु मे क्षिप्रमाख्यातु कच्चिदस्तीह वो धनम् ।
सविग्नमनसोऽभूवस्ते श्रुत्वा मम भाषितम् ॥

दिशो दिशो विधावन्ति स्थापयित्वा [च मे मातरम्] ।

.... .. त्वं ब्रूहि मे लघु ॥

तव पुत्रोऽहमस्म्यम्ब्र मानुषोऽस्मि न राक्षसः ।

जातिस्मरो दानपतिर्दानं दातुं सदोत्सहे ॥

अभूदात्तमना माता श्रुत्वा तद्वचनं मम ।

सा समाश्वास्य [मामाह पश्य कोषं बहुधनम् ॥

प्रियो] मनापः सर्वेषां नातृप्यदर्शनेन मे ।

जातमालस्य मे नित्यमभ्यवर्धत तत् कुलम् ॥

धनधान्यसुवर्णेन दासकर्मकरैरपि ।

शैवलदारको जातो जातमालोऽभ्यभाषत ॥

. .. . ।

... .. ॥

. .. . ।

आराधयित्वा संबुद्धं प्रव्रजित्वानगारिकान् ॥

नाहमृणात् प्रव्रजितो नापि वा जीविकामयात् ।

षडभिज्ञा मया प्राप्ता प्रव्रज्य श्रद्धया तदा ॥

मनुजै राजमिश्रान्यै ... .. ।

[इति शैवलस्थविरो भिक्षुसंघा]ग्रतः स्थितः ।

व्याकरोति स्वकं कर्म अनवतप्ते महाहृदे ॥

शैवलवर्गो द्वादशः ॥१२॥

अथ स्थविरस्थविरा भिक्षवः [आयुष्मन्तं वकुल]मिदम-
वोचन् । आयुष्मता शैवलेन स्वका कर्मल्लोतिर्व्याकृता । इदानी-

मायुष्मानपि स्वका कर्मप्लोति व्याकरोतु । [अथायुष्मान् वकुल-
स्तस्या वेलया स्वका कर्मप्लोति व्याकरोति] ।

बन्धुमत्या राजधान्या गान्धिकोऽह पुराभवम् ।

विपश्चिन नवचने मिक्षुसध निमन्त्रये ॥

इच्छामि ग्लानमैय्य ॥

॥

[दत्तवान् मिक्षु]श्रमणेप्तेकामेक हरीतकीम् ।

कल्पानि त्वेकनति विनिपातो न मेऽभवत् ॥

पश्य [मैय्यदानस्य वि]पाकोऽय महार्थिक ।

अनुभूत बहुसुख कृत्वाऽप कुशल मया] ॥

इय मे पश्चिमा जाति[र्लब्धोऽय मानुषा मत्र ।

नाभिजानामि शैक्षेहि गृहीत राष्ट्रपिण्डकम् ॥

विराजेणेव तिस्रोऽपि विद्या साक्षात्कृता मया ।

यापये लहलहेन पासुकूल च चीवरम् ॥

अ ॥

[ना]भिजानामि तावत्कालिकमप्यहम् ॥

एतद् भदन्ता स्मरामि परीत कुशल कृतम् ।

अनुभूत फल तस्य कान्तमिष्ट सुखोदयम् ॥

इत्येव वकुलस्य[विरो मिक्षुसधाग्रत स्थित ।

व्याक]रोति स्वक कर्म अनवतप्ते महाहूदे ॥

[वकुलवर्गी]स्त्रयोदश ॥१३॥

अथ स्थविरस्थविरा मिक्षव आयुष्मन्तं स्थविरस्थविरनामा-
नमिदमवोचन् । व्याकृतायुष्मन् स्थविर आयुष्मता व[कुलेन
स्वका कर्मप्लोतिः] । तदिदानीमायुष्मानपि स्वकां [कर्मप्लोतिं
व्याकरोतु] । अथ स्थविरस्थविरनामा तस्यां वेलायां स्वकां कर्म-
प्लोतिं [व्याकरोति] ।

चर्मकारोऽहमभवं पूर्वमन्यासु जातिषु ।

दुर्मिक्षे चर्मखण्डानि ततः स्वे . . ॥

[चर्मखण्डं ततः पक्त्वा पिण्डाय] भोजनार्थिकः^१ ।

तरणै चित्तं प्रसाद्याहं दत्तवांश्चर्ममिश्रिकाम् ॥

श्रमणः परिमुज्यासौ तत आकाशमुत्थितः ।

प्राभोद्यमुपगम्याहं संप्रगृह्याञ्जलिं ततः ॥

[अकार्षं प्रणिधिं तल यत्न यत्नोपपन्नवान् ।

स्थविरै]रीदृशैरेव भवेगम समागमः^१ ॥

मिक्षुणानेन यो धर्मः स्पृष्टः कायेन निर्मलः ।

स्पृश्यं तमहं धम प्रणिधिर्मे तदाभवत् ॥

अनुपेतं च वर्णेन गन्धेन च [रसेन च] ।

. . . . . ॥

[कृत्वाल्पकं तु कुशलमनुभूतं सुखं बहु ।

देव]भूतो मनुष्यश्च कृतपुण्यो विरोचितः ॥

इयं मे पश्चिमा जातिर्लब्धो मे मानुषो भवः ।

आराधितः सार्थवाहः संबुद्धोऽयमनुत्तरः ॥

यश्च प्रणिधिरुत्तम

।

॥

[स्थविरस्यविरश्चैव मिश्रुसधाग्रत स्थित ।

व्याक]रोति स्वक कर्म अनवतप्ते महाहृदे ॥

स्थविरस्यविरनामा स्थविरवर्गश्चितुर्दशम ॥१४॥

अथ स्थविरस्यविरा मिश्रव आयुष्मन्तमुरुविल्वकाश्य[प^१-
मिदमवोचन् । आयुष्मन्मुरुविल्व व्याकृता आयुष्मता स्थविर-
स्यविरेण स्वका कर्महोति । इदानीं]मायुष्मन्तोऽपि व्याकुर्वन्तु
स्वका कर्महोतिम् । ते व्याकर्तुमारब्धा ।

आसस्यय सार्यवाहा आतर सहिता वयम् ।

दृष्ट्वा स्तूप काश्यपस्य विभग्न शकलीकृतम् ॥

सर्व[पण्य समादाय स्तूप सस्थापित पुन^२ ।

ते कर्म कुशल कृत्वा चिर स्वर्गेषु भोदिता ॥

मानुष[मवमाग]म्य ततो जाता महाकुले ।

अपश्यन्तश्च समुद्ध नम्रजामोऽन्यतीर्यिकान् ॥

अकार्पीत् नातिहार्याणि नदी नैरञ्जना प्रति ।

[नम्रज्या याचितोऽस्मामिस्तदालोक्य महामुनि ॥

नाम्रजयत् कारुणिको गौतमो मेऽनुकम्पया] ।

गयाशीर्षं वयं गत्वा गौतम शासनं श्रुतम् ।

आरब्धवीर्यैरस्मामि प्राप्तं निर्वाणमुत्तमम् ॥

कृत्वेह शास्तुः सत्कारं स्तूपं तदभिवन्ध च ।

सर्वे वयं प्रव्रजिताः शीतीभूता[श्च निर्वृताः ॥

उरुविल्वाद्यश्चैवं भिक्षुसंघाग्रतः स्थिताः] ।

व्याकरोन्ति स्वकान् कर्माननवतप्ते महाहृदे ॥

उरुविल्वनदीगयाकाश्यपानां वर्गाः पञ्चदशः ॥१५॥

अथ स्थविरस्थविरा भिक्षव आयुष्मन्तं यशसमिदमवोचन् ।

व्याकृतायुष्मन् [उरुविल्वादिभिः स्वका कर्मप्लोतिः । इदानीमा-

युष्मानपि स्वकां कर्म]प्लोतिं व्याकरोतु ।

गान्धिकोऽहं पुराभूवं गन्धपण्येषु कोविदः ।

कुमार्यश्च स्त्रियस्तत् तदा पण्यार्थमागताः ॥

दृष्ट्वा च रूपधारिण्यः स्त्रियस्ताता[हमुक्तवान्] ।

... .. ॥

कृतवान् पाणिसंस्पर्श^१ परस्त्रीष्वपरीक्षकः ।

तेन कर्मविपाकेन नरकेषूपपन्नवान् ॥

मानुष्यं पुनरागम्य पाणिः शुष्यति दक्षिणः ।

पञ्चजाति[शतान्येवं यत्न यतोपपन्नवान्] ॥

.

।

[आराधिश्च संबुद्धः] प्राव्रजं चानगारिकाम्^२ ।

अर्हत्त्वं च मया प्राप्तं शीतीभूतोऽस्मि निर्वृतः ॥

एतद् भदन्ताः रगरामि यन्मया कुशलं कृतम् ।

अनुभूतं फलं तस्य न हि कर्म प्रण[श्यति] ॥

।
 [स्त्रियो वा] पुरुषो वापि दुःखा विन्दति वेदनाम् ॥
 विसर्जयेत् पारदारमग्निं प्रज्वलितं यथा ।
 म्वेषु दारेषु सन्तुष्येद् बुद्धिमान् पण्डितो नरः ॥
 पश्यत परदारेषु यः पुमान् [नुरज्यति ।
 समाप्नोति] फलं तस्य सोऽनल्पं नरके चिरम् ॥
 इयं मे पश्चिमा जातिः प्रातः पद्मनुत्तरम् ।
 मुक्तोऽस्मि सर्वदुःखेभ्यः शीतोभूतोऽस्मि निवृत्तः ॥
 तस्माद्विमुखः

॥

[इत्येव स्थविरयशः मिश्रुसधात्रतः स्थितः ।
 व्याकरोति स्वकं कर्म अनवतप्तो महाहृदे ॥

स्थविरयशसो वर्गः षोडशः ॥१६॥

अयं स्थविरस्थविरः । मिश्रव आयुष्मन्तः [ज्योतिष्कमिदम-
 वोचन् । व्याकृतायुष्मता यशसा स्वका कर्मल्लोति । इदानीं-
 मायुष्मानपि स्वका कर्मल्लोति व्याकरोतु] । अयायुष्मान् ज्योतिष्क-
 स्तस्या वेलया स्वका कर्मल्लोति व्याकरोति ।

बन्धुमत्या राजधान्या^१

॥

।

महीपालो नरर्षभमहं तदा ॥

उत्तरोत्तरभक्तेन सगणं तर्पयामहे ।

लैमास्थं भोजितो बुद्धो ... ॥

. ... ।

.. . भोजनाच्छादनं तथा ॥

एकेकस्य तद्भिक्षोर्दानं दत्तमनल्पकम्^१ ।

हेमजालप्रतिच्छन्ना ह ... ॥

. ... ।

... . ॥

.. पश्चिमः कृतः ।

सन्तर्पितो महाराज्ञा ऋषिश्रेष्ठो विनायकः ॥

ततोऽरिगचिन्ताभापन्नो दृष्ट्वा आत्मनसंपदः ।

स्यान्मे स्वाद्यं च भोज्यं च ॥

... . ।

.. ... ॥

सत्रवीच्छको महायशा भवाम्यहम् ।

तेन निर्मितमुद्यानं शुभं दिव्यं मनोरमम् ॥

प्रज्ञप्तमासनं दिव्यं दिव्यान्याच्छादनानि च ।

ततो विपश्चिनो मया . ॥

. . ।

स्वलंकृताः ॥

मिक्षोश्छल धारयन्ति तदैकैकस्य मूर्धनि ।
 ततो दिव्येन भक्तेन तर्पित स विनायक ॥
 दिव्यैराच्छादितो वस्त्रैर्मुनि सश्रावको [मया] ।
 ॥

कृतपुण्यो विरोचेय देवेषु मनुजेषु च^१ ।
 कृत्वा महर्षे सत्कार श्रीमतो वै विपश्चिन ॥
 इय मे पश्चिमा जातिर्जाता राजगृहे वयम् ।
 विभ्रिसारस्य ॥

अमात्यानां नैगमानां च सर्वश ।
 दिव्यै कामैरह नित्यमस्मिन् सन्तर्पितोऽभवम् ॥
 मनुष्यभूतोऽन्वभव दिव्यान् कामान् मनोरमान् ।
 अनुत्तर मार्यवाह स्तुतो बुद्धो महामुनि ॥
 सप्राया येनासौ भगवान् मुनि ।
 द्योतमुल्कादान प्रभाकरम् ॥

अवतीर्य रथात् पद्मसमुपसक्रान्तवान् मुनि ।
 [सार्थ्य]वाह नरादित्यमाराध्य^१ ॥

नुत्तर शास्ता मामसावनुकम्पया ।
 आर्यसत्त्वान्युपदिशेत् प्रत्यविध्यमह तदा ॥
 अह तदा कारुणिक सञ्चुद्ध ।
 पुद्गल एहि मिक्षो इत्येव ॥

तेनाप्रमत्तमनसा दृढवीर्यसमाधिना ।

शिवं निर्वाणममृतं स्पृष्टं स्थानमनुत्तरम् ॥

आराधितः [सार्थवाहः संबुद्धोऽयमनुत्तरः] ।

अहंत्वं च मया प्राप्तं शीतीभूतोऽसि निर्वृतः] ॥

. . . . . जीत्या च मरणेन च ।

शोक . . . . . मुक्तोऽसि सर्वतः ॥

ज्योतिष्क एवं स्थविरो भिक्षुसङ्घाग्रतः स्थितः ।

व्याकरोति स्वकं कर्म अनवतप्ते महाहृदे ॥

[ज्योतिष्कवर्गः सप्तदशः ॥१७॥]

[अथ स्थविरस्थविरा भिक्षवो राष्ट्रपालमिद]मवोचन् ।
व्याकृतायुष्मन्^१ राष्ट्रपाल आयुष्मता ज्योतिष्केण स्वका कर्म-
प्लोतिः । इदानीमायुष्मानपि राष्ट्रपालो व्याकरोतु स्वकं कर्म-
प्लोतिम् । अथायुष्मान् राष्ट्रपाल[रास्यां वेलायां स्वकां कर्मप्लोतिं
व्याकरोति] ।

. . . . . वर्धनः ।

राज्ञः कृकेरहं पुत्रः कनीयानभवं तदा ॥

अकारयं महत् स्तूपं श्रीमतः काश्यपस्य वै ।

तस्यैव च पितुरच्छलदण्डकमन्व[धारयम्]^२ ॥

[तत्]कर्म कृत्वा कुरालं यत्र यत्रोपपन्नवान् ।

देवभूतो मनुष्य[श्च] कृतपुण्यो विरोचितः ॥

इय मे पश्चिमा जातिर्जातोऽहं स्थूलकोष्ठके ।

॥

पक्षेऽहं तथा जनपदेष्वपि^१ ।

नासादिको दर्शनीय स्वभिरूप सुसंस्थित ॥

मानुष्यकामो रिद्धिभिः सर्वकामसमर्पित ।

त्रियो म

॥

[स]र्वांगयानां कुशलं गास्ता मेऽप्रतिपुद्गल^२ ।

अतिक्षिप्तं मे नान्नञ्च स विदित्वाशयं मम ॥

न क्रुद्धो अननुमतं मातापिता [नयञ्छति] ।

गेहमागम्य सन्नाय्यं मातापि]नोरयोऽब्रुवम् ॥

ताताभ्यामनुजानीतं प्रव्रजिष्येऽनगारिकाम् ।

माता पिता च मे श्रुत्वा जातौ [दुर्मनसौ तदा] ॥

।

[श्रुत्वा चैतन्मया नोक्तं ना]नुज्ञास्यथ मा यदि ।

पङ्कजं मुक्तिभाकाद्क्षमनाहारं स्थितोऽभवम् ॥

।

मृतेन करिष्यथ ॥

सचेदभिरमेताय न्नञ्ज्याया हि व सुत ।

एव

॥

।

अन्यत् मातापितरौ कान्था पुत्राद् गतिर्भवेत् ॥

माता पिता च मे प्राह वयस्याः प्रिय ।

॥

[माता पि]ता च मे प्राह सन्नेत्र प्रव्रजितो भवान् ।
करोति दर्शनं भूयो गच्छ प्रव्रज पुत्रक' ॥

साध्वित्यहं ।

. ... ॥

ततोऽहं प्रव्रजित्वेह व्यहरं शास्त्रशासने ।
सर्वसंयोजनं क्षीणमास्रवाणि हतानि मे ॥

.. . ।

[अर्हत्त्वं च मया]प्राप्तं शीतीभूतोऽस्मि निर्वृतः ॥
प्रसाद्य मानसं तस्यान्महाकारुणिके जिने ।
स्तूपे कुरुत सत्कारं विमोक्षयथ महाभये ॥
[स्थविरो राष्ट्रपालोऽसौ भिक्षुसंघाग्रतः स्थितः ।
व्याकरोति स्वकं कर्म अनवतप्ते महाहृदे] ॥

राष्ट्रपालवर्गोऽष्टादशमः ॥१८॥

अथ स्थविरस्थविरा भिक्षव आयुष्मन्तं स्वातिमिदमवोचन् ।
व्याकृतायुष्मन्^१ स्वाते [आयुष्मता राष्ट्रपालेन] स्वका कर्मप्लोतिः ।
इदानीमायुष्मानपि स्वकां कर्मप्लोतिं [व्याकरोतु] । अथायुष्मान्
स्वातिस्तस्यां वेलायां स्वकां कर्मप्लोतिं व्याकरोति ।

अहं राजगृहेऽभूवमग्रः श्रेष्ठी महाधनः ।

ऋषीन्भोजयं सर्वानेकैकं च कुले कुले^२ ॥

यादृशं च स्वयं भक्तमात्मार्यं पच्यते सदा ।

देयं तादृशमेवैषामेकेकस्य ॥

प्रतिरूपकम् ।

भक्तं पञ्चशता यादृक् ॥

भक्तं तादृशमेवाह तस्य भिक्षोः प्रदत्तवान् ।

ततो मे तत्र मात्सर्यमुदयादि सुदारुणम् ॥

कुत ।

पुनर्भिक्षुमिमं लेप्ता ॥

मविप्यत्यतिमात्रोऽयं व्ययं पञ्चशतानि मे ।

यत्त्वहं श्रमणस्यास्य मरणाय पराक्रमम् ॥

कु ॥

भोजनेन सह नादाम[श्चमूल] ॥

तस्मिन् भुक्तमात्रेऽस्य व्याधिर्दार्ढ्यमुत्थित ।

अन्ताप्यन्तगुणं वृक्षा अधोभागेन निर्गत ॥

का ॥

श्रेष्ठी अवधीद् य इमं मुनिम् ।

मनास्रजम् ॥

समन्ताज्ज्ञातयं क्रुद्धा अवध्यायन्ति तास्ततः ।

बह्वपुण्यं प्रसूतं ते यदयं धाति[तो मुनिः] ॥

[देशि]तो अस्य ततः ।

क्षमापित्वा ततः [सर्वं प्रतिदे]श्यात्ययं ततः ॥

सहस्रार्धेन भक्तेन तर्पयामि सभक्तिः ।
तत्रपापं देशयित्वाहं क्षमापित्वा च तानृषीन् ॥

[य]था मुक्ता इमे सर्वे तथा मुच्येय [बन्धनात्] ॥
मा दरिद्रेषु गेहेषु जन्म मेऽभूत् कदाचन ।
मा मे कदाचिन्मात्सर्यं समुत्पद्येत चेतसि ॥
प्रत्येकबुद्धं हत ... ।

वेदये दुःस्ववेदनाम् ॥
मानुष्यं पुनरागम्य क्षिप्रं कालं करोम्यहम् ।
महाधने भवाम्याढ्यो लोकसत्कृतपूजितः ॥
पतद्भिरान्न ।

रागः सर्वसमुद्धृतः ॥
यदा चाप्यनुपादाय निर्वाणं मे भविष्यति ।
अन्त्राप्यन्तगुणा वृक्षा चैवं च निपतिष्यति ॥
य . . . ।
.. ॥

स्वातिभिक्षुर्महद्भिकः ।
व्याकरोति स्वकं कर्म अनवतप्ते महाहृदे ॥

स्वातिवर्ग एकोनविंशतिमः^१ ॥१९॥

[अथ स्थविरस्थविरा भिक्षवो जङ्घाकाश्यपमिदमवोचन् ।
व्याकृता जङ्घाका]श्यप स्वार्तिना भिक्षुणा स्वका कर्महोतिः ।

इदानीमायुष्मानपि जङ्घाकाश्यपो व्याकरोतु स्वका कर्मप्लोतिम् ।
अयायुष्मान् [जङ्घाकाश्यप]स्तस्या वेलाया स्वका कर्मप्लोति
[व्याकरोति] ।

[निमग्नित सप्तवर्षमस्माभिभिक्षुसघ]कम् ।

ग्रामेण वे समस्तेन दुर्मिक्षे वर्त्तमानके ॥

आगतो मम मागेन तल्लैक शी ।

॥

।

एव विचिन्तयित्वाहमकार्षं पापका मतिम् ॥

किमस्याह प्रदास्यामि भिक्षोर्भक्तमक[र्मण] ।

॥

[सघा]ते तपने श्रैव दु ख्वा विन्दामि वेदनाम् ।

नरकात् नच्युतश्चाह यत्न यतोपपन्नवान् ।

ऋ^१ ।

[सतकृताराधितश्चैव सञ्जुष्टोऽयमनुत्तर ॥

इय मे पश्चिमा जातिर्नास्ति जातु पुनर्भव ।

नमज्य श्रद्धया चैवमासवा निहता मया ॥

अभिज्ञा षण्मया स्पृष्टा नासमर्हत्त्वमुत्तमम् ।

॥

।

[यदा ह्वा]न्तो भवाम्यहम् ॥

जङ्घाकाश्यप गोलेण कर्मनामा महर्षिकः ।

व्याकरोति स्वकं [कर्म] अनवतप्ते [महाहृदे] ॥

जङ्घाकाश्यवर्गो विंशतितमः ॥२०॥

अथ स्थविरस्थविरा भिक्षव आयुष्मन्तं ^१चूडपन्थकमिदम-
वोचन् । व्याकृतायुष्मन् चूडपन्थक आयुष्मता [जङ्घाकाश्यपेन
स्वका कर्मप्लोतिः । इदानीमायुष्मानपि स्वकां कर्मप्लोतिं
व्याकरोतु । अथायुष्मान् चूडपन्थकः स्वकां कर्मप्लोतिं
व्याकरोति] ।

[अहं सू]करिकोऽभूवं पूर्वमन्यासु जातिषु ।

बध्वा मुखे सूकरका नदीतीरमतारयम् ॥

नदीमध्यमहं प्राप्य ।

॥

स्म ऋषयः समागत्यानुकम्पया ।

ते माममोदयन्साल ततः प्रव्राजयन्ति माम्^१ ॥

प्रासङ्गिके .... ।

॥

[आराधि]तश्च संबुद्धः प्रात्रजं चानगारिकाम् ।

संमोहतन्द्रारहित उद्देशं नाध्यगामहम् ॥

लिभिर्मासैर्भदन्तेमां मय ।

धावतेमं संसारं दीर्घं कल्पमनल्पकम्^२ ॥

समुख लोकनायस्य व्याकरोच्चृडपन्यक ।

कृष्णाशुक्लानि कर्माणि अनवतप्ते महाहृदे ॥

चृडपन्यकवर्ग एकविंशतितम ॥२१॥

[अथ स्थविरस्थविरा भिक्षव आयुष्मन्त बहुश्रुतमि]दम-
वोचन् । व्याकृतायुष्मन् चृडपन्यकेन स्वका कर्मप्लोति ।
इदानीमायुष्मानपि स्वका कर्मप्लोति व्याकरोतु । [अथायुष्मान्
बहुश्रुतस्तस्या वेलया स्वका कर्मप्लोति व्याकरोति] ।

[श्रमण]कोऽभवम् ।

बहुश्रुतस्त्रिपिटकश्चाभूव ॥

वाचयामि अह भिक्षून् न धर्मं देशयामि वा ।

जानीयुर्मिक्षवो मान्ये मादश^१ ॥

।

।

न प्रकाशयमे र्मं नह्येतत्तत्र गोमनम् ॥

ततो मनसि ।

॥

।

सयं च विनोद्य तम् ॥

पर्यतन्वदेगय धर्मं सप्त ।

॥

... .. समर्पितः ।
 देवलोकात्ततश्च्युत्वा लब्धो मे मानुषो भवः ॥
 शाक्यराजकुले जातो .. .. पदान् ।
 कुलाकुलाश्च पुरुषाः प्राव्रज[न्नगारिकाम् ॥
 न]चाप्यहं तु प्रव्रज्यां कामभोगसमर्पितः ।
 ममैव चानुकम्पार्थं संबुद्धो ... ॥
 [सत्तव]र्षाण्यहं ताव दानं दास्याम्यनल्पकम् ।
 .. .. वर्षाणामहमत्ययात् ॥
 ततश्च प्रव्रजिष्यामि वरप्र .. ।
 ॥
 वृद्धस्य गौरवेणाहं वचनं न प्रतिक्षिपेत् ।
 सत्ताहेन भदन्ताहं प्रव्रजिष्येऽनुकम्पकः ॥
 दत्त्वा च दानं सत्ताहं ..... ।
 .. .. त्तमः ॥
 अचिन्तयित्वा जनतां प्राव्रज्यायामिनिष्क्रमेत् ।
 श्रद्धया प्रव्रजित्वा च युक्तोऽहं जिनशासने¹ ॥
 वर्षे . ।
 . ... ॥
 . ... गच्छामि नामृतम् ।
 ततो मे च व्यपलाप्यमुदपादि महर्द्धिकम् ॥

गह्वोऽहं ज्ञातिसधस्य भविष्यामि ।

॥

गृहीत्वाहं पर्यङ्केन निषण्णान् ।

ग्रीवायां स्थापितं शस्त्रमयं चित्तं व्यमुच्यत ॥

अखिलं ।

॥

क्षेणं नासां शान्तिरनुत्तमा ।

यत् पुराहमभवत् क्लीबं सद्धर्ममत्सरं ॥

फलं तस्य मया नाप्तं ।

॥

मृदासो महर्षिकः ।

व्याकरोति स्वकं कर्मानवतप्ते महाहृदे ॥

बहुश्रुतवर्गो द्वाविंशतिमः^१ ॥२२॥

1 Tib 537a l 6 Several leaves after this are lost The missing leaves correspond to Tib 537b to 560b

प्रेनोद्यच्छमानेन घटमानेन व्यायच्छमानेन सर्वकेश-
नहाणादर्हस्य साक्षात्कृतम् । 'किं भवन्त मग्नता कर्म कृतम् ।

भरद्वाजेनापि पठता स्वाध्यायवता लीणि पिटकान्यधीतानि ।
लिपिटं सवृत्तो धार्मिकविको युक्तमुक्तमतिमान् । यावत्तेनान्यतमो
गृहपतिरन्वार्तितः । तेन तमुद्दिश्य सरोपकरणसपन्नो विहार
कारितः । ततस्तेन भ्रातुर्वसिष्ठस्य सन्दिष्टम् । आगच्छ एकध्ये
मतिप्रसाम् । स श्रुत्वा आगतः । ततस्तेन गृहपतिना दृष्ट
शान्तेर्यापन्नं कायप्रासादिकश्चित्प्रासादिकश्च । स तं दृष्ट्वा मि-
प्रसन्नः । ततः प्रमादजातेन प्रणीतेनाहारेण सतर्प्य महार्हेण वस्त्र-
युगेनाञ्छादितः । ततो भरद्वाजस्य ईर्ष्यां समुत्पन्ना । अहमस्य
सर्वत्र पूर्वगमो नाहमनेन कदाचिद्वस्त्रेणाञ्छादितः । एष
त्वचिरान्यागत एव वस्त्रेणाञ्छादित इति स भ्रातुर्वसिष्ठस्य रन्त्रा-
न्वेपो सवृत्तः । तेनासौ सलक्षितश्चिन्तयति । ईर्ष्यामि कृतिरयम् ।
यद्यस्मै एतद्वस्त्रयुगं [नि] दास्यामि भूयस्या मात्रया अनसाद प्रप्रेष-
यिष्यतीति । तेन तस्मै दत्तम् । तथाप्यसौ रन्त्रान्वेषणपर-
स्तिष्ठत्येव । यावत्तस्य गृहपते प्रेष्यदारिका तं विहारमागत्यागत्य
कर्म करोति सा भरद्वाजेनोन्मथते । दारिके अहं तवैतद्वस्त्र-
युगमनुनयञ्छामि । त्वया मम वचनं कर्तव्यमिति । सा कथ-
यति । आर्यं किं मया करणीयम् । त्वमेतद् वस्त्रयुगं नावृत्य गृहं
परिवर्तय कुरु । यदि गृहपतिः पृच्छेत् कुतस्तवैतद्वस्त्रयुगमिति ।
वक्तव्यं आर्यं वसिष्ठेन मे दत्तमिति । यदि पृच्छेत् किमयेमिति ।

वक्तव्यः आर्य एतदपि प्रष्टव्यम् । किमर्थं पुरुषाः स्त्रीणां
 [प्रय]च्छन्तीति । ततस्ताया यथासंदिष्टं सर्वमनुष्ठितम् । ततस्तेन
 गृहपतिना वसिष्ठस्यान्तिके अप्रसादः प्रवेदितः । असत्कारभीरव-
 रते महात्मानः । स उत्थाय प्रक्रान्तः । किं मन्यध्वे भिक्षवः ।
 योऽसौ भरद्वाजः अहमेव स तेन कालेन तेन समयेन । यन्मया-
 र्ह[न्नसत्कृतोऽ]भ्याख्यानेनाभ्याख्यातः ततस्तास्य कर्मणो विपाकेन
 बहूनि वर्षाणि पूर्ववन्नरकेषु पक्वः यावदेतर्ह्यप्यहमभिसंबुद्धबोधिः
 सुन्दरिकया प्रव्राजिकया अभूतेनाभ्याख्यातः ।

किं भदन्त भगवता कर्म कृतम् । यस्य कर्मणो विपाकेन
 चंचामाणविक्रयाभूतेनाभ्याख्यातः । भगवानाह । तथागतेनैवैतानि
 भिक्षवः पूर्वमन्यासु जातिषु कर्माणि कृतानि उपचितानि साधा-
 रणान्यसाधारणानि च लब्धसंभाराणि । पूर्ववद् यावत् फलन्ति
 खलु देहिनाम्^१ । कतमानि साधारणानि ।

भूतपूर्वं भिक्षवो वाराणस्यामन्यतमो ब्राह्मणो वेदवेदाङ्ग-
 पारगः पञ्चानां माणवकशतानां ब्राह्मणानां मन्त्रान् [वाचयति]
 वाराणसीनिवासिनो जनकायस्यातीव सत्कृतो गुरुकृतो मानितः
 पूजितोऽर्हन् संमतः । यावदन्यतमः पंचाभिज्ञ ऋषिर्जनपद-
 चारिकां चरन् [वाराणसी]मनुप्राप्तः । वाराणसीनिवासिना जन-
 कायेन दृष्टः प्रासादिकश्च । दृष्ट्वा च पुनः सर्वजनकायोऽभिप्रसन्नः ।
 यस्य यद्वातव्यं कर्तव्यं वा पारलौकिकं स तस्मै अनुप्रयच्छति ।
 ततस्तास्य लाभसत्कारोऽन्तर्हितः । तस्य ऋषेरन्तिके ईर्ष्यानिविष्ट-

तस्यै गत्वा आरोचितम् । सोऽपि पुरुषो बहुकरणीयत्वां परिचार्य
 प्रथम एव यामे प्रक्रान्तः । सा संलक्षयति । महती वेला [वर्त]ते ।
 शक्ष्याभ्यहं तस्यापि चित्तग्राहं कर्तुमिति । तथा पुनरप्यसौ
 दारिकाभिहिता । गच्छ मृणालस्यारोचय । आर्या सज्जा संवृत्ता ।
 कथय कतरदुधानमागच्छत्विति । तथा तस्यै गत्वा आरोचितम् ।
 स कथयति । क्षणेन तवार्या सज्जा क्षणेन न सज्जेति । सा
 दारिका तस्याः सान्तरा । तथा समाख्यातम् । आर्यपुत्र नासौ
 सज्जा । किन्तर्हि । त्वदीयेन वस्त्रालंकारेण अन्येन पुरुषेण सार्धं
 परिचारितमिति । तस्य यत्कामरागपर्यवस्थानं तद्विगतम् ।
 व्यापादपर्यवस्थानं समुत्पन्नम् । संजातामर्षः कथयति । दारिके
 भद्राया गत्वा कथय अमुकमुद्यानं गच्छेति । तथा गत्वा
 भद्राया आरोचितम् । सा तदुद्यानं गता । मृणालेन धूर्तक-
 पुरुषेणोक्ता । युक्तं नाम तव मदीयेन वस्त्रालंकारेण अन्येन
 पुरुषेण सार्धं परिचरितुमिति । सा कथयति । आर्यपुत्र अस्मि
 एव सभापराधः । किन्तु नित्यापराधो मातृग्रामः क्षमस्वेति ।
 ततस्तेन संजातामर्षेण निष्कोशमसिं कृत्वा जीविताद् व्यपरो-
 पिता । ततस्साया प्रेष्यदारिकया महान् कोलाहलशब्दः कृतः ।
 आर्या प्रधातिता आर्या प्रधातितेति श्रुत्वा महाजनकायः प्रधावितो
 यावत् तस्मिन्नुद्याने सुरुचिर्नाम प्रत्येकबुद्धो ध्यायति । ततो-
 ऽसौ मृणालो धूर्तपुरुषः संव्रत्तो रुधिरभक्षितमसिं सुरुचेः प्रत्येक-
 बुद्धस्य पुरस्ताच्छोरयित्वा तस्यैव महाजनकायस्य मध्यं प्रविष्टः ।
 महाजनकायश्च रुधिरभक्षितमसिं दृष्ट्वा अनेन प्रव्रजितेन भद्रा

जीविताद् व्यपरोपिता । ततस्त प्रत्येकबुद्ध सजातार्या कथयन्ति ।
 भो प्रव्रजित ऋषिष्वज धारयसि । ईदृश नाम करो-
 षीति । स कथयति । कि कृतम् । ते कथयन्ति । भद्रया ते
 सार्धं परिचारितम् । सा जीविताद् व्यपरोपितेति । स कथयति ।
 शान्त नाहमस्य कर्मण कारीति । स शान्तवाद्यपि तेन महा-
 जनकायेन पश्चाद्वाहुगाढबन्धनबद्धो राज्ञ उपनामित । देवा-
 नेन प्रव्रजितेन भद्रया सार्धं परिचारितम् । सा जीविताद्
 व्यपरोपितेति । अपरीक्षका हि राजान । कथयति । यद्येव
 गच्छत धातयत । 'परित्यक्तोऽय मया प्रव्रजित इति । ततोऽसौ
 करवीरमालावसक्तकण्ठगुणो नीलाम्बरवसनै पुरुषैरुद्यतशस्त्रै
 सपरिवारितो रथ्यावीथिचत्वरशृङ्गाटकेष्वनुश्राव्यमानो नगरादुद्या-
 नामिमुखो नीयते । ततो मृणालस्य धूर्तपुरुषस्य बुद्धिरुत्पन्ना
 अय तपस्वी प्रव्रजित अदृष्यनपकारी अभूतेनाभ्याख्यात ।
 सोऽयमिदानीं प्रधात्यते । न मम प्रतिरूप स्यात् । यदहमभ्यु-
 पेक्षेय । इति विदित्वा परावृत्य^१ राज्ञ सकारामुपसक्रान्त पादयो-
 र्निपत्य कथयति । देव नाय प्रव्रजितोऽस्य कर्मण कारी मयै-
 तत् पापक कर्म कृतम् । मुख्यतामय प्रव्रजित इति । कि मन्यध्वे
 भिक्षव । योऽसौ मृणालो नाम धूर्त अह स तेन कालेन तेन
 समयेन । यन्मया प्रत्येकबुद्धोऽभूतेनाभ्याख्यातस्तस्याह कर्मणो
 विपाकेन बहूनि वर्षाणि पूर्ववद् यावन्नरकेषु पक्कः । तेन च

1 Tib vol ३ 3b । 7 ८३३ ३३८३ गुण ।

2 Tib 4a । 4 ३३८ ३३९ ३३९ ।

कर्माविशेषेण चंचामाणविक्रया अभूतेनाभ्याख्यातः^१ । इदमसाधारणम् ।

किं भदन्त भगवता कर्म कृतं यस्य कर्मणो विपाकेन वैरंभेषु यवान् परिभुक्तवान् सार्धं भिक्षुद्वयोनैः पञ्चभिर्भिक्षुशतैरायुष्मन् शारिपुत्र-भौद्गल्यायनाभ्यां दिव्या सुधा परिभुक्तेति^२ । भगवानाह । तथागतेनैव भिक्षवः पूर्वमन्यासु जातिषु कर्माणि कृतानि उपचितानि । पूर्ववद्यावत् फलन्ति खलु देहिनाम् । योऽशीतिवर्षसहस्रायुषि प्रजायां विपश्यी नाम शास्ता लोक उत्पन्नः । पूर्ववद्यावत् बुद्धो भगवान् । स जनपदचारिकां चरन् बन्धुमतीराजधानीमनुप्राप्तः । तस्यां बन्धुमत्यामन्यतमो ब्राह्मणः पञ्चभानवकशतानि ब्राह्मणानां मन्त्रान् वाचयति ।

तेन विपश्यी सम्यक्संबुद्धः पञ्चशतपरिवारो दृष्टः । स माणवकानामन्त्रयते । नार्हन्ति भवन्तोऽमी मुण्डकाः श्रमणका दिव्यां सुधामर्हन्ति तु कोटरयवान् परिभोक्तुमिति । तैरभ्यनुमोदितम् । एवमेवैतदुपाध्याय नार्हन्त्येवामी मुण्डकाः श्रमणका दिव्यां सुधां भोक्तुमर्हन्ति तु कोटरयवान् परिभोक्तुमिति । तत्र द्वौ माणवकौ शुक्लौ । तौ कथयतः । उपाध्याय न शोभनमुक्तम् । अर्हन्त्येवामी महात्मानो दिव्यां सुधां परिभोक्तुमिति । किं मन्यध्वे भिक्षवः । योऽसौ पञ्चशतपरिवारो ब्राह्मणः अहमेव स तेन कालेन तेन समयेन । यन्मया विपश्यिनः सम्यक्संबुद्धस्य सश्रावकसंधस्यान्तिके खरं

वाक्कर्म निश्चारित तस्य कर्मणो विपाकेन मया बहूनि वर्षाणि
बहूनि वर्षशतानि बहूनि वर्षसहस्राणि बहूनि वर्षशतसहस्राणि
कोटरयवा परिमुक्ता । तेनैव कर्मावशेषेणैतर्ह्यप्यभिसंबुद्ध-
बोधिना वैरम्भेषु कोटरयवा परिमुक्ता सार्धं भिक्षुद्वयोनै
पचभिक्षुशतै । यौ तौ द्वौ माणवकौ एतौ शारिपुलभौद्-
गल्यायनौ भिक्षू ।

किं भदन्त भगवता कर्म कृत यस्य कर्मणो विपाकेन दुष्कर
चरितमिति । भगवानाह तयागतेनैव तानि भिक्षव पूर्वमन्यासु
जातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि पूर्ववद्वाप्य फलन्ति खलु
देहिनाम् ।

भूतपूर्वं भिक्षवो वैमिडिग्या^१ ग्रामनिगमे नन्दीपालो
घटीकारोऽभूत् । नन्दीपालसूत्र विस्तरेण यथा मध्यभागमे
राजसयुक्तनिकाये^२ । किं मन्यध्वे भिक्षव । योऽसावुत्तरो नाम
माणवोऽहमेव स तेन कालेन तेन समयेन^३ । यन्मया पुद्-
गलोऽपवादो दत्तस्तस्य^४ कर्मणो विपाकेन बोधिमूले षड्वर्षं
दुष्कर चरितम् । यन्मया बोधिरबोधिताभविष्यत् पुनरपि मया

1 Tib ob 1 4 वेदेवे त्ति न्ना । Cf *Majjhima Nikaya* ii p 4)

Vebhalingam

2 In Tib the full story is given in leaves 5b—14b See Ghatikara sutta in the *Majjhima Nikaya* (81)

3 See Tib 14b 1 3

4 Ms पुद्गतोऽवबोधितो न बोदितस्तस्य । Tib 14b 1 ०—4 दस णां त्रया ण
सुत्तं । सुत्तं सुत्तं स णां स णां स णां स णां स णां etc

परावृत्य त्रीणि कल्पासंख्येयानि बोधिनिमित्तमात्मा परिखे-
दितोऽभविष्यत् ।

किं सद्गन्त भगवता कर्म कृतं यस्य कर्मणो विपाकेनाभि-
संबुद्धबोधिरपि भगवान् [मन्दाभिना¹] व्याधिना स्पृष्ट इति ।
भगवानाह तथागतेनैव तानि भिक्षवः पूर्वमन्यासु जातिषु
कर्माणि कृतान्युपचितानि पूर्ववधावत्फलन्ति खलु देहिनाम् ।

भूतपूर्वं भिक्षवोऽन्यतमस्मिन् कर्कटके वैद्यो बभूव । ततोऽन्य-
तमस्य गृहपतेः पुत्रः ग्लानः संवृत्तः । तेनासौ वैद्य आहूय पृष्टः ।
तेन तस्य भैषज्यं दत्तम् । स स्वस्थः संवृत्तः । तेन गृहपतिना तस्या-
भिसारो [न] दत्तः । यावत्तिरप्यसौ गृहपतिपुत्रो ग्लानः संवृत्तः
यावत्तिरपि तेन स्वस्थीकृतः । न च तेन तस्याभिसारो दत्तः ।
ततः स वैद्यस्तीव्रेण पर्यवस्थानेनामर्षितः संलक्षयति । अस्य गृहपति-
पुत्रस्य मया यावत् तिरपि² चिकित्सा कृता । न चानेन किञ्चिद-
प्युपकृतम् । इदानीं यदि भूयो ग्लान्यं पतति तादृशस्य
भैषज्यं ददामि येनास्यान्त्राणि खण्डखण्डं शीर्यन्ते इति ।
यावदसौ गृहपतिपुत्रो दैवयोगात्पुनर्ग्लान्यं पतितः । तेन वैद्येन
संजातामर्षेण तादृशं तस्य भैषज्यं दत्तं येनान्त्राणि खण्ड³ .... ।

1 Tib 14b, l 6 རྒྱུ་བའི་སྤྱོད་ [=diarrhoea]

2 Ms तृरपि

3 After this a few leaves are missing See Tib 15a l 4 The story is ended
in the usual way, viz, that Buddha was the physician and that for this sinful
act of his, he suffered long in the hells, and at last even when he became Buddha
he suffered from dysentery The story is followed by two other similar stories
about Buddha's past evil acts and his sufferings therefor

In Tib 17 a—23 a there is a number of verses dealing with Buddha's great-
ness, the verses end with the words 'तथागत वर्ग' ।

Buddha returned from the Anavatapta lake to Nagarabindu in Kosala and
stopped at Simsāpavana (See Tib 21a)

....मादिशेदनुकंपामुपादायेति । भगवानाह । समयेनाहं युष्माक-
नाम्ना दक्षिणामादिशामि । यदि यूयमनेनैव वर्षेण दक्षिणा-
देशनाकाल उपसंक्रामतेति । ते कथयन्ति । जिहीमः कथमा-
गच्छाम इति । अथ भगवांस्तास्यां वेलायां गाथां भाषते^१ ।

अलज्जितव्ये लज्जिनो लज्जितव्ये अलज्जिनः ।

अभये भयदर्शिनो भये चाभयदर्शिनः ।

मिथ्यादृष्टिसमादानात् सत्त्वा गच्छन्ति दुर्गतिम् ॥

अलज्जितव्येऽलज्जिनो लज्जितव्ये च लज्जिनः ।

अभयेऽभयदर्शिनो भये च भयदर्शिनः ।

सम्यग्दृष्टिसमादानात् सत्त्वा गच्छन्ति सद्गतिम् ॥ इति ।

ते कथयन्ति । भगवन्नघैवागमिष्याम इति ।

अथ नागरबिन्दवा ब्राह्मणगृहपतयस्तामेव रात्रिं शुचि-
प्रणीतं खादनीयभोजनीयं पूर्ववद्यावन्नीचतरमासनं गृहीत्वा
भगवतः पुरस्तान्निषण्णो धर्मश्रवणाय । तानि च पञ्च प्रेत-
शतान्युपसंक्रान्तानि । ततो नागरबिन्दवा ब्राह्मणगृहपतयः प्रेतान्
दृष्ट्वा निष्पलायितुमारब्धाः । भगवताभिहिताः । भवन्तः किमर्थं
निष्पलायन्ति । ते कथयन्ति । भगवन् एते प्रेता आगच्छन्ति ।
भगवानाह । आगच्छन्तु युष्माकमेवैते शातयः । यदि यूयमनुजानीध्वे
अहमेषां नाम्ना दक्षिणामादिशेयमिति । ते कथयन्ति । भगवन्ननु-
जानीमहे^२ । ततो भगवान् पञ्चाङ्गेन स्वरेण तेषां नाम्ना दक्षिणा-
मादेष्टुं प्रवृत्तः ।

इतो दानाद्धि यत् पुण्यं तत् त्रेतानुपगच्छतु ।

व्युत्तिष्ठन्ता क्षिप्रमिमे प्रेतलोकात्सुदारुणात् ॥ इति ।

ततोऽग्निनिवृत्त तेषां चीवरं पानमोजनम् ।

शयनं वापि विविधमक्षयं सार्वकालिकम् ॥

ततो नागरविन्दवान् ब्राह्मणगृहपतीन् धर्म्यया कथया
सन्दर्श्य समादाप्य समुत्तेज्य सप्रहृष्योत्थायसिनात्प्रक्रान्त ।

ततो नागरविन्दवानां ब्राह्मणगृहपतीनां कुतूहलशालायां
सन्निपण्णानां संनिपतितानामयमेवरूपोऽभूत् अन्तःसमुदाहारः ।
महेच्छो वत् भवन्तः श्रमणो गौतमो महेच्छा वास्य श्रावका इति ।
अपरे कथयन्ति । अल्पेच्छो भवन्तः श्रमणो गौतमः अल्पेच्छा वास्य
श्रावका न यथा तीर्थ्या इति । तेन खलु समयेन वैरट्टसिहो
नाम ब्राह्मणस्तस्यामेव पर्यदि सन्निपण्णोऽभूत् सन्निपतितः । अथ
वैरट्टसिहो ब्राह्मणो नागरविन्दवान् ब्राह्मणगृहपतीनिदमवोचत् ।
अहं भवता प्रत्यक्षीकरिष्यामि । अल्पेच्छो वा श्रमणो गौतमो
महेच्छो वा अल्पेच्छा वास्य श्रावका महेच्छा वेति^१ । अथ वैरट्ट-
सिहो ब्राह्मणो येन भगवांस्तेनोपसक्रान्तः । उपसक्रम्य भगवन्त-
मिदमवोचत् । अधिवासयतु मे भगवान् गौतमो गुडखादनिकया
साधुं भिक्षुसन्धेनेति । अधिवासयति भगवान् वैरट्टसिहस्य तूष्णी-
भावेन । अथ वैरट्टसिहो ब्राह्मणो भगवतस्तूष्णीभावेन अधि-
वासनं विदित्वा भगवतोऽन्तिके प्रक्रान्तः । तत्र भगवान्
भिक्षूनामन्त्रयते स्म । अवतारत्रेक्षिणा भिक्षवो वैरट्टसिहेन

1 The corresponding story in the Pali *Mahāvajja* (I p. 24) is different

ब्राह्मणेन बुद्धप्रमुखो भिक्षुसंधो गुडखादनिकया उपनिमन्वितः ।
तद्युष्माकं यो यावत्परिभुंक्ते तेन तावद् ग्रहीतव्यमिति । वैरट्ट-
सिंहब्राह्मणस्य पञ्चगुडस्थालीशतानि भवन्ति । स प्रत्येकं गुड-
शालायां गुडस्थालीं गृहीत्वा पञ्चगुडस्थालीशतान्यादाय येन भगवां-
स्तेनोपसंक्रान्तः । उपसंक्रम्य भगवन्तमिदमवोचत् । निपीदतु
भगवान् गौतमः सश्रावकसंघः । सज्जो गुडः । परिभुङ्क्ष्व । अथ
भगवान्निष्पादितपाणिपातः^१ पुरस्ताद्भिक्षुसंघस्य प्रशस्त एवासने
निषण्णः । ततो वैरट्टसिंहो ब्राह्मणः एकां गुडस्थालीं गृहीत्वा
चारयितुमारब्धः । यावद्भगवता तथाधिष्ठिता यथा भिक्षुसंघस्य
चारिता । अवशिष्टा पूर्णाऽवस्थिता । ततो वैरट्टसिंहो ब्राह्मणो-
ऽभिप्रसन्नः । ततस्तेन प्रसादजातेन सामन्तकेन शब्दो निश्चा-
रितः । अल्पेच्छो भवन्तः श्रमणो गौतमः । अल्पेच्छाश्वास्य
श्रावका इति । ततस्तेन तीर्थ्या उपनिमन्विताः । गुडं परि-
भुक्तम् । तैरमात्रया गुडो गृहीतः । कैश्चित् खोरकां पूरयित्वा
ततो गृहीत्वा च संप्रस्थितम् । ततो वैरट्टसिंहेन ब्राह्मणेनाभिहिताः ।
यूयमेव मोहपुरुषा महेच्छाः । श्रमणस्तु गौतमः अल्पेच्छः ।
अल्पेच्छा वास्य श्रावकाः । इत्युक्त्वा स भूयस्या मात्रया भगवत्यभि-
प्रसन्नो येन भगवांस्तेनोपसंक्रान्तः । उपसंक्रम्य भगवता सार्धं
संमोदनीं संरञ्जनीं विविधां कथां व्यतिसार्यैकान्ते न्यधी-
दत् । अथ वैरट्टसिंहो ब्राह्मणो येन भगवांस्तेनाञ्जलिं प्रणमय्य
भगवन्तमिदमवोचत् । लभेयाहं भदन्त स्वाख्याते धर्मविनये

प्रव्रज्यामुपसपद भिक्षुभाव चरेयमह भगवतोऽन्तिके ब्रह्मचर्य-
मिति । ततो भगवता एहि—भिक्षुकया आभाषित । एहि भिक्षो
चर ब्रह्मचर्यमिति । पूर्ववधावन्नोपस्थितो ब्रुद्धमनोरयेन ।

तत्र भगवान् भिक्षूनामन्त्रयते स्म । तस्मादनुजानामि कालेन
वाकालेन वा ग्लानेन वाग्लानेन वा गुड परिभोक्तव्य ।
नाल कौकृत्य करणीयमिति ।

आयुष्मान् वैरट्टसिंह कुणपदोर्गन्धेन चित्तैकाग्रता नारा-
गयति । भगवान् सलक्षयति । वैरट्टसिंहो भिक्षुश्चरममविक-
किमर्थं सत्यानि न पश्यतीति । सलक्षयति । कुणपदोर्गन्ध-
विहारम् । पूर्ववद् यावत् । तत्र भगवानायुष्मन्तमानन्दमामन्त्र-
यते स्म । गच्छानन्द वैरट्टसिंहस्य भिक्षोर्विहार गन्धैर्माल्यैर्धूपैश्चूर्णै-
सस्फुरे । शयनासन च धूपय । सुरभिकुसुमोपचित च पुष्प-
वितान वितन्विति । एव भदन्तेत्यायुष्मानानन्दो भगवत नतिश्रुत्य
यावदसौ पिण्डपात गतस्तावत्तस्य विहार गत्वा भगवतोपदिष्टेन
विधिना सर्वमनुष्ठितवान् ।

अथायुष्मान् वैरट्टसिंह पिण्डपातमटित्वा विहारमागत ।
पश्यति दिव्या विभूतिम्^१ । ततः प्रीतमना पिण्डपात परिमुञ्च्य
कृतमक्तकृत्यो बहिर्विहारस्य पादौ प्रक्षाल्य विहार आविशत् ।
प्रविश्य निपण्ण पर्यङ्कमासुज्य ऋजु काय नणिधाय नतिमुखा
स्मृतिमुपस्थाप्य तस्य सुगन्ध धात्वा चित्तसमाधानमुत्पन्नम् । तत-
स्तेन सर्वक्लेशप्रहाणोदहृत्त्व साक्षात्कृतम् । पूर्ववधावत् अभिवाद्यश्च

संवृत्तः । तत्र भगवान् भिक्षूनामन्त्रयते स्म । एषोऽग्रा मे भिक्षवो
भिक्षूणां मम श्रावकाणां शुभाधिमुक्तानां यदुत वैरट्टसिंहो
भिक्षुः । भिक्षवः संशयजाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवन्तं
पप्रच्छुः । पश्य भदन्त अन्ये भिक्षवः शुभयाधिमुक्ताः । आयुष्मास्तु
वैरट्टसिंहः शुभयाधिमुक्त इति । भगवानाह ।

एष भिक्षवः पञ्च जन्मशतानि निरन्तरं लयस्त्रिंशेभ्यो देवेभ्य-
श्च्युत्वा तेष्वेवोपपन्नः । इदानीं चरमे भवे मनुष्येषूपपन्नः ।
कुणपगन्धं घ्रात्वा चित्तैकाग्रतां नासादितवान् । सुगन्धं तु
घ्रात्वा चित्तसमाधानं प्रतिलभ्य शुभयाधिमुक्तः । यद्यस्याय-
मुपचारो न कृतोऽभविष्यदूष्मगतमप्यनेन नोत्पादितमभविष्य-
दिति । तस्मादनुजानामि योऽप्यन्य एवं शुभाधिमुक्तरास्याप्येवं-
रूपानुपूर्वीं कर्तव्या । नात्र कौकृत्यं करणीयम्^१ ।

अथ भगवान् वृजिषु जनपदेषु चारिकां चरन् वैशाली-
मनुप्राप्तो वैशाल्यां विहरति मर्कटहृदतीरे कूटागारशालायाम् ।
अश्रौषुवैशालका ब्राह्मणगृहपतयो भगवान् वृजिषु जनपदेषु
चारिकां चरन् वैशालीमनुप्राप्तो वैशाल्यां विहरति मर्कटहृद-
तीरे कूटागारशालायामिति । श्रुत्वा च पुनरेकध्ये सन्निपत्य
कथयति । भवन्तः श्रूयते भगवान् वृजिषु जनपदेषु चारिकां
चरन् वैशालीमनुप्राप्तो वैशाल्यां विहरति मर्कटहृदतीरे कूटागार-
शालायामिति । यद्यस्याकमेकैको भगवन्तमुपनिमन्त्य भोज-
यिष्यति भगवान् विप्रक्रमिष्यति । अन्येऽवकाशं न लप्स्यन्ते ।

किमसौ व्यतिक्रमिष्यति । न तेन क्रियाकारः श्रुतः । पुरुषः
श्वो भोजयतु । वयं परश्वो भोजयिष्याम इति^१ ।

अथायुष्माननन्दः काल्यमेवोत्थाय पालचीवरमादाय येन
धनिकस्य गृहपतेर्निवेशनं तेनोपसंक्रान्तः । उपसंक्रम्य पूर्वेण
नगरद्वारेण प्रविष्टः । यावत्पश्यति नासनप्रज्ञप्तिं न भक्तं सज्जी-
कृतम् । ततो धनिकं गृहपतिमिदमवोचत् । गृहपते त्वं बुद्ध-
प्रमुखं भिक्षुसंघमुपनिमन्त्याल्पोत्सुकः स्थित इति । स कथ-
यति । किमार्यानन्दैवं कथयसि गृहपते नासनप्रज्ञप्तिं
पश्यामि नाप्याहारं सज्जीकृतम् । आर्यं कतरेण त्वं द्वारेण
प्रविष्टः । गृहपते पूर्वेण नगरद्वारेण । आर्यं दक्षिणेन प्रविश ।
स दक्षिणेन प्रविष्टो यावत् पश्यति दिव्यामासनप्रज्ञप्तिं कृतां
दिव्यं चाहारमुपन्वाहतम् । दृष्ट्वा च पुनः परं विस्मयमापन्नः ।
अथ धनिको गृहपतिर्भगवतो दूतेन कालमारोचयति ।
समयो भदन्तसज्जं भक्तम् । अप्येदानीं पूर्ववद् भगवन्तं भुज्जवन्तं
विदित्वा धौतहस्तसपनीतपालं नीचतरमासनं गृहीत्वा भगवतः
पुरस्त्रान्निषण्णो धर्मश्रवणाय ।

अथ धनिकपत्नी उत्थायासनाद्येन भगवांस्तेनाञ्जलिं प्रणमय्य
भगवन्तमिदमवोचत् । अधिवासयतु मे भगवान् श्वोऽन्तर्गृहे
भक्तेन सार्धं भिक्षुसंघेनेति । अधिवासयति भगवान् धनिक-
पत्न्या तूष्णींभावेन । अधिवास्य च धनिकस्य गृहपते-
र्धर्मदेशनां कृत्वोत्थायासनात् प्रक्रान्तः । धनिकपत्न्यापि

भोजन सज्जीकृतम् । अथायुष्मानानन्द काल्यमेवोत्थाय पात्र-
चीवरमादाय येन धनिकस्य गृहपतेर्निवेशन तेनोपसक्रान्त ।
उपसक्रम्य दक्षिणेन द्वारेण प्रविष्ट । नासनप्रज्ञप्ति पश्यति
नाप्याहार सज्जीकृतम् । दृष्ट्वा च पुनर्धनिकपत्नीमिदमवोचत् ।
गृहपतिपत्नि बुद्धप्रमुख भिक्षुसधमुपनिमन्त्य किमर्थमित्यत्पोत्सुका
तिष्ठसीति नासनप्रज्ञप्ति नाप्याहार सज्जीकृतम् । आर्य कतरेण
त्व द्वारेण प्रविष्ट । दक्षिणेन । आर्य पूर्वेण द्वारेण प्रविश । स
पूर्वेण प्रविष्ट । यावत्पश्यति शोभनामासनप्रज्ञप्ति प्रणीत
चाहारमुपन्वाहतम् । दृष्ट्वा च पुन पर विस्मयमापन्न । ततो
धनिकपत्नी भगवतो दूतेन कालमारोचयति । समयो मदन्त
सज्ज भक्त यस्येदानीं भगवान् काल मन्यत इति । पूर्व-
वधावद् धौतहस्तमपनीतपात्र नीचतरमासन गृहीत्वा पुरस्ता-
न्निषण्णो धर्मश्रवणाय ।

अथ धनिकपुत्र उत्थायासनादेकासमुत्तरासङ्ग कृत्वा
येन भगवास्तेनाञ्जलि प्रणम्य भगवन्तमिदमवोचत् । अधि-
वासयतु भगवान् श्वोऽन्तर्गृहे भक्तेन सार्धं भिक्षुसधेनेति ।
अधिवासयति भगवान् धनिकपुत्रस्य तूष्णींभावेन । अथ
भगवान् धनिकपत्न्या धर्मदेशना कृत्वा प्रक्रान्त । धनिकपुत्रे-
णापि शुचिना प्रणीत खादनीयभोजनीय समुदानीतम् । अथा-
युष्मानानन्द काल्यमेवोत्थाय पात्रचीवरमादाय येन धनिकस्य
गृहपतेर्निवेशन तेनोपसक्रान्त । उपसक्रम्य दक्षिणेन द्वारेण
प्रविष्ट । नासनप्रज्ञप्ति पश्यति नाप्याहार सज्जीकृतम् । दृष्ट्वा

च पुनर्धनिकपुत्रमिदमवोचत् । गृहपतिपुत्र त्वं बुद्धप्रमुखं भिक्षुसंघ-
मुपनिमन्त्य किमल्पोत्सुकस्तिष्ठसीति । स कथयति । आर्यं किमेवं
कथयसि । न पश्याम्यासनप्रज्ञप्तिं नाप्याहारं सज्जीकृतम् । आर्यं
कतरेण त्वं द्वारेण प्रविष्टः । दक्षिणेन । आर्यं पश्चिमेन प्रविश ।
यावदसौ प्रविष्टः । यावत् पश्यति शोभनामासनप्रज्ञप्तिं प्रणीतं
चाहारमुपन्वाहतम् । दृष्ट्वा च पुनः परं विरगयमापन्नः । ततो
धनिकपुत्रो भगवतो दूतेन कालमारोचयति । समयो भदन्त
सज्जं भक्तं यस्येदानीं भगवान् कालं मन्यत इति पूर्व-
वद्यावद् धौतहस्तमपनीतपालं नीचतरमासनं गृहीत्वा भगवतः
पुरस्तान्निषण्णो धर्मश्रवणाय ।

अथ धनिकस्नुषा उत्थायासनाद्येन भगवांस्तेनाञ्जलिं प्रणम्य
भगवन्तमिदमवोचत् । अधिवासयतु मे भगवान् श्वोऽन्तर्गृहे
भक्तेन सार्धं भिक्षुसंघेनेति । अधिवासयति भगवान् । धनिक-
पुत्रस्य धर्मदेशनां कृत्वा प्रक्रान्तः ।

अथ वैशालका ब्राह्मणगृहपतयो येन भगवांस्तेनोपसंक्रान्ताः ।
उपसंक्रम्य भगवतः पादौ शिरसा वन्दित्वैकान्ते निषण्णः । एकान्त-
निषण्णान् वैशालकान् ब्राह्मणगृहपतीन् भगवान् धर्म्यया कथया
यावत् समादाप्य समुत्तेज्य संप्रहर्ष्य तूष्णीम् । अथ वैशालका ब्राह्मण-
गृहपतयः उत्थायासनादेकांसमुत्तरासङ्गं कृत्वा येन भगवांस्तेनाञ्जलिं
प्रणम्य भगवन्तमिदमवोचत् । अधिवासयतु भगवान् त्वस्माकं
श्वोऽन्तर्गृहे भक्तेन सार्धं भिक्षुसंघेनेति । भगवानाह । निमग्नितो-
ऽरिग वासिष्ठास्तत्प्रथमतरं धनिकस्नुषयेति । ततो वैशालका

प्राक्षणागृहपतय क्षुब्धा कथयन्ति । भवन्त कि धनिकस्यैकस्य
धनमस्ति येन बुद्धनमुख मिश्रुसध प्रतिदिन भोजयति वयमव-
काश न लभामहे । कथमल प्रतिपत्तव्यमिति । अपरे कथयन्ति ।
यदा बुद्धनमुखो मिश्रुसधो मुक्त्वा नक्रामति तदास्य गृहादेकैका
शिलामुद्धेष्टयाम इति^१ ।

अथायुष्मानानन्द काल्यमेवोत्थाय पालचीवरमादाय येन
गृहपतेर्निवेशन तेनोपसक्रान्त । उपसक्रम्य पश्चिमेन द्वारेण प्रविष्ट ।
पश्यति नासनप्रज्ञसि नाप्याहारमुपन्वाहतम् । दृष्ट्वा च पुन-
र्धनिकस्नुपामिदमवोचत् । धनिकस्नुपे बुद्धनमुख मिश्रुसधमुपनि-
मन्त्य किं त्वमत्पोत्सुका तिष्ठसीति । सा कथयति । मैव कथयसि ।
न पश्यामि आसनप्रज्ञसि नाप्याहार सजीकृतम् । आर्य कतरेण त्व
द्वारेण प्रविष्ट । पश्चिमेन । आर्य उत्तरेण प्रविश । स उत्तरेण द्वारेण
प्रविष्ट । यावत्पश्यति दिव्यामासनप्रज्ञसि कृता दिव्य चाहार-
मुपन्वाहतम् । दृष्ट्वा च पुन पर विस्मयमापन्न । ततो धनिकस्नुपा
भगवतो दूतेन कालमारोचयति । समयो भदन्त सज्ज मत्तम् ।
यस्येदानीं पूर्ववद् यावत् पुरस्ताद् मिश्रुसधस्य प्रज्ञस एवासने
निपण्ण ।

अथ वैशालका प्राक्षणागृहपतय सर्वे सभूय धनिकस्य गृहद्वारे
स्थिता । धनिक गृहपतिमिदमवोचन् । गृहपते वैशालको गण
क्षुण्णो द्वारे तिष्ठति । गच्छ क्षमयैनम् । मा ते अनर्थं करिष्यतीति ।

1 Tib ७७b 1 6 देवि त्विन् देवदेवे वस भर्गोऽस्य दे भर्गेण मे ।

स निर्गल्य क्षमापयितुमारब्धः । ते कथयन्ति । गृहपते किं तवै-
 वैकस्य धनमस्ति येन त्वं प्रतिदिवसं बुद्धप्रमुखं भिक्षुसंघं भोज-
 यसि वयमवकाशं न लभामहे इति^१ । स कथयति । भवन्तो न
 मया गणस्य क्रियाकारः श्रुतः । तदर्हति गणः क्षन्तुमिति । अपरे
 कथयन्ति । भवन्तेः प्रधानपुरुषोऽयं क्षम्यतामस्येति । तैः क्षान्तम् ।
 स कथयति । यद्येवं प्रविशत । ते गृहं प्रविष्टाः । पश्यन्ति
 शोभनाभासनप्रज्ञप्तिं कृतां प्रणीतं चाहारं समन्वाहतम् ।
 दृष्ट्वा च पुनः परं विस्मयमापन्नाः कथयन्ति । गृहपते त्वमेवै-
 कोऽर्हसि बुद्धप्रमुखं भिक्षुसंघं भोजयितुं न वयमिति । स तेषां
 रत्नाननुप्रयच्छति । ते न प्रतिगृह्णन्ति । भगवताभिहिताः । प्रति-
 गृह्णीध्वं दुर्लभान्येतानि रत्नानीति । तैर्गृहीतानि । येन च
 यादृशं गृहीतं तस्य तादृशमेव वर्णावभासः संवृत्तः । ततो
 धनिकस्नुषा सुखनिषण्णं बुद्धप्रमुखं भिक्षुसंघं विदित्वा शुचिना
 प्रणीतेन खादनीयभोजनीयेन पूर्ववद् यावद् धौतहस्तमपनीतपालं
 नीचतरमासनं गृहीत्वा भगवतः पुरस्तान्निषण्णो धर्म-
 श्रवणाय ।

ततो भगवता धनिकस्य धनिकपत्न्या धनिकपुत्रस्य
 धनिकस्नुषायाश्चाशयानुशयं धातुं प्रकृतिं च विदित्वा चतुरार्य-
 सत्यसंप्रतिवेधिकी धर्मदेशना कृता । यां श्रुत्वा धनिकेन धनिक-
 पत्न्या धनिकपुत्रेण धनिकस्नुषया च विंशतिशिखरं समुद्रतं
 सत्कायदृष्टिशैलं ज्ञानवज्रेण भित्त्वा स्रोतआपत्तिफलं साक्षात्-

कृतम् । ते दृष्टसत्यास्त्रिरुदानमुदानयन्ति पूर्ववद् यावत् । अभि-
क्रान्ता वय मेगवन्त शरण गच्छामो धर्मं च भिक्षुसध च ।
उपासकाश्चास्मान् धारयन्तु यावज्जीव प्राणोपेत शरणगतमभि-
प्रसन्ना । अथ भगवान् धनिक धनिकपत्नी धनिकपुत्र धनिक-
स्तुपा च धर्म्यया कथया सन्दर्श्य समादाप्य समुत्तेज्य सप्रहर्ष्यो-
त्यायासनात् नक्रान्त ^१ ।

भिक्षव सशयजाता सर्वसशयच्छेतार बुद्ध भगवन्त पप्रच्छु ।
किं मदन्त धनिकेन धनिकपत्न्या धनिकपुत्रेण धनिकस्तुपया च
कर्म कृत यस्य कर्मणो विपाकेन आढ्ये महाधने महामोगे कुले
जाता दिव्यमानुषो च श्रिय प्रत्यनुभवन्ति । भगवतश्चान्तिके सत्य-
दर्शनं कृतमिति । भगवानाह । एभिरेव भिक्षव कर्माणि कृतान्यु-
पचितानि लब्धसभाराणि परिणतत्रत्ययानि औषधवत्प्रत्युपस्थितान्य-
वश्यमावीनि । पूर्ववद्यावत् फलन्ति खलु देहिनाम् ।

भूतपूर्वं भिक्षवो वाराणस्यामन्यतमो मालाकार प्रतिवसति ।
तेन सदृशात् कुलात् कलत्रमानीतम् । स तया सार्धं क्रोडति
रमते परिचारयति ।] सोऽपरेण समयेन
दरिद्रं सवृत्तं । परमदरिद्रं । तेन सपुत्रकललस्तुपेण

[प्रा]वृत्य कुमाराणामुपनयति ।

मालाकारस्तुपापि तमेव प्रावृत्य राज्ञं स्तुपा

जनपदवारिका चरन् सूर्यस्यास्त-
गमनकालसमये वाराणसीमनुनात् ^२ ।

... .. प्रसादजातेन पत्न्याः समाख्यातम् ।
 सा हि प्रसन्ना । तथा पुत्रस्य [समाख्यातम्] । सोऽपि प्रसन्नः । तेन
 ... .. [रज]न्यां तैरसौ पिण्डकेन प्रति-
 पादितः । मालाकारः कथयति । भद्रे यो मम पट ... ..
 .. .. [स ते]नाच्छादितः । कायिकी तेषां
 महात्मनां धर्मदेशना न वाचिकी । ततः स महा[त्मा] .. ..
 .. .. पादयोर्निपत्य प्रणिधानं
 कर्तुमारब्धः^१ । यदस्माभिरेवंविधे सद्भूतदक्षिणीये ... ..
 .. .. स्तारमारागयेमो मा विराग-
 येम इति । ततः प्रत्येकबुद्धस्ते[षां] ... ..
 . .. [महात्मा]ना दारिद्रमूलानि समुद्धृतानि^२ ।
 तस्य मालाकारस्य यः [दारिद्र]कालो रा[ज्ञे] . ..
 .. . ... भूतमाख्यातम् । ततो राज्ञा यथा
 प्रावृतेनाच्छादितः । एवं मालाकार ... ..
 ... .. मालाकार एवासौ धनिकस्तेन
 कालेन तेन समयेन । मालाका[र] .. ..
 ... . [महाभो]गे कुले जाता । दिव्यमानुषी
 श्रीर्गृहे प्रादुर्भूता । मम चान्तिके सत्यानि^३ .. ..
 ... .. त्येवं वो भिक्षवः शिक्षितव्यम् ।

1 Tib 33a, l 1

2 Tib 33a, l 6

3 See Tib 33b, l 7

4 Fragments are reproduced here without any emendation

अथ वैशालका ब्राह्मणगृहपतयो^१ भू[यस्या मालयाभिप्रसन्ना
आसनादुत्थाय येन भगवास्तेन कृताञ्जलयोऽभिप्रणम्य भगवन्त-
मिदमवोचन् । अधिवासयतु भगवास्त्वैमासीं चीवरपिण्डपात-
शयनासनग्लानप्र]त्ययभैषज्यपरिष्कारै सार्धं भिक्षुसधेनेति । अधि-
वासयति भगवान् वैशा[लकानां ब्राह्मणगृहपतीना तूष्णीम्भावेन ।
वैशालका ब्राह्मणगृहपतयो भगवतस्तूष्णीम्भावेनाधिवासना
विदित्वा आसनादुत्थाय भगवत पादौ शिरसा वन्दित्वा]
नक्रान्ता । अथ वैशालका ब्राह्मणगृहपतयस्तामेव रात्रि
[शुचिप्रणीत खादनीयभोजनीय पूर्ववद् यावत् नीचतरमासन
गृहीत्वा भगवत पुरस्तात् निपण्णो धर्मश्रवणाय । अय]
भगवान् वैशालकान् ब्राह्मणगृहपतीन् धर्म्यया कथया सन्दर्श्य
समादाप्य समुत्तेज्य उत्थायासनात् नक्रान्त । ।

[अथ दिवसद्वयोन्लैमासिकाल्याद् वैशालकब्राह्मणगृहपतीना
महापरिवारस्य दुर्भिक्षमुत्पन्नम् । तेषा] ज्ञातयो भोजनमिति
कृत्वा उपसक्रामन्ति । तैरुपद्रूयमाणा [ब्राह्मणगृहपतयो भिक्षूणा-
मारोचयन्ति । आर्या दुर्भिक्षमुत्पन्नम् । ज्ञातयो न उपद्रवन्ति ।

अहो आ]र्यका प्रतिजागृत्यु । वयमुपकरणानि नयच्छाम
इति । भिक्षव कथयन्ति । [भगवता नानुज्ञातम् । ते भगवत
आरोचयन्ति । भगवानाह । भिक्षूणा भक्त प्रतिजा]गर्तव्यम्^२ ।
ते प्रतिजागर्तुमारब्धा । यावदभ्यवकाशे प्रतिजाग्रति पेयाञ्च ।

1 The following eight pages are mainly restorations from Tibetan as the leaf is in fragments

2 Tih 35a, l 2

[अथ देवो वृष्टः । अभ्यवकाशमकल्पिकमिति ते भगवत आरोचयन्ति । भगवानाह । अभ्यवकाशे न प्रतिजागर्तव्यम् । ते] द्वारकोष्ठके प्रासादे [च प्रतिजाग्रति । भगवानाह । द्वारकोष्ठके प्रासादे च न प्रतिजागर्तव्यम् । तस्मात्तर्हि कल्पिकस्थाने स्थातव्यम् ।] भिक्षवो दशेभानि चाकल्पिकानि । [कतमानि दश । अभ्यवकाशद्वारकोष्ठकप्रासादाग्निशालायन्त्रधरराजाङ्गन-देवस्थान-गृहपतिकुटी-भिक्षुणीशालाः । एतानि] शालावस्तूनि येषु भक्तं न प्रतिजागर्तव्यम् । प्रतिजाग्रति सातिसारा भवन्ति ।

[उद्दानम् । ... .. । श्रावस्त्यां निदानम् । अथान्यतमस्य भिक्षोर्गलान्यमुत्पन्नम् । स वैद्यसकाशमुपसंक्रान्तः कथयति । भद्रमुख भैषज्यं व्यपदिश] । तेन रोगनिदानं पृष्ट्वा अभिहितः^१ । आर्य पेयां पिब स्वस्थो भविष्यसीति । स कथयति । [भद्रमुख भगवता नानुज्ञातम् । वैद्यः कथयति । आर्य कारुणिको वः शारत्ता स्थानमेतद् विद्यते यदनुज्ञास्यति । एतत्प्रकरणं भिक्षवो भगवत आरोचयन्ति] । भगवानाह । यदि वैद्यः कथयति पेयां पिबेति^२ । [नाल कौकृत्यं करणीयम् ।

भगवानाह । वैद्योपदेशेन पेया पातव्येति । तस्योपस्थापकेन शीतला पेया दत्ता । स वैद्यसकाशं गत्वा] कथयति । भद्रमुख किं तया पेयया [नाहं स्वस्थः । वैद्यः कथयति । आर्य किं त्वया पेया न पीता । स कथयति । पीता । किमुष्णा । शीतलैव ।

1 Tib 35b, l 3.

2 Tib. 36a, l 1.

आर्य न शोभन कृतम् । उष्णीकृत्य पातव्या । भिक्षवो न जानते कुल उष्णीकर्तव्या । भगवानाह । तस्मात्तहि भिक्षव कल्पिकशाला समन्तव्या । भिक्षवो न जानते कीदृगिति । भगवानाह । पञ्च कल्पिकशाला भवन्ति । आरभ्यमाणान्तिका उच्छ्रीयमाणान्तिका गोनिपादिका उद्धूतवस्तुका समतिका च^१ ।

तत्र [आरभ्यमाणान्तिका कतमा । तद्यया नवकर्मिको भिक्षुर्यत्नं प्रथमतः स्थित्वा सधस्य कल्पिकस्थानमिति कृत्वा वाचयति इदं कल्पिकस्थानमिति । इदमारभ्यमाणान्तिका उच्यते ।] तत्र उच्छ्रीयमाणान्तिका [कतमा] । यथापि तत्रवकर्मिको भिक्षुः शिलायामुच्छ्रीयमाणाया तत्र प्रथमतः शिलायामन्यस्यमानाया सामन्तकान् भिक्षूनामन्त्रयते । अवधारयन्तु आयुष्मन्त [इदं सधस्य कल्पिकस्थानम् । इदमेवोच्छ्रीयमाणान्तिकोच्यते । तत्र गोनिपादिका कतमा । यत् द्वारान्तस्तद्] गोनिपादिकेति । [तत्र उद्धूतवस्तुका कतमा] । ग्रहीणवस्तुका इयमुच्यते । समतिका कतमा । [यद् द्वाभ्यां समतं तत्र समतिकेति । भिक्षवो न जानते कथं समन्तव्यमिति । भगवानाह । यत् स्थानमधिष्ठितमन्तसीमं वहिर्व्या]मपरिवारमभिमतं सधस्य तत्र समन्तव्यम् । एव च पुनः समन्तव्यम् । शयनासनत्रयं कृत्वा गण्डीमाकोट्य^२ [पृष्ठवाचिकया भिक्षून् समनुयुज्य सर्वसधे सन्निषण्णे सनिपतिते एकेन भिक्षुणा श्रुतिं कृत्वा कर्म करणीयम् । शृणोतु भदन्त

1 Mahavagga I p 239 १40 Ussivannantikaṃ gonisadikam gahapatim sammutin ti

2 Tib 37a 1 1

संधः । इदं सर्वाकारपरिनिष्ठितमन्तःसीमं बहिर्व्यामपरिवारं
 संधस्य कल्पिकशालां संमन्तु । स चेत् संधस्य प्राप्तकालं
 [क्षमेतानुजानीयात् संधो यत् संधः एतत् कल्पिकस्थानं संमन्यते]
 इत्येषा ज्ञप्तिः । एवञ्च कर्म कर्तव्यम् । शृणोतु भदन्तः संधः ।
 इदं वस्तु सर्वाकारपरिनिष्ठितमन्तःसीमं बहिर्व्याम[परिवारं संधः
 कल्पिकस्थानं सं]मन्यते । येषामायुष्मतां क्षमन्ते इदं वस्तु
 [कल्पिकस्थानं संमन्तुं ते तूष्णीम् । न क्षमन्ते भाषन्ताम् ।
 क्षान्तमनुज्ञातं संधेन यस्मात्तूष्णीमेवैतद् धारयामि] ।

बुद्धो भगवान् वैशाल्यां विहरति मकेटहदतीरे । [वैशाल्यां
 सिंहः सेनापतिः प्रतिवसति । स ज्ञातिभिराहृतं मांसं परि-
 भुङ्क्ते । यदा भगवतोऽन्तिकात् सत्यानि दृष्टानि तदा न
 परिभुङ्क्ते । आहृतानि तु भिक्षूणां [प्रयच्छति । भिक्षवस्तात्परि-
 भुञ्जते । तीर्थिका अवध्यायन्ति क्षिपन्ति विवाचयन्ति ।
 आयुष्मन्तः सिंहेन सेनापतिना उद्दिश्य कृतं मांसमाहृतम् । तत्
 श्रमणशाक्यपुत्तीयाणामनुप्रयच्छति । श्रमणशाक्यपुत्तीयैः उद्दिश्य
 [कृतं मांसं] परि[भुक्तमिति । एतत्प्रकरणं भिक्षवो भगवत आरो-
 चयन्ति । भगवानाह । लीणि चाकल्पिकानि मांसानि न परि-
 भोक्तव्यानीति वदामि । कतमानि लीणि । मामुद्दिश्य कृतमिति
 संमुखं दृष्टमकल्पिकं मांसं न परिभोक्तव्यमिति वदामि ।
 [श्रुतं त्वामुद्दिश्य कृतमिति] अकल्पिकं मांसं न परिभोक्तव्य-
 मिति वदामि । स्वयमेवमाकारपरिवितर्क उत्पन्नो भवति ।
 मामुद्दिश्य कृतमिति संचिन्त्य अकल्पिकं मांसं न परिभोक्तव्य-

मिति वदामि । भिक्षवस्त्रीणि कल्पिकानि मासानि परि-
भोक्तव्यानीति वदामि । कतमानि त्रीणि । मामुद्दिश्य कृत-
मिति समुल्लभदष्ट कल्पिकमास परिभोक्तव्यमिति वदामि । अश्रुत
त्वामुद्दिश्य कृतमिति कल्पिकमास परिभोक्तव्यमिति वदामि । न
स्वयमेव पूर्ववद् यावत् कल्पिक मास परिभोक्तव्यमिति वदामि^१ ।

श्रावस्स्या निदानम्^२ । [सकृच्छ्र कालो वर्तते । भिक्षव
पार्श्वं दत्त्वा तिष्ठन्ति] । ते ब्राह्मणगृहपतय कथयन्ति । आर्या
एकान्तघटके शासने किमर्थं पार्श्वं दत्त्वा तिष्ठय न कुशलपक्ष
प्रतिजागृयेति । [ते कथयन्ति] । सकृच्छ्र कालो वर्तते पर्याप्त
पिण्डक नासादयाम । [वय क्षुधार्ता दुर्बला जाता । अत
पार्श्वं दत्त्वा स्थिता । ते कथयन्ति । कस्मात् न प्रतिजागृथ
इति] । नानुज्ञात भगवता । कारुणिको व शास्ता स्थानमेतद्
विद्यते यदनुज्ञास्यति । एतत्प्रकरण भिक्षवो भगवत
आरोचयन्ति । भगवानाह । तस्मात्तर्हि भिक्षवोऽनुजा[नामि ।
एवविधे दुर्मिक्षे कृच्छ्रे कान्तारे भिक्षव. प्रतिजागर्तव्यम् । नाल
कौकृत्य करणीयम्] ।

श्रावस्स्या निदानम् । सकृच्छ्र कालो वर्तते । भिक्षव
श्राद्धैर्ब्राह्मणगृहपतिभिरुच्यन्ते । आर्या इहैव भक्तकृत्य कुरुतेति ।
ते भक्तकृत्य कृत्वा पूर्वलब्धे [गृहीत्वा विहार गच्छन्ति दुर्मिक्ष-
काले भुञ्जिष्याम इति कृत्वा] किन्तु कौकृत्यान् परिमुञ्जते ।
एतत्प्रकरण भिक्षवो भगवत आरोचयन्ति । भगवानाह ।

तस्मादनुजानामि एवंविधे दुर्भिक्षे कृच्छ्रे कान्तारे आकाङ्क्षता
प्राग्गृहीतमिति [कृत्वा प्राग्गृहीतं परिभोक्तव्यम् । नात्र
कौकृत्यं करणीयम् ।

श्रावस्यां निदानम्] । सकृच्छ्रः कालो वर्तते । श्राद्धा
ब्राह्मणगृहपतयो भिक्षूनुपनिमन्त्य अन्तर्गृहे भोजयन्ति । तेषां
तु भक्तानां खाद्यकान्यवशिष्यन्ते । ब्राह्मणगृहपतयः कथयन्ति ।
[आर्या युष्माकं कृते अधिष्ठितं भक्तमवशिष्यते । एतत् प्राग्गृह्य-
ताम् । ते तद् गृही]त्वा गच्छन्ति । गतास्वपि आकाङ्क्षन्ति
परिभोक्तुम् । कौकृत्यान्न परिभुञ्जते । एतत्प्रकरणं भिक्षवो
भगवत आरोचयन्ति । भगवानाह । तस्मादनुजानामि एवंविधे
दुर्भिक्षे कृच्छ्रे कान्तारे [एवंविधं दानमिति कृत्वा परिभोक्तव्यम् ।
नात्र कौकृत्यं करणीयम् ।

श्रावस्यां निदानम् । सकृच्छ्रः कालो वर्तते] । श्राद्धा
ब्राह्मणगृहपतयो भिक्षूनुपनिमन्त्य भोजयन्ति । तेषां भुज्यतां
खाद्यकानि किञ्चिदवशिष्यन्ते । भिक्षवः प्रक्रान्ताः¹ । ब्राह्मण-
गृहपतयः [कथयन्ति । आर्याः सद्य एव प्रक्रान्ताः । खाद्यकान्य-
वशिष्यन्ते । दुर्लभान्येतानि । गृहीत्वा गच्छ] । तैर्नीतम् ।
भिक्षवस्तदपि आकाङ्क्षन्ति परिभोक्तुम् । कौकृत्यान्न परि-
भुञ्जते । एतत्प्रकरणं भिक्षवो भगवत आरोचयन्ति । भगवानाह ।
तस्मादनुजानामि [एवंविधे दुर्भिक्षे कृच्छ्रे कान्तारे प्राग्दत्तमिति
कृत्वा परिभोक्तव्यम् । नात्र कौकृत्यं करणीयमिति]² ।

श्रावस्त्या निदानम् । श्राद्धाणां ब्राह्मणगृहपतीनामौत्तरा-
पयिकानि वनास्तिकानि फलानि^१ सपद्यन्ते । ते सलक्षयन्ति ।
दुर्लभान्येतानि^२ [आर्याणां दातव्यानि । भिक्षूणां परिग्रहार्थं
दत्तानि । भिक्षव प्रतिग्रहीतव्यमिति कृत्वा] कौकृत्यान्न परि-
मुञ्जते । श्राद्धा ब्राह्मणगृहपतय कथयन्ति । आर्यं यदा भगवान्
लोके नोत्पन्नस्तदा तीर्थ्या दक्षिणीया । इदानीं तु भगवान्
लोके उत्पन्न इदानीं भवन्तो दक्षिणीया । तस्मादनुकम्पया
गृहीतेति । एतत्प्रकरणं भिक्षवो भगवत आरोचयन्ति । भग-
वानाह । तस्मादनुजानामीति । दुर्लभानीति कृत्वा परिमोक्त-
व्यानि । नाल कौकृत्य करणीयम् । [तलेमानि वनास्तिकानि ।
द्राक्षादाडिम्ब्रतिन्दुक] ।

श्रावस्त्या निदानम् । श्राद्धा ब्राह्मणगृहपतयो भिक्षूणां
[सत्त]कुर्वता प्रवारयता पुष्करा[स्तिकानि] अनुप्रयच्छन्ति । भिक्षव
आकाङ्क्षन्ति किन्तु [कौकृत्यान्न परिमुञ्जते । भिक्षवो भगवत
आरोचयन्ति । भगवानाह । दुर्लभानीति कृत्वा परिमोक्तव्यानि ।
नाल कौकृत्य करणीयम् । तलेमानि पुष्करास्तिकानि । ताल्क
मृणाल कुमुदबीज पद्मबीज चेति ।

श्रावस्त्या निदानम्^३ । आयुष्मत शारिपुलस्य धातुवै[पम्याद्
ग्लान्यमुत्पन्नम् । आयुष्मान् महामौद्गल्यायन सलक्षय]ति ।

1 Cf *Mahāvagga* I p 238 *Vanatṭham pokkharatṭham*

2 Tib 39b 1 7

3 Tib 40b 1 4

बहुशो मया आयुष्मतः शारिपुलस्य [स्व]मतेन उपस्थानं कृतम् ।
 न च कदाचिद् वैद्यः पृष्टः यत्तु अहं पृच्छेयमिति । तेन वैद्यः
 पृष्टः । भद्रमुख आयुष्मतः शारिपुलस्य [धातुः कुपितः । भैषज्यं
 व्यपदिश । स कथयति । आर्यं पद्मबीजं] प्रयच्छ स्वस्थो
 भविष्यति । आयुष्मान् महामौद्गल्यायनः संलक्षयति । न मम
 प्रतिरूपं स्याद् यदहमायुष्मतः शारिपुलस्य कृते न विसक्षीरेण
 उपस्थानं कुर्या[मिति । संलक्षितमाल एव श्रावस्त्या अन्त]र्हितो
 मन्दाकिन्याः पुष्करिण्यास्तीरे प्रत्यष्ठात् नागराजस्य भवनसमीपे ।
 ततः सुप्रतिष्ठितेन नागराजेन दृष्ट उक्तश्च । किमार्यस्य आगमने
 [कारणम् । स कथयति । आयुष्मतः शारिपुलस्य धातुः कुपितः] ।
 तस्य वैद्येन विसक्षीरमादिष्टमिति । सुप्रतिष्ठितो नागराजः
 कथयति । आर्यं यद्येवं तिष्ठ तावदिति । स मन्दाकिनीं
 पुष्करिणीमवतीर्य पुरुषप्रमाणानि विसक्षीराण्युत्पाट्य उत्पाट्य
 वि[सक्षीरेणायुष्मतो महामौद्गल्यायनस्य पालं पूरितम्] ।
 आयुष्मान् महामौद्गल्यायनोऽस्य विसानि रुज्यमानानि
 निरोक्षितुमारब्धः । सुप्रतिष्ठितो नागराजः कथयति । आर्यं
 किमाकाङ्क्षसे विसानि परिभोक्तुमिति । स तूष्णीमवस्थितः ।
 [स कथयति । आर्यं गच्छ । स्वस्ति ते । अथायुष्मान् महामौद्-
 गल्यायनो विसक्षीरेण] पालं पूरयित्वा मन्दाकिन्याः पुष्करिण्या-
 स्तीरेऽन्तर्हितः श्रावस्त्यां प्रत्यष्ठात् जेतवनेऽनाथपिण्डदस्यारामे ।
 तत आयुष्मता शारिपुलेण वैद्योपदेशेन विसक्षीरं परिभुक्तम् ।
 स्वस्थीभूतः ..... ।

१ श्रावस्त्या निदानम् । तेन खलु समयेन भद्रङ्करे नगरे षड् जना
महापुण्या प्रतिवसन्ति । मेण्डको^२ गृहपतिर्मेण्डकपत्नी मेण्डकपुत्रो
मेण्डकस्तुषा मेण्डकदासो मेण्डकदासी च । कथं मेण्डको गृहपति-
र्जातो महापुण्य । स यदि रिक्तकानि कोपकोष्ठागाराणि पश्यति
सहदर्शनादेव पूर्यन्ते । एव मेण्डको गृहपतिर्जातो महापुण्य । कथं
मेण्डकपत्नी । सा एकस्यार्याय स्थालिका साधयति शतानि
सहस्राणि च भुञ्जते । एव मेण्डकपत्नी । कथं मेण्डकपुत्र । तस्य
पञ्चशतिको नकुलक^३ कट्या बद्धस्तिष्ठति । स यदि शत सहस्र
वा परित्यजति तदा पूर्ण एव तिष्ठति न परिक्षीयते । एव
मेण्डकपुत्र । कथं मेण्डकस्तुषा । सा एकस्यार्याय गन्धं सपादयति
शतसहस्रस्य पर्याप्तिर्भवति । एव मेण्डकस्तुषा । कथं मेण्डकदास ।
स यदैकं हलसीरं कृपति तदा सप्त सीरा कृष्टा भवन्ति । एव
मेण्डकदास । कथं मेण्डकदासी महापुण्या । सा^४ यदा एकमालं
प्रतिजागति तदा सप्त माला सम्पद्यन्ते । एव मेण्डकदासी
महापुण्या^५ ।

भगवान् सलक्षयति । अयं मेण्डको गृहपतिः सपरिवारो
भद्रङ्करे नगरे प्रतिवसति । तस्य वैनेयकालः आपन्नः ।

1 The first three pages have been supplied from the *Divyavudana* pp. 173ff
See Tib. 42a. 1. 7

2 Ibid. सुगं उच्यते ।

3 Tib. 42b. 1. 3. 𑖦𑖩𑖪𑖫

4 *Divyā* p. 174 adds — यदैकं वस्तु रक्षति तदा सप्तशतं स्यात् ।

5 *Divyā* p. 124 125 inserts here several lines यमता etc

तत्र भगवानायुष्मन्तमानन्दसामन्वयते । गच्छ त्वमानन्द
 भिक्षूणामारोचय । तथागतो भिक्षवो भद्रङ्करेषु जन-
 पदेषु चारिकां चरिष्यति यो युष्माकमुत्सहते तथागतेन
 सार्धं भद्रङ्करेषु जनपदेषु चारिकां चतुं स चीवरकाणि प्रति-
 गृह्णात्विति । एवं भदन्तेत्यायुष्मानानन्दो भगवतः प्रतिश्रुत्य
 भिक्षूणामारोचयति । तथागत आयुष्मन्तो भद्रङ्करेषु जनपदेषु
 चारिकां चरिष्यति यो युष्माकमुत्सहते तथागतेन सार्धं
 भद्रङ्करेषु जनपदेषु चारिकां चरितुं चीवरकाणि प्रतिगृह्णात्विति ।
 एवमायुष्मन्निति । ते भिक्षव आयुष्मत आनन्दस्य प्रतिश्रुत्य पृष्ठतः
 पृष्ठतः समनुयक्षा गच्छन्ति ।

अथ भगवान् दान्तो दान्तपरिवारः शान्तः शान्तपरिवारो-
 ऽर्हन्नर्हत्परिवारो^१ जनपदचारिकया भद्रङ्करं नगरं संप्रस्थितः ।
 यदा भगवता श्रावस्त्यां महाप्रतिहार्यं विदर्शितं^२ [तदा तीर्थ्या]
 निर्भर्त्सिताः^३ । ततः केचिद् भद्रङ्करं नगरं गत्वावस्थिताः । तैः श्रुतं
 श्रमणो गौतम आगच्छतीति । श्रुत्वा च पुनर्व्यथितास्ते परस्परं कथ-
 यन्ति । पूर्वं तावद् वयं श्रमणेन गौतमेन मध्यदेशान्निर्वासिताः । स
 यदीहागमिष्यति नियतमितोऽपि निर्वासयिष्यति । तदुपायसंविधानं
 कर्तव्यमिति । ते कुलोपकरणशाला उपसंक्रम्य कथयन्ति । धर्म-
 लाभो धर्मलाभः । ते कथयन्ति । किमिदम् । अवलोकिता

1 Divyā inserts here several lines आश्वस्त etc

2 Tib 43a, 1 7

3 Divyā, p 126 adds आनन्दिता देव-

मनुष्यास्तोषितानि सज्जनहृदयानि । तदा भग्न प्रभावास्तीर्थ्याः प्रत्यन्तान् सश्रिताः ।
 Cf. Tib. 43b, 1 1.

गमिष्याम । कस्यार्याय । दृष्टास्माभिर्युष्माक सम्पत्तिर्यावद् विपत्ति
न पश्याम । आर्यका अस्माक विपत्तिर्मविष्यति । भवन्त श्रमणो
गौतम क्षुराशनि पातयन्नेका अपुलिका अपतिकाश्च कुर्वन्ना-
गच्छति । आर्या यद्येव यस्मिन्नेव काले स्थातव्य तस्मिन्नेव
काले अस्माक परित्यागः क्रियते । तिष्ठत न गन्तव्यम् । ते कथ-
यन्ति । किं वयं न तिष्ठाम । न यूयमस्माक श्रोष्यथ । आर्या
कथयत श्रोष्याम^१ । ते कथयन्ति । भद्रङ्करसामन्तकेन सर्वजन-
कायमुद्धास्य भद्रङ्कर नगरं प्रवासयत शाद्वलानि कृपत स्थण्डि-
लानि पातयत पुष्पफलवृक्षं छेदयत पानीयानि विषेण दूषयत ।
ते कथयन्ति । आर्यास्तिष्ठत सर्वमनुतिष्ठाम इति । तेऽव-
स्थिता । ततस्तैर्मद्रङ्करनगरसामन्तकेन सर्वं जनकायमुद्धास्य
भद्रङ्कर नगरं प्रवासित शाद्वलानि कृष्टानि स्थण्डिलानि पाति-
तानि पुष्पफलवृक्षारिच्छन्ना पानीयानि विषेण दूषितानि । तत
शक्रो देवेन्द्रं सलक्षयति^२ । न मम प्रतिरूपं यदहं भगवतोऽसत्-
कारमध्युपेक्षेयं येन नाम भगवता तिमि कल्पैरसंख्येयैरनेकै-
र्दुष्करशतसहस्रैः पट्पारिमिता परिपूर्यानुत्तरज्ञानमधिगतम् ।
स नाम भगवान् सर्वलोकप्रतिविशिष्ट सर्ववादविजयी शून्ये जनपदे
चारिका चरिष्यति । यन्त्वहं भगवत सश्रावकसधस्य सुखस्पर्शा-
र्यायौतसुक्यमापद्येमिति^३ । तेन वातवलाहकानां देवपुलाणा-
माज्ञां दत्ता । गच्छत भद्रङ्करनगरसामन्तकेन विषपानीयानि
शोपयतेति । वर्षवलाहकानां देवपुलाणामाज्ञां दत्ता । अष्टाङ्गो-

१ Tib 44a 1 1

२ Tib 44a 1 5

३ Tib 44b, 1 1

पेतस्य पानीयस्यापूरयतेति । चातुर्भहाराजिका देवा उक्ताः ।
यूयं भद्रङ्कराणां जनपदानां वासयतेति । ततो वातवलाहकैर्देव-
पुत्रैर्विषदृषितानि पानीयानि शोपितानि । वर्षवलाहकैस्तान्येव
क्षूपोदपानवापीसरस्तडागान्यष्टाङ्गोपेतस्य पानीयस्य पूरितानि ।
चातुर्भहाराजिकैर्देवैर्भद्रङ्करनगर]सामन्तकं^१ सर्वमावासितम् ।
जनपदा ऋद्धा स्फीताश्च संवृताः^२ । तीर्थ्यैर्नगरवासिजनकाय-
समेतैरवचरकाः प्रेषिताः । पश्यत कीदृशा जनपदा इति । ते
गताः पश्यन्ति । अतिशयेन जनपदा ऋद्धस्फीताः । तत आगत्य
कथयन्ति । भवन्तो न कदाचिदस्माभिरेवं जनपदा ऋद्धस्फीता
दृष्टपूर्वा इति । तीर्थ्याः कथयन्ति । भवन्तो दृष्टो वो यस्मावद-
चेतनान् भावानन्वावर्तयति स युष्मान् नान्वावर्तयिष्यतीति^३ ।
तत्कृत एतत् । सर्वथा अवलोकिता भवन्तु भवन्तः । पश्चिमं
वो दर्शनं गच्छाम इति । ते कथयन्ति । आर्यास्तिष्ठत । किं
श्रमणो गौतमो युष्माकं करोति । सोऽपि प्रव्रजितो यूयमपि
प्रव्रजिताः । भिक्षोपजीवितः किमसौ युष्माकं भिक्षां वारयिष्य-
तीति । तीर्थ्याः कथयन्ति । समयेन तिष्ठामः । यदि यूयं
क्रियाकारं कुरुत न केनचित् श्रमणं गौतमं दर्शनायोपसंक्र-
मितव्यम् । य उपसंक्रामति षष्टिं कार्पाषणान् दण्डयितव्य
इति^४ । तैः प्रतिज्ञातं क्रियाकारश्च कृतः ।

1 Our ms, begins here

2 Tib 44b, 1 5

3 Tib 45a, 1 1 མྱེད་ ཅག་ བསྐྱུར་བར་མེད་ མྱེད་པ་དེ་ལྟ་སྟེན་རེ་སྟེན་ རྒྱུ་

4 Tib 45a, 1 5

ततो भगवाननुपूर्वेण भद्रङ्कर नगरमनुजासौ भद्रङ्करे
 विहरति दक्षिणायतने । तेन खलु समयेन कापिलवास्तुनो
 ब्राह्मणदारिका भद्रङ्करे नगरे परिणीता । तया नाकारस्यया
 भगवानन्धकारे स्थितो दृष्ट । सा सलक्षयति । अयं भगवान्
 शाक्यकुलनन्दन शाक्यकुलाद्राज्यमपहाय प्रव्रजित । यद्यल्ल
 सोपानं स्यादहं नदीपमादायावतरेयमिति । ततो भगवता
 तस्याश्चेतसा चित्तमाश्रय सोपानं निमित्तम् । ततोऽसौ
 हृष्टतुष्टा नमुद्रिता प्रदीपमादाय सोपानेनावतीर्य येन भगवा-
 स्तेनोपसक्तान्ता । उपसक्तम्यं भगवतः पुरस्तात्प्रदीपं स्थापयित्वा
 पादौ शिरसा नन्दित्वा निषण्णा धर्मश्रवणाय । ततो भगवता
 तस्या आशयानुशयं धातुं नृकृतिं च ज्ञात्वा तादृशीं चतुरार्य-
 सत्यसन्नतिवेधिकीं पूर्वमधावच्छरणगतामतिप्रसन्नामिति । अयं
 भगवास्ता दारिकामिदमवोचत् । एहि त्वं दारिके येन मेण्टकगृह-
 पतिस्तेनोपसक्तम् । उपसक्तम्यं एव भद्रचनादारोग्यय । एव वट ।
 गृहपते त्वामुदिश्याहमिहागतस्त्वं च द्वारं बद्ध्वावस्थितो युक्त-
 मेतदेव ह्यतिये नतिपत्तुं यथा त्वं नतिपन्न इति । यदि कथय-
 [ति गणेन क्रियाकारं कृतं इति । वक्तव्यं । तत्र पुलस्त्य पञ्चशतिको
 नकुलक] कट्या बद्धस्तिष्ठति । स यदि शतं वा सहस्रं वा व्ययी-
 करोति पूर्यत एव न परिधीयते । न शक्नोति त्वं पाष्टिं कार्पाषणान्
 दत्त्वागन्तुमिति । एव भदन्तेति सा दारिका भगवतः नति-
 श्रुत्य सप्रस्थिता । यथापरिज्ञातैव केनचिदेव मेण्डकस्य गृहपते
 सकाशं गता । गत्वा कथयति । गृहपते भगवास्ते आरोग्ययति । स

कथयति । दारिके वन्दे बुद्धं भगवन्तम् । गृहपते भगवानेवमाह ।
 त्वामे[वाहमुदिश्यागतस्त्वं च द्वारं बद्ध्वावस्थितः । युक्तमेतदेव-
 मतिथेः] प्रतिपत्तुं यथा त्वं प्रतिपन्न इति । स कथयति । दारिके
 गणेन क्रियाकारः कृतो न केनचित् श्रमणं गौतमं दर्शनायोप-
 संक्रामितव्यम् । यः उपसंक्रामति स गणेन षष्टिं कार्पापणान्
 [दण्ड्य इति । गृहपते भगवान् कथयति । तव पुलस्य पञ्चशतिको
 नकुल]कः कट्यां बद्धरिपति । स यदि शतं सहस्रं वा
 व्ययीकरोति पूर्यते एव न परिक्षीयते । न शक्नोषि त्वं षष्टिं
 कार्पापणान् दत्त्वागन्तुमिति । स संलक्षयति । न कश्चिदेतत्संजा-
 नीते [नूनं सर्वज्ञः स भगवान् । गच्छामीति । स षष्टिं कार्पापणान्
 द्वारे स्थापयित्वा ब्राह्मण]दारिकोपदिष्टेन सोपानेनावतीर्य
 येन भगवांस्तेनोपसंक्रान्तः । उपसंक्रम्य भगवतः पादौ शिरसा
 वन्दित्वा पुरस्तान्निषण्णः । ततो भगवान् मेण्ड[कस्य गृहपते-
 रशयानुशयं धातुं प्रकृतिं च ज्ञात्वा तादृशीं चतुरार्यसत्यसं]प्रति-
 वेधिकी धर्मदेशनां कृतवान् यां श्रुत्वा मेण्डकेन पूर्ववधावत् स्रोत-
 आपत्तिफलं साक्षात्कृतम् । स दृष्टसत्यः कथयति । भगवन्
 किमेधोऽपि भद्रङ्करनिवासिजनकाय एवंविधानां धर्माणां लामीति ।
 भगवानाह । [गृहपते त्वमागम्य भूयसा सर्व एव जनकायो
 लामीति । ततो] मेण्डको गृहपतिर्भगवतः पादौ शिरसा
 वन्दित्वा भगवतोऽन्तिकात्प्रक्रान्तः । स गृहं गत्वा कार्पापणानां
 राशिं व्यवस्थाप्य गाथां भाषते ।

यो द्रष्टुमिच्छति जिन जितरागदोष

निर्द्वन्द्वमप्रतिसम कनकावदातम् ।

सो निश्चलेन हृदयेन सुनिश्चितेन

क्षिप्रं प्रदातुं धनमस्य मया नृदेयम् ॥ इति ।

जनकाय कथयति । गृहपते श्रेयः श्रमणस्य गौतमस्य दर्शनम् । स कथयति । श्रेयः । ते कथयन्ति । यद्येव गणेनैव क्रियाकारः कृतो गण एवोत्पाद्यतु । कोऽत्र विरोधः । ते क्रियाकारमुत्पाद्य निर्गन्तुमारब्धाः । ततः परस्परं सधृतेन न शक्नुवन्ति निर्गन्तुमिति । वज्रपाणिना यक्षेण विनयजनानुकम्पया वज्रक्षिप्तः । प्राकारस्य खण्डः पतितः । अनेकानि प्राणिशतसहस्राणि निर्गतानि कानिचित्कुतूहलजातानि कानिचित्पूर्वकैः कुशलमूलैः सचोद्यमानानि । ततो महाजनकायसन्निपाताद्भगवतो योजनं सामन्तकेन पर्यत्सन्निपतिता । अयं भगवास्ता पर्यदभवगाद्यं पुरस्ताद्विबुसधस्य प्रज्ञस्य एवासने निषद्यानेकसत्त्वसन्तानकुशलमूलसमारोपिका धर्मदेशनां कृतवान् । या श्रुत्वा कैश्चित् स्रोत आपत्तिफलं साक्षात्कृतम् । पूर्ववत् केनचिच्छरणगमनशिक्षापदानि गृहीतानि । भगवतोऽतिचिरं धर्मं देशयित्वा भोजनकालोऽतिक्रान्तः ।

मेण्डको गृहपतिः कथयति । भगवन् भक्तकृत्यं क्रियतामिति । भगवानाह । गृहपते भोजनकालोऽतिक्रान्त इति । स कथयति । भगवन् किमकाले कल्पते । [भगवानाह] । घृतं गुडं

शर्कराः पानकानि चेति । ततो मेण्डकेन गृहपतिना शिल्पिन
आहूयोक्ताः । भगवन्तोऽकालखाद्यकानि शीघ्रं सज्जीकुरुतेति ।
तैरपि कथितम् । अकालखाद्यकानि सज्जीकृतानि । गृहपतिना
बुद्धप्रमुखो भिक्षुसंघः अकालखाद्यकैरकालपानकैश्च सन्तर्पितः ।
ततो भगवान् मेण्डकं गृहपतिं सपरिवारं सत्येषु प्रतिष्ठाप्य तं च
कर्वटकनिवासिनं जनकायं यथाभव्यतया विनीय संप्रस्थितः^१ ।

मेण्डकगृहपतिः कथयति^२ । भगवन् कार्षापणः पथ्यादि-
निमित्तं गृह्यतामिति । भगवानाह । ग्रहीतव्य इति । उक्तं भगवता
कार्षापणो ग्रहीतव्य इति । [भिक्षवो न जानते केन ग्रहीतव्यः
कथं चेति ।] भगवानाह । कल्पकारेण । कल्पकारो न भवति ।
भगवानाह । श्रामणे[र]केण । आयुष्मानुदाली बुद्धं भगवन्तं
पृच्छति । यत्तदुक्तं भदन्त भगवता श्रामणे[र]कस्य जातरूपरजत-
प्रतिग्रहो दशमं शिक्षापदमिति । उक्तं भगवता श्रामणे[र]केण
ग्रहीतव्य इति । तत्कथम् । भगवानाह । प्रतिग्रहमुदालिन् मया
सन्धायोक्तं मा त्वगृह्यम् । तस्मात् श्रामणे[र]केणोद्ग्रहीतव्यम् ।
नो तु प्रतिग्रहः स्वीकर्तव्यः ।

मेण्डको गृहपतिः कथयति । भगवन्गुडौदनं गृह्यतामिति ।
भगवानाह । ग्रहीतव्यमिति । भिक्षवो न जानते केन ग्रहीतव्यं
कथं चेति । भगवानाह । असत्यागारिके श्रामणे[र]केण भिक्षुभिर्वा
साप्ताहिकमधिष्ठाय स्वयमेव वोढव्यम् । भिक्षवो न जानते कथ-

1 The story of Mendhaka in the *Divyā* (p 130) ends here

2 Tib 48a, l 5

मधिष्ठातव्यमिति । भगवानाह । हस्तौ प्रक्षाल्य प्रतिग्राहयित्वा
 वामे पाणौ प्रतिष्ठाप्य दक्षिणेन पाणिना नतिच्छाद्य भिक्षो पुरत
 स्थित्वा वक्तव्यम्^१ । समन्वाहरतायुष्मन्त । अहमेवनामा इद
 भैषज्य साप्ताहिकमधिष्ठास्यामि तेषामर्थाय सत्रह्यचारिणा चेति ।
 एव द्विरपि तिरपि । आयुष्मानुदाली बुद्ध भगवन्त पृच्छति^२ ।
 यदुक्त भदन्त भगवता गुड साप्ताहिकोऽधिष्ठातव्य इति । केन
 परिमोक्तव्य । पचमिरुदालिन् पुद्गलै । अध्वनतिपन्नकेन भक्त-
 च्छिन्नकेन रत्नानकेन उपधिवारिकेण नवकर्मिकेन चेति ।

भिक्षवो जनपदचारिका सप्रस्थिता । तण्डुलाना च सक्तूना च
 मध्ये गुड प्रक्षिपन्ति । [अध्वगा इच्छन्ति] परिमोक्तुम् । कौकृत्येन
 परिमुञ्जते । एतत्तत्करण भिक्षवो भगवत आरोचयन्ति । भग-
 वानाह । न लभ्य भिक्षवस्तेनाभिपेणामिपकृत्य कर्तुम् । यस्तण्डुलेषु
 प्रक्षिप्त स भ्रष्टोऽप्य परिमोक्तव्य । यस्तु सक्तुषु उदकेन द्रवीकृत्य
 परिमोक्तव्य । अपरोऽपि द्रवीकृत्य न परिस्फुट एव भवति । भग-
 वानाह । वशदलिकया निर्लिख्योदकेन प्रक्षालयितव्य^३ । तथापि
 न शक्यते निरामिष कर्तव्य । भगवानाह । सुशोचितः कृत्वा
 उदकेन द्रवीकृत्य पातव्य ।

भिक्षव सशयजाता^४ सर्वसशयच्छेत्तार बुद्ध भगवन्त
 पनञ्छु । किं भदन्त मेण्डकेन मेण्डकपत्न्या मेण्डकपुलेण मेण्डक-
 स्नुपया मेण्डकदासेन मेण्डकदास्या च [कर्म कृत येन पडमिज्ञाता

1 Tib 48b l 6 See above p xv v

2 Tib 49a l 1

3 Tib 49a l 7

4 Cf *Divyā* p 131 f Tib 49b l 2

महापुण्याः संवृत्ताः । भगवतोऽन्तिके सत्यानि दृष्टानि] । भगवान्
चैभिरारागितो न विरागित इति । भगवानाह । एभिरेव भिक्षवः
कर्माणि कृतानि उपचितानि लब्धसम्भाराणि परिणतप्रत्ययानि
पूर्ववद्यावत्फलन्ति खलु [देहिनाम् ।

भूतपूर्वं भिक्षवोऽतीतेऽध्वनि वाराणस्यां नगर्यां ब्रह्मदत्तो
नाम राजा] पूर्ववद्यावद् धर्मेण राज्यं कारयति । तेन
खलु समयेन वाराणस्यां नगर्यां नैमित्तिकैर्द्वादशवार्षिकी
अनावृष्टिर्व्याकृता शलाकावृत्ति^१ महादुर्मिक्षं भविष्यतीति ।
त्रिविधं दुर्मिक्षं भविष्यति चञ्चु श्वेतास्थि शलाकावृत्ति
च । तत्र चञ्चु उच्यते । [समुद्रके तसिग्न] मनुष्या बीजानि
प्रक्षिप्य अनागतसर्वापेक्षया स्थापयन्ति । अस्माकमनेन बीजेन
मनुष्याः कार्यं करिष्यन्तीति । इदं समुद्रक-सम्बन्धात्^२ चञ्चु
उच्यते । श्वेतास्थि कतमत् । तसिग्न काले मनुष्या अस्थीनि
उपसंहृत्य [तावत् काथयन्ति यावत् तान्यस्थीनि श्वेतानि
संवृत्ता]नीति । ततस्तं पानं पिबन्ति । इदं श्वेतास्थिसंबन्धात्
श्वेतास्थि उच्यते । शलाकावृत्ति कतमत् । तसिग्न काले मनुष्याः
खालविलेभ्यो धान्यगुडकानि शलाकयाकृष्य बहूदकायां स्थाल्यां
काथयित्वा पिबन्ति । इदं शलाकासंबन्धाच्छलाकावृत्ति उच्यते ।
राज्ञा ब्रह्मदत्तेन वाराणस्यां घंटावधोषणं कारितम् । शृण्वन्तु
भवन्तो वाराणसीनिवासिनः पौरा नैमित्तिकैर्द्वादशवार्षिक्य-

1 Ms शिलाका० throughout

2 Ms वद्धा Tib 49b, l. 7 བུར་མཐུ་འཕྲོ་བའི་སྤྱ་གོ་ ཆེན་པོ་ ।

नावृष्टिर्व्याकृता शलाकावृत्तिर्दुर्मिक्ष भविष्यति चञ्चु श्वेतास्थि च ।
येषा द्वादशवार्षिक भक्तमस्ति तैः स्थातव्यम् । येषा नास्ति ते यथेष्ट
गच्छन्तु । विगतदुर्मिक्षतया सुमिक्षे पुनरागमिष्यथ इति । तस्मिन्
समये वाराणस्यामन्यतमो गृहपतिराढ्यो महाधनो महामोगो
विस्तीर्णविशालपरिवार । विस्तीर्णविशालस्तेन कोष्ठागारिक
आहूयोक्त । भो. पुरुष भविष्यति मे सपरिवारस्य द्वादश-
वार्षिक भक्तमिति । स कथयति । आर्य भविष्यतीति । स
तलैवावस्थित । समनन्तरात्तु एव तदुर्मिक्षम् । तस्य कोष्ठागार-
परिक्षीण । सर्वश्च परिजन कालगत । आत्मना पष्ठो
व्यवस्थित । ततस्तेन गृहपतिना कोपकोष्ठागाराणि शोधयित्वा
धान्यप्रस्थ उपसहृत । सोऽस्य पत्न्या स्याल्या प्रक्षिप्य साधितः ।
असति बुद्धानामुत्पादे नत्येकबुद्धा लोक उत्पद्यन्ते । हीन-
दीनानुकम्पका नान्तशयनासनमक्ता एकदक्षिणीया लोकस्य ।
यावदन्यतर प्रत्येकबुद्धो जनपदचारिका चरन् वाराणसीमनु-
प्राप्त । स पूर्वाह्णे निवास्य पालचीवरमादाय वाराणसीं पिण्डाय
नविष्ट । स च गृहपतिः सज्जोऽवस्थितो भोक्तुम् । स च प्रत्येक-
बुद्धोऽनुपूर्वेण पिण्डपातमटस्तस्य गृहमनुनात् । स तेन गृहपतिना
दृष्ट कायप्रासादिकश्चित्प्रासादिकश्च । दृष्ट्वा च पुनः सलक्षयति ।
एतदप्यहं परिमुज्य नियत प्राणैर्वियोक्ष्ये । यत्त्वहं स्व प्रत्यशमस्मै
प्रव्रजिताय दद्यामिति । तेन भार्याभिहिता । भद्रे यो मम
प्रत्यशस्तमस्मै प्रव्रजितायानुग्रयच्छेति । सा सलक्षयति । मम स्वामी
न परिमुङ्क्ते । कथमहं परिमुञ्जे इति । सा कथयति । आर्य-

पुल अहमपि स्वं प्रत्यंशमसौ प्रयच्छामीति । एवं पुलेण स्नुषया
 दासेन दास्या स्वस्वप्रत्यंशाः परित्यक्ताः । ततस्तैः सर्वैः संभूय
 प्रत्येकबुद्धः पिण्डेन प्रतिपादितः । कायिकी तेषां महात्मानां धर्म-
 देशना न वाचिकी । स विततपक्ष इव हंसराज उपरिविहायसम-
 भ्युद्गम्य ज्वलन-तपन-वर्षण-विद्योतन-प्रातिहार्याणि कर्तु-
 मारब्धः । आशु पृथग्जनस्य ऋद्धिरावर्जनकरी । ते मूलनिकृता^१
 इव द्रुमाः पादयोर्निपत्य यथेष्टं प्रणिधानं कर्तुमारब्धाः । गृह-
 पतिः प्रणिधानं कर्तुमारब्धः । यन्मया एवंविधे सद्भूतदक्षिणीये
 कारः कृतोऽनेनाहं कुशलमूलेन यदि रिक्तकानि कोषकोष्ठा-
 गाराणि पश्यामि सहदर्शनान्मे पूर्णानि स्युः । एवंविधानां
 च मे धर्माणां लाभी स्याम् । अतः प्रतिविशिष्टतरं शास्तारमाराग-
 येयं मा विरागयेयमिति । पत्नी प्रणिधानं कर्तुमारब्धा । यन्मया
 एवंविधे सद्भूतदक्षिणीये कारः कृतोऽनेनाहं कुशलमूलेन यद्येक-
 स्यार्थाय स्थालीं पचेयं सा शतेनापि परिभुज्य सहस्रेणापि
 न च परिक्षयं गच्छेद् यन्मया प्रयोगो न प्रतिप्रसन्नः^२ । एवंविधानां
 धर्माणां लाभिनी स्याम् । प्रतिविशिष्टतरं चातः शास्तारमारागयेयं
 मा विरागयेयमिति । पुत्रः प्रणिधानं कर्तुमारब्धः । यन्मया
 एवंविधे सद्भूतदक्षिणीये कारः कृतोऽनेन मे कुशलमूलेन
 पंचशतः कमरकः^३ कट्यामुपनिबद्धस्तिष्ठेत् । यदि शतं वा सहस्रं
 वा ततो व्ययं कुर्यां पूर्णक एव तिष्ठेत् । मा परिक्षयं

1 Tib. 51a, l. 6 གཤིང་ཨ་བ་ཁས་བཅད་དེ་འགྲེལ་བ་བཞིན་དུ ।

2 Tib. omits यन्मया प्रयोगो न प्रतिप्रसन्नः ।

3 Divyā. नकुलकः ।

गच्छेत् । एवविधाना च धर्माणा लाम्बी स्याम् । नतिविशिष्टतर
चात शास्तारमारागयेय मा विरागयेयमिति । स्नुषा प्रणिधान
कर्तुमारब्धा । यन्मया एवविधे सद्मूतदक्षिणीये कार, कृतोऽनेनाह
कुशलमूलेन यद्येकस्यार्थाय गन्धान् योजये ते शतस्य वा
सहस्रस्य वा उपयुज्येरन् न च परिक्षय गच्छेयुः । यावत्प्रयोगो न
प्रतिप्रसन्नः^१ । एवविधाना धर्माणा लामिनी स्याम् । प्रतिविशिष्टतर
चात शास्तारमारागयेय मा विरागयेयमिति । दास प्रणिधान
कर्तुमारब्ध । यन्मया एवविधे सद्मूतदक्षिणीये कार, कृतोऽनेनाह
कुशलमूलेन यद्येक सीर^२ कर्षेय सप्तसीरा कृष्टा भवेयु । एव-
विधाना धर्माणा लाम्बी स्याम् । प्रतिविशिष्टतर चात शास्तारमा-
रागयेय मा विरागयेयमिति । दासी प्रणिधान कर्तुमारब्धा । यन्मया
एवविधे सद्मूतदक्षिणीये कार कृतोऽनेनाह कुशलमूलेन [धान्या-
नामे]का मात्रामारमेय सप्त माला सपद्येरन् । अप्येवविधाना धर्माणा
लामिनी स्याम् । प्रतिविशिष्टतर चात, शास्तारमारागयेय मा
विरागयेयमिति] प्रणिधान कृतम् । स च महात्मा नत्येकबुद्धस्तेषा-
मनुकम्पा कृत्वा ऋद्ध्या सप्रस्थित । यावद्राजा प्रहसदत्त उपरिप्रा-
सादतलगतस्तिष्ठति । तस्य ऋद्ध्या गच्छतो राज्ञो प्रहसदत्तस्योपरि
ञ्छाया निपतिता । स ऊर्ध्वमुखो निरीक्षितुमारब्ध । पश्यति
तत्प्रत्येकबुद्धम् । तस्यैतदभवत् । कस्याप्यनेन महात्मना ऋद्धिमहा-
लाङ्गलैर्दारिद्र्यमूलान्युत्पाटितानीति । बलवत्याशा । ततोऽसौ गृह-

1 Tib omits यावत् प्रयोगो न नतिप्रसन्नः ।

2 Tib 59a 1 4 ལིང་ཇེམ་ ལྷོས་ | =क्षेत्र कपय ।

पतिः कोषकोष्ठागाराणि प्रत्यवेक्षितुमारब्धो [यावत् पूर्णानि पश्यति ।
 स पत्नीमामन्त्रयते । मम ताव]त्प्रणिधानं पूर्णं युष्माकमिदानीं पश्याम
 इति । ततो दास्या धान्यानामेकां मालामारब्धा परिकर्मयितुम् ।
 सप्त मालाः संपन्नाः । पत्न्या एकस्यार्थाय स्थाली साधिता ।
 सर्वैस्तैः परिमुक्ता तथैवावस्थिता । प्रातिवेश्यैरनेकैश्च प्राणिशत-
 सहस्रैः परिमुक्ता तथैवावस्थिता । [तथैव पुलस्य स्नुषाया दासस्य
 प्रणिधिः सिद्धा] । ततो गृहपतिना वाराणस्यां वंटाववोषणं कारितम् ।
 यो भवन्तोऽन्नेन अर्थी स आगच्छत्विति । वाराणस्यामुच्चशब्दो
 महाशब्दो जातः । राज्ञा श्रुतम् । स कथयति । किमेष भवन्त
 उच्चशब्दो महाशब्द इति । अमात्यैः समाख्यातम् । देवामुकेन
 गृहपतिना कोषकोष्ठागाराण्युद्धाटितानीति । राजा कथयति ।
 यावत्सर्व एव लोकः कालगतस्त्वादा तेन गृहपतिना कोषकोष्ठा-
 गाराण्युद्धाटितानि । आहूयतां भवन्तः स गृहपतिरिति । तैरा-
 हूतः । ततो राज्ञाभिहितः । गृहपते यदा सर्वलोकः कालगतस्त्वादा
 त्वया कोषकोष्ठागाराण्युद्धाटितानीति । देव कस्य कोष्ठागारा-
 ण्युद्धाटितानि । अपित्वद्यैव मे बीजमुत्तमद्यैव फलितमिति । राजा
 कथयति । यथाकथम् । स तत्प्रकरणं विस्तरेणारोचयति । राजा
 कथयति । गृहपते त्वयासौ महात्मा पिण्डकेन प्रतिपादितः । देव
 मया प्रतिपादितः । स गाथां भाषते ।

अहो गुणमयं क्षेत्रं सर्वदोषविवर्जितम् ।

यत्रोत्तं बीजमद्यैव अद्यैव फलदायकम् ॥ इति ।

किं मन्यध्वे भिक्षवो योऽसौ गृहपतिर्गृहपतिपत्नी गृहपतिपुत्रो

गृहपतिदासो गृहपतिदासी च । एष एवासौ मेण्डको गृहपति-
मेण्डकपत्नी मेण्डकपुत्रो मेण्डकस्तुपा मेण्डकदासो मेण्डकदासी च ।
य एमि प्रत्येकमुद्धकारान्कृत्या प्रणिधान कृत तस्य कर्मणो
विपाकेन षडपि महापुण्या जाता समान्तिके सत्यानि दृष्टानि ।
अहं चैमि प्रत्येकमुद्धकोटीशतसहस्रेभ्य प्रतिविशिष्टतर, शास्ता
आरागतो न विरागत इति हि भिक्षव एकान्तकृष्णानां कर्मणा-
मेकान्तकृष्णो विपाक एकान्तगृहानामेकान्तशुद्धो व्यतिमिश्राणां
व्यतिमिश्र । तस्मात्तर्हि भिक्षव एकान्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य
व्यतिमिश्राणि च एकान्तशुद्धेष्वेव कर्मस्वामोग करणीय इत्येव
वो भिक्षव शिक्षितव्यम् ।

उदानम् ।

कैनेय पानमादाय कारीपट्टं च यवागू ।

पापाया^१ खाद्यं कृत्वा कौटिल्यं विकृतभोजनम् ॥

भगवान् उदुमाया^२ विहरत्पावसये । तेन खलु समयेन कैने-
यस्य ऋषेरुदुमायामावसयोऽभूत् । मन्दाकिन्यास्तु पुष्करिण्या-
स्तारे दिवाविहार । भगवान् सलक्षयति । कुत्र त्वहं चतुर्णां
लोकपालानां धर्मं देशयेयम् । यत्न मे कैनेय ऋषिरल्पकृच्छ्रेण
दमयमागत । तस्यैतदमवत् । यत्त्वहं मन्दाकिन्या पुष्करिण्या-
स्तारे देशयेयम् । तत्त दमयमेष्यति । तत्त भगवता लौकिक
चित्तमुत्पादितम् । धर्मता खलु यस्मिन्समये बुद्धा भगवन्तो

1 Cf Divya p 135

2 Tib 53b 1 6 क्षीमा उक्त्वा ५ ।

3 Tib 53b 1 6 षु ५ नर्दि माक्ष । Cf Mahavagga vi 37 Atuma

लौकिकं चित्तमुत्पादयन्ति तस्मिन्समये शक्रब्रह्मादयो देवा
 भगवतश्चेतसा चित्तमाजानन्ति । वैश्रवणो महाराजः संलक्षयति ।
 किं कारणं भगवता लौकिकं चित्तमुत्पादितम् । पश्यत्यस्माकमेव
 चतुर्णां लोकपालानां धर्मं देशयितुकाम इति विदित्वा पाञ्चिकस्य
 महायक्षसेनापतेराज्ञां दत्तवान् । गच्छ पाञ्चिक भगवतोऽर्थाय
 मन्दाकिन्याः पुष्करिण्यास्तीरे शयनासनप्रशस्तिं कुरु । कैनेयस्यर्षे-
 रेकमारक्षकं स्थापय । महामृतसन्निपातो भविष्यति मा कश्चि-
 दस्योजो घट्टयिष्यतीति । स मन्दाकिन्याः पुष्करिण्यास्तीरे कैनेय-
 स्यर्षेरारक्षकं स्थापयित्वा शयनासनप्रशस्तिं कर्तुमारब्धः । तत्र
 महाजनकायस्य कोलाहलशब्दो जातः । ततः कैनेयर्षिः कोलाहल-
 शब्देनोत्थितस्तमारक्षकं पृच्छति । किमेष कोलाहलशब्द
 इति । स कथयति । शयनासनप्रशस्तिः क्रियते । किं भमार्थाय ।
 न त्वार्थाय । अपि तु बुद्धस्य भगवतः । त्वमत किं तिष्ठसि ।
 तवैवारक्षकः । किमर्थम् । महामृतसभागमोऽत्र भविष्यति । मा
 कश्चिदोजो घट्टयिष्यतीति । स कथयति । तस्य श्रमणस्य
 गौतमस्य को रक्षां करोतीति । स कथयति । कस्तस्य भगवतो
 रक्षां करोति । स एव भगवान् सदेवकस्य लोकस्य रक्षां
 करोतीति श्रुत्वा कैनेयर्षिस्तूष्णीम् ।

ततो भगवान् पूर्वाह्णे निवास्य पालचीवरमादायोदुमां
 पिण्डाय प्राविशत् । उदुमां पिण्डाय चरित्वा कृतभक्तकृत्यः
 पश्चाद् भक्तपिण्डपातं प्रतिक्रान्तस्तद्रूपं समाधिं समापन्नो यथा
 समाहिते चित्ते उदुमायामन्तर्हितो मन्दाकिन्याः पुष्करिण्यास्तीरे

नल्यप्तात् सार्धं भिक्षुसधेन । अथ भगवान् पुरस्ताद् भिक्षुसधस्य
 प्रशस्त एवासने निपण्ण । ततो धृतराष्ट्रो महाराजोऽनेकगन्धर्व-
 परिवारोऽनेकगन्धर्वशत-परिवारोऽनेकगन्धर्वसहस्रपरिवारोऽनेक-
 गन्धर्वशतसहस्रपरिवारो दिव्याना मणीनामुत्सग पूरयित्वा येन
 भगवास्तेनोपसक्रान्त । उपसक्रम्य भगवन्त दिव्यमणिमिराकीर्य
 भगवत पादौ शिरसा वन्दित्वा पूर्वा दिश नि सृत्य निपण्णो भग-
 वन्त सपुरस्कृत्य भिक्षुसध च । विरूढकोऽपि महाराजोऽनेककुम्भाण्ड-
 परिवारोऽनेककुम्भाण्डशतपरिवारोऽनेककुम्भाण्डसहस्रपरिवारोऽ-
 नेककुम्भाण्डशतसहस्रपरिवारो दिव्याना मुक्तानामुत्सग पूरयित्वा
 येन भगवास्तेनोपसक्रान्त । उपसक्रम्य भगवन्त दिव्यामि-
 र्मुक्तामिराकीर्य भगवत पादौ शिरसा वन्दित्वा दक्षिणा दिश
 नि सृत्य निपण्णो भगवन्त सपुरस्कृत्य भिक्षुसध च । विरूपाक्षोऽपि
 महाराजोऽनेकनाग-परिवारोऽनेकनागशत-परिवारोऽनेकनाग-
 सहस्रपरिवारोऽनेकनागशतसहस्रपरिवारो दिव्यानामुत्पलपद्म-
 कुमुदपुण्डरीकमन्दारकाणा पुष्पाणामुत्सङ्ग पूरयित्वा येन भगवा-
 स्तेनोपसक्रान्त । उपसक्रम्य भगवन्त दिव्यैस्तपलकुमुदपद्म-
 पुण्डरीकमन्दारकैः पुष्पैराकीर्य भगवत पादौ शिरसा वन्दित्वा
 पश्चिमा दिश नि सृत्य निपण्णो भगवन्त सपुरस्कृत्य भिक्षुसध
 च । वैश्रवणोऽपि महाराजोऽनेकयक्षपरिवारोऽनेकयक्षशतपरि-
 वारोऽनेकयक्षसहस्रपरिवारोऽनेकयक्षशतसहस्रपरिवारो दिव्यस्य
 हिरण्यस्य सुवर्णस्योत्सग पूरयित्वा येन भगवास्तेनोपसक्रान्त ।
 उपसक्रम्य भगवन्त दिव्येन हिरण्यसुवर्णेनाकीर्य भगवत पादौ

शिरसा वन्दित्वा उत्तरां दिशं निःसृत्य निपण्णो भगवन्तं
 संपुरस्कृत्य भिक्षुसंघं च । तत्र द्वावार्यजातीयौ धृतराष्ट्रविरोधकश्च ।
 द्वौ दस्युजातीयौ विरूपाक्षो वैश्रवणश्च । अथ भगवत एतद-
 भवत् । स चेदहमार्यया वाचा^१ धर्मं देशयेयं द्वौ चाज्ञास्यतो द्वौ
 नाज्ञास्यतः । स चेद् दस्युवाचा^२ देशयेयमेवमपि द्वौ चाज्ञास्यतो
 द्वौ नाज्ञास्यतः । यत्त्वहं द्वयोरार्यया वाचा धर्मं देशयेयम् । द्वयो-
 रपि दस्युवाचेति विदित्वा धृतराष्ट्रं महाराजमामन्त्रयते । इति
 हि महाराज जीर्णः कायो वेदनाशीतीभूता संज्ञा निरुद्धा संस्कारा
 व्युपशान्ता विज्ञानमस्तंगतम् । एष एवान्तो दुःखस्येति । अस्मिन्
 खलु धर्मपर्याये भाष्यमाणे धृतराष्ट्रस्य महाराजस्य विरजो विगत-
 मलं धर्मेषु धर्मचक्षुरुत्पन्नमनेकेषां च तत्सभागानां गन्धर्वशत-
 सहस्राणाम् ।

तत्र भगवान् विरूढकं महाराजमामन्त्रयते । इति हि
 महाराज [तत्र वो] दृष्टे दृष्टमालं भवतु^३ श्रुते चिन्तिते विज्ञाते
 विज्ञातमालम् । अस्मिन् खलु धर्मपर्याये भाष्यमाणे विरूढकस्य
 महाराजस्य विरजो विगतमलं धर्मेषु धर्मचक्षुरुत्पन्नमनेकेषां च
 तत्सभागानां कुम्भाण्डशतसहस्राणाम् ।

1 Tib 56a, 1 1 दस्युवाचैः कर्माणि ।

2 Tib 56a, 1 2 दस्युवाचैः कर्माणि ।

3 Tib 56a, 1 7 तेन विदितं श्रुतं चिन्तितं विज्ञातं ।

तत्र भगवान् विरूपाक्ष महाराजमामन्त्रयते । इति हि महाराज एने मेने दण्डे दण्डण्डे^१ एष एवान्तो दुःखस्येति । अस्मिन् खलु धर्मपर्याये भाष्यमाणे विरूपाक्षस्य महाराजस्य विरजो विगतमल धर्मेषु धर्मचक्षुरुत्पन्नमनेकेषा च तत्समागाना कुम्भाण्ड-शतसहस्राणाम् ।

ततो भगवान् वैश्रवण महाराजमामन्त्रयते । अत्र ते महाराज माया तुषा सशामा सर्वत्र विराठि एष एवान्तो दुःखस्येति । अस्मिन् खलु धर्मपर्याये भाष्यमाणे विरूपाक्षस्य महाराजस्य विरजो विगतमल धर्मेषु धर्मचक्षुरुत्पन्नमनेकेषा च तत्समागाना यक्षशत-सहस्राणाम् ।

भगवान् सलक्षयति । एतर्हि मे परिनिर्वाणकालसमयः नत्युपस्थित । कस्योपन्यस्य शासनं नतिनिर्वास्यामि । स चेद्देवानां देवा प्रमत्ता रतिबहुला न चिरस्थितिक भविष्यति । अथ मनुष्याणामल्पायुषो मनुष्या एवमेव न चिरस्थितिकमेव । यत्त्वह देवानां च मनुष्याणां च काश्यपस्य च भिक्षोः शासनमुपन्यस्य परिनिर्वायामिति विदित्वा धृतराष्ट्र महाराजमामन्त्रयते । मम ते महाराज परिनिर्वृतस्य पूर्वस्या दिशि शासने आरक्षा करणीयेति । विरूढक महाराजमामन्त्रयते । त्वयापि महाराज दक्षिणस्या दिशि आरक्षा करणीयेति । विरूपाक्ष महाराजमामन्त्रयते । त्वयापि महाराज पश्चिमस्या दिशि आरक्षा करणीयेति ।

वैश्रवणं महाराजमामंलयते । त्वयापि महाराज उत्तरस्यां दिशि-
 आरक्षा करणीयेति । ततश्चत्वारो महाराजाः प्रमुदितमनसो
 भगवन्तमिदमवोचन् । एवं भवतु भगवन् यथाज्ञापयति
 भगवन् । वयमारक्षां करिष्याम इति विदित्वा भगवतः पादौ
 शिरसा वन्दिता दृष्टसत्या भगवतोऽन्तिकात्प्रक्रान्ताः । भगवता-
 युष्मते महाकाश्यपाय कृत्स्नं शासनमुपन्यस्तम् । आयुष्मांश्चानन्दोऽ-
 मिहितः । त्वयाप्यानन्दं शासनकार्यकरण औत्सुक्यमाप्तव्य-
 मिति ।

मिक्षवः संशयजाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवन्तं
 पप्रच्छुः । किं भदन्त चतुर्मिर्महाराजैः कर्म कृतं यस्य
 कर्मणो विपाकेन चत्वारो महाराजाः संवृत्ताः । भगवतश्चान्तिके
 सत्यदर्शनं कृतमिति । भगवानाह । एभिरेव मिक्षवः पूर्वमन्यासु
 जातिषु कर्मा[णि] कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि पूर्ववत्फलन्ति
 खलु देहिनाम् ।

भूतपूर्वं मिक्षवोऽस्मिन्नेव भद्रके कल्पे विंशतिवर्ष-
 सहस्रायुषि प्रजायां काश्यपो नाम शास्ता लोक उदपादि ।
 पूर्ववदावत्शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । तेन खलु समयेन
 महासमुद्रे द्वौ नागौ प्रतिवसतः श्वासो महाश्वासश्च । कूट-
 शाल्मल्यामपि द्वौ सुपर्णिनावद्वेश्वरश्चूडेश्वरश्च । यदा श्वास-
 महाश्वासौ तान्याममिद्रूयेते तदा पातालं प्रविशतः । यावद-
 परेण समयेन श्वासमहाश्वासान्यां काश्यपस्य सम्यक्संबुद्ध-
 स्यान्तिकाच्छरणगमनशिक्षापदानि गृहीतानि । तौ च सुपर्णिनौ

अभिद्रवितुमारब्धौ न शक्नुवत । सुमेरुप्रत्याहतपवनसलिले
 इव प्रतिनिवृत्य कथयत । भवन्तौ पूर्वमस्मामिर्युवामभि-
 द्रुतौ पातल प्रविशत । इदानीं को हेतुर्येन वय सुमेरुप्रत्याहत-
 पवनसलिले इव व्यसनमासाद्य^१ प्रतिनिवृत्ताविति । श्वास-
 महाश्वासौ कथयत । अस्मामि, काश्यपस्य सम्यक्सबुद्धस्यान्ति-
 काञ्छरणगमनशिक्षापदानि गृहीतानीति । तौ कथयत ।
 यद्येव वयमपि ग्रहीष्याम इति । तौ ताभ्या सार्धं काश्यपस्य
 सम्यक्सबुद्धस्यान्तिके सप्रस्थितौ । तौ च सनासौ । चत्वारश्च
 लोकपाला काश्यपस्य सम्यक्सबुद्धस्यान्तिकाद् धर्मं श्रुत्वा
 सप्रस्थिता । ते ताभ्या दृष्टा । तौ सुपर्णिनौ श्वासमहाश्वासौ नागौ
 पृच्छत । क एते इच्छन्तीति । ताभ्या विस्तरेण कथितम् । सुपर्णिनौ
 कथयत । यद्येव वयमपि काश्यपस्य सम्यक्सबुद्धस्यान्तिका-
 ञ्छरणगमनशिक्षापदानि सगृहीत्वा प्रणिधानं कुर्म इति । ताभ्या
 काश्यपस्य सम्यक्सबुद्धस्यान्तिकाञ्छरणगमनशिक्षापदानि गृही-
 तानि । श्वासमहाश्वासाभ्या पूर्वमेव गृहीतानि । ततः समूय
 काश्यपस्य सम्यक्सबुद्धस्य पादयोर्निपत्य प्रणिधानं कर्तुमारब्धाः ।
 यथैते चत्वारो लोकपाला काश्यपस्य सम्यक्सबुद्धस्यान्तिकाद्
 धर्मं श्रुत्वा दृष्टत्वा स्वमवन सप्रस्थिता एव वयमप्यनेन
 कुशलमूलेन चत्वारो लोकपाला स्याम । यश्चादौ भगवता
 काश्यपेन सम्यक्सबुद्धेन उत्तरो मानवो व्याकृतः भविष्यति
 त्वं मानववर्षशतायुषि प्रजाया शाक्यमुनिर्नाम सम्यक्सबुद्ध इति ।

सोऽप्यस्माकं भगवानेव मन्दाकिन्याः पुष्करिण्यास्तीरे धर्मं देशयेत् ।
वयं च तं धर्मं श्रुत्वा दृष्टसत्या एवमेव स्वभवनं गच्छाम इति ।

किं मन्यध्वे भिक्षवो ये ते चत्वारो नागसुपर्णिनः एत एव ते
चत्वारो लोकपालाः । योऽसौ श्वासः एष एवासौ धृतराष्ट्र-
स्तेन कालेन तेन समयेन । महाश्वासो विरूढकः अट्टेश्वरोऽसौ
विरूपाक्षश्चूडेश्वरोऽसौ वैश्रवणस्तेन कालेन तेन समयेन ।
यदेभिः काश्यपस्य सम्यक्संबुद्धस्यान्तिकाच्छरणगमनशिक्षापदानि
प्रतिगृह्य प्रणिधानं कृतं तस्य कर्मणो विपाकेन चत्वारो लोक-
पाला जाता ममान्तिके सत्यदर्शनं कृत्वा स्वभवनं गताः ।

तां च धर्मदेशनां श्रुत्वा कैनेय ऋषिः परं विस्मयमुपागतो भग-
वति चाभिप्रसन्नः । ततोऽस्य भगवता आशयानुशयं धातुं प्रकृतिं
च ज्ञात्वा तादृशी चतुरार्यसत्यसंप्रतिवेधिकी धर्मदेशना कृता । यां
श्रुत्वा कैनेयर्षिणा सहसत्याभिसमयाद्नागाभिफलं साक्षात्कृतम् ।
ततोऽसौ अवेत्यप्रसादसमन्वागतोऽष्टौ पानान्यादाय चोचपानं मोच-
पानं कोलपानमश्वत्थपानमुदुम्बरपानं पशुषिकपानं खर्जूरपानं
भृङ्गीकापानं^१ च येन भगवांस्तेनोपसंक्रान्तः । उपसंक्रम्य भगवन्त-
मिदमवोचत् । इमानि भदन्त अष्टौ पानानि पूर्वकैः ऋषिभिः
स्तुतानि वर्णितानि । तानि भगवान्प्रतिगृह्णातु अनुकम्पामुपादाय ।
प्रतिगृह्णाति भगवान् कैनेयस्य ऋषेरन्तिकादष्टौ पानानि अनु-
कम्पामुपादाय । प्रतिगृह्य भिक्षूनामन्त्रयते स्म^२ । इतीमानि
भिक्षवोऽष्टौ पानानि काले प्रतिग्राहितानि अकाले मर्दितानि

अकाले परिस्रुतानि अकालेऽधिष्ठितानि पश्चाद्भक्तेन परि-
मोक्तव्यानि । इतीमानि अष्टौ पानानि काले प्रतिग्राहितानि काले
मर्दितानि अकाले परिस्रुतान्यकालेऽधिष्ठितानि न परिमोक्त-
व्यानि । इतीमानि अष्टौ पानानि काले प्रतिग्राहितानि काले
मर्दितानि काले परिस्रुतानि अकालेऽधिष्ठितानि न परिमोक्त-
व्यानि । इतीमानि अष्टौ पानानि अकाले मर्दितानि अकाले परि-
स्रुतानि पश्चाद्भक्तेन परिमोक्तव्यानि । रात्र्याश्च प्रथमे यामेऽति-
क्रान्ते न परिमोक्तव्यानि^१ ।

अथ कैनेयर्षित्यायासनादेकासमुत्तरासग कृत्वा येन भग-
वास्तेनाञ्जलिं प्रणम्य भगवन्तस्मिदमवोचत् । अधिवासयतु मे
भगवान् श्वो भक्तेन सार्धं भिक्षुसधेनेति । अविवासयति भगवान्
कैनेयस्यर्षेस्तूष्णीमावेन । अथ कैनेय ऋषिर्भगवतस्तूष्णीमावेनाधि-
वासनां विदित्वा त्थायासनात्प्रक्रान्तः । भगवानपि मन्दाकिन्या
पुष्करिण्यास्तोरेऽन्तर्हित उदुमाया प्रत्यष्टात्सार्धं भिक्षुसधेन ।
अथ कैनेय ऋषिः सरासमेवोत्थायान्तर्जनसामन्त्रयते । उत्तिष्ठत

1 Cf Supra p v & Tib 59b 60a. As the Tibetan translation does not agree with the Sanskrit text we reconstruct here the Sanskrit from Tibetan —

इतीमानि भिक्षुलोऽष्टौ पानानि काले प्रतिग्राहितानि काले मर्दितानि काले अधिष्ठितानि
काले परिमोक्तव्यानि । अकाले न परिमोक्तव्यानि । रात्र्याश्च प्रथमे यामेऽति-
क्रान्ते न परिमोक्तव्यानि । इतीमानि अष्टौ पानानि काले प्रतिग्राहितानि अकाले मर्दितानि अकाले
परिस्रुतानि अकाले अधिष्ठितानि न परिमोक्तव्यानि । इतीमानि अष्टौ पानानि काले प्रति-
ग्राहितानि काले मर्दितानि अकाले परिस्रुतानि अकाले अधिष्ठितानि न परिमोक्तव्यानि ।
इतीमानि अष्टौ पानानि अकाले प्रतिग्राहितानि अकाले मर्दितानि अकाले परिस्रुतानि पश्चाद्
भक्तेन न परिमोक्तव्यानि । रात्र्याश्च यामेऽति-क्रान्ते न परिमोक्तव्यानि ।

आर्या उत्तिष्ठत । भद्रमुखाः काष्ठानि पाटयत । खाद्यकान्युच्छाड-
यत । प्रतिजाग्रत मण्डपवाडमिति ।

तेन खलु समयेन शैलो नाम ऋषिः कैनेयस्य ऋषेर्माग्निनेय-
स्तस्मिन्नावसथे रात्रिं वासमुपगतः । अश्रोपीत् शैल ऋषिः कैनेय-
भृषिं सरासमेवोत्थायान्तर्जनमामन्लयन्तम् । श्रुत्वा च पुनः कैनेय-
भृषिभिर्दमवोचत् । किं पुनस्ते ऋषे सत्रह्यचारिणो निमन्त्रिताः ।
राजा वा मागधश्रेण्यो विंबिसारो राष्ट्रनिवासी जनकायो
यथेप्सितस्य वा ऋषिधर्मस्य परिसमाप्तिरिति । स कथयति ।
न मे शैल सत्रह्यचारिण उपनिमंलिता नापि राजा मागधश्रेण्यो
विंबिसारो राष्ट्रनिवासी जनकायो नापि यथेप्सितस्य ऋषिधर्मस्य
परिसमाप्तिः । अपि तु मया बुद्धप्रमुखो भिक्षुसंघो भक्तेनोपनिमं-
लित इति तस्य बुद्ध इत्यश्रुतपूर्वं धोषं श्रुत्वा सर्वरोमकूपान्याहृष्टानि ।
सगौरवः स पप्रच्छ । क एष ऋषे बुद्धो नाम इति । अस्ति
शैल श्रमणो गौतमः शाक्यपुत्रः शाक्यकुलात्केशश्मश्रूणि अवतार्य
काषायाणि वस्त्राण्याच्छाद्य सम्यगेव श्रद्धयागारादनगारिकां
प्रव्रजितः । सोऽनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुद्धः । स एष बुद्धो
नामेति । शैलः कथयति । क एष ऋषे संघो नामेति । कैनेय
ऋषिः कथयति । सन्ति शैल क्षत्रियकुलादपि कुलपुत्राः केश-
श्मश्रूण्यवतार्य काषायाणि वस्त्राण्याच्छाद्य सम्यगेव श्रद्धयागारा-
दनगारिकां प्रव्रजिताः । सन्ति ब्राह्मणकुलादपि वैश्यकुलादपि
कुलपुत्राः पूर्ववत् तमेव भगवन्तं तथागतमर्हन्तं सम्यक्संबुद्धं
प्रव्रजिताः । स एष ऋषे संघो नाम इति । अयं च शैल संघः पूर्वकश्च

बुद्ध । स एष बुद्धप्रमुखो भिक्षुसधो मया भक्तेनोपनिमन्त्रित ।
अथ शैलऋषिर्बुद्धालम्बनया स्मृत्या काल्यमेवोत्थाय पञ्चशत-
परिवारो येन भगवास्तेनोपसङ्क्रान्तः । उपसङ्क्रम्य भगवन्त-
मेतदवोचत् । लभेयाह भदन्त स्वाख्याते धर्मविनये प्रव्रज्यामुपसम्पद
भिक्षुभाव चरेयमह भगवतोऽन्तिके ब्रह्मचर्यमिति । लब्धवान्
शैलऋषिः पञ्चशतपरिवार स्वाख्याते धर्मविनये प्रव्रज्यामुपसम्पद
भिक्षुभावम् ।

अथ कैनेयऋषिस्तामेव शुचि प्रणीत खादनीयमोजनीय
पूर्ववधावत्सन्तर्पयति सप्रवारयति । तेन बुद्धप्रमुख भिक्षुसध
भोजयमानेन शैल प्रव्रजितो दृष्ट । स कथयति । शैल त्व
प्रव्रजित । प्रव्रजित्वा सुष्ठु कृत साधु कृतम् । अहमपि बुद्धप्रमुख
भिक्षुसध भोजयित्वा प्रव्रजिष्यामीति । अथ कैनेय ऋषिरनेक-
पर्यायेण बुद्धप्रमुख भिक्षुसध शुचिना प्रणीतेन खादनीयमोज-
नीयेन सन्तर्प्य सम्प्रवार्य भगवन्त मुक्तवन्त विदित्वा धौतहस्त-
मपनीतपाल नीचतरमासन गृहीत्वा भगवत पुरस्तान्निपण्णो
धर्मश्रवणाय । ततो भगवास्तस्मै दक्षिणामादित्य धर्मदेशना कृत्वा
प्रक्रान्त । अथ कैनेय ऋषिर्यत्तलोत्पादनधर्मक^१ सर्वं विसर्जनधर्मक
कृत्वा पञ्चशतपरिवारो येन भगवास्तेनोपसक्रान्तः । उपसङ्क्रम्य
भगवत पादौ शिरसा वन्दित्वैकान्तोऽस्यात् । एकान्तस्थितः
कैनेय ऋषिर्भगवन्तमिदमवोचत् । लभेयाह भदन्त स्वाख्याते
धर्मविनये प्रव्रज्यामुपसम्पद भिक्षुभाव चरेयमह भगवतोऽन्तिके

ब्रह्मचर्यमिति । लब्धवान् कैनेय ऋषिः पञ्चशतपरिवारः
स्वाख्याते धर्मविनये प्रप्रज्यामुपसम्पदं भिक्षुभावम् ।

अथ भगवांस्तद्भिक्षुसहस्रं प्रप्रज्योपसम्पाद्य नद्याः प्रमद्रिकाया-
स्तोरे वासमुपगतश्छलाम्बुवने । तत्र भगवता पञ्चभिक्षुशतान्या-
युष्मते ब्राह्मणकप्पिणाय दत्तानि । अर्धतृतीयान्यायुष्मते महा-
मौद्गल्यायनाय । अर्धतृतीयान्यायुष्मते शारिपुत्राय । तत्र ये
आयुष्मता ब्राह्मणकप्पिणेनावचोदितास्तैः सर्वक्लेशप्रहाणादर्हत्वं
साक्षात्कृतम् । ये आयुष्मता महामौद्गल्यायनेन तैरनागामि-
फलम् । ये आयुष्मता शारिपुत्रेण तैः स्रोतआपत्तिफलम् ।

भिक्षवः संशयजाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवन्तं पप्रच्छुः ।
पश्य भदन्त भगवता आयुष्मान् शारिपुत्रो महाप्रज्ञानामग्यो
व्याकृतः आयुष्मांश्च महामौद्गल्यायनो महर्षिकानां महानुभावा-
नाम् । अथ च पुनर्ये आयुष्मता ब्राह्मणकप्पिणेनावचोदितास्तै-
रर्हत्वं साक्षात्कृतम् । ये आयुष्मता महामौद्गल्यायनेन तैर-
नागामिफलम् । ये आयुष्मता शारिपुत्रेण तैः स्रोतआपत्ति-
फलम् । भगवानाह । भिक्षव एतर्हि यथा तथातीतेऽप्यध्वनि ये
ब्राह्मणकप्पिणेनावचोदितास्ते आरूप्यधातौ प्रतिष्ठिताः । ये
मौद्गल्यायनेन ते रूपधातौ । ये शारिपुत्रेण ते पञ्चस्वमिशासु
प्रतिष्ठिताः । तच्छ्रूयताम् ।

भूतचरं^१ भिक्षवोऽन्यतरस्मिन्नरण्यायतने द्वौ ऋषी प्रति-
वसतः । प्रत्येकं पञ्चशतपरिवारः । यावदपरेण समयेन तयोरेकः

कालगत । ततस्तस्य माणवका गुरुवियोगदुःखदौर्भनस्यसन्तप्ता
 इतश्चाभुतश्च परिभ्रमन्तस्तस्य द्वितीयस्यर्धे सकाशमुपसङ्क्रान्ताः ।
 तेन ते दृष्टा अश्रुपर्याकुलेक्षणा पृष्टाश्च । माणवका योऽसौ
 युष्माकमुपाध्याय कालगत । स सलक्षयति । समालया-
 न्माणवकानामीदृशो समवस्था भविष्यति । यत्त्वहमेवामुपसग्रह
 कुर्यामिति । तेन ते समाश्वासिता उपसगृहीताश्च । यावदपरेण
 समयेन सोऽपि ऋषिर्लान् सवृत्त । तस्य त्रयोऽग्रशिष्याः ।
 तेनैकैरस्य पञ्चशतानि दत्तानि । द्वितीयस्यार्धतृतीयानि । तृतीय-
 स्यार्धतृतीयानि । स कालधर्मेण सयुक्तः । तत्र यस्य पञ्चशतानि
 दत्तानि तेन तथावचोदितानि यथा आरूप्यधातौ प्रतिष्ठापितानि ।
 यस्मैर्धतृतीयानि तेन तथावचोदितानि यथा रूपधातौ प्रतिष्ठापि-
 तानि । यस्याप्यर्धतृतीयानि तेन तथावचोदितानि यथा पञ्चस्व-
 मिज्ञासु प्रतिष्ठापितानि । किं मन्यध्वे भिक्षवो योऽसौ ऋषिर्येन
 तानि पञ्चमाणवकशतान्यारूप्यधातौ प्रतिष्ठापितान्येष एवासौ
 कप्किणो मिश्रुस्तेन कालेन तेन समयेन । येनार्धतृतीयानि रूप-
 धातौ प्रतिष्ठापितान्येष एवासौ मौद्गल्यायनो मिश्रुः । येनाप्यर्ध-
 तृतीयानि शतानि पञ्चस्वमिज्ञासु प्रतिष्ठापितानि एष एवासौ
 शारिपुत्रो मिश्रुः । अपि तु भिक्षवो ये कप्किणेनावचोदितास्ते
 तीक्ष्णेन्द्रियाः । ये मौद्गल्यायनेन ते मध्येन्द्रियाः । ये शारिपुत्रेण
 ते मृद्धिन्द्रियाः । यदि शारिपुत्रेणावचोदिता नाभविष्यन् उज्जगता
 अप्यनयगता अभविष्यन्^१ ।

सर्वे समग्राः शृणुत विप्रसन्नेन चेतसा ।
 प्रकाशयन् बुद्धवर्णं कैनेय-जटिलस्तथा ॥
 एकस्मिन् रामये शास्ता कैनेयस्य निवेशने ।
 सश्चावको महावीरो भोजनेन निमग्नितः ॥
 अद्राक्षीद् ब्राह्मणः शैलः कैनेयस्य निवेशने ।
 प्रतिजाग्रयमानमशनं दृष्ट्वा कैनेयमब्रवीत् ॥
 विवाहः किं नु राजा वा राष्ट्रं वोपनिमग्नितम् ।
 अथवा ते महाप्रज्ञ पृष्ठ आचक्ष्व तन्मम ॥
 न मे विवाहो राजा वा राष्ट्रं वोपनिमग्नितम् ।
 अग्रसत्त्वो मया बुद्धो भक्तेनोपनिमग्नितः¹ ॥
 सोऽयं बुद्ध इति श्रुत्वा शैलः संवेगमागतः ।
 क एष बुद्धः [कैनेय] पृष्ठ आचक्ष्व तन्मम ॥
 अस्ति शाक्यकुले जातः स शास्ताप्रतिपुद्गलः ।
 बुद्धिमान् सर्वधर्मेषु तस्माद् बुद्धो निरूप्यते ॥
 दृष्टं ह्यतीतं बुद्धेन तथा दृष्टमनागतम् ।
 प्रत्युत्पन्नमथो दृष्टं संस्कारा [व्यय]धर्मिणः ॥
 यच्च किञ्चिदभिज्ञेयं सर्वं तद्वेत्ति तत्त्ववित् ।
 सर्वज्ञः सर्वदर्शी च तस्माद् बुद्धो निरूप्यते ॥
 अभिज्ञेयमभिज्ञातं भावनीयं च भावितम् ।
 प्रहातव्यं प्रहीनं च तस्माद् बुद्धो निरूप्यते ॥

जायमाने च यत्नेय ससमुद्रा सपर्वता ।
 प्रकपितामू[द्धरणी] त नमस्ये कृताञ्जलि ॥
 निहतो येन मारश्च कृष्णवन्धु सवाहन ।
 तयागतबलप्राप्त त नमस्ये कृताञ्जलि ॥
 येन तद्द्वादशाकार धर्मचक्र प्रवर्तितम् ।
 वाराणसी पुरी गत्वा त नमस्ये कृताञ्जलि ॥
 रागाबन्धेन बद्धान् ये रागाद्वेषामिषोडितान् ।
 बहून्मोचयते सत्त्वास्त नमस्ये कृताञ्जलि* ॥
 कुल बुद्ध स भगवान्कियदूरे विनायक ।
 अद्यैव शरणं यामि शाक्यपुत्र प्रभाकरम् ॥
 गच्छ ब्राह्मण तेनेदं वनपण्ड मनोरमम् ।
 गन्धर्वराजोपनिम बुद्धं द्रक्ष्यस्यनुत्तरम् ॥
 काषायवस्त्रं धुतिमन्तं हेमवर्णं हरित्त्वचम् ।
 तद्वाटकमिवोत्तमं बिम्बं हेममयं यथा ॥
 सालवृक्षं कुसुमितं पुष्पितं कर्णिकारवत् ।
 नानारत्नपरिच्छन्नं यूपं रत्नमयं यथा ॥
 समन्ततोऽवभासयति समन्ताद् व्यामतेजसा^१ ।
 आरोहपरिणाहेन न्यग्रोधपरिमण्डल ॥
 सर्वकामरतिं हित्वा स्फीतं राज्यं सवान्ववम् ।
 प्रव्रज्याममिनिष्क्रान्तो विवेके रमते मुनिः ॥

१ Tib 60a १ २ सिद्धं यथा दत्तं वा दत्तं गृह्यते ।

सिंहवन्नदते च्छम्भी केसरी गन्धमादने ।
 वनान्तरेष्वसंलस्तं बुद्धं द्रक्ष्यसि ब्राह्मण ॥
 ब्रह्मस्वरं मंजुगिरं श्लक्ष्णवाचा स्मितोन्मुखम् ।
 दुन्दुभिस्वरनिर्घोषं बुद्धं द्रक्ष्यसि ब्राह्मण ॥
 चन्द्रं वा गगने शुद्धं नक्षत्रपरिवारितम् ।
 चन्द्रमण्डलसंकाशं बुद्धं द्रक्ष्यसि ब्राह्मण ॥
 वैरोचनं वा दीप्तांशुं भानुमन्तं नभसाले ।
 वीतान्धकारं राजन्तं बुद्धं द्रक्ष्यसि ब्राह्मण ॥
 यथार्षभं यूथपतिमचलं ककुदं स्थितम् ।
 पुरुषर्षभं दशबलं बुद्धं द्रक्ष्यसि ब्राह्मण ॥
 समुद्रमिव गम्भीरमप्रमेयं महोदधिम् ।
 अचिन्त्यं ध्यायिनामग्न्युं बुद्धं द्रक्ष्यस्यनुत्तरम् ॥
 निर्यान्तं कृष्णपक्षाद्वा भानुमन्तमिवाम्बरे ।
 ध्मायन्तमग्निस्कन्धं वा बुद्धं द्रक्ष्यसि गौतमम् ॥
 चक्रवर्ती यथा राजा सचिवैः परिवारितः ।
 अर्हद्भिरिव संबुद्धः शोभते संपुरस्कृतः ॥
 वशवर्ती च कामेषु महाब्रह्मा यथेश्वरः ।
 त्रिसहस्रं लोकधातुं वशी वर्तयते मुनिः ॥
 सत्यानि संप्रकाशयति मध्विव नीडकात् स्रवत्^१ ।
 श्रुत्वा यदुपशाम्यन्ति प्रतरन्ति महार्णवम् ॥

1 Tib 65b, 1 2

2 Tib 65b, 1 5 ལྷོང་ཕྱི་མ་བསྐྱེད་ རོ་ལྷ་སྤུ། | Cf Mahāvvyutpatti, 231. 48

दुःख नैकप्रकार च यच्च दुःखस्य समवम् ।
 दुःखस्य च व्युपशम मार्गं द्विचतुरङ्गिकम् ॥
 अधनाना धन दाता आतुराश्च चिकित्सति ।
 उपद्रुतानां शरणं दुःखान्मोचयति प्रजा ॥
 सत्त्वानामन्धमृतानां मूढानामुत्पथचारिणाम् ।
 ऋजुमार्गं प्रकाशयति क्षेम निर्वाणगामिनम् ॥
 आदीप्ता रागद्वेषान्या मोहनज्वलिता प्रजाम् ।
 महामेधो यथा वृष्ट्या निर्वापयति महामुनिः ॥
 रूपवर्णबलोपेत सदृशोऽस्य न विद्यते ।
 नारायणसहनन शैलो वा सुप्रतिष्ठितः ॥
 लाभालाभसुखैर्दुःखैर्निन्दयाय प्रशंसया^१ ।
 यशोऽयशोभ्यामलिप्तः पङ्कज वारिणा यथा ॥
 प्राणातिपाताद्विरतो नादत्तमभिनन्दति ।
 सत्यवादी ब्रह्मचारी पैशुन्यात्स उपारतः ॥
 परुष नान्युदीरयति मञ्जु कालेन भापते ।
 अभिध्या नास्य कामेषु मैलचित्तः स जन्तुषु ॥
 सत्यदर्शनसपन्न समाधिबलगोचरः ।
 पटमिज्ञो महाध्यायो नमश्चर्या विगाहते ॥
 शृणोति विविधाञ्छब्दान् ये दिव्या ये च भानुषा ।
 चित्त परेषा जानाति क्लिष्टं वा यदि वाशुभम् ॥

पूर्वं निवासकुशलो यत्नं यलोपितः पुरा ।
 च्युत्युपपादं जानाति सत्त्वानामागतिं गतिम् ॥
 क्षीणास्त्रवो विसंयुक्त उपशान्तः सुनिवृत्तः ।
 शान्तेन्द्रियः शान्तचित्तः पूर्णो वा ध्यायते हृदि ॥
 नागं वा पद्मिनीमध्ये कुञ्जरं षष्टिहायनम् ।
 प्रेक्षमाणस्तृप्यमानः प्रीतिं ब्राह्मण लप्स्यसे ॥
 ईदृशो भगवाञ्छैल वह्निस्कन्ध इव तेजसा ।
 द्वाविंशत्तस्य गालेषु महापुरुषलक्षणाः ॥
 योऽपि वर्षशतं पूर्णं वर्णं भाषेत तायिनः ।
 स पर्यन्तं नाधिगच्छेदप्रमेयरत्नागताः ॥
 एतं ब्राह्मण पश्यन्ति लाभस्तेषामनुत्तरः ।
 दृष्ट्वा ये शरणं यान्ति तेषां लाभभरत्नातः^१ ॥
 संविन्नो ब्राह्मणः शैलः श्रुत्वा वर्णं महामुनेः ।
 विवेकचित्तसङ्कल्पः कैनेयमिदमब्रवीत् ॥
 न मे मनुष्यभूतस्य वर्ण एतादृशः श्रुतः ।
 श्रेष्ठोऽसौ सर्वलोकस्य यथा कैनेय भाषसे ॥
 मानध्वजं प्रहाय त्वं वणिजो वा धनार्थिकः ।
 शुश्रूषुः पर्युपास्वैवं प्रीतिं ब्राह्मण लप्स्यसे ॥
 पञ्चभिः शतैर्मानवानां शिष्येभिः संपुरस्कृतः ।
 निर्याति ब्राह्मणः शैलो येन बुद्धाश्रमः शुभः ॥

विविक्तमल्पनिर्घोषं द्विजसङ्घनिषेवितम् ।
 पुष्पपादपसम्पन्नं देवानामिव नन्दनम् ॥
 किन्नरीव्यालमरितं शाक्यपुत्रनिषेवितम् ।
 आवासं धर्मराजस्य प्राविशद् ब्राह्मणस्ततः^१ ॥
 अदान्तदमकं दृष्ट्वा सारयि पुरुषोत्तमम् ।
 शैलो वाचमुदीरयति भवान्कच्चिदनामयः ॥
 नेलया पूर्णया वाचा कलविङ्कृतस्वने ।
 बुद्धं प्रत्यवदञ्छैलं तत् खल्वहमनामयः ॥
 अकिञ्चनोऽस्म्यनादानोऽथानधश्छिन्नसंशयः ।
 विभ्रमुक्तो विसंयुक्तो ह्यखिलोऽहमनास्रवः ॥
 चरामि विरजो लोके शुद्धं शुचिं निरामयः ।
 शुचिं ब्राह्मणं तेनास्मि सर्ववैरमयातिगः ॥
 तवापि स्वागतं शैलं सन्निपीदेदमासनम् ।
 मा परिक्रान्तकायोऽसि कच्चिद् ब्राह्मणं ते सुखम् ॥
 सुखितोऽहं महावीर त्वा दृष्ट्वाद्य महामुनिम् ।
 प्रतीतमानसस्तुष्टो भूषणैर्वा विभूषितः ॥
 अनुपूर्वमुदीर्याय कया तलानुपूर्विकीम् ।
 ह्रीयमानो नीचमना^२ न्यपीदद् ब्राह्मणस्ततः ॥
 अध्यापको मन्त्रधरस्त्वैविद्यो वेदपारगः ।
 निषद्य ब्राह्मणं शैलो लक्षणानीक्षते मुनेः ॥

अद्राक्षील्लोकनाथस्य लिंशद् गालेषु लक्षणान् ।
 द्वयोः काङ्क्षति शैलश्च कोषोपगतजिह्वयोः ॥
 कथंकथी वैमतिको लक्षणानि महामुनेः ।
 आङ्गिरसं^१ सत्यनामसंबुद्धं परिपृच्छति ॥
 श्रुतानि यानि द्वालिंशल्लक्षणानि महामुनेः ।
 द्वयं तत्र न पश्यामि तव गालेषु गौतम ॥
 कच्चित्कोषप्रतिच्छन्नवस्तिगुह्यमिहास्ति ते ।
 रसनानुत्तमा वापि कच्चिज्जिह्वा न हस्विका ॥
 कच्चित्प्रभूतजिह्वोऽसि जानीयां ते महामुने ।
 निर्णामयाशु तनुकां काङ्क्षां व्यपनयस्व मे ॥
 कदाचित्कर्हिचिल्लोके उत्पद्यन्ते विनायकाः ।
 उदुम्बरे वा कुसुमं दुर्लभो हि महामुनिः ॥
 वारि ग्रीष्माभितप्तो वा भोजनं वा बुभुक्षितः ।
 आतुरो भेषजं यद्वच्छास्तारं पर्युपागमे ॥
 नेलया पूर्णया वाचा कलविङ्कृतस्वनः ।
 बुद्धः प्रत्यवदच्छैलं काङ्क्षां ब्राह्मण निर्णुद ॥
 उमे च चक्षुषी श्रोत्रे प्रच्छादयति जिह्वया ।
 प्रभूतया च्छादयति जिह्वया मुखमण्डलम् ॥
 रिद्ध्या विदर्शयति चाप्यृद्धिपादेषु कोविदः ।
 अद्राक्षीद् ब्राह्मणः शैलो गुह्यं कोषावृतं मुनिः ॥

आवृढशल्यो निष्काङ्क्षो लक्षणानि महामुने ।
 प्रहृष्टचित्तसकल्प शैलो वाचमुदैरयत् ॥
 मन्त्रेष्वाप्तानि मे यानि द्वाविंशल्लक्षणान्यहम् ।
 सर्वं तत्तव गालेषु परिपूर्णमनूतकम् ॥
 कल्याणवाक्सुचरित सुजात प्रियदर्शन ।
 मध्ये श्रमणसघस्य भास्करो वा विरोचसे ॥
 कार्यं श्रमणभावेन किं तवोत्तमवर्णिन ^१ ।
 राजा त्वमहो भवितुं चक्रवर्ती नरर्षभ ॥
 चतुरङ्गयलोपेतो रत्नैः सप्तभिरेव च ।
 वर्तयति क्षितौ चक्र राजा भव महोपति ॥
 राजाहमस्मि शैलेति धर्मराजो ह्यनुत्तर ।
 धर्मेण चक्र वर्तये इहाह भूमिमण्डले ॥
 कल्योऽस्म्यह कुले जात क्षत्रियोऽस्म्यभिजातित ।
 विलास्य सचल मार प्राप्त सम्बोधिमुत्तमाम् ॥
 स्मृतिर्माक्ष्ण चक्र मे नृणां मे परिनायक ।
 वीर्यं हय शीघ्रजवो धुर वहति चोदित ॥
 समाधिर्मे मणिश्रेष्ठो ह्यन्धकारे प्रभाकर ।
 उपेक्षा हस्तिनागश्च धुर वहति चोदित ॥
 स्त्री वै रति सरागाणां नीतिर्माक्ष्ण मे रति ।
 प्रसृष्ट माक्ष्ण श्रेष्ठ धन गृहगत भया ॥

सप्त बोध्यङ्गरत्नानि सर्वलोकातिगानि ते ।
 प्रबोधयामि यैः सुप्तमन्धभूतामिमां प्रजाम् ॥
 जिता मया दिशः सर्वाः प्रतिशत्रुर्न विद्यते ।
 चतस्रो मे पर्षदश्च चतुरङ्गं बलं मम ॥
 अध्यावसामि नगरं पूर्वबुद्धनिषेवितम् ।
 रिद्धारामोपसंपन्नं मार्गानिर्मितचत्वरम् ॥
 सूत्रान्तजातकाकीर्णं महापुरुषसेवितम् ।
 तथो विमोक्षद्वाराणि स्मृत्यारक्षाभिगोपितम् ॥
 ह्री-व्यपलाप्यसंपन्नः अहं राजा तथागतः ।
 धर्मयुद्धं मया दत्तं धर्मभेरी पराहता ॥
 विलास्य सबलं मारमभिषिक्तोऽस्मि बोधये ।
 सुभाविता अप्रमाणाः सन्ति चाभरणानि मे ॥
 ब्राह्मा विहारश्चत्वारः क्लेशानां परिवारणाः^१ ।
 परप्रवादा विहता विध्वस्ता विरूढीकृताः ॥
 मम सम्यक्त्वं लोकेऽस्मिन्नालोकं प्राणिनां ददतु ।
 छिन्न दग्ं ज्ञानशस्त्रेण^२ विवेकश्चायुधं मम ॥
 रिद्धिपादः अवस्थानं शमथो मुष्टिसंग्रहः ।
 शीलरथो नन्दिघोषः^३ सारथिर्मे विपश्यनः ॥
 सन्नाहः क्षान्तिः सौरत्यं संग्रामो मार्गमावनः ।
 कलापः पञ्चेन्द्रियाणि येभिर्निवरणं हतम् ॥

1 Tib 69a, 1. 1 རྒྱལ་ཁྱེད་ཀྱི་འཕྲིན་ལྷན་པ་། =परिवर्जन ।

2 Tib 69a, 1 2

3 Tib 69a, 1 3 ལྷན་ལྷན་།

चत्वार सम्यक्प्रहाणा येमि क्लेशा निसृदिता ।
 शूरयुद्ध मया दत्त धर्मभेरी मया हता ।
 विलास्य सवल मारमभिषिक्तोऽस्मि बोधये ॥
 अविद्या विद्यया हत्वा स्कन्धेनानुदयव्ययम् ।
 सत्रामशीर्षमुत्तीर्णो बुद्धोऽहं बोधये नजाम् ॥
 त्वयो लोके महाचौरा येरिथ बाध्यते प्रजा ।
 रागो द्वेषश्च मोहश्च सर्वे ते नाशिता मया ॥
 अहंश्च दक्षिणेयोऽस्मि पडमिञ्जो बलोद्यत ।
 सुक्षेत्रे^१ प्रतिपन्नानामाहुतीना प्रतिग्रह^२ ॥
 आरम्य परम वीर्यमास्रवा निहता मया ।
 महान्तमोधमुत्तीर्णो मुख्यमानेष्ववस्थित ॥
 दप्प्रावली यथा सिंह आसाद्य नाणिनो वने ।
 सम तेषु नहरति बाल्ये मध्ये महल्लके ॥
 तयैव लोके सवुद्धो नरसिंहो विनायक ।
 सम धर्मं प्रकाशयति बालमध्यमहात्मसु ॥
 आतुरस्य च मे ह त्व काक्षा विनय गौतम ।
 भवान् हि शक्यहन्तीणा वरश्चालोकवेदिनाम्^३ ॥
 विनय शाम्य ते काक्षामघिमुच्यस्व ब्राह्मण ।
 दुर्लभ दर्शनं भवति सवुद्धाना यशस्विनाम् ॥

1 Tib 69a l 7 विं मयैकं च ।

2 Cf Apadāna (P 1 S) p 172 179 ahutīnam paṭiggaho

3 Tib 69b l 3 4 बीमं नामकं कृमसं गुणं बर्केण सुद्धं यशस्यम् ।

यस्येह दुर्लभो भवति प्रादुर्भावः कदाचन ।
 सोऽहं ब्राह्मण संबुद्धो धर्मराजो निरुत्तरः ॥
 संबुद्धोऽस्मीति वदसि शैलोवाच तथागतम् ।
 प्रवर्तयसि केवलं चक्रं यथा गौतम भाषसे ॥
 सेनापतिः को भवतः श्रावकः शास्तुरात्मजः ।
 यत्त्वया वर्तितं चक्रमनुवर्तयति पण्डितः ॥
 अस्मि मे श्रावको ब्रह्मन्सदृशः प्रज्ञयात्मजः ।
 उपतिष्य इति ख्यातः शारिपुत्रो बहुश्रुतः ॥
 सर्वग्रन्थविसंयुक्त उपशान्तो निरास्रवः ।
 यन्मया वर्तितं चक्रमनुवर्तयति पण्डितः ॥
 अहो [सं]बुद्ध आश्चर्यमहो श्रावकसंपदः^१ ।
 लोकेष्वाश्चर्यमुत्पन्नमहो रत्नलयं परम् ॥
 अहं वदामि भद्रं ते श्रावकत्वमुपागतः ।
 अहो धर्मरसं पीत्वा भविष्यामि सुनिवृत्तः ॥
 ब्रह्मचिन्तसंकल्पः संव्यग्रो ब्राह्मणरातः ।
 विवेकचित्तसंकल्प इदं पर्षदमब्रवीत् ॥
 इदं भवन्तः शृणुत चक्षुष्मान् भाषते यथा ।
 शल्यहन्ता महाध्यायी वने नदति सिंहवत् ॥
 य इच्छन्त्यनुगच्छन्तु ये नेच्छन्ति व्रजन्तु ते ।
 अद्यैव प्रव्रजिष्यामि वरप्रज्ञस्य शासने ॥

1 Some words of this line are omitted in Tibetan

सुचीर्णे ब्रह्मचर्येऽस्मिन्मार्गे चैव सुभाषिते ।
 नम्रज्या सफला भवत्यप्रमादविहारिण ॥
 रोचते चेदिय तव प्रमज्ज जिनशासने ।
 छित्त्वेह ब्राह्मण जटे प्रव्रजिष्यामहे वयम् ॥
 नहृष्टचित्तसकल्पो दशाङ्गुलिकृताञ्जलि ।
 अवदद् ब्राह्मण शैलो धृत्वैकास सचीवरम् ॥
 पचशता मानवा एते तिष्ठन्ति प्राञ्जलीकृता ।
 लभेमहे साधु मुने प्रम्रज्यामुपसपदम् ॥
 तत कारुणिक शास्ता महर्षिरनुकम्पक ।
 एहि भिक्षव इत्याह स तेषामुपसपदा ॥
 शारिपुत्रो महानाज्ञो मौद्गल्यायन ऋद्धिमान् ।
 ब्राह्मण कप्पिणस्यविर [प्र]तिमानगति गत ॥
 नदीसुन्दरिकातीरे वनपण्डे मनोरमे ।
 तास्तलावदन् स्थविरा प्रतिमानेषु कोविदा ॥
 तेभ्यस्त धर्ममाज्ञाय कथा तत्त्वानुलोमिकीम् ।
 न चिरस्य विसयुक्ता उत्तमार्थे नतिष्ठिता ॥
 ते दृष्टलामा सुखिता दृष्टधर्माभिनिवृत्ता ।
 ते पश्यन्ति प्रमुदिता सङ्गुह्य लोकनायकम् ॥
 सङ्गमं च धनश्रेष्ठ शिक्षा च जिनवर्णिताम् ।
 नमस्यन्त्यप्रमाद च समाधि प्रतिसस्तरम्^१ ॥

तरणादिहात्मकामेन माहात्म्यमभिकाङ्क्षताम् ।
 बुद्धं धर्मं च संघं च सत्कृतिं शरणं व्रजेत् ॥
 एतद्धि शरणं लोके वर्णितं तत्त्वदर्शिना ।
 उपद्रुतानां ललानां सर्वसौख्यप्रदायकम् ॥
 आदित्यबुद्धो बुद्धस्य धर्म्यं माहात्म्यमुत्तमम् ।
 शासनं धर्मराजस्य भजेन्मोक्षार्थिकः सदा ॥

कैनेयगाथाः समाप्ताः ॥

अथ भगवान् काशीपु जनपदे चारिकां चरन् काशीपट्ट-
 मनुप्राप्तः । तस्मिंश्च काशीपट्टे शोभितपूर्विणौ द्वौ पितापुत्रौ
 प्रव्रजितौ । पुत्रः कथयति । भगवान् श्रावकसंघः काशीपु
 जनपदे चारिकां चरन्निहानुप्राप्तः श्रान्तकाथो भगवान्मिक्षु-
 संघश्च । यन्नु वयं भगवन्तं सश्रावकसंघं यवागूपानेनोप-
 निमन्त्रयामः । तत्किं त्वं पेयां समुपानयसि आहोस्विद्धिक्षुसंघ-
 मुपनिमन्त्रयसीति । गच्छ त्वं मिक्षुसंघमुपनिमन्त्रय । अहं पेयां
 समुपानयामीति । तेन मिक्षुसंघ उपनिमन्त्रितः । सोऽप्यादर्शं
 गृहीत्वा वीथीं^१ गतः । तेन तस्यां श्रेष्ठो दृष्टो दीर्घकेशश्मश्रुः । तस्य
 तेनादर्श उपदर्शितः । स कथयति । आर्य एतदप्यस्ति ते
 कौशल्यम्^२ । स कथयति । अस्ति । अवतारय^३ । सोऽवतारयितु-

1 Tib 71a, l 7 རྫོང་རྒྱུས། [=market place

2 Eng transl Are you also proficient in shaving ?

3 Tib, 71b 1, 1 གཤམ་ཏ་མཛུགས་ རྒྱུས་ རྒྱུས། [=If so, shave

मारब्धो गृहपतिर्मिद्धमवक्रान्ते । अवतारिते प्रतिबुद्ध । स
कथयति । आर्यवतारितम् । गृहपते अवतारितम् । सन्तुष्टः कथ-
यति । आर्य अतीव परितुष्टोऽस्मि । वद क ते वरमनुग्रयच्छामीति ।
स कथयति । मया बुद्धप्रमुखो भिक्षुसघो यवागूपानेनोपनिमन्त्रितः ।
यवागूमनुग्रयच्छेति । स कथयति । आर्य कि ते यवागूपानेन ।
प्रणीत खादनीयमोजनीयमनुग्रयच्छामि । गच्छोपनिमन्त्रयस्वेति ।
आरोग्यमित्युक्त्वासौ प्रक्रान्त । ततोऽसौ गृहपति शुचि-
प्रणीत खादनीयमोजनीय पूर्ववद्यावत्पुरस्ताद्भिक्षुसघस्य प्रज्ञप्त
एवासने निषण्णस्तत्र प्रणीत खादनीयमोजनीय चार्थते । भिक्षव
सलक्षयन्ति । वयं लूहेनोपनिमन्त्रिता । अयं च प्रणीत आहार ।
कथं वयं प्रतिगृह्णीम इति । ते न प्रतिगृह्णन्ति । एतत्प्रकरणं भिक्षवो
भगवत आरोचयन्ति । भगवानाह । यदि लूहेनोपनिमन्त्रित
प्रणीत लभते परिमोक्तव्यम् । नात्र कौकृत्य करणीयम् ।

- भगवान् सलक्षयति । यः कश्चिदादीनवो भिक्षवो जातीय
भाण्डं धारयन्ति^१ । तस्मान्न भिक्षुणा शिल्पमुपदर्शयितव्यम् । न
तावज्जातीयेन तावज्जातीयं भाण्डमुपस्थापयितव्यम्^२ । उपस्थाप-
यति सातिसारो भवति स्थापयित्वा वैद्यपूर्विणा शस्त्रकोप
कायस्यपूर्विणामपि भाजनं सूचिकप्रव्रजितानां सूचीगृहमिति^३ ।

1 Tib 72a 1 ० ईमास ५८ अमुकं वदे स्त्रेय ईमास व ।

2 Tib 72a 1 2 ईमास ५८ अमुकं वदे स्त्रेय गृहं वक्ष्ये वरं वी
सुदे । स्त्रेय = gold गतलभम् ।

3 Tib 72a 1 4 एवम् २८ = सूचीगृहम् needle case

भगवान्मल्लेषु जनपदे चारिकां चरन् पापामनुप्राप्तः । पापायां
 विहरति जलूकावनपण्डे । पापायां रोचो नाम मल्लमहामालः
 प्रतिवसति । आयुष्मत आनन्दस्य मातुलः । सोऽतीवाश्राद्धः ।
 अश्रौषुः पापेया मल्ला भगवान् मल्लेषु जनपदे चारिकां
 चरन् पापामनुप्राप्तः पापायां विहरति जलूकावनपण्ड इति ।
 श्रुत्वा च पुनः संजल्पं कुर्वन्ति । भवन्तः श्रूयते भगवान्मल्लेषु
 जनपदे चारिकां चरन् पापामनुप्राप्तः पापायां विहरति जलूका-
 वनपण्ड इति । सचेदरगाकमेकैको बुद्धप्रमुखं भिक्षुसंघं
 भोजयिष्यति अपरेऽवकाशं न लप्स्यन्ते । सर्वथा क्रियाकारं
 व्यवस्थापयामः । न केनचिदरगाकमेकाकिना बुद्धप्रमुखो भिक्षुसंघो
 भोजयितव्यः । समस्ता एव वयं भोजयिष्यामः । यो युष्माक-
 मेकाकी भोजयति स गणेन षष्टिं कार्षापणान् दण्ड्य इति ।
 अथ पापेया मल्लाः सर्वे संभूय येन भगवांस्तेनोपसंक्रान्ताः । उप-
 संक्रम्य भगवतः पादौ शिरसा वन्दित्वा एकान्ते निषण्णाः ।
 एकान्तनिषण्णान् पापेयान् मल्लान् भगवान्धर्म्यया कथया संदर्श्य
 पूर्ववद्द्यावत्संप्रहर्ष्य तूष्णीम् । अथ पापेया मल्ला उत्थायासनादेकां-
 समुत्तरासंगं कृत्वा येन भगवांस्तेनाञ्जलिं प्रणम्य भगवन्तमिद-
 मवोचत् । अधिवासयत्वस्माकं भगवन् श्वोऽन्तर्गृहे भक्तेन सार्धं
 भिक्षुसंघेन । अधिवासयति भगवान् पापेयानां मल्लानां तूष्णीं-
 भावेन । अथ पापेया मल्ला भगवतस्तूष्णींभावेनाधिवासनां
 विदित्वा भगवतो भाषितमभिनन्द्यानुमोद्य भगवतः पादौ शिरसा
 वन्दित्वोत्थायासनात्प्रक्रान्तः । रोचो मल्लमहामालस्तलैवास्थात् ।

स आयुष्मता आनन्देनोक्त । रोच किं त्वं श्राद्धं सवृत्त ।
 स कथयति । नाहं श्राद्धं सवृत्त । किन्तु गणेन क्रियाकार-
 कृत । पूर्ववद्वावत्पट्टिं कार्पाषणान् दण्डय इति । त्वं नाम
 दण्डभयाद्भगवन्तं दर्शनायोपसक्रान्ते । एव भदन्तानन्द ।
 अथायुष्मानानन्दो रोच मल्लमहामालमाढाय येन भगवास्तेनोप-
 सक्रान्त । उपसक्रम्य भगवन्तमिदमवोचत् । अयं भदन्त
 रोचो मल्लमहामात्रो न बुद्धेऽभिप्रसन्नो न धर्मे न सधेऽभिप्रसन्नः ।
 साध्वस्य भगवास्तया धर्मं देशयेद् यथैष बुद्धेऽभिप्रसीदेद् धर्मे सधे
 अभिप्रसीदेदिति । अधिवासयति भगवानायुष्मत आनन्दस्य तूष्णीं-
 भावेन । अयं भगवता रोचस्य महामात्रस्य तादृशीं धर्मदेशना
 कृता या श्रुत्वा रोचो मल्लमहामालो बुद्धेऽभिप्रसन्नो धर्मे सधेऽभि-
 प्रसन्नः । अथ रोचो मल्लमहामाल उत्थायासनादेकासमुत्तरासग
 कृत्वा येन भगवास्तेनाञ्जलिं प्रणम्य भगवन्तमिदमवोचत् ।
 अधिवासयतु मे भगवान् श्वोऽन्तर्गृहे भक्तेन सार्धं भिक्षुसधेन ।
 निमन्त्रितोऽस्मि रोच तत्प्रयमत पापेयैर्मल्लैः । अधिवासयतु
 मे भगवानहं तथा करिष्यामि^१ यथा पापेया मल्ला अनुज्ञास्यन्ति ।
 सचेत्ते रोच पापेया मल्ला अनुज्ञास्यन्ति एव तेऽहमधि-
 वासयामि । अयं रोचो मल्लमहामात्रो भगवत पादौ शिरसा
 वन्दित्वोत्थायासनात् प्रक्रान्तो येन पापेया मल्लास्तेनोपसक्रान्तः ।
 उपसक्रम्य पापेयान् मल्लानिदमवोचत् । आगमयन्तु तावद् भवन्तो
 यावदहं तत्प्रयमतारं भगवन्तं भोजये भिक्षुसधं च । पश्चाद्युष्माकमपि

न दुष्करं भविष्यति भगवन्तं भोजयितुं भिक्षुसंघं च । ते कथयन्ति । अस्माभिरात्प्रथमतः बुद्धप्रमुखो भिक्षुसंघ उप-
 निमन्त्रितो न वयमनुजानीम इति । स कथयति । यदि नानुजानीथ एकं खाद्यकं चारयामि पानकं चेति । तत्र ये
 श्राद्धास्ते कथयन्ति । भवन्त अश्राद्ध एषः । अनुजानीमः
 सचेत् संघगता तेन दक्षिणा प्रतिष्ठापिता भवति । तैरनुज्ञातम् ।
 ततस्तेन शिल्पिन आहूय उक्ताः । भवन्तस्तादृशं खाद्यकं
 सज्जीकुरुत येनैकेनैव पर्याप्तिर्भवति अहं सर्वोपकरणानि
 ददामीति । तेन नानासुगन्धिद्रव्यादिसंयुतान्युपकरणानि
 दत्तानि । तैर्नानासुगन्धिद्रव्यपरिपूर्णं खाद्यकं कृतम् । येनै-
 केनैवैकस्य पर्याप्तिर्भवति । अथ पापेया मल्लास्तामेव रालिं
 शुचिप्रणीतं खादनीयभोजनीयं समुपानीय पूर्ववधावत्पुरस्ताद्भिक्षु-
 संघस्य प्रज्ञप्त एवासने निषण्णाः । ततो रोचो मल्लमहामालः
 खाद्यकं चारयितुमारब्धः पानकं च । भिक्षवः कौकृत्येन न परि-
 भुञ्जन्ति । भगवानाह । दानपतिरवलोकयितव्य इति । भिक्षुभिः
 पापेया मल्ला अवलोकिताः । कथयन्ति । आर्या लक्षिता वयं
 रोचेन मल्लमहामालेण । प्रतिगृह्णीध्वमिति । ततो रोचेन मल्लमहा-
 मालेण खाद्यकं चारितम् । तेनैव भिक्षूणां पर्याप्तिर्जाता । भगवान्
 दक्षिणादेशनां कृत्वा प्रक्रान्तः । पापेयानां मल्लानामसावाहारः
 परिभोगं न गतः ।

अपरिगान्दिवसे भिक्षवः पिण्डपातं प्रविष्टाः । ब्राह्मणगृह-
 पतिमिरुच्यन्ते । एहि बुद्ध एहि धर्म एहि संघ इदं गृहाणेति ।

भिक्षव, कौकृत्येन प्रतिगृह्णन्ति । भगवानाह । प्रष्टव्य कि
ममानुप्रयच्छ्य आहोस्विद् योऽसौ भगवान् द्विपदानामग्र इति ।
यदि कथयन्ति योऽसौ भगवान् द्विपदानामग्र इति । न
स्वीकर्तव्यम् । अथ कथयन्ति । त्वमेवास्माकं बुद्ध इति प्रति-
ग्रहीतव्यम् । नाल कौकृत्य करणीयम् । एव धर्मे वक्तव्य
योऽसौ विरागाणामग्र इति । सधे वक्तव्य योऽसौ गणानामग्र
इति । विस्तरेण योजयितव्यम् ।

श्रावस्त्या निदानम् । अन्यतमेन गृहपतिना बुद्धप्रमुखो
भिक्षुसधो जेन्ताकेनोपनिमलित । तेन खलु समयेनायुष्मान्
स्वातिर्नवागतस्तरुणो^१ऽचिरन्म्रजित अचिरागत इमं धर्मविनयम् ।
स सलक्षयति । उक्तं भगवता यैश्चात्प दत्तं यैश्च प्रभृतं दत्तं यैश्च
प्रणीतं दत्तं यैश्चात्तमनस्कैः परिकर्म कृतं यैश्च प्रसन्नचित्तैरन्यनु-
मोदितं सर्वे ते पुण्यस्य भागिनो भवन्ति । यत्त्वहं परिकर्म कुर्या-
मिति । स काष्ठं पाटयितुमारब्धो यावदन्यतमस्मात्पूतिदारुमुपिरा-
न्निष्क्रम्याशीविषेण दक्षिणे पादाङ्गुष्ठे दष्ट । स विषेण समूर्छितो
भूमौ पतितो लाला वाहयति मुखं च विमण्डयति अक्षिणी च
सम्परिवर्तयति । स तथा विह्वलो ब्राह्मणगृहपतिमिदं दष्ट । ते कथ-
यन्ति । भवन्तः कतरस्याय गृहपते पुत्र इति । अपरैः समाख्या-
तम् । अमुकस्य इति । ते कथयन्ति । अनायानां श्रमणशाक्यपुत्री-
याणां मध्ये म्रजित । यदि न म्रजितोऽभविष्यत् शातिमिरस्य
चिकित्सा कारिता अभविष्यदिति । एतत्प्रकरणं भिक्षवो भगवत

आरोचयन्ति । भगवानाह । वैधं पृष्ट्वा चिकित्सा कर्तव्येति ।
 भिक्षुभिर्वैधः पृष्टः । स कथयति । आर्या विकृतभोजनमनुप्रयच्छ-
 तेति । एतत्प्रकरणं भिक्षवो भगवत आरोचयन्ति । भगवानाह ।
 दातव्यं वैधोपदेशेनेति । भिक्षवो न जानते कीदृशं विकृत-
 भोजनमिति । तैर्वैधः पृष्टः । स कथयति । आर्या युष्माकमेव
 शास्ता सर्वज्ञो भगवान्सर्वदर्शी स एव ज्ञास्यतीति । भिक्षवो
 भगवत आरोचयन्ति । भगवानाह । विकृतभोजनं भिक्षव
 उच्चारः प्रस्नावश्छायिका मृत्तिका च । तत्र उच्चारः अचिर-
 जातकानां वत्सकानां तेषामेव च प्रस्नावः । छायिका^१ पञ्चानां
 वृक्षाणाम् । काञ्चनस्य ^२कभीषलस्याश्वत्थस्योदुम्बरस्य न्यग्रोधस्य ।
 मृत्तिका पृथिव्यां चतुरङ्गुलमपनीयोऽर्तव्या इति विकृत-
 भोजनमिति ।

ततो भिक्षुभिरायुष्मतः स्वातेर्विकृतभोजनं दत्तम् । तथापि
 न स्वस्थीभवति । एतत्प्रकरणं भिक्षवो भगवत आरोचयन्ति ।
 भगवानाह । शक्यसि त्वमानन्द समान्तिकान्गहामायूरीं विद्या-
 मुद्गृह्य पर्यवाप्य स्वातेर्भिक्षो रक्षां कर्तुं परित्वाणं परिग्रहं विष-
 दूषणं दण्डपरिहारं विषनाशनं सीमाबन्धं धरणीबन्धं च ।
 भाषतां भगवान् श्रोष्यामि । अथ भगवांस्तास्यां वेलायामिमां महा-
 मायूरीं विद्यां भाषते स्म ।

1 T1b 76a, l 3 བཤམ་བྱ་ལྟར་། = भस्म ।

2 T1b 76a, l. 3 ལྟ་བུ་ལྟར་། ।

नमो बुद्धाय नमो धर्माय नम सधाय ।

तद्यथा अमले विमले निर्मले मगले हिरण्ये हिरण्यगर्भे
भद्रे सुभद्रे समन्तभद्रे श्रीभद्रे सर्वार्थसाधनि परमार्थसाधनि
सर्वानर्थप्रशमनि सर्वमङ्गलसाधनि मनसे महामानसे अच्युते
अद्भुते अत्यद्भुते मुक्ते मोचनि मोक्षणि । अरजे विरजे अमृते
अमरे [अमरणि] ब्रह्मे ब्रह्मस्वरे पूर्णे पूर्णमनोरये मुक्ते जीवते
रक्ष स्वाति सर्वोपद्रवमयरोगेभ्य स्वाहा ।

एव भदन्तेत्यायुष्मानानन्दो भगवतोऽन्तिकान्महामायूरीं
विद्यामुद्गृह्य पर्यवाप्य स्वातेर्मिक्षो स्वस्त्ययन कृतम् । निर्विपश्च
संवृत्तो यथा पौराण ।

मिक्षव सशयजाता सर्वसशयच्छेत्तार बुद्ध भगवन्त
पनञ्छु । आश्चर्यं भगवन् यावच्च भगवता महामायूरी विद्या
उपकरा बहुकरा च । न मिक्षव एतर्हि यथा भमातीतेऽप्यध्वन्य-
क्षणप्रतिपन्नस्य विनिपतितशरीरस्यापि महामायूरी विद्याराजा
उपकरा बहुकरा च । तच्छ्रूयताम् ।

भूतपूर्वं मिक्षवो हिमवति पर्वतराजे दक्षिणे पार्श्वे
सुवर्णावभासो नाम मयूरराज प्रतिवसति स्म । सोऽनया
महामायूर्या विद्यया काल्य स्वस्त्ययन कृत्वा दिवा स्वस्त्य-
यनेन विहरति । सोऽय स्वस्त्ययन कृत्वा रात्रौ स्वस्त्ययनेन
विहरति । सोऽपरेण समयेन सवहुलामिर्वनमयूरीभि सार्ध-
मारामेणाराममुद्यानेनोद्यान पर्वतपार्श्वेण पर्वतपार्श्वमत्यर्थं काम-
रागरक्त कामेऽनुगृह्यो ग्रथितो मूर्छितो मदमत्त प्रमूढ प्रमूर्छितः

प्रविचरन्प्रमादादन्यतरं पर्वतविवरमनुप्रविष्टः । स तत्र दीर्घ-
 रात्रं प्रत्यर्थिकैः प्रत्यमितैर्हिंसकैरवतारप्रेक्षिभिर्मयूरपाशैर्बद्धः ।
 सोऽप्यत्र मध्यगतः प्रमूढः स्मृतिं च लब्ध्वा इमामेव महामायूरीं
 विद्यां मनस्यकार्षीत् । तद्यथा अमले विमले निर्मले मङ्गल्ये हिरण्ये
 हिरण्यगर्भे भद्रे सुभद्रे समन्तभद्रे श्रीभद्रे सर्वार्थसाधनि परमार्थ-
 साधनि सर्वानर्थप्रशमनि सर्वमङ्गल्यसाधनि मनसि मानसि महा-
 मानसि अच्युते अद्भुते अत्यद्भुते मुक्ते मोचनि मोक्षणि
 अरजे विरजे अमरे अमृते [अमरणि] ब्रह्मे ब्रह्मस्यरे पूर्णे पूर्ण-
 मनोरथे मुक्ते जीवते रक्ष मां सर्वोपद्रवेभ्यः स्वाहा ।

स मयूरपाशांश्छित्त्वा निष्पलानः । किं मन्यध्वे भिक्षवो
 योऽसौ सुवर्णावभासो नाम मयूरराजस्तेन कालेन तेन समयेन ।
 तदापि मम महामायूरी विद्या उपकरा च बहुकरा च एतर्ह्यपि
 मम महामायूरी विद्या उपकरा च बहुकरा चेति । पश्य भदन्ते
 यावच्च भगवतः स्वातिर्भिक्षोर्विद्यया स्वस्त्ययनं कृतम् । न भिक्षव
 एतर्हि यथातीतेऽप्यध्वनि । तच्छ्रूयताम् ।

भूतपूर्वं भिक्षवो वाराणस्यां नगर्यां नागमण्डलिकोऽन्यतमः
 क्षलियदारकः सर्पेण दष्टः । स कालगतः । नागमण्डलिकेन
 विद्यया तस्य स्वास्थ्यं कृतम् । किं मन्यध्वे भिक्षवो योऽसौ
 नागमण्डलिकः अहं स तेन कालेन तेन समयेन । योऽसौ
 दारकः स्वातिर्भिक्षुस्तेन कालेन तेन समयेन ।

भैषज्यवस्तु समाप्तम् ॥

INDEX

न कालसायक	२४८	अपेक्षितक	३७
न कालपानक	२४८, २६३	अभिज्ञा	६५, २०८
अक्षिरोग	VIII	अभिप्रेत	३
अगद	१५२, १५४	अन्यवधारा	२३८
अभिदत्त	२५, २६, २७, २८	अभिज्ञायु	६२
अतिराला	२३८	अमोघ पाश	१२६
अप्रचन्दन	१३	अयस्त्रील	१५२
अनयुग	६१	अयाप्या	३, ४८
अन्नदिश	६६	अर्धाधिकरण	६५
अष्टलिमुद्रिता	१८८, १८२	अर्श	XIV
अजगर	१४५, १८२	अर्द्धरूप	४, १७८, १७९, १८०
अजकू	१८८, १४२	अर्द्धन्तिनी	२२
अञ्जन	I VIII	अशान्कृष्ट	१५१
अतिविष	III	अश्व	२६
अनवतप्त	१८२, १६३	अश्वक	XVIII
अनागामिफल	७८	अश्वकर्ण	६४
अनाधिपियुद्ध	I VI, ३६ ७८ ८०	अश्वरथ	III, २८६
अ तरोद्दान	६८	अश्वरथपात्र	II, २६२
अ तेषासिक	XI, XII	अश्वरथ	३, ३१
अ तर्ह	I, XIV, १६	असुर	१०, १२, ६५
अन्त	२७, १८१, १८६	अस्थियन्त	५६
अ लुण	१८६	अहि	११८, १२१
अपर्ण	२६	आचामनदी	६५ ८१
अपलास	२	आलेख	१०४
अपूप	II	आदर्शसुरा	११४, ११५
अपसरस्	१३२	आदिराज्य	१, २, ३
अवरगोदानीय	६६	आवाध	१

आवृद्ध	८३	उत्तरपञ्चाल	१२३, १२५
आभोग	२४, ५७	उत्तरापथ	२, २६, २३६
आममास	1X	उत्तरासन्न	1, १५, १६
आमलक	111	उदपान	२४, २५
आमिष	111, XI	उदर्या	XVIII
आम्र	IV, VI	उदान	२३१
आयतन	६, २३, ४६	उदुम्बर	11, 111, २६२
आरख्यक	८०	उद्गिन	XIV, ३, २५५
आरभ्यमासान्तिका	२३५	उद्भूतवस्तुका	२३५
आराम	1, VI, ३, २४	उन्मत्तक	1, 1X
आर्द्रक	111	उपशुप्त	४
आर्यवाक्	२५८	उपचार	२२४
आर्ष	२०	उपदेश	VIII
आलय	११३	उपवि	६६
आलिकोवेन्दा	१७	उपनन्द	१६५
आलोकशय्या	६०	उपसम्पद्	२२
आशीविषा	१२१, १४६, १५०, १५३	उपस्थानशाला	१६
आहितुशिडक	१२८	उपस्वायिक	३०, ६०, ६१
इक्षु	१२४, १२५	उपाध्याय	XI, XII, ६, ८, १४, २७
इच्छानङ्गला	1	उपाध्यायिका	२३, २४
ईर्यापथ	६, ६	उपोषध	६६, ६७, ६२
ईर्षाधार	६४	उरुविल्वकारयप	१६५
उच्चार	२८६	उरुमुण्ड	३, ४, ५, ६
उच्चन्द्रमङ्ग	१५	उषिदत्त	७५
उच्छ्राय	४	उष्ण	१२, २१, ४३
उच्छ्रोयमासान्तिका	२३५	उष्मगत	७८, २२४
उत्कीलक	१४४, १४५, १५२	ऊर्ध्वहस्तक	६
उत्कूल	१४	ऋद्धि	२४
उत्तर (मानव)	२३	ऋपिवदन	XIV, ५५, ५६, ६१
उत्तरकुश	६४, ६६	एकधारक	१४४, १५२

एकोत्तरिकागम	४८	कावटक	१४०, १४१
ऐरावत	१४४, १५२	कावटिक	१०२, १३८, १३९
श्रोतला	३, १७, १९, २०	कामुक	१४६, १५३
श्रोतलायनसूत्र	१९	कार्पाण	९६, १४४, २४८, २८२
श्रोपधि	९९	कालिक	II, IV, XIII
कचगला	२०, २१ २२	कालिज्ञ	३६
कच्छुरोग	I, VI	काशी	XIV, २८०
कटिका	४	काश्मीरमण्डल	XVII
कटीमाल	१७९	काश्यप	२३, LI, १७४, १९१ २८९
कठल	१२, १८	कार्यपीय	८७
कण	XI	कितर	१५६
कनिष्क	२	किन्नरी	१३८
कपिलवस्तु	६०, ६१ २४५	किरीटक	१५३
कपित्थ	१५१	कोल	१४५
कफिण	२६६, २७९	कीलक	१२७
कम्पिल	I	कुण्डिका	२६९
कभीवल	२८६	कुण्डलशाला	२२१
कर्मजोति	९१, १६३ १६४	कुती	I, XVII
कलपाली	११७ १२०	कुन्तीनगर	XVIII
कल्पिकमास	२३७	कुवि द	८२, ११६, ११७
कल्पिकस्थान	२३५	कुमारवर्धन	I, ६६
कलिज्ञ	२९, १०९	कुल	१७५, २३१
कपवक	८०	कुलमाप	II
कमाय	III IV	कुलमापपिण्डिका	८६, ८७, ८८
काक्स देश	१२	कुश	१००, १०१, १०२
कामरूपी	१४४ १८२	कुशनवरय	२
कायनासादिक	८८	कुशमोटक	१००
कायस्थ	१८१	कुशावती	१०६
कारणव	१२४, १३३	कुष्ठी	१८५
कारा	८८	कूटागारशाला	२२४

कृपणवीथी	८३	खदिरक	६४, १४४, १५२
कृपालुक	1, 11	खजूरपान	11
कृष्णशिर	३५	खजूरिका	१
कृष्णसर्प	१५०	खोरका	२२२
केदार	६०	गङ्गा	३, ४८, १६४
कैनेय	1, २६४, २६८	गङ्गादेवता	६०
कैनेयगाथा	२८०	गङ्गावतार	७२
कोटरयव	३८, २१६	गण	३४, २५, २२५, २२६
कोटीविरा	१८१, १८२	गणवाचक	४६
कोटमल्ल	८४, ८५, ८६	गणराष्ट्री	१८५
कोटराज	३२, ३३, १००	गरुड	X
कोल	111	गरुडभैषज्य	111
कोलपान	11	गरुडी	२३५
कोलित	१७८	गयाकारयप	२६६
कोराम्व	IV	गयारीर्ष	१६५
कोशल	७६	गर्दभक	१७
कोशातकी	111	गान्धिक	XII, ४, १६३
कौशल	२३	गुटिकाजन	VIII, IX
कौशिक	८३	गुड	XI, XII, २२२, २२३
क्रौञ्चान	६६	गुडखादनिका	२२२
कथमान	१२८	गुडखादनीय	XI, XII
काथकाय	५	गुडराला	२२२
क्लेद	२६	गुडूची	111
क्लोमक	१८६	गुडौदन	२४८
क्षार	111, IV	गुल्मक	६५
क्षिप्तचित्त	IX	गुल्मकस्थान	१५४
क्षुद्राक्षुद्र	५६, ७३	गृध्रकूटपर्वत	१६४
खगपथ	१४०	गृहर्पातकूटी	२३४
खण्डमल्लक	८६	गृहपतिरत्न	३१
खदिर	१२७	गोनिषादिका	२३५

ग्रामणी	३३, ११४	जन्मचित्र	१२४ १२५ १२६, १२६
ग्रामराट्	१२०	जम्बुद्वीप	६६
ग्राह	४६, १४६, १५३	जम्बूक	VI
ग्लानक	I	जातक	२७६
ग्लानकलिपुशाला	VIII	जातकपरजत	२४८
ग्लान्य	V, VI, XIII	जातिस्मर	१६२
घटीहार	२१७	जातीयभाण्ड	२८१
चक्रवर्ती	३१ ६५, ६८ ६६	जाम्बूद्वीपक	६३
चक्रपाक	१२४ १३४	जाम्बूनन्द	७६
चञ्चु	२८०	निनस्तूप	१७६
चचामणविका	१६१, १८२, २१२	जेतवन	I VI, ८०, १६१
चातुर्भङ्गराजिक	१८, २४४, २६०	जेन्ताक	२८५
चिता	७	ज्ञानवज्र	२१, ५८
चिलक	१४७	ज्वर	११
चिल्लम	१६८	तक	III, IV
चित्तमलाचार्य	१६७	तकस्थी	III, IV
चिताचार्य	१६७	तच्चाण	११७ ११६, १२०
चीवरस्थिक	६०	तपनी	१४६, १५३
चीर	८२	तमसावन	२
चूड़पथक	२०६ २०७	तित्तिर	११८, १२०
चूडामणि	१०६ १३६	तिथ्यक	२४, २८
चूर्णाजन	VIII, IX	तिलचार	IV
चेटी	१५३	तिलाढक	१५६, १५७
चल्य	१७३	तैल	III, ८६
चोच	III, २६२	तैलपरिभोग	V
छल्ल	६८, ७७, ७८	तोमर	१४०
छायातप	XI	तोयिसा	६६, ७३
छायिका	२८६	तायिकामह	७६
जङ्गाकारयप	२०४ २०५, २०६	क्षिपिट	५६, २११
जलु	III	क्षिप्तान	२१

लिशङ्कु	३०, १०६, ११०	धार्मिकथिक	२११
दक्षिणपञ्चाल	४८, १२४, १२५	धूपधटिका	१५८
दण्डी	११६	धृतराष्ट्र	२५८
दन्तकलाचार्य	१७०	नगरविन्दु	६६, २२०
दन्ततरङ्गुल	१७०	नगरालम्बिको	८१, ८६
दन्तमय	XVIII	नङ्गा	१४६, १५३
दस्युवाक्	२५८	नटभटिक	३
दारुपुलिका	१६७	नडेरपिचुमन्द	२५
दारुस्कन्ध	४८	नन्द	५१, १६५
दारुहरिद्रा	111	नन्दिक	१८७
दिवौकस्	६८	नन्दिवर्धन	XVIII
दीपदान	७७	नन्दीपालसूत	२१७
दीधिका	१५५	नन्दोपनन्द	६५
दुर्भिक्ष १११, १६४, २३३, २३७, २५०		नवकर्मिक	२३५
दुर्भुक्ष	६२	नवनीत	१३२
दूष्य	१८१	नलघाल्या	१७७
दूष्ययुग	६७	नाग	१६, २६०
देवदारु	111	नागदन्तक,	1X, XI
देवस्थान	२३४	नागपालक	XVIII
दोहद	X	नारायण	६
द्वारकोष्ठक	१६८, १६९, २३४	नाली	XVIII
वनिक	२२५, २३०	निदान	V, 1X, X, XII, ५१, २४१
वसुर्वाण	६४	निमि	११२, ११३
धनुर्वेद	१५६	निमिन्धरगिरि	६४
वर्मचक्र	१७५	निमिसूत्र	११२
वर्मविनय	२२, ५१	निम्ब	111, 1V
वातकीपुष्प	111	निर्वाणधातु	५
धातु	५४	नीलभूति	८, १४
धातुविभाग	६०, ६१	नैतरी	XVII
वाण्यपुर	XVII	नैमित्तिक	११०

पञ्चाल	१२३	पांशुस्तूपक	१, २
पञ्चोत्तिक	१७३	पाशरातिरु	४६
पटोल	II	पाथिक	२४
पट्ट	६८	पाणि	३२, ६४
पट्टक	λ, ६३	पाल	१०, १६, १७, ३६
पतवा	१६६, १८३	पालचीवर	λI
पतोलन	१८०	पान	II, ७६२
पल्ल	III ८, ६	पानीय	४ ७०, २४, १७१
पत्रभैषज्य	III	पारुषिक	III
पथाजीव	५२	पारुषिस्पात	II
पदाविहार	७८ ७६	पालतमट	XVIII
पद्य	१२६	पाप्पिस्तद्वार	४५
पञ्चरथिक	१६५	पाश	१२६, १३०
पञ्चरत्न	III	पाषाण	२, १८, ११६
पञ्चबीज	२६०	पिङ्गल	१६८, १५२
पञ्चनेरार	III	पिटक	६७, ६२, २१०
पञ्चनाम	१६५	पिण्डपात	७, १६
परिवर्त्मित	३७, ३८	पिण्डवश	६३
परिमृद्	१२	पिण्डोपधात	८३
परिष्ठापनरत्न	३१	पिण्डोल	१८३
परिनिर्णत	७८	पिप्पली	III
परिवास	५३	पिलि द	I
परिभाषिका	१६१	पिलि दवत्त	४, VIII
परिष्कार	४३	पिराव	१०२, १०३ १०६
परीक्ष	१६३	पुटिका	IX
पर्यवस्थान	५७	पुण्यवाद	४१
पर्याप्तगुड	३६	पुनवस्तुक	- XVIII
पलाश	११८	पुराणस्वपति	७५
पर्यत	१, ५२, २०७	पुनराद	V, IX
पांशुकूल	१६३	पुरोहित	२७, १३७, १३८

પુષ્કરાસ્તિક	૨૩૬	પ્રાવાર	૩૬
પુષ્પમૈષજ્ય	111	પ્રાચુદ્	૧૩૭
પુષ્પાજન	viii	પ્રામૃતન્યાય	૧૩૫
પૂર્વવિદેહ	૬૬	પ્રામાણિકા	૧૪૨
પૃથિવીધાતુ	૨૧	પ્રામોદ્ય	૮૧, ૧૮૬
પેયા	૬૮, ૬૯, ૨૩૪	પ્રાસ	૧૪૦
પોષક	૩૧, ૩૨	પ્રાસાદ	૨૩૪
પૌર	૧૧૦	પ્રાહાણિક	૫૬, ૫૭
પૌરોહિત્ય	૧૩૮	પ્રેત	૩, ૬૧
પ્રકરણ	VI, VII, XII, ૨૬	પ્રેતલોક	૨૨૧
પ્રજ્ઞાપ્તિ	૨૮	પ્રેષ્યદારિકા	૨૧૩
પ્રણિધાન	૧૬, ૨૦, ૨૩	ફલ	111, X, ૫, ૬
પ્રણિધિ	૧૮૧, ૧૬૪, ૧૬૫	ફલદુમ	૧૧૨
પ્રતિઘ	૧૧	ફલમૈષજ્ય	111
પ્રતિમાન	૧૦	ફાણિત	111
પ્રતિમાનકલ્યાણ	૪૧	વન્ધુમતી	૪૬, ૧૮૧
પ્રતિમા	XVIII	વલીવર્દ	૧૮, ૧૬, ૧૧૬
પ્રતિરૂપ	૫૩, ૧૫૭	વહુશ્રુત	૨૦૬
પ્રતિરૂપક	૨૦૩	વાણ	૧૫૩
પ્રતીત્યસમુત્પાદ	૨૩	વિભવ	૧૦૬
પ્રત્યેકબોધિ	૭	વીજ	૭૬
પ્રત્યેકવુદ્ધ	૪, ૫, ૬, ૭	વુદ્ધ	1, 11, ૪, ૧૮
પ્રધાનપુરુષ	૮	વુદ્ધકાર્ય	૨
પ્રવ્યાહાર	૬	વુદ્ધચૈત્ય	૭૬
પ્રવ્રજ્યા	૨૨, ૧૬૪	વોધિસત્ત્વ	૨૩, ૧૪૦
પ્રસાદ	૭	વ્રજ્ઞચર્યાવાસ	૫૦
પ્રસેનજિત્	૭૫, ૬૨	વ્રજ્ઞદત્ત	૧૧૦, ૧૬૬
પ્રહીણવસ્તુકા	૨૩૫	વ્રજ્ઞલોક	૧૮૬
પ્રાતરાસ	૩૬	વ્રાજ્ઞણગૃહપતિ	1X, ૧૫, ૧૬, ૧૭
પ્રાતિહાર્ય	૫	વ્રાજ્ઞણનિપાત	૬૮

INDEX

२६७

ब्राह्मणमहाशाल	१७	मन्त्र	१२६
ब्राह्मणराज	२७, २८, ४५	मन्त्रपात्र	१२८
मट	३	म दामि	२१८
भद्रक	६, ३४, ५५	मन्दारक	१८
भद्रकल्पिक	१४०	मरिच	III
भद्रकल्पीय	१०१	मर्कट	४, ५
भद्रकुर	२४१, २४२, २४४, २४५	मर्कटहृद	२२४
भद्रयुग	६०	मर्कटो	५
भद्रा	२१३, २१४	भज्जमहाशाल	२८२
भद्राश्व	३	भज्जमिच्छु	४५
भवदेव	XVIII	भद्रादेव	१११, ११२
भरद्वाज	१८३, २१०	भद्राक्षरयथ	८२, २५६
भागीरथी	६०	भद्रादेवसूत्र	१११
भिक्षुणीभाव	२२	भद्रापुरूपलक्षण	८, १८, ७२२
भिक्षुणीशाला	२३४	भद्राज्जाती	२२
भिक्षुसध	१६, १७ १६, २८, २६	भद्रायज्ञ	XVIII, २४
भित्तिपरिभ	१६६	भद्राशालकुल	१७३
भैक्षशेष	६	भद्राशकुनि	१००, १०१
भैषज्यपरिष्कार	२६	भद्रासम्भर्त	३
भ्रटोला	XVII	भद्राशाल	६८, ६९
भक्तर	१३७	भद्रासुदर्शन	६७, ६८
भघा	१७	भद्रासुदर्शनसूत्र	६७
भणिवली	६६	भद्रासेन	XIV
भणिरत्न	३१	भद्राशाल	२३
भण्ड	II	भद्रास	II, ३, XIV, २३६
भण्डूक	४१	भद्राशाल	VIII
भतज्जविनय	११०	भद्राशाल	२, १४ १५
भतस्यवसा	V	भद्राशुर	१५, १६, १७
भयमागम	६३, ६८, १११, ११२	भद्राशाल	४, XVII
भुनोद	१३४, १३६, १४२, १४७, १४८	भद्राशाला	६७

मान्धातृसूत्र	६३	यज्ञ	६५, ६७, १५६
मायूरीविद्या	२८६	यज्ञवाट	१०६, ११४
मार	३६	यन्त्र	१५२
मार्गवर्गनिपात	१६	यन्त्रकलाचार्य	१६८
मालाकार	२३१, २२१	यन्त्रधर	२३४
मालाविहार	७६, ७७	यन्त्रपुस्तिका	१६६
मालिकपुत्र	१०३	यव	३०, ३१
मिथिला	१११, ११३	यवचार	iv
मुकुट	६८, ११५	यवनविषय	१७
मुखाभ्यवहार्य	४५	यवनिका	१६८, १६९
मुण्डक	४७	यवप्रस्थ	२६, ३०
मुनि	१०	यावज्जीविक	11, 111, 1V, V, XI11
मुसल	१४०	यावश्शूकक्षार	iv
मुख	111	याम	५६
मूर्ति	१८	यामिक	11, iv, V, XI11
मूल	x, ५, ६, २५	युगन्धर	६४
मूलभैषज्य	111	रत्न (सप्त)	३२, ३४
मृगदाव	XIV, ५५, ५६, ६१	रस	३६
मृगारमाता	७५	रसगृध्या	१२०
मृणाल	२१३	रसहरणी	३६
मृत्तिकापिण्ड	७६	रसाञ्जन	VIII
मृद्वीका	111	रसातल	१०१
मृद्वीकापान	11	राक्षस	१०, १२, १०१
मेण्डक	१४५, १५२, २४१	राजगृह	1, X
मेघ	६, ७८	राजमट	१४१
मोचपान	111	राजसंयुक्तक	६३, १११, ११२
मौद्गल्यायन	XIII, १६४, १७०, १७३, २१३, २४०, २६६	राजाञ्जन	२३४
चक्ष	२, १०, १२, १५, १६, १७	राष्ट्रपाल	२००
यक्षिणी	७, १७	राष्ट्रपिण्डक	१६३
		राहुलभद्र	६०, ६१

रिचवसा	V	वर्षा /	३०
रिच्छदाशब्द	६	वस्त्रो	१८७
रिद्धि	२०१	वसा	I, V
रिद्धिपाद	२७६	वसाधारक	VI
रुदनी	१४६, १४३	वसिष्ठ	२११, २१२
रुचिका	८६, ८८	वसुधापक	१८६
रेवत	I, XI, XII	वाग्दण्ड	८
रोग	I, II, VII	वाचक	१३३
रोमक	IV	वातव्याधि	XIV
रोमकूप	२७, ३६	वापा	१८८
रोहिणी	१४६	वायस	११७, ११८
रोहितक	२	वायुधातु	३०
लवण	III IV, XIII	वायुपय	१४३
लाक्षा	IV	वासायसी	XIV, ५८, ८६, ६१
लाला	११	वापिक	३४, २५
लालाक्षोतस्	१८२	वालुकास्तूप	२
लिखित (ऋषि)	१६६, १७०	वाशिक	III
लिपि	१३३	वाशित	१२०
लूङ्चीवर	८०	वासकाचार	IV
लूङ्गलूङ्ग	१६३	विहृतभोजन	२८६
लोकनाल	५४	विह्व	३८, ७१,
वकुल	१६३	विमह	११
वच	III	विचिकित्सा	८३
वज्रक	१४४, १४५, १४२	विह	IV
वज्रपाणि	XVII २	विदाह	११
वनास्तिक	२३६	विदेह	६४
वनीपक	८२, १२२ १६१	विगतक	६४
वरपिडका	१८ XI	विपरयो	४६, २१६
वरत्त	७२	विभागवर्ती	२२, २३, २४
वर्ग	१७१ १७४, १७	विभोतक	III

विरुद्धक	७५, २५८	व्यपदेश	१४४
विरुपाक्ष	२५६	व्याज	१०१
विल्व	१५१	व्याधि	२०३
विराखा	७५	व्याधिभय	५२
विषविधातक	१५२	व्याहार	१८५
विसर्गीर	२४०	व्याध्मातक	१७१
विहेठित	१५, ३६	व्रणपृथ	६३
वीथी	XII, २८	व्रत	६, ५०
वृक्षा	१८६, २०३	शकुन	६६
वृक्ष	III	शक्र	३०
वृक्षवाटिका	४	शङ्ख	१६६, १७०
वृक्षमूल	६	शंखस्वर	५०
वृजि	२२४, २२५	शची	८२
वृजिक	१०३	शटि-पुष्प	III
वेणु	1	शण	१८
वेलवती	१४६, १५३	शतकर्तु	१५७
वेदवेदाङ्ग	८, ६४	शमय	४
वेलाम	१३, ६४, ६५, ६८, ६६	शयितिका	६६
वेलामसूत्र	६८	शरभ	१२६
वैङ्ग	१२, ३६	शर्करा	III २, १२, ५१५
वैद्य	V, VI, XII, २१८	शलाकावृत्ति	२५०
वैभिडिजी	२१७	शस्त्रपाणि	१२३
वैरंभ्य	३, २५, २७, २८, २६, ६०	शाकटिक	४०
वैरंभ्यसूत्र	४५	शाक्यपुत्तीय	IV, ३६
वैरटसिह	२२१, २२२, २२३, २२४	शाक्यमुनि	२३, २४, ६०, ६१
वैशालक	६४, २२७, ६२८, २२६	शाक्यराज	२०८
वैशाली	६६, ६३, २२४, २२५	शाक्यसिह	१७५
वैरय	११३	शाखोटकवृत्त	११७
वैत्रवण	२५८	शाटी	१८
व्यपत्ताप्य	२०८	शाद्वला	XVIII

INDEX

३०१

शारदक	1, 11	स्वेतास्थि	२८०
शारिपुल	xiii, १६४, १७०, १७४, १७६ २१३ २४०, २६६	षट्सूक्तिनिपात	६७
शालि	३६, १२४, १२५	पद्मिनी	१३
शालमलि	१५३	सकार	१८६
शाल्यौदन	४७	सगच्छिनाभिरत	७२, ७३
शिक्षापद	xviii, १८, १९, २६०	सघ	xi, xii, १४, १६
शिरीष	iv	सघटिका	१६४
शिला	६, २२६	सघाटो	१२८ २८
शिलाका	३०	सघात	२०५
शिलावर्त	१४५	सघाराम	१७८
शिल्पस्थान	१५६	सचम्परीकृत	१४
शिल्पाचार्य	१६८	सज्ञा	३
शुचोदन	६०, ६१	सवर्तनीय	२३
शुशुमारवसा	x	सयुक्तभागम	१६
शूकर	१५६, १५७	सश्लेष	२१
शूद्र	११३	सस्कार	६१
शूरसेन	३, ७	सक्त	xii
शृङ्गाटक	२८ १४६	सर्जिकाचार	iv
शृङ्गापुट	xiii	सन्धि	५१
शैच्छाशैच्छ	२३, ४७	सन्निधिकार	८२
शैवलस्थविर	१६२	सपन्न	१०७
शैलराज	६	सत्पण्य	iii
शोभित	१७८ १८०	सप्तार्ण	३४
शोष	६१	समुदाहार	३७
श्वपाक	११०	समुद्र	६६, ७८
श्वमूल	१८७	समतिता	२३८
धावकयुग	१६३	सर्जरस	iii, iv
धावस्ती	i v, ix xi, ६६ १६३ २४१	सर्प	१२१
		सर्पिर्भेद	iii, १३२
		सङ्गीय	२

सहेतुक	११	सेनराज	XVII
साकेत	६६, ६७	सेनापति	२४, १४६
सातिसार	VI, X, XIV, ४५, २३४	सैकत	IX
साप्ताहिक	II, III, V, IV, XIII	सैन्धव	IV
सामन्तराज	२६, ३६	सौवीरक	IX, XIII
सामुद्रक	IV	सौवीराञ्जन	VIII, IX
सार्वविहारी	XI, XII	सौवर्चल	IV
सार्वकालिक	२२१	स्तूप	२, १८०
सालवला	६६	श्रीरत्न	३१, ३७
सालवृक्ष	IV	श्रीलक्ष्मण	१३६
सालिवला	६६	स्थविरगाथा	१७२
सिन्धु	IV	स्थानास्थान-कौशल	२३
सिन्धु	१६४	स्थालीपाक	१५
सीता	१६४	ज्ञानशिला	११५
सीमाचन्व	१६३	स्वाति	२०२, २८६
सुदर्शन	८४	स्वापतेय	१२१
सुगन्ध	१२२, १३१, १३७	हरित	११८
सुन्दरिका	२१२	हरिद्रा	III
सुवर्णपेट	७६	हरीतकी	III, १६३
सुवर्णप्रस्था	६६, ६२	हलसीर	२४१
सुमेरु	६५, १६५, २६१	हसनी	१४६, १५३
सूत्र	१२६	हस्तिनापुर	१२३, १५८
सूत्ररत्ना	V	हस्तिरत्न	३१
सूरि	२०६	हिडु	III
सुजान्त	२२, २३, २४, २७६	हिमवत	१५२
सुपि	२६, ४७	हुण्ट	XVII

